T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Doktora Tezi

# İNSAN HAKLARININ KORUNMASI BAĞLAMINDA AVRUPA KONSEYİ TERÖRİZMİN ÖNLENMESİ SÖZLEŞMESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Burak KAYA

12904041

Danışmanlar
Doç. Dr. Adil BUCAKTEPE

(Doç. Dr. Ekrem Yaşar AKÇAY)

Diyarbakır 2022

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Doktora Tezi

# İNSAN HAKLARININ KORUNMASI BAĞLAMINDA AVRUPA KONSEYİ TERÖRİZMİN ÖNLENMESİ SÖZLEŞMESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Burak KAYA
12904041

Danışmanlar
Doç. Dr. Adil BUCAKTEPE

(Doç. Dr. Ekrem Yaşar AKÇAY)

Diyarbakır 2022

# TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "İnsan Haklarının Korunması Bağlamında Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesinin Değerlendirilmesi" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

..../..../.....

BURAK KAYA

# ÖN SÖZ

Bu çalışmada Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi ve Ek Protokol'ü insan haklarının korunması bağlamında değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin insan haklarına dayalı terörle mücadeleye rehber niteliğinde olan ilke kararları Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi ve Ek Protokol'ünde yer alan düzenlemeler bağlamında irdelenmiştir. Ardından Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi ve Ek Protokol'ünde yer alan düzenlemeler insan haklarının korunması bağlamında irdelenmiştir. Sonuç bölümünde ise önceki bölümlerden elde edilen verilerle insan hakları bağlamında Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi ve Ek Protokol'ündeki eksiklik veya yetersizlikler tespit edilmiş ve bu eksiklik veya yetersizliklere yönelik çözüm önerileri sunulmuştur. Böylece uluslararası ceza hukukunda insan haklarının korunması bağlamında terörle mücadeleye katkıda bulunulacağı öngörülmektedir.

Bu çalışmada büyük emeği geçen benden desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen bilgi birikimlerinden her daim faydalandığım değerli hocalarım ve danışmanlarım Sayın Doç. Dr. Adil BUCAKTEPE ve Doç. Dr. Ekrem Yaşar AKÇAY'a saygılarımı ve sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Desteklerini, bilgilerini ve tecrübelerini kendi vakitlerinden ayırarak esirgemeyen değerli hocalarım Prof. Dr. Mehmet Hanifi BAYRAM, Prof. Dr. Hakan SAMUR, Prof. Dr. Ali AYATA, Prof. Dr. Murat ERCAN, Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Murat IŞIK, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KARAARSLAN ve Dr. Öğr. Üyesi Esra TEKİN'e de ayrı ayrı teşekkür eder ve saygılarımı sunarım.

Burak KAYA

Diyarbakır 2022

# ÖZET

Bu çalışmada Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi ve Ek Protokol'ü insan haklarının korunması bağlamında değerlendirilmiştir. Çalışmanın kapsamı Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi, Ek Protokol'ü ve İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Hakkındaki İlkeler ile sınırlıdır. Çalışmanın birinci bölümünde genel olarak kavramsal çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde terörün tanımı, tarihçesi ve dönüşüm etapları, özellikleri, nedenleri, çeşitleri ve mukayeseli hukukta terörle mücadele stratejisi konuları ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi ve Ek Protokol'ünde yer alan düzenlemeler ile Bakanlar Komitesi'nin İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Hakkındaki İlkeler adlı kararı birlikte irdelenmiştir. İrdelemenin asıl amacı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi kararları bağlamında Bakanlar Komitesi'nin kararında yer alan insan haklarına ilişkin ilkelerin Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi ve Ek Protokol'ünde düzenlenip düzenlenmediğini tespit etmektir. Çalışmanın üçüncü bölümünde Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi ve Ek Protokol'ündeki düzenlemeler insan hakları bağlamında irdelenmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde ise insan haklarının korunması bağlamında Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi ve Ek Protokol'ündeki eksiklikler veya yetersizlikler tespit edilmiş ve bunlara ilişkin çözüm önerileri sunulmuştur. Böylece uluslararası ceza hukukunda insan haklarının korunması bağlamında terörle mücadeleye katkıda bulunulacağı öngörülmektedir.

**Anahtar Sözcükler**

Uluslararası Terörizm, Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi, İnsan Hakları, Terörle Mücadele.

# ABSTRACT

In this study, the Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism and its Additional Protocol were evaluated in the context of the protection of human rights. The scope of the study is limited to the Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism, its Additional Protocol and Principles on Human Rights and the Fight Against Terrorism. In the first part of the study, a general conceptual framework was tried to be drawn. In this context, in the first part of the study, the definition of terrorism, its history and stages of transformation, its characteristics, causes, types and the strategy of combating terrorism in comparative law are discussed. In the second part of the study, the arrangements in the Council of Europe's Convention on the Prevention of Terrorism and its Additional Protocol and the decision of the Committee of Ministers called Principles on Human Rights and Fight Against Terrorism were examined together. The main purpose of the examination is to determine whether the principles regarding human rights in the decision of the Committee of Ministers in the context of the decisions of the European Court of Human Rights and the Constitutional Court are regulated in the Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism and its Additional Protocol. In the third part of the study, the regulations in the Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism and its Additional Protocol are examined in the context of human rights. In the conclusion part of the study, deficiencies or inadequacies in the Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism and its Additional Protocol have been identified in the context of the protection of human rights and solutions have been presented. Thus, it is foreseen that it will contribute to the fight against terrorism in the context of the protection of human rights in international criminal law.



**Keywords:** International Terrorism, Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism, Human Rights, Counter-Terrorism.

# İÇİNDEKİLER

**Sayfa No.**

**ÖNSÖZ** ..... **I**
**ÖZET** ..... **II**
**ABSTRACT** ..... **III**
**İÇİNDEKİLER** ..... **IV**
**KISALTMALAR** ..... **VII**
**GİRİŞ** ..... **1**

**BİRİNCİ BÖLÜM**
**KAVRAMSAL ÇERÇEVE**

1.1. TERÖR VE TERÖRİZM ..... 17
1.2. TERÖRÜN TARİHİ VE DÖNÜŞÜM ETAPLARI ..... 28
1.3. TERÖRÜN ÖZELLİKLERİ ..... 37
1.4. TERÖRÜN NEDENLERİ ..... 42
1.5. TERÖR ÇEŞİTLERİ ..... 46
1.5.1. Etki Coğrafyası ve Yabancılık Unsuruna Göre Terör Çeşitleri ..... 48
1.5.2. Motivasyon Kaynaklarına Göre Terör Çeşitleri ..... 50
1.5.3. Kullanılan Teknolojiye Göre Terör Çeşitleri ..... 54
1.5.4. Devlet Etkisi Bakımından Terör Çeşitleri ..... 58
1.6. MUKAYESELİ HUKUKTA TERÖRLE MÜCADELE ..... 60
1.6.1. Özel Mahkemeler ..... 61
1.6.2. Gözaltı Süreleri ..... 63
1.6.3. Suçta ve Cezada Kanunilik İlkesi ..... 66
1.7. AVRUPA KONSEYİ TERÖRİZMİN ÖNLENMESİ SÖZLEŞMESİ VE EK PROTOKOLÜ ..... 71

## İKİNCİ BÖLÜM
## BAKANLAR KOMİTESİ KARARI BAĞLAMINDA İNSAN HAKLARININ KORUNMASI

2.1. İNSAN HAKLARI VE TERÖRLE MÜCADELE İLKELERİ ..... 79
2.2. TEMEL HAK VE HÜRRİYETLERİN SINIRLANDIRILMASINA VE DURDURULMASINA İLİŞKİN TERÖRLE MÜCADELE İLKELERİ ..... 81
2.2.1. Terörle Mücadele Tedbirlerinin Hukuka Uygunluğu ..... 81
2.2.2. Olağanüstü Hallerde Askıya Alma ..... 85
2.3. BİREYLERİN HAKLARINA VE ÖDEVLERİNE İLİŞKİN TERÖRLE MÜCADELE İLKELERİ ..... 92
2.3.1. Devletlerin Herkesi Terörizme Karşı Koruma Yükümlülüğü ..... 93
2.3.2. Mutlak İşkence Yasağı ..... 98
2.3.3. Yakalama ve Gözaltı ..... 103
2.3.4. Devlet Güvenliği Alanında Yetkili Makamlar Tarafından Kişisel Verilerin Toplanması ve İşlenmesi ..... 109
2.3.5. Mülkiyet Hakkı ..... 115
2.3.6. Keyfi Uygulamanın Yasaklanması ..... 123
2.3.7. Verilen Cezalar ..... 128
2.4. TEMEL HAK VE HÜRRİYETLERİN KORUNMASINA İLİŞKİN TERÖRLE MÜCADELE İLKELERİ ..... 132
2.4.1. Uluslararası Hukukun ve Uluslararası İnsani Hukukun Değişmez Normlarına Saygı ..... 133
2.4.2. Terör Eylemi Mağdurlarının Tazmin Edilmesi ..... 139

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
## AVRUPA KONSEYİ TERÖRİZMİN ÖNLENMESİ SÖZLEŞMESİ VE EK PROTOKOLÜNDE YER ALAN DÜZENLEMELER BAĞLAMINDA İNSAN HAKLARININ KORUNMASI

3.1. KAPSAM ..... 141
3.2. AVRUPA KONSEYİ TERÖRİZMİN ÖNLENMESİ SÖZLEŞMESİ VE EK PROTOKOLÜNDE DÜZENLENEN TERÖR SUÇLARI BAĞLAMINDA İNSAN HAKLARININ KORUNMASI ..... 141

3.2.1. Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik ..... 142
3.2.2. Terörist Saflara Katma ..... 144
3.2.3. Terörizm İçin Eğitim ..... 146
3.2.4. Terörizm Amacıyla Bir Derneğe veya Gruba Katılmak ..... 147
3.2.5. Terörizm Eğitimi Almak ..... 148
3.2.6. Terörizm Amacıyla Yurtdışına Seyahat Etmek ..... 150
3.2.7. Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatlere Maddi Kaynak Sağlamak……...153
3.2.8. Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatleri Düzenlemek veya Kolaylaştırmak ..... 155
3.2.9. Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi ve Ek Protokolünde Düzenlenen Terör Suçlarının İnsan Haklarının Korunması Bağlamında Değerlendirilmesi ve Öneriler ..... 158
3.3. İCRAİ HAREKETLER BAĞLAMINDA İNSAN HAKLARININ KORUNMASI…….. 170
3.4. İŞTİRAK HÜKÜMLERİ BAĞLAMINDA İNSAN HAKLARININ KORUNMASI ..... 174
3.5. YARGI YETKİSİ BAĞLAMINDA İNSAN HAKLARININ KORUNMASI..……179
3.6. KOŞULLAR VE GÜVENCELER BAĞLAMINDA İNSAN HAKLARININ KORUNMASI ..... 183
3.6.1. Din Özgürlüğü ..... 184
3.6.2. Seyahat Özgürlüğü ..... 186
3.7. EN İYİ UYGULAMA DEĞİŞİMİ BAĞLAMINDA İNSAN HAKLARININ KORUNMASI ..... 187
3.8. İADE BAĞLAMINDA İNSAN HAKLARININ KORUNMASI ..... 190
**SONUÇ ..... 202**
**KAYNAKÇA ..... 218**

# KISALTMALAR

| | |
|---|---|
| **AB** | Avrupa Birliği |
| **ABBK** | Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi |
| **ABD** | Amerika Birleşik Devletleri |
| **AET** | Avrupa Ekonomik Topluluğu |
| **AİHM** | Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi |
| **AİHS** | Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi |
| **AKÇT** | Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu |
| **AT** | Avrupa Topluluğu |
| **Bkz.** | Bakınız |
| **BM** | Birleşmiş Milletler |
| **BMGK** | Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi |
| **CETS** | Avrupa Konseyi Anlaşmalar Serisi |
| **CDCT** | Avrupa Konseyi Terörizmle Mücadele Komitesi |
| **CİKAYAS** | Ceza İşlerinde Karşılıklı Adli Yardım Avrupa Sözleşmesi |
| **CMK** | Ceza Muhakemesi Kanunu |
| **CODEXTER** | Terörizm Uzmanlar Komitesi |
| **ETS** | Avrupa Anlaşmalar Serisi |
| **EURATOM** | Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu |
| **GMT** | Terörizme Karşı Mücadele Alanında Multidisipliner Eylem Grubu |
| **IRA** | İrlanda Cumhuriyet Ordusu |
| **IŞİD** | Irak ve Şam İslam Devleti |
| **m.** | Madde |
| **PKK** | Kürdistan İşçi Partisi |
| **PYD** | Demokratik Birlik Partisi |
| **SİDAS** | Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi |
| **SSCB** | Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği |
| **TBMM** | Türkiye Büyük Millet Meclisi |
| **TCK** | Türk Ceza Kanunu |
| **TMK** | Terörle Mücadele Kanunu |
| **UAD** | Uluslararası Adalet Divanı |
| **VAHS** | Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi |
| **YPG** | Halk Savunma Birlikleri Örgütü |

# GİRİŞ

İnsanların tarih boyunca bir toplum/topluluk içinde varlıklarını sürdürmeleri, birbirleriyle etkileşim kurmalarını sağlamış ve böylece aralarında birtakım ortak değerler oluşmuştur.[1] Bu ortak değerlerin ilki güvenlik ihtiyacından kaynaklanmıştır. Nitekim, her canlı gibi insan da doğal olarak varlığını korumak ve sürdürmek ister. Ancak varlığını tehdit eden güçler karşısında tek başına olduğunda zor durumda kalır. Başka bir deyişle varlığını koruma ve sürdürme bakımından tek başına etkili bir savunma olanağından yoksundur. Bu ihtiyaçlarını tek başına karşılayamayan insan, varlığını korumak ve sürdürmek için de birçok araca ihtiyaç duyar.[2] Tarihsel süreçte zorlukları aşmak ve güvenlik ihtiyacını karşılamak isteyen insan, önce kabile ilerleyen dönemlerdeyse devlet şeklinde örgütlenme ihtiyacı duymuştur.

Yaşamın en iyi biçimde sürdürülebilmesi için kurulan devlet teşkilatı değişik yüzyıllarda farklı yönetim biçimleri şeklinde kendini göstermiş olsa da devletin insanların güvenlik ve diğer ihtiyaçlarını karşılamada yegane siyasal bir birlik (devlet) olduğu söylenebilir. Ancak siyasal bir birliğin kurulması da yeterli değildir. Çünkü insanlığın varlığını korumada ve sürdürmedeki bu gayreti gerçekte insanlar arasında sürekli bir savaş ve çatışma olasılığından kaynaklanmaktadır. Nitekim tarihsel bir analizle bu savaş ve çatışmada bireylerin ve grupların sahip oldukları güçlerin değişkenliği denetimsiz olduğunda toplumun varlığını sürdüremeyeceği anlaşılır. Dolayısıyla yaratılışın sonucu olarak insanlar, dış tehlikelere karşı bir toplum meydana getirmiş olsalar bile kendi toplumlarında bir düzen oluşturmak için yerleşik kurallar belirlememişlerse toplum içinde yaşayan bireyler arasında doğabilecek savaş ve çatışma kaynaklı toplumsal dağılma yaşanılması kaçınılmaz olacaktır.

---

[1]Vedi Aşkaroğlu, "Toplum ve Birey: Yabancılaşma Üzerine Kuramsal Bir Tartışma", **Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi**, C. 35, 2017, s. 73.

[2]Vecdi Aral, **Hukuk Felsefesinin Temel Sorunları**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 167.

İnsanoğlu tüm bu sorunları aşmak için siyasal birliğin kurulmasının hemen ardından hem siyasal birliğin devamı hem de insanların barış ve huzur içinde yaşamaları için kurallar meydana getirmişlerdir. Bu kurallar -yani toplumsal yaşamın varlığını sürdürebilmek için gerekli olan hukuk düzeni insanların bir arada barış içerisinde yaşamalarını sağlamaktadır.[3]

Egemen bir siyasi birliğin (devletin) sınırları içerisinde insanların bir arada barış içinde yaşamalarını sağlayan hukuk, devletin sınırları içinde yaşayan insanlar bakımından iç hukuku oluşturur. Bir devletin iç hukukuysa yalnızca insanların birbirleriyle olan ilişkilerini değil aynı zamanda devlet-birey ilişkilerini de düzenler. Devletlerin ise bireyler gibi gerçek kişilikleri yoktur. Diğer devletler ile ilişkilerini sürdürebilmek açısından devletler, uluslararası alanda tüzel kişiliğe sahiptir. Tüzel kişiliği olan bir devletin de diğer devletlerle askeri, ekonomik, siyasi vb. ilişkilerde bulunması kaçınılmazdır. Devletler arasında gerçekleşen bu ilişkilerin hukuksal bir çerçevede gerçekleşmesi gerekir. Aksi durumda bir devletin iç sınırlarında belirli bir hukuk düzenine göre davranışlar sergilenmediğinde nasıl bir kaos yaşanırsa devletler arasında da yerleşik bir hukuk düzeni olmazsa veya devletler, belirli bir hukuk kuralı içerisinde ilişkide bulunmadığı takdirde uluslararası bir kaos yaşanabilir. Devletlerin varlığına ve ilişkilerine ek olarak özellikle son yüzyılda herhangi bir devlete bağlı olmadan uluslararası platformda alanında uzmanlaşmış uluslararası örgütlerin ve devlet niteliği kazanamamış toplulukların bulunması uluslararası aktörlerin varlığının çoğaldığını göstermektedir. O halde yukarıda belirtilen tüm uluslararası aktörler arasındaki uyumun sağlanabilmesi için uluslararası alanda da kendine özgü yerleşik bir hukuk düzenine ihtiyaç vardır.

Bütün bu bilgiler ışığında bir devletin sınırları içerisinde veya uluslararası alanda hukuk düzeninin yerleşik bir hal alması bazı insanların olumsuz davranışlarından dolayı oldukça zordur ve bunun tam olarak sağlanabildiği söylenemez. Bu yüzden devletler iç hukuklarında caydırıcı etki yapması bakımından ceza hukukuna yer verirken uluslararası alandaysa sözleşmelere (uluslararası ceza hukuku bağlamında) yer vermektedir.

[3]Vecdi Aral, **Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 19.

Günümüzde iç hukuku ilgilendirdiği kadar uluslararası hukuku da ilgilendiren en önemli konuların başında terör gelmektedir. Terör, devletler arasındaki sorunların -özellikle son iki yüzyılda- en bariz örneğini oluşturmaktadır.[4] Terör, toplumların hassas noktalarına sıkça dokunarak sürekli bir gerginlik ve kaos oluşturma isteğinin net/somut karşılığı olduğu için uluslararası alanda üzerine en çok konuşulan kavramlar arasında yerini almıştır.

Uluslararası hukuk bağlamında devletlerin veya uluslararası örgütlerin terör ve terörizm kavramlarını tanımladıkları görülmektedir. Devletlerin iç hukuklarında yaptıkları terör ve terörizm kavramlarının tanımları hukuksal bağlamda diğer devletleri bağlayıcı değildir. Ancak birçok devletin terör veya terörizm kavramlarını tanımlaması terörle mücadeleyi zorlaştırmaktadır. Çünkü bir devletin terör örgütü olarak gördüğünü başka bir devlet müttefik olarak görebilmektedir.[5] Bu nedenle devletler bir araya gelip uluslararası örgütler kurabilmektedir.

Kuruluş amaçları farklı olsa da devletler uluslararası sorunları aşabilmek amacıyla birlikte hareket edip uluslararası örgütler kurabilir. Avrupa Birliği (AB), Avrupa Konseyi, Afrika Birliği ve son dönemde kurulan Türk Devletleri Teşkilatı gibi uluslararası örgütler bu nedenle kurulmuştur. Terörizmin üçüncü dalgasıyla birlikte Amerika ve Avrupa kıtaları terörden etkilenince bu kıtalarda kurulan uluslararası örgütler terör ve terörizmle ilgili uluslararası sözleşmeler imzaya açmıştır. Örneğin çalışmanın konusu olan Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi (AKTÖS)[6] ve AKTÖS'e Ek Protokol[7] Avrupa Konseyi tarafından imzaya açılmıştır. Afrika Birliği, Terörizmle Mücadele ve Önleme Sözleşmesi'ni imzaya açmıştır.[8] Son

[4]Javier Argomaniz and Wyn Rees, "The EU and Counter-Terrorism", **The Routledge Handbook of European Security**, (p. 225-234), Routledge, London 2012, p. 225.

[5]Boaz Ganor, "Defining Terrorism: Is One Man's Terrorist another Man's Freedom Fighter?", **Police Practice and Research**, V. 3, 2002, p. 1.

[6]AKTÖS Kabul Tarihi. 23.02.2011, Resmi Gazete. 12.03.2011, Sayı: 27872, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/03/20110312-1.htm. Orijinal metin için bkz. https://rm.coe.int/16808c3f55 (08.06.2022). Resmi çeviri için bkz. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c094/tbmm23094070ss0062.pdf (08.06.2022).

[7]AKTÖS'e Ek Protokol bundan sonra "Ek Protokol" olarak anılacaktır. Ek Protokol Kabul Tarihi. 15.02.2017, Resmi Gazete. 08.03.2017, Sayı: 30001, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/03/20170308-35.htm (22.08.2022). Orijinal metin için bkz. https://rm.coe.int/168047c5ea (22.08.2022). Çeviri için bkz. https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr (22.08.2022).

[8]İlgili sözleşme için bkz. https://au.int/en/treaties/oau-convention-prevention-and-combating-terrorism (20.08.2022).

dönemde kurulan Türk Devletleri Teşkilatı ise henüz terör veya terörizm tanımı yapmamıştır. İstanbul'da toplanan Türk Devletleri Teşkilatı, sekizinci zirve bildirisinde terörle ilgili her türlü işbirliği yapılması kararını almıştır.[9] Görüldüğü üzere devletler bir araya gelerek uluslararası örgütler oluşturmakta ve bu örgütler aracılığıyla terör veya terörizme ilişkin uluslararası sözleşmeler imzalamaktadır. Bazı uluslararası örgütler uluslararası sözleşmelerde terör veya terörizm kavramlarını tanımlarken bazıları da terör suçlarına yer vermektedir. Peki devletlerin bir araya gelerek oluşturdukları bu tür uluslararası örgütlerin terör veya terörizme ilişkin uluslararası sözleşme imzaya açma, terör veya terörizmi tanımlama veya terör suçlarını belirleme yetkileri var mıdır? Bu soruyu cevaplayabilmek için Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi (VAHS)'ni irdelemek gerekir.

Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi bütün devletlere karşı ileri sürülebilen hakları içeren *"erga omnes"* nitelikte uluslararası bir sözleşmedir.[10] VAHS'in 53. maddesinde ise uluslararası hukukun emredici kurallarına (jus cogens) yönelik düzenleme vardır.[11] *"Jus cogens"* kavramı uluslararası hukukun emredici kurallarını ifade eder.[12] Dolayısıyla VAHS'in hem uluslararası hukukun emredici normlarını kapsayan hem de diğer devletlere karşı hak ve yükümlülükleri içeren bir Sözleşme olduğu söylenebilir.[13] Bu bağlamda VAHS'in bütün devletler için bağlayıcı olduğu sonucuna ulaşılabilir. VAHS, uluslararası sözleşmelerin yapılmasına ve sona erdirilmesine ilişkin normatif kuralları düzenlemiştir. Bu düzenlemelere bakıldığında uluslararası anlaşmaları yapma yetkisi yalnızca devletlere tanınmamıştır. Uluslararası örgütlere de böyle bir hak tanınmıştır.[14] Nitekim VAHS'in 2. maddesinin i bendine

[9]Sekizinci zirve bildirisi için bkz. https://tccb.gov.tr/assets/dosya/2021-11-12-turkkonseyi-bildiri.pdf (20.08.2022).

[10]Mukaddes Korkmaz Sürer, "1966 Andlaşmalar Hukuku Taslak Maddeleri ve Şerhi", **Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 4, 2018, s. 131.

[11]VAHS'in 53. maddesi şöyledir: *"Bir andlaşma yapılması sırasında milletlerarası genel hukukun emredici bir normu ile çatışıyorsa batıldır. Bu sözleşme bakımından milletlerarası genel hukukun emreredici bir normu, bir bütün olarak Devletlerin milletlerarası toplumunun, kendisinden hiçbir surette sapmaya müsaade edilmeyen ve ancak aynı nitelikte olan daha sonraki bir milletlerarası genel hukuk normu ile değiştirilebilecek olan bir norm olarak kabul ettiği ve tanıdığı bir normdur."* Bkz. http://www.turkishgreek.org/kuetuephane/item/140-viyana-andlasmalar-hukuku-soezlesmesi (20.08.2022).

[12]İrem Karakoç, "Uluslararası Hukukta Emredici Kural (Jus Cogens=Peremptory Norms) Olgusuna Tarihsel Bir Yaklaşım", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 8, 2006, s. 90.

[13]Kemal Başlar, "Uluslararası Hukukta "Erga Omnes" Kavramı", **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, C. 22, 2002, s. 81.

[14]Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk**, Turhan Kitabevi, Ankara 2015, s. 43.

göre uluslararası örgüt, hükümetlerarası kurulan bir örgütü ifade etmektedir.[15] VAHS'in bağlayıcılığı ve uluslararası örgütlerin imzaya açtığı uluslararası sözleşmelerin kaynağının yalnızca uluslararası anlaşmalar olduğu göz önüne alındığında uluslararası örgütlerin terör veya terörizme ilişkin uluslararası sözleşmeleri imzaya açabileceği sonucuna ulaşılabilir.[16] Nitekim uluslararası alanda terörü önleme konusunda birçok sözleşme bulunmaktadır. Bu sözleşmeler iki veya çok taraflı sözleşmelerdir. Devletler arasında hazırlanıp imzalanan böyle sözleşmelerin varlığının yanı sıra uluslararası örgütlerinde terörle ilgili hazırlamış olduğu uluslararası sözleşmeler vardır. Varşova'da 16.05.2005'te imzaya açılan AKTÖS[17] ve Riga'da 22.10.2015'te imzaya açılan Ek Protokol'ü de uluslararası bir örgüt olan Avrupa Konseyi tarafından hazırlanmış ve imzaya açılmıştır. Bu bilgiler ışığında AKTÖS ve Ek Protokol'üne uzanan tarihsel süreç aşağıda irdelenecektir.

Tarihsel süreç içerisinde AB kurma düşüncesinde olan Avrupalı devletler 05.05.1949'da Avrupa Konseyi'ni kurmuştur.[18] Ancak Avrupa Konseyi, Avrupalı devletlerin düşündüğü gibi ekonomik anlamda başarılı bir uluslararası örgüt olamamıştır.[19] Bu nedenle Avrupa'da birlik arayışları devam etmiştir. Avrupa Konseyi 1950'de Schuman Planı'nı kabul ettikten sonra AB'nin ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)'nun temelini atan Paris Anlaşması'nı 1951'de imzaya açmıştır.[20] AKÇT 1957'de Roma Anlaşmasını imzalayarak Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM)'nu kurmuştur.[21] Maastricht Anlaşması'yla birlikte 1993'te AB kurulmuş ve AET, Avrupa Topluluğu (AT) adını almıştır. Maastricht Anlaşması'yla ekonomik entegrasyon tamamlanmış, siyasi

[15]VAHS'in 2. maddesinin i bendi şöyledir: *"Milletlerarası örgüt, bir hükmetlerarası örgüt demektir."* Bkz. http://www.turkishgreek.org/kuetuephane/item/140-viyana-andlasmalar-hukuku-soezlesmesi (20.08.2022).

[16]Fatma Betül Korkmaz, **Uluslararası Andlaşmaların Sona Erdirilmesi ve Yürürlüğünün Askıya Alınması veya Çekilme**, Adalet Yayınevi, Ankara 2020, s. 13.

[17]Ahmet Ulutaş ve Ömer Serdar Atabey, "Terörizmin Önlenmesinde Önemli Bir Araç Olarak Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi", **TBB Dergisi**, C. 97, s. 341.

[18]Ali Servet Öncü ve Erkan Cevizliler, "Avrupa Bütünleşmesi İçin Önemli Bir Adım: "Avrupa Konseyi" ve Türkiye'nin Konseye Üyeliği Meselesi", **Gazi Akademik Bakış**, C. 7, 2013, s. 22.

[19]Ayhan Kaya (Ed.), **Avrupa Birliği Hakkında Merak Ettikleriniz Avrupa Birliği'ne Giriş**, Hiperlink Yayınları, İstanbul 2013, s. 21.

[20]Yalçın Alganer ve Müzeyyen Özlem Çetin, "Avrupa'da Birlik ve Bütünleşme Hareketleri", **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, C. 23, 2007, s. 305; B. Esra Çayhan, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye", **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, S. 2, 2002, s. 44.

[21]Ceren Uysal, "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler", **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, S. 1, 2001, s. 141.

entegrasyon başlamış ve AB üç sütun üzerine oturtulmuştur. Bu üç sütun topluluklar (AKÇT, EURATOM ve AT), hukuk ve içişleri ile ortak dış ve güvenlik politikasıdır.[22] 2004-2006 yılları arasındaki AB Anayasası başarısızlığından sonra 2007'de Lizbon Anlaşması (Reform Andlaşması)'nın imzaya açılmasıyla birlikte siyasi entegrasyon kısmen tamamlanmış gibi görünmektedir.[23] Kısmen denilmesindeki neden Lizbon Anlaşması'nın bir anayasa değil bir andlaşma olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan Lizbon Anlaşması'yla birlikte AB çatısı altında tek bir tüzel kişilik oluşturulduğu ve Avrupa Birleşik Devletleri olma yolunda düzenlemeler yapıldığı söylenebilir.[24]

Avrupa Konseyi ise yukarıda ifade edildiği üzere Avrupa'ya ait bölgesel bir örgüt olarak kurulmuştur. Zamanla birçok devletin katılımı ile bölgesel bir örgütten çok uluslararası bir örgüte dönüşmüştür. Avrupa'nın ekonomik ihtiyaçlarını birlik bağlamında karşılayamayan Avrupa Konseyi Paris Anlaşması'yla birlikte misyon değişmiştir. Nitekim Avrupa Konseyi Statüsü'nde belirtildiği üzere Avrupa Konseyi'nin amacı, üye devletlerin birlik içerisinde ekonomik ve sosyal açılardan ilerlemelerini sağlamaktır.[25] Bu amaçlar bilimsel, sosyal, hukuksal, kültürel ve yönetsel konularla özellikle temel hak ve hürriyetlerin korunması ve daha ileri düzeyde uygulanması isteği üzerinden sözleşmeler ve ortak uygulamalarla yerine getirilmektedir (Avrupa Konseyi Statüsü, m. 1).[26] AKÇT sonrasında AB'yi geliştirme

[22]Murat Ercan, "Avrupa Birliği'nin Yeni Genişleme Politikası: Yeni Dinamizm Batı Balkanlar", **Anadolu Strateji Dergisi**, C. 1, 2019, s. 10; Oğuzhan Aslantürk ve Emrah Firidin, "Avrupa Birliği Tarihi", **Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 1, 2011, s. 84.

[23]Hasan Mor, "Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 14, 2010, s. 526 vd.; Ebru Oğurlu, "Lizbon Antlaşması'ndan Sonra Avrupa Birliği", **Avrasya Etüdleri**, C. 34, 2008, s. 15.

[24]Ahmet M. Güneş, "Lizbon Antlaşması Sonrasında Avrupa Birliği", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 12, 2008, s. 745.

[25]Avrupa Konseyi Statüsü için bkz. https://inhak.adalet.gov.tr (08.06.2022).

[26]Avrupa Konseyi Statüsü'nün 1. maddesi şöyledir: *"a. Avrupa Konseyinin amacı, üyeleri arasında, müşterek mirasları olan ülkü ve prensipleri korumak ve yaymak ve siyasi, ekonomik ilerlemelerini sağlamak amacıyla daha sıkı bir birlik meydana getirmektir. B. Bu gayeye, Konsey organları vasıtasıyla, ortak çıkarları ilgilendiren sorunların incelenmesi, anlaşmalar akdi ve ekonomik, sosyal, kültürel, bilimsel, yasal ve idari alanlarda bir ortak hareket hattının kabulü ve insan hakları ile temel özgürlüklerinin korunması ve geliştirilmesiyle varılacaktır. C. Üyelerin Avrupa Konseyi çalışmalarına katılmaları onların Birleşmiş Milletlerin ve taraf bulundukları diğer uluslararası kuruluş ve birliklerin faaliyetine iştiraklerini etkilememelidir. D. Milli savunmayla ilgili meseleler Avrupa Konseyinin kapsamı içine girmez."* Bkz. https://inhak.adalet.gov.tr (08.06.2022).

ve insan hakları üzerine vizyon geliştiren Avrupa Konseyi,[27] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)'ni imzalayarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ni (AİHM) kurmuştur.[28] Avrupa Konseyi'nin AİHM sonrasındaki çalışmaları da insan hakları odaklı olmaya devam etmiştir.

Avrupa Konseyi Statüsü'nde yer aldığı biçimde Konsey'in kuruluşunda İnsan Hakları ve Temel Hak ve Özgürlüklerinin Korunması Sözleşmesi ve Ek Protokolleri, Avrupa Kültürel Sözleşmesi, Avrupa Kuruluş Sözleşmesi gibi Avrupa'nın bütünleşmesine ve insan haklarına yönelik sözleşmeler imzalanmıştır. I. ve II. Dünya Savaşı sonrası modern anlamda terörün üçüncü dalgası Avrupa'yı etkilemeye başlayınca Avrupa Konseyi de üye devletlerin ortak tedbirler alabilmesi için terörü kapsayan sözleşmeler yapmaya başlamıştır. Avrupa Konseyi'nin terör ile ilgili imzaladığı ilk sözleşme 27.01.1977'de imzalanan ve 04.08.1978'de yürürlüğe giren Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi (TÖDAS)'dir.[29] Bu Sözleşme'nin yetersizliği anlaşılınca 08.11.2001'de Bakanlar Komitesi tarafından 109. Terörizme Karşı Uluslararası Mücadele Alanında Multidisipliner Eylem Grubu (GMT-Terms of Reference of the Multidisciplinary Group on International Action against Terrorism) Uzmanlar Komitesi kurulmuştur. Uzmanlar Komitesi'nin görevi, Avrupa'ya ilişkin terörle mücadele ve terörle mücadelede kullanılacak uluslararası araçların neler olduğunu tespit etmektir.[30] Terörizme Karşı Uluslararası Mücadele Alanında Multidisipliner Eylem Grubu'nun çalışmaları sonucunda 2003'te TÖDAS Tadil Protokol'ü imzaya açılmıştır.[31]

---

[27]Avrupa Konseyi'nin, Avrupa Birliği'nin kuruluş değerlerini ihlal edip etmediğine ilişkin ayrıntılı katkıları için bkz. Mehmet Hanifi Bayram, "Avrupa Birliği'nin Dayandığı Değerlerin Korunması", **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, S. 11, 2018, s. 67-82.

[28]AİHS için bkz. https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf (08.06.2022).

[29]Türkçe'ye tercümede hata yapılan Sözleşme'nin orijinal başlığı "European Convention on the Suppression of Terrorism" şeklindedir. "Suppression" kelimesi, Türkçe'ye çevrildiğinde "bastırma" anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Türkçe tercümesi "Terörizmin Bastırılmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi" şeklinde olmalıdır. Bu çalışmada TBMM'de kabul edildiği şekliyle yazılmıştır. Kabul Tarihi. 27.10.1980, Resmi Gazete. 28.10.1980, Sayı: 17145, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc064/kanunmgkc064/kanunmgkc06402327.pdf (08.06.2022).

[30]Comittee of Ministers, Minutes of the 109th Session Committee of Ministers, 2001, https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680534092 (17.06.2019).

[31]Kabul Tarihi. 13.01.2005, Resmi Gazete. 08.04.2005, Sayı: 25780, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/04/20050408-1.htm (08.06.2022).

Terörizme Karşı Uluslararası Mücadele Alanında Multidisipliner Eylem Grubu'nun görev süresi bitince 2003-2017 yılları arasında görev yapacak olan Terörizm Uzmanlar Komitesi (CODEXTER-The Committee of Experts on Terrorism) isimli yeni bir komite kurulmuştur. Terörizm Uzmanlar Komitesi, Avrupa Konseyi'ne üye devletleri teröre karşı koordine eden hükümetler arası bir organdır. Terörizm Uzmanlar Komitesi'nin çalışma alanlarıysa terörizm ve internet, terörizme yol açan radikalleşme, örgüt içi terör eğitimi, özel soruşturma teknikleri, terörizm ve organize suç arasındaki bağlantılar ve Avrupa Konseyi'nin daha önce imzaladığı TÖDAS ve Ek Protokol'ünde eksik kalan yönler ile olası yasal boşlukların değerlendirilmesini kapsamaktadır.[32]

Terörizm Uzmanlar Komitesi 2003'teki ilk toplantısında CODEXTER çalışma grubunu oluşturmuştur. Çalışma grubu ile hedeflenen asıl amaç TÖDAS ve Tadil Protokolü'nde eksik kalan yönleri ile olası yasal boşlukların belirlenmesi sonucu taslak bir sözleşme hazırlanıp Bakanlar Komitesi aracılığıyla üye devletlere sunmaktır.[33]

Terörizm Uzmanlar Komitesi 2004'te yaptığı toplantıda AKTÖS'ün taslağını kabul etmiştir. Ardından Terörizm Uzmanlar Komitesi AKTÖS'ün taslak sözleşmesini ve açıklayıcı raporunu Bakanlar Komitesi'ne sunmuştur. Bakanlar Komitesi ise 2005'te AKTÖS'ü[34] ve 2015'te ise Ek Protokol'ü imzaya açmıştır.[35]

Terörizm Uzmanlar Komitesi 2018'de Avrupa Konseyi Terörizmle Mücadele Komitesi (CDCT-Council of Europe Committee on Counter-Terrorism) adını almıştır. Avrupa Konseyi Terörizmle Mücadele Komitesi'nin temel öncelikleri arasında terörizmde kadın ve çocukların rolü, teröristlerin interneti kötüye kullanımı, terörizm ve organize suç arasındaki bağlantılarını Avrupa Suç Sorunları Komitesi'yle birlikte ele almak, yabancı terörist savaşçılar ve geri dönme olgusu, Avrupa Konseyi 2018-2022 Terörle Mücadele Stratejisi'nin geliştirilmesi, devletlerarası en iyi uygulama

[32]Council of Europe, Committee of Experts on Terrorism (2003-2017), https://www.coe.int/en/web/counter-terrorism/codexter (17.06.2019).
[33]Council of Europe, **Convention on the Prevention of Terrorism and Explanatory Report**, Council of Europe Publishing, Strasbourg 2005, s. 30.
[34]Council of Europe, **Convention on the Prevention of Terrorism and Explanatory Report**, s. 31.
[35]Ek Protokol için bkz. https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=217 (21.08.2022).

değişimini hayata geçirmek ve 2005 tarihli AKTÖS'e yasal bir terörizm tanımı için fizibilite çalışması yapmak vardır.[36]

Bu çalışma Terörizm Uzmanlar Komitesi'nin hazırladığı ve Avrupa Konseyi Terörizmle Mücadele Komitesi'nin geliştirmekle yükümlü olduğu AKTÖS ve Ek Protokol'ün insan haklarının korunması bağlamında değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Bu bağlamda çalışmada AKTÖS ve Ek Protokol'ünde yer alan düzenlemelerin insan haklarının korunması bağlamında genellikle eksik veya yetersiz olduğu tezi ileri sürülmüştür.[37]

Çalışmanın birinci bölümünde kavramsal çerçeve irdelenmiştir. *"Tanım Denemesi"* başlığı altında doktrinde, devletlerin yasalarında ve Avrupa Konseyi'nin imzaladığı TÖDAS, TÖDAS Tadil Protokolü, AKTÖS ve Ek Protokol'ünde yer alan terör ve terörizm kavramlarına değinilmiştir. Ayrıca Birleşik Krallık Ceza Kanunu ve Terörle Mücadele Yasası'nda terör ve terörizm tanımlarının yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu kanunlarda şiddet kavramı düzenlenmiş ve bazı suçlara atıfta bulunmak suretiyle terör ve terörizm suçları ihdas edilmiştir. Türkiye'nin Terörle Mücadele Kanunu (TMK)'nda terör tanımına yer verildiği ancak terörizmin tanımlanmadığı tespit edilmiştir.[38] Fransa Ceza Kanunu'nda ise hem tanım yapılmış hem de Birleşik Krallık Ceza Kanunu'ndaki gibi terör suçlarına atıfta bulunulmuştur. TÖDAS ve Tadil Protokolü'nde ise yalnızca terör suçlarının ihdas edildiği uluslararası sözleşmelere atıfta bulunulmuştur. AKTÖS ve Ek Protokol'ünde ise terör suçları düzenlenmiş ve tanımları yapılmıştır. Ancak AKTÖS ve Ek Protokol'ünde yer alan tanımlarda terör, terörizm, dernek veya grup tanımları yapılmadığından ilgili terör suçlarının kast unsurunun tespit edilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Ardından AKTÖS ve Ek

[36]Council of Europe, Council of Europe Committee on Counter-Terrorism (CDCT), https://www.coe.int/en/web/counter-terrorism/cdct (17.06.2019).

[37]Tezin ileri sürülme nedeni bilim dünyasına getireceği katkıdır. Avcı ve Demir'in terörle ilgili yaptığı çalışmaya göre Türkiye'de hukuk ve terör üzerine bugüne kadar beş adet doktora çalışması yapılmıştır. Bu çalışmaların iki tanesi uluslararası hukukla ilgilidir. Uluslararası terörle ilgili yazılan bu iki çalışmayla uluslararası hukukta kuvvet kullanma ve terör konuları birleştirilerek disiplinlerarası bir çalışma ortaya konulmuştur. Ancak Türkiye'de, AKTÖS'e yönelik kapsamlı (derinlemesine) bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Bkz. Engin Avcı ve Cenker Korhan Demir, "Terörizm Çalışmaları: Türkiye'deki Araştırmalara İlişkin Betimsel Bir Analiz", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, S. 26, 2017, s. 28; Ayrıca bkz. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tarama.jsp (20.03.2018).

[38]Bkz. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3713.doc (22.08.2022).

Protokol'ün terörle mücadeleye katkılarına yer verilmiştir. Ayrıca ilgili başlık altında kanunlardaki ve sözleşmelerdeki eksikliklere yönelik öneriler sunulmuştur. İlgili başlığın son bölümünde ise terörün ortak unsurlarına değinilmiş ve doktrinsel bağlamda terör ve terörizm kavramlarına tanım önerilmiştir.

*"Terörün Tarihi ve Dönüşüm Etapları"* adlı başlığın altında terörün tarihsel dönüşümüne yer verilmiştir. Klasik ve modern terör dönemi ayrımı yapılmıştır. Modern terör dönemi de dört bölümden oluşmaktadır. Tarihsel süreç anlatılırken modern terör döneminin dördüncü dalgasının Soğuk Savaş'ın bitişiyle başladığı ifade edilmiştir. Taliban'ın Birleşmiş Milletler (BM)'in kararlarına uymaması sonucu Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (BMGK) bazı kararlar almıştır. Bu kararlar terör ve terörizme ilişkindir. İlgili kararlar genellikle Afganistan'a (Taliban, Usame Bin Ladin ve El Kaide) yönelik yaptırımları içermektedir. Ayrıca kararlarda terör ve terörizme ilişkin ifadeler de vardır. Özellikle yabancı terörist savaşçılara ilişkin kararlar dikkat çekmektedir. Afganistan'ın ardından Irak işgal edilmiştir. İşgalin ardından Irak ve Şam İslam Devleti (IŞİD) adında bir terör örgütü kurulmuştur. BMGK, terör ve terörizme ilişkin kararlarını almaya devam etmiştir. IŞİD'le beraber yeniden gündeme gelen yabancı terörist savaşçılara ilişkin BMGK kararları öncül niteliktedir. Tarihsel sürecin sonunda BMGK'nın aldığı kararlar AKTÖS ve Ek Protokol'ü ile ilişkilendirilmiştir. Özellikle Ek Protokol'de yer alan yabancı terörist savaşçılara ilişkin düzenlemeler bağlamında önerilerde bulunulmuştur.

*"Terörün Özellikleri"* adlı başlığın altında terörün unsurları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu unsurlar örgütlü yapı, şiddet, propaganda, iç ve dış destektir. Bir önceki konu başlığında da tespit edildiği üzere El Kaide ve IŞİD'in varlığı gösteriyor ki AKTÖS terörün özelliklerini engelleme konusunda yetersizdir. Çünkü günümüzde El Kaide ve IŞİD yabancı terörist savaşçılarının tehditleri devam etmektedir. Yabancı terörist savaşçılara ilişkin öneri ise Ek Protokol bağlamında *"Terörün Tarihi ve Dönüşüm Etapları"* adlı başlığın altında ve üçüncü bölümde verilmiştir.

*"Terörün Nedenleri"* adlı başlığın altında terörün nedenleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Tespit edilebilen nedenler beklentiler ile mevcut durum arasındaki farklar, ayrımcılık, ideoloji, etnik grupların yasal taleplerinin göz ardı edilmesi, ekonomi ve bir fırsatın doğmasıdır. Bu başlığın sonunda terörün nedenlerini önlemeye

yönelik düzenlemelerin AKTÖS ve Ek Protokol'ünde yer almadığı tespit edilmiştir. Öneri olarak da Bakanlar Komitesi'nin alabileceği ilke kararlar sunulmuştur.

*"Terör Çeşitleri"* başlığı altında doktrinde yer alan terör çeşitleri kategorize edilmiştir. İlgili başlıklar *"Etki Coğrafyası ve Yabancılık Unsuruna Göre Terör Çeşitleri, Motivasyon Kaynaklarına Göre Terör Çeşitleri, Kullanılan Teknolojiye Göre Terör Çeşitleri, Devlet Etkisi Bakımından Terör Çeşitleri"* şeklinde kategorilendirilmiştir. Bu başlık altında yer alan terör tanımlarının hiçbiri AKTÖS veya Ek Protokol'ünde yoktur. Ancak AKTÖS'te yer alan terör suçları, ilgili başlık altında tanımlanan terör suçlarını kapsam altına almıştır. Eğer AKTÖS'te yer alan terör, terörizm, dernek veya grup kavramlarının tanımları yapılabilirse terör çeşitleri bakımından AKTÖS ve Ek Protokol'ü yeterli hale gelebilir. Ancak siber suçlar bundan müstesnadır. AKTÖS'te siber suçlara ilişkin yargı yetkisi ihdas edilmiştir. Ancak siber suçlar AKTÖS'te düzenlenen terör suçlarının kapsamında değildir. Bu nedenle siber suçlara ilişkin öneride bulunulmuştur. Ayrıca ilgili başlık altında dini referans alan terör örgütlerine yönelik önerilerde de bulunulmuştur.

*"Mukayeseli Hukukta Terörle Mücadele"* başlığı altında Türkiye, Birleşik Krallık, Fransa ve İspanya gibi devletlerin AKTÖS ve Ek Protokol'ü öncesi terörle mücadele yasalarındaki hukuki düzenlemeleri irdelenmiştir. İrdelemenin sonucunda ilgili devletlerin terörle mücadele yasalarında veya uygulamalarında devlet güvenlik mahkemeleri, gözaltı süresi ve kanunla öngörülmeye yönelik eksiklikler tespit edilmiştir. İlgili başlığın amacı geçmişteki hukuksal düzenleme ve uygulamaların AKTÖS ve Ek Protokol'ünün yapılışında dikkate alınıp alınmadığıdır. Bunun belirlenmesi içinde ikinci ve üçüncü bölümde AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararları ışığında AKTÖS ve Ek Protokol'ü değerlendirilmiştir. Bu başlık altında da eksikliklere ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

*"Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi ve Ek Protokolü"* başlığı altında ise sözleşmelerin hükümlerine kısaca değinilmiştir. İlgili başlık altında terör suçlarının tazmini ve yargı yetkisi gibi konuların yeterlilikleri tespit edilirken başta yaşam hakkı olmak üzere sözleşmelerde yer almayan veya eksik olan birçok yetersizlikte tespit edilmiştir. Eksiklik veya yetersizliklerin nedenlerine kısaca değinilmiştir. Yine eksiklik veya yetersizliklere ilişkin sunulan öneriler öz şeklinde

verilmiştir. Çünkü bu konu ikinci ve üçüncü bölümde AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararları ışığında ayrıntılı olarak irdelenecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Bakanlar Komitesi'nin "2002'de aldığı ilke karar" AKTÖS, Ek Protokol, AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararları ışığında değerlendirilmiştir.[39] Bu ilkeler insan haklarına dayalı terörle mücadeleye bir rehber niteliğindedir. Ancak ilke kararın AKTÖS ve Ek Protokol'ün imzaya açılış tarihlerine göre daha önce deklare edildiği göz önüne alındığında AKTÖS ve Ek Protokol'ünde insan haklarına ilişkin birçok düzenlemenin yer almadığı görülmektedir. Ayrıca hem AKTÖS ve Ek Protokol'ünün yapımında hem de devletlerin uygulamalarında Bakanlar Komitesi'nin aldığı ilke kararın dikkate alınmadığı da göze çarpmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde AKTÖS ve Ek Protokol'üne ilişkin tespit edilebilen eksiklikler veya yetersizlikler şöyle sıralanabilir: A. Yaşam hakkına ilişkin AKTÖS'ün 2. maddesinde bir cümle var.[40] Ancak AKTÖS, Ek Protokol ve hatta Bakanlar Komitesi'nin ilke kararında yaşam hakkından yoksun bırakmaya ilişkin bir düzenleme yoktur. B. AKTÖS ve Ek Protokol'ünde adil yargılanmaya ilişkin bir düzenleme yoktur. C. AKTÖS ve Ek Protokol'ünde temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasına ilişkin bir düzenleme yoktur. D. AKTÖS ve Ek Protokol'ünde işkence ve kötü muameleyi önleyici düzenlemeler yoktur. AKTÖS'te işkence ve iade kavramları ilişkilendirilmiştir. Buna göre işkence yapılacaksa ilgili kişi iade edilmeyebilir. Ayrıca bu bölümde gözaltı ve sonrasındaki süreçlerde işkence ve kötü muamelenin günümüzde de devam ettiği tespit edilmiştir. E. AKTÖS ve Ek Protokol'ünde özel hayatın gizliliğine ilişkin bir kenar başlık yoktur. AKTÖS'te özel hayatın gizliliğine ilişkin kriterlere yer verilmiştir. Ancak özel hayatla ilişkilendirilebilecek herhangi bir metin yoktur. Yani ilgili düzenleme özel hayatın gizliliğine mi ilişkin ya da özel hayatı kapsıyor mu belli değildir. F. AKTÖS ve Ek Protokol'ünde suçta ve cezada kanunilik ilkesi bağlamında birçok eksiklik tespit

[39]Bkz. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, **İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Hakkında İlkeler**, Avrupa Konseyi Basımevi, Strasbourg 2002.

[40]AKTÖS'ün 2. maddesi şöyledir: *"Bu Sözleşmenin amacı Tarafların, terörizmin ve terörizmin insan hakları, özellikle yaşam hakkının tam olarak uygulanması üzerindeki olumsuz etkilerini, gerek ulusal düzeyde gerek, Taraflar arasında mevcut uygulanabilir çok taraflı ve ikili antlaşmalara ve anlaşmalara gerekli saygıyı göstermek suretiyle, uluslararası işbirliğinde bulunarak alacakları önlemlerle engelleme çabalarını geliştirmeyi amaçlamaktadır."* Bkz. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c094/tbmm23094070ss0062.pdf (26.12.2022).

edilmiştir. Ayrıca soyut tehlike suçunun varlığı da tespit edilmiştir. İlgili suç *"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik"* suçudur. Bu suç soyut tehlike suçu olması bakımdan insan haklarını ihlal edebilecek niteliktedir. Ayrıca *"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik"* suçunun da suçta ve cezada kanunilik ilkesi bağlamında eksiklikleri vardır. G. AKTÖS ve Ek Protokol'ünde koruma tedbirlerine ilişkin herhangi bir düzenleme yoktur. H. AKTÖS ve Ek Protokol'ünde mülkiyet hakkına ilişkin herhangi bir düzenleme yoktur. Ayrıca mülkiyet hakkı bağlamında malvarlıkların ve gelirlerin müsaderesine ilişkin bir düzenlemede yapılmamıştır. Bu durumda terör faillerinin suça ilişkin malvarlıklarına veya gelirlerine nasıl el konulacağına ilişkin usul ve esaslar belli değildir. Bu konuda CETS No. 198 öneri olarak sunulmuştur. I. AKTÖS ve Ek Protokol'ünde olağanüstü hale ilişkin bir düzenleme yapılmamıştır. İ. AKTÖS ve Ek Protokol'ünde silahlı çatışmalar dönemine ilişkin bir düzenleme yapılmıştır. Kanaatimizce bu düzenleme yerindedir. Ancak AKTÖS ve Ek Protokol'ünde düzenlenen terör suçları bakımından yetersiz olduğu tespit edilmiştir. J. Terör mağdurlarının tazminine ilişkin düzenleme kanaatimizce yeterlidir. K. AKTÖS'ün 12. ve Ek Protokol'ünün 8. maddesindeki düzenlemede yer alan "uygulanabildiği takdirde" lafzı açıklanmamıştır.[41] Bu durum suçta cezada kanunilik ilkesine aykırıdır. Keyfi uygulamalara, yargılama ve cezalandırmalara neden olabilir.

[41]AKTÖS'ün 12. maddesi şöyledir: *"1. Her bir Taraf, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına dair Sözleşme, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve uluslararası hukuk uyarınca diğer yükümlülüklerinde yer aldığı şekilde ve o Tarafa uygulanabildiği durumlarda, insan hakları yükümlülüklerine, özellikle ifade özgürlüğü, dernek kurma özgürlüğü ve din özgürlüğüne saygı göstererek bu Sözleşmenin 5 ila 7 ve 9. maddelerde yer alan konuların suç haline getirilmesinin ihdasını, uygulanmasını ve yerine getirilmesi sağlayacaktır. 2. Bu Sözleşmenin 5 ila 7 ve 9. maddelerde yer alan konuların suç haline getirilmesinin ihdası, uygulanması ve yerine getirilmesinde ayrıca, izlenen meşru amaçlar ve demokratik toplum açısından gereklilik göz önünde bulundurularak oransallık ilkesine bağlı kalınacak ve her türlü keyfilik, ayrımcılık veya ırkçı muamele dışında tutulacaktır."* Bkz. https://www.tbmm.gov.tr (26.12.2022). Ek Protokol'ün 8. maddesi şöyledir: *"Her bir Taraf, 2 ila 6. maddeler bağlamında suç kabul etmenin tesisi, uygulanması ve tatbiki dahil olmak üzere, bu Protokol'ün uygulanmasının, söz konusu Tarafa uygulanabilir olduğu hallerde, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi'nde ve Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nde ortaya konan insan hakları yükümlülüklerine, özellikle de dolaşım özgürlüğü hakkı, ifade özgürlüğü, dernek özgürlüğü ve din özgürlüğü yükümlülüklerine ve uluslararası hukuk bağlamındaki diğer yükümlülüklere saygı duyularak yerine getirilmesini sağlamak. 2. Ayrıca, bu Protokol'ün 2 ila 6. maddeleri kapsamında suç kabul etmenin tesisi, uygulanması ve tatbik edilmesi izlenen meşru amaçlara ve demokratik bir toplumda gerekli olmalarına ilişkin olarak orantılılık ilkesine tabi olmalı ve keyfiyeti, ayrımcılığı veya ırkçı muameleyi kapsam dışına bırakmalıdır."* Bkz. https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr (26.12.2022).

Çalışmanın ikinci bölümünde ifade edilen bütün eksiklik veya yetersizlikler AKTÖS ve Ek Protokol'ündeki düzenlemelere göre tespit edilmiştir. İlgili eksiklikler tespit edilirken AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararlarından faydalanılmıştır. Böylece ilke kararların devletlerin uygulamaları üzerinde bugüne kadar etkili olup olmadığı da tespit edilmiştir. Ayrıca tespit edilen eksikliklerden iki şey anlaşılmaktadır. Birincisi, AKTÖS ve Ek Protokol'ü hazırlanırken Bakanlar Komitesi ilke kararları dikkate alınmamıştır. İkincisi, AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararlarına göre AKTÖS veya Ek Protokol'üne taraf devletler, Bakanlar Komitesi ilke kararlarını genellikle uygulamamıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde yer alan bütün eksiklik veya yetersizlikler için her bir başlık altında öneriler sunulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde AKTÖS ve Ek Protokol'ünde yer alan düzenlemeler insan haklarının korunması bağlamında değerlendirilmiştir. Bu bölümde öncelikle *"En İyi Uygulama Değişimi Bağlamında İnsan Haklarının Korunması"* adlı başlığın altında en iyi uygulama değişiminin AKTÖS'te düzenlenmesi konusu üzerinde durulmuştur. Bu düzenleme yerinde ve yeterlidir. Ancak uygulamada yetersizdir. En iyi uygulama değişimi terörle mücadele uygulamalarında başarılı olan devletler ile terörle mücadele eden devletlerin arasındaki bilgi ve tecrübe paylaşımını ifade eder. Bu başlık altında en iyi uygulama değişimi örneğine rastlanmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla uygulamadaki eksikliğe ilişkin öneride bulunulmuştur.

*"Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi ve Ek Protokolünde Yer Alan Terör Suçları Bağlamında İnsan Haklarının Korunması"* adlı ana başlığın alt başlıklarında öncelikle AKTÖS ve Ek Protokol'ünde düzenlenen terör suçları actus reus (maddi unsur) ve mens rea (manevi unsur) bağlamında irdelenmiştir. Sözleşmelerde terör, terörizm, dernek veya grup kavramlarının tanımlanmaması nedeniyle kast unsurunun açıklanamadığı tespit edilmiştir. Bunun sonucunda her bir başlığın altında AKTÖS veya Ek Protokol'ünün eksik veya yetersiz olduğu ifade edilmiştir.

Terör suçlarının maddi ve manevi unsurları irdelendikten sonra *"Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi ve Ek Protokolünde Yer Alan Terör Suçlarının İnsan Hakları Bağlamında Değerlendirilmesi ve Öneriler"* alt başlığında AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararları bağlamında ilgili terör suçları irdelenmiştir.

Önceki alt başlıklarda tespit edilen tanımsal eksikliklerin doğurabileceği sonuçlara bu başlık altında değinilmiştir. Tanımsal eksikliğin suçta ve cezada kanunilik ilkesi, ifade özgürlüğü ve derneklere ilişkin keyfi uygulamalara yol açabileceği tespit edilmiştir. Bu nedenle tanımsal eksikliklerin giderilebilmesi için terör ve terörizm tanımları bu başlık altında önerilmiştir. Önceki alt başlıklarda *"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik"* suçu ayrıntılı olarak irdelendiğinden bu başlık altında ilgili soyut tehlike suçunun ifade özgürlüğü bağlamında doğurabileceği sonuçlar Anayasa Mahkemesi kararları ışığında tespit edilmiştir. Daha sonra soyut tehlike suçlarına ilişkin bazı önerilerde bulunulmuştur. Yine Ek Protokol'de yabancı terörist savaşçılara ilişkin düzenlemeler önceki alt başlıklarda ayrıntılı olarak açıklandığından bu başlık altında yabancı terörist savaşçılara ilişkin doğabilecek sorunlara değinilmiş ve çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

*"İcrai Hareketler Bağlamında İnsan Haklarının Korunması"* adlı başlığın altında AKTÖS'te düzenlenen icrai hareketlere ilişkin hüküm örneklerle irdelenmiştir. Bu hükmün insan haklarını ihlal edebilecek nitelikte bir düzenleme olduğu tespit edilmiş ve ilgili başlık altında çözüm önerisinde bulunulmuştur.

*"İştirak Hükümleri Bağlamında İnsan Haklarının Korunması"* adlı başlığın altında iştirake ilişkin kavramlar AKTÖS ve Ek Protokol'ü bağlamında açıklanmıştır. Daha sonra kast kavramının açıklanmadığı, bilerek kavramının sözleşmelerde düzenlenmediği, dolaylı fail ve dolaylı faillikte fiili gerçekleştiren kişiye yönelik düzenleme yapılmadığı tespit edilmiş ve ilgili başlık altında önerilerde bulunulmuştur.

*"Yargı Yetkisi Bağlamında İnsan Haklarının Korunması"* adlı başlığın altında yargı yetkisi ilkeleri açıklanmıştır. AKTÖS'te yer alan yargı yetkisiyle ilgili düzenleme AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararları bağlamında değerlendirilmiştir. Yargı yetkisi konusunda AKTÖS ve Ek Protokol'ünün yeterli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

*"Koşullar ve Güvenceler Bağlamında İnsan Haklarının Korunması"* adlı başlığın altında din özgürlüğü ve seyahat özgürlüğü AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararları ışığında irdelenmiştir. İfade özgürlüğü ve dernek kurma özgürlüğüne ilişkin oluşabilecek insan hakları ihlalleri daha önceki başlıklar altında ifade edildiğinden bu

başlık altında ele alınmamıştır. AKTÖS ve Ek Protokol'ünde din özgürlüğü ve seyahat özgürlüğüne ilişkin bazı AİHM kriterlerinin eksik olduğu tespit edilmiştir. İlgili başlık altında buna ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

*"İade Bağlamında İnsan Haklarının Korunması"* adlı başlığın altında öncelikle iadenin tanımı yapılmıştır. Ardından iade ve sınırdışı arasındaki farklara değinilmiştir. Daha sonra uluslararası işbirliğine ilişkin AKTÖS'ün atıfta bulunduğu Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi (SİDAS),[42] Ceza İşlerinde Karşılıklı Adli Yardım Avrupa Sözleşmesi (CİKAYAS),[43] CİKAYAS Ek Protokol I[44] ve CİKAYAS Ek Protokol II kısaca açıklanmıştır.[45] Ardından AİHM kararları bağlamında iadeye ilişkin iade öncesi, iade dönemi ve iade sonrası kriterler tespit edilmiştir. Bu kriterler AKTÖS ve Ek Protokol'ünde yoktur. Yalnızca AKTÖS'te siyasi suç, ırk, milliyet gibi bazı ilkelere yer verilmiştir. Bu ilkeler AİHM kriterlerini karşılamada yeterli değildir. Bu nedenle tespit edilen kriterler bağlamında önerilerde bulunulmuştur.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise ikinci ve üçüncü bölümlerden elde edilen verilerle AKTÖS'te yer alan yargı yetkisi, terör mağdurlarının tazmini ve Ek Protokol'de yer alan bilgi alışverişine ilişkin düzenlemelerin yerinde ve yeterli olduğu tespit edilmiştir. Uluslararası işbirliğine ilişkin hükmün ise AKTÖS'te düzenlenmesi yerinde ve yeterlidir. Ancak uygulamada yetersiz olduğu ifade edilmiştir. Ardından ilgili bölümlerden elde edilen verilere dayanarak AKTÖS veya Ek Protokol'ünde insan hakları ihlallerine yol açabilecek on yedi tane eksik veya yetersiz düzenleme olduğu tespit edilmiştir. İlgili eksikliklere ilişkin öneriler her bir tespitin altında verilmiştir. Sonuç olarak AKTÖS ve Ek Protokol'ünün genellikle yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

[42]SİDAS'ın resmi çevirisi için bkz. https://www.tbmm.gov.tr (08.06.2022).
[43]CİKAYAS'ın resmi çevirisi için bkz. https://www.tbmm.gov.tr (08.06.2022).
[44]Resmi çeviri için bkz. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2712020132748099_tur.pdf (19.06.2022).
[45]Resmi çeviri için bkz. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2812020085222182_tur.pdf (19.06.2022).

# BİRİNCİ BÖLÜM

# KAVRAMSAL ÇERÇEVE

## 1.1. TERÖR VE TERÖRİZM

Uluslararası hukukta ortak bir terör tanımından söz etmek ya da terörizmle ilgili kapsayıcı bir tanım yapmak kolay değildir.[46] Toplumların ve yönetimlerin kendine özgü yapıları, olaylara ve eylemlere farklı bakış açıları sebebiyle bir toplum için terör eylemi sayılan bir fiil başka bir toplum tarafından terör eylemi sayılmamaktadır.[47] Örneğin Rus-Çeçen savaşında, Rus yönetimi Çeçen savaşçıları terörist olarak nitelerken Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Çeçen savaşçılarla ilgili terörist kavramını kullanmamaktadır.[48] Bununla birlikte bazı uluslararası sözleşmelerde geçen fiiller terör suçu sayılmaktadır. Ayrıca ortak bir tanımdan söz edilemese de terör tanımlarının içerisinde ortak noktalar/unsurlar (terör suçunun sınırlarını belirleyen kriterler) da vardır.[49] Bu nedenlerle terör ve terörizm kavramlarına ilişkin tanımların bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

Terör kavramı, Latince tereré kelimesinden türetilmiştir.[50] Terör kavramının sözlük anlamı ise ürkütmek, korkutmak, korkudan titretmek, sindirmek ve yıldırmaktır.[51]

---

[46]Richard Jackson, "The Study of Terrorism 10 Years After 9/11: Successes, Issues, Challenges", **International Relations Review**, V. 8, 2012, p. 7.

[47]Antonio Cassese ve Diğerleri, **International Criminal Law**, Oxford University Press, Oxford 2013, p. 146; Robert Cryer ve Diğerleri, **An Introduction to International Criminal Law and Procedure**, Cambridge University Press, New York 2010, p. 337. Ganor, **Defining Terrorism: Is One Man's Terrorist another Man's Freedom Fighter?**, p. 1.

[48]Türkiye Barolar Birliği, **Açık Oturum: Demokrasi ve Terör**, TBB Yayınları, Ankara 2002, s. 10.

[49]Milana Abdybaeva, **Hukuki Bakımdan Terör ve 11 Eylül Saldırısı**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005), s. 7.

[50]Hüseyin Aşkın, **Terör ve Algı Yönetimi**, Yayın-B Yayınları, İzmir 2021, s. 4.

[51]Faruk Örgün, **Küresel Terör**, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul 2001, s. 13.

Terör, siyasal hedefleri gerçekleştirmek veya birilerini cezalandırmak amacıyla hükümete ve bazı kişilere karşı şiddet gibi araçlara başvurularak yapılan bir eylem türü olarak tanımlanabilir.[52]

Başka bir tanıma göre terör, korku saçan, insanlarda korku ve bıkkınlık oluşturan bir fiildir.[53]

Avrupa Birliği ve BM gibi örgütlerin üzerinde uzlaştığı teröre ilişkin bir tanım vardır.[54] Bu tanımda da terörün amacının siyasal hedefler olduğu ifade edilmiştir. Bu nedenle tanımda devlet teşkilatına ve devletin temel değerlerine yönelik şiddetin uygulanabileceği ve bunun doğrudan veya dolaylı olarak yapılabileceği ifade edilmiştir. Yani tanıma göre doğrudan devlet teşkilatını hedef alan terör saldırıları olabileceği gibi sindirme, korkutma veya yıldırma şeklinde halka yönelik terör saldırıları da olabilir.

Birleşik Krallık'ta ise Ceza Kanunu'nun 306. maddesinin 1. fıkrasına terör suçu kavramı eklenmiştir.[55] Daha sonra listeleme yöntemiyle hangi suçların terör suçu olduğu Birleşik Krallık Ceza Kanunu'nun sonuna 17A listesiyle eklenmiştir.[56] Birleşik Krallık *"Counter-Terrorism and Sentencing Act 2021"* yasasında da terör veya terörizm tanımı yapmamıştır. Ancak bu kanun Birleşik Krallık Ceza Kanunu'na ve 17A terör suçu listesine atıfta bulunmuştur.[57] 17A listesinde silah eğitimi, terör örgütü yöneticiliği, denizaşırı terörü tahrik, terörizm eğitimi gibi terör suçları vardır.[58]

---

[52]Aylin Demirli, "Terörizm, Psikososyal Etkileri ve Müdahale Modelleri", **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, C. 4, 2011, s. 67; Ali Ayata, "Terorismus Als Strategie", **Akademik Bakış Dergisi**, S. 37, 2013, s. 2.

[53]Gökçe Şimşek, **Terörizmin Finansmanıyla Mücadele Stratejileri ve Yöntemleri: PKK Örneği**, (Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2016), s. 2.

[54]İlgili tanım şöyledir: *"Terör; herhangi bir kişi veya grubun, sistemli ve önceden planlı olarak ve siyasi bir amaçla hedef ülkenin toprak bütünlüğünü, devletin temel (Anayasal) kuruluşlarını ve politik, ekonomik ve sosyal yapısını değiştirmek veya tahrip etmek, devletin politikalarını ve icraatını etkilemek ve zaafa uğratmak amacıyla baskı, şiddet, korkutma, yıldırma, sindirme ve tehdit yöntemlerinin tümünü veya bir kısmını kullanarak halka gözdağı vermesi, halkın korku içine girmesine sebep olması, kişi veya kişilerin ölümüne veya yaralanmasına kamu ve/veya özel mülke ait gayrimenkul ve taşınabilir mal ve altyapı tesislerinde hasara sebebiyet verilmesidir."* Hüseyin Bilir, **Terör Medya ve Devlet**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 28.

[55]2020 tarihli Birleşik Krallık Ceza Yasası için bkz. https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2020/17/contents/enacted (18.08.2022).

[56]17A listesi için bkz. https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2020/17/schedule/17A (18.08.2022).

[57]Counter-Terrorism and Sentencing Act 2021 yasası için bkz. https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2021/11/contents (18.08.2022).

[58]Listede yer alan bütün terör suçları için bkz. https://www.legislation.gov.uk (18.08.2022).

Birleşik Krallık'ın geçmişte bazı kanunlarında terör ve terörizm tanımı yaptığı da unutulmamalıdır. Birleşik Krallık 1973 tarihli *"Emergency Provisions Act"* ve 1996 tarihli *"Prevention of Terrorism Act"* yasalarında terörizm tanımı, 2001 tarihli *"Terrorism Bill"* tasarısında terör tanımı yapmıştır.[59] Ancak yukarıda da ifade edildiği üzere Birleşik Krallık günümüzde liste yöntemini benimsemiştir.

Fransa Ceza Kanunu'nun ikinci başlığının birinci bölümünde terörizm kenar başlığı açılmıştır.[60] Bu kenar başlık altında düzenlenen 421. maddede hem terörizm tanımı yapılmış hem de liste halinde terör suçlarına yer verilmiştir. Fransa Ceza Kanunu'na göre ciddi bir şekilde kamu düzenini bozmak amacıyla korkutma veya terörle ilgili maddenin altında yer alan suçlar kasten işlendiği takdirde terör suçu oluşmaktadır. Bu suçlar arasında hayata karşı işlenen suçlar, vücut bütünlüğüne yönelik suçlar, kaçırma, hırsızlık, gasp gibi suçlar yer almaktadır.

Türkiye'de düzenlenen TMK'nın 1. maddesinde de terör suçu tanımlanmıştır. Tanım terörün sözlük anlamından yola çıkarak devletin temel niteliklerine, kamu düzeni ve sağlık gibi genel sınırlandırma nedenlerine atıfta bulunmuştur. Bu hükümde göze çarpan iki husus vardır; yöntem ve amaç. Terör örgütü TMK'nın 1. maddesinde belirtilen amaçlara göre kurulmuşsa ve bir kişi 1. maddede belirtilen amaçlara ve yöntemlere uygun bir şekilde tek başına veya örgüte mensup kişilerle birlikte suç işlerse terör suçlusu (TMK, m. 2) sayılmaktadır. Ayrıca TMK'nın 2. maddesine göre kurulmuş bir örgüte mensup olan bir kişi TMK'nın 1. maddesinde belirtilen yöntem ve amaçlara göre suç işlemese dahi terör suçlusu sayılmaktadır. Yine TMK'nın 1. maddesinde belirtilen yöntem ve amaçlara uygun şekilde kurulmuş bir örgüt adına suç işleyen bir kişi de terör suçlusu sayılmaktadır. Ayrıca TMK'da terörizm tanımı yoktur. Bu durum Türkiye'nin terörizmle mücadele etmesine engeldir. Çünkü suçta ve cezada kanunilik ilkesi gereği terörizm kavramının TMK'da tanımlanması gerekir. TMK'da

[59]Emergeny Provisions Act'a göre terörizm: *"Halka veya halkın herhangi bir sektörüne korku salmak için şiddet kullanmaktır."* Terrorism Bill'e göre terör: *"Siyasi, dini ya da ideolojik sonuçlara ulaşmak için hükümeti, toplumu ya da toplumun herhangi bir bölümünü belli bir yöne zorlamak maksadıyla kişilere ve mala karşı yapılan ciddi şiddet kullanımı ya da şiddet kullanımı tehdidinde bulunulmasıdır."* Bkz. TBB, **Türkiye ve Terörizm**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara 2006, s. 12. Yusuf Emek, **Terörizm Çerçevesinde Terör Örgütü Kurma, Yönetme ve Üye Olma Suçu**, (Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016), s. 27.

[60]Fransa Ceza Kanunu için bkz. https://www.equalrightstrust.org (18.08.2022).

düzenlenebilecek bir terörizm tanımı *"Mukayeseli Hukukta Terörle Mücadele"* başlığı altında önerilmiştir.

Görüldüğü üzere hem ceza veya terör kanunlarında hem de doktrinde düzenlenen terör tanımlarında yıldırma, sindirme, korkutma ve şiddet gibi unsurlara yer verilmiştir. Ardından bu unsurlar kamu düzeni gibi sınırlandırmanın genel nedenleri, devletin temel değerleri ve devlet teşkilatı gibi kavramlarla ilişkilendirilmiştir. Terör tanımı yapmayan Birleşik Krallık gibi devletler veya uluslararası örgütler aslında tanımdan farklı bir şey yapmamaktadır. Örneğin Birleşik Krallık şiddete atıfta bulunarak terör suçlarını listelemiştir. Bu yöntem terör suçlarının kapsamının geniş tutulması bakımından daha güzel bir uygulamadır. Ancak suçta ve cezada kanunilik ilkesi gereği Birleşik Krallık Ceza Kanunu'nda şiddet kavramının tanımlanması gerektiği kanaatindeyiz. Yine TMK'da yer alan cebir, yıldırma, sindirme vb. kavramların tanımlanması gerekir.[61]

Fransa Ceza Kanunu ise terörü, terörle açıklamıştır. Fransa Ceza Kanunu'ndaki terör tanımı totolojik nedenlerle kabul edilmeyebilir. Nitekim Yugoslavya Kralı I. Aleksandar ve Fransa Dışişleri Bakanı Louis Barthou'nun 1934'te suikasta uğramasının sonucu olarak Milletler Cemiyeti 1936'da Terörizmin Önlenmesi ve Bastırılmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi'ni kabul etmiştir.[62] Bu Sözleşme'de de terörizm tanımı yapılmıştır. Sözleşme'ye göre; *"terörizm, bir devlete yönlendirilen ve belli kişilerin ya da kişi gruplarının veya genel kamuoyunun zihninde terör hali yaratmaları hedeflenen ya da hesaplanan suç eylemleri"*[63] olarak tanımlamaktadır. Bu tanımda terörizm kavramı, terör kelimesi kullanılarak açıklandığı için eleştirilere uğramış ve Sözleşme yürürlüğe girmemiştir.[64] Ayrıca Fransa Ceza Kanunu'nda yer alan kamu düzeni ifadesinin suçta ve cezada kanunilik ifadesi gereği tanımlanması gerekir. Kamu düzeni, milli güvenlik, genel sağlık gibi genel sınırlayıcı nedenleri ifade eden kavramlar açıklanmazsa keyfi uygulamalar kaçınılmaz olacaktır. Çünkü ilgili

[61]Emek, **Terörizm Çerçevesinde Terör Örgütü Kurma, Yönetme ve Üye Olma Suçu**, s. 28.
[62]Yaşar Onay, **Etki Odaklı Hareket**, Yeniyüzyıl Yayınları, İstanbul 2009, s. 50.
[63]Ilias Bantekas and Susan Nash, **International Criminal Law**, Cavendish Publishing, London 2003, p. 17.
[64]Emil Konstantinov, International Terrorism and International Law**, in German Yearbook of International Law**, (p. 290-307), Duncker & Humblot, Berlin 1988; Emre Öktem, "Uluslararası Hukukta Terörizm Tanım Sorunu ve Milli Bağımsızlık Hareketleri", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi**, C. 3, 2004, s. 134.

kavramlar anlamsal olarak gerçekten çok geniş kapsamlıdır. Diğer taraftan tanımın yapılmaması sorunu başlı başına keyfi uygulama, yargılama ve cezalandırmaya yol açabilir. Fransa Ceza Kanunu'nda yer alan kamu düzeni ifadesinin tanımının yapılması da yeterli değildir. Kamu düzeni ifadesinin tanımı kanunla öngörülme ilkesini de karşılamalıdır.

Sonuç olarak terörle mücadele gibi hassas konular başta olmak üzere diğer bütün suçlarda da suçta ve cezada kanunilik ilkesinin katı bir şekilde uygulanması gerekir. Terörle mücadele yasalarındaki eksiklikler keyfi uygulamalara, yargılamalara ve cezalandırmalara yol açabilir. Bu eksiklik AKTÖS ve Ek Protokol'ünde de vardır. Açıklaması daha sonra yapılacaktır. Buraya kadar ifade edilenlerden anlaşılıyor ki terör suçunun yasal olarak sınırlarını belirleyebilen birinci devlet Birleşik Krallık'tır. Çünkü Birleşik Krallık Ceza Kanunu'nda şiddet kavramının tanımlanması yeterlidir. Diğer devletlerin terör kanunlarında ise tanımlaması gereken daha çok kavram vardır. Bu noktada aslında terör suçlarını sayıp kavramlara atıfta bulunmak ve bu kavramları tanımlamak terör suçları için kolay ve benimsenebilir bir yöntemdir. Nitekim AKTÖS ve Ek Protokol'ünde de terör suçları tahdidi olarak sayılmıştır. Ancak ileride ayrıntılı olarak ifade edileceği üzere bu sözleşmelerde de eksiklikler vardır.

Terörizm ise teröre ilişkin metotların politik bir hedefe ulaşmak amacıyla örgütlü bir şekilde, sistematik ve devamlı olarak kullanılmasını benimseyen bir izlemdir.[65]

Başka bir tanıma göre terörizm, siyasi ve toplumsal hedefler için organize, sistematik ve devamlı tedhiş kullanmayı metot olarak benimseyen stratejik bir anlayıştır.[66]

Terörizm belirli bir kesime terörü aşılamak için tasarlanmış bir şiddet izlemidir.[67]

[65]Talip Gül, **Terör ve Terörizm**, Ark Kitapları, İstanbul 2012, s. 9.
[66]Kemal Akmaral, **Terörden Korunma ve Kurtulma Yolları**, Anatolia Kitap, İstanbul 2015, s. 16; Peter H. Gleick, "Water And Terrorism", **Water Policy**, V. 8, 2006, p. 484.
[67]Neil Boister, An Introduction to Transnational Criminal Law, Oxford University Press, Oxford 2012, s. 63.

Terörizm örgütlenmiş bir yapının siyasal hedefler elde etmek amacıyla şiddeti sistematik hale getirmesidir.[68]

Terörizm, şiddet veya zorlama yoluyla siyasi, sosyal, ekonomik ve dini bir hedefe ulaşmak amacıyla devlet dışı bir aktör tarafından güç veya şiddet kullanımıdır.[69] Bugday'ın çalışmasında yer alan bu tanımın bir kısmına katılamayız. Çünkü terör veya terörizm yalnızca devlet dışı aktörler tarafından uygulanmamaktadır. Bazen hükümetler devletten aldığı güçle iktidarlarını korumak için teröre veya terörizme başvurabilir. Terörün tarihsel aşamalarının anlatılacağı başlık altında da ifade edileceği üzere Fransa'da devlet terörü uygulanmıştır. Hatta ilk modern terör olarak tarihe geçmiştir. Bu nedenle Bugday'ın çalışmasında yer verdiği terörizm tanımı insan haklarının korunması bağlamında terörü ve terörizmi eksik bırakmaktadır. Bu tür tanımlar yasal zemine sirayet ederse devlet terörü veya devlet destekli terör yasallaşabilir. Bu durumda bir ülkede terör veya terörizm bağlamında insan haklarının korunmasından ziyade insan haklarına dair hiçbir şey kalmayacağından bahsedilebilir.

Strazburg'da 27.01.1977'de imzalanan TÖDAS'ta ise terör, terörizm ve terör örgütü tanımı yapılmamakla birlikte hangi suçların terör kapsamına girdiği Sözleşme'nin 1. maddesinde sıralanmıştır.[70]

---

[68]Eric Van Dum, **Discussing Concepts of Terrorist Rationality: Implications for Counter-Terrorism Policy**, Economics of Security Working Paper, Berlin 2009, p. 4.

[69]Anastassia Bugday,**Transnational Terrorist Franchising in Sub-Saharan Africa: The Effects of Religion and Natural Resources**, (Basılmamış Doktora Tezi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, İktisadi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2016), s. 6.

[70]Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi'nde sayılan terör suçları aşağıdaki gibidir (m. 1):

*"a. 16.12.1970'te La Haye'de imzalanan Uçakların Kanun Dışı Yollarla Ele Geçirilmesinin Önlenmesine İlişkin Sözleşme'nin kapsamına giren suçlar,*

*b. 23.09.1971'de Montreal'de imzalanan Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Kanun Dışı Eylemlerin Önlenmesine İlişkin Sözleşme'nin kapsamına giren suçlar,*

*c. Diplomatik Ajanlar dahil olmak üzere uluslararası bir himayeye tabi olan şahısların hayat, fiziki bütünlüğü veya hürriyetine bir saldırıyı kapsayan vahim suçlar,*

*d. Adam kaldırma, rehin alma veya gayri kanuni hürriyeti tehdit eden suçlar,*

*e. Şahısların hayatı için tehlike teşkil ettiği ölçüde bomba, el bombası, roket, otomatik ateşli silah veya bombalı mektup veya koli kullanmak suretiyle işlenen suçlar,*

*f. Yukarıda sayılan suçlardan birini işlemeye teşebbüs veya böyle bir suçu işleyen veya işlemeye teşebbüs eden bir şahsın fiiline suç ortağı olarak iştirake ilişkin suçlar."* Bkz. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc064/kanunmgkc064/kanunmgkc06402327.pdf (26.12.2022).

Avrupa Konseyi 2003'te TÖDAS'ta değişikliğe giderek TÖDAS Tadil Protokolü'nü imzaya açmıştır. Tadil Protokolü'nde de terör veya terörizm tanımı yoktur. Bu Sözleşme'de terör suçları sınırlı bir şekilde sayılmıştır.[71]

Avrupa Konseyi tarafından 2005'te imzaya açılan AKTÖS'te de terörizmle ilgili suçlar tek tek belirtilmiştir. Sözleşme'de *"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik (AKTÖS, m. 5), Terörist Saflara Katma (AKTÖS, m. 6) ve Terörizm İçin Eğitim (AKTÖS, m. 7)"* suçları yer almaktadır. Ayrıca Sözleşme'nin ekinde yer alan suçlarda terör suçu sayılmaktadır.[72]

[71]Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi'nde sayılan terör suçlarını değiştiren Tadil Protokolü hükümleri aşağıdaki gibidir (m. 1): *"Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşme'nin 1. maddesinin giriş paragrafı bu maddenin 1'inci paragrafı olmuştur. Bu paragrafın b alt paragrafındaki "imzalanan" ibaresi "akdedilen" olarak değiştirilmiş ve bu paragrafın c, d, e ve f alt paragrafları sırasıyla aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:*

*c. New York'ta 14.12.1973'de kabul edilen, Diplomatik Ajanlar da Dahil Olmak Üzere Uluslararası Korunmaya Sahip Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme'nin uygulama alanındaki suçlar,*

*d. New York'ta 17.12.1979'da kabul edilen, Rehine Alınmasına Karşı Uluslararası Sözleşme'nin uygulama alanındaki suçlar,*

*e. Viyana' da 03.03.1980'de kabul edilen, Nükleer Maddelerin Fiziki Korunması Hakkında Sözleşme'nin uygulama alanındaki suçlar,*

*f. Montreal'de 24.02.1988'de akdedilen, Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Kanundışı Eylemlerin Önlenmesine İlişkin Sözleşme'nin uygulama alanındaki suçlar.*

*2. Sözleşme'nin 1. maddesinin 1. paragrafı aşağıdaki dört alt paragraf ile tamamlanmıştır:*

*g. Roma'da 10.03.1988'de akdedilen, Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Sözleşme'nin uygulama alanındaki suçlar,*

*h. Roma'da 10.03.1988'de akdedilen, Kıta Sahanlığında Bulunan Sabit Platformların Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Protokol'ün uygulama alanındaki suçlar,*

*i. New York'ta 15.12.1997'de kabul edilen, Terörist Bombalamalarının Önlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin uygulama alanındaki suçlar,*

*j. New York'ta 09.12.1999'da kabul edilen Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme'nin uygulama alanındaki suçlar."* Bkz. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc064/kanunmgkc064/kanunmgkc06402327.pdf (26.12.2022).

[72]Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi'nin Eki'nde yer alan terör suçları aşağıdaki gibidir:

*"1. 16.12.1970'te Lahey'de imzalanan, Uçakların Yasadışı Olarak Ele Geçirilmesi Sözleşmesi,*

*2. 23.09.1971'de Montreal'de imzalanan, Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Kanunsuz Hareketlerin Önlenmesi Sözleşmesi,*

*3. 14.12.1973'te New York'ta kabul edilen, Uluslararası Korunan Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi,*

*4. 17.12.1979'da New York'ta kabul edilen, Rehin Alma Olaylarına Karşı Uluslararası Sözleşme,*

*5. 03.03.1980'de Viyana'da kabul edilen, Nükleer maddelerin Fiziksel Korunması Hakkında Sözleşme,*

*6. 24.02.1988 tarihinde Montreal'de imzalanan, Uluslararası Sivil Havacılığa Hizmet Veren Havaalanlarında Kanunsuz Şiddet Eylemlerinin Önlenmesi ile İlgili Protokol,*

*7. 10.03.1988'de Roma'da imzalanan, Denizcilik Seyrüsefer Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesi,*

*8. 10.03.1988'de Roma'da imzalanan, Kıta Sahanlığı Üzerinde Bulunan Sabit Platformların Güvenliğine Karşı Kanunsuz Eylemlerin Önlenmesi Protokolü,*

Avrupa Konseyi 22.10.2015'te Riga'da imzaya açılan Ek Protokol'de, AKTÖS'te yer almayan yeni terör suçları ihdas edilmiştir.[73] Ek Protokol'de yer alan terör suçları şöyledir; *"Terörizm Amacıyla Bir Derneğe ve Gruba Katılmak (Ek Protokol, m. 2), Terörizm Eğitimi Almak (Ek Protokol, m. 3), Terörizm Amacıyla Yurtdışına Seyahat Etmek (Ek Protokol, m. 4), Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatlere Maddi Kaynak Sağlamak (Ek Protokol, m. 5), Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatleri Düzenlemek veya Kolaylaştırmak (Ek Protokol, m. 6)."*

Doktrinde yapılan tanımlara bakıldığında terörizmin şiddet, siyasal amaçlar ve devamlılık gibi ortak unsurları göze çarpmaktadır. Her ne kadar doktrinde terörizme ilişkin tanımlamalar yer alsa da suçta ve cezada kanunilik ilkesi gereği devletlerin ilgili kanunlarında veya uluslararası sözleşmelerde terör veya terörizm kavramlarının tanımlarının olması gerekir. Avrupa Konseyi'nin teröre ilişkin ilk uluslararası sözleşmesi olan TÖDAS'a bakıldığında terör veya terörizm kavramlarının yapılmadığı görülmektedir. TÖDAS yalnızca hangi suçların terör kapsamına girdiğini kapsam altına almaktadır. TÖDAS Tadil Protokolü'nde de aynı yöntem izlenmiştir. Halbuki TÖDAS ve Tadil Protokolü'nde atıfta bulunulan sözleşmelerde de tanımsal problemler vardır.

Avrupa Konseyi, 2005 yılında imzaya açtığı AKTÖS'le terör veya terörizm kavramlarının tanımlanmasına ilişkin yöntem değişikliğine gitmiştir. AKTÖS'te hem terör suçlarına yer verilmiş hem de bu suçların tanımları yapılmıştır. Ancak AKTÖS'te yer alan terör, terörizm, dernek veya grup kavramları tanımlanmamıştır. AKTÖS uluslararası ceza hukuku bağlamında sınıraşan bir Sözleşme'dir. Buna göre terör, terörizm, dernek veya gruba ilişkin tanımlar devletlerin kendisine bırakılmıştır. Bu durum aslında hiçbir şeyi değiştirmemektedir. İlk başta da ifade edildiği üzere devletler, milli çıkarları nedeniyle terör veya terörizm kavramlarının tanımlarında

*9. 15.12.1997'de New York'ta kabul edilen, Terörist Bombalamalarının Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi,*

*10. 09.12.1999'da New York'ta kabul edilen, Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi."* Bkz. https://www.tbmm.gov.tr (26.12.2022).

[73]Kabul Tarihi. 15.02.2017, Resmi Gazete. 08.03.2017, Sayı: 30001, https://www.resmigazete.gov.tr /eskiler/2017/03/20170308-35.htm.

uzlaşıya varamamıştır.[74] Bu durumda devletlerin terör veya terörizme karşı uygulamada yekvücut olamamasının nedenlerinden birisinin de ortak tanım eksikliği olduğu ifade edilebilir. Çünkü bir devletin terör örgütü olarak kabul ettiği bir örgütü diğer bir devlet stratejik ortak olarak kabul edebilmektedir. Avrupa Konseyi Terörizmle Mücadele Komitesi, AKTÖS ve Ek Protokol'ü için ortak bir terör tanımı yapmaya çalışmaktadır. Ancak çalışmalar daha meyvesini vermemiştir. Belki de Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin tanımından yola çıkarak bu eksiklik giderilecektir.[75] Bu paragrafta ifade edilen eksikliklerin tümü Ek Protokol için de geçerlidir. Çünkü AKTÖS ve Ek Protokol'ü birbirlerini tamamlayıcı nitelikte uluslararası sözleşmelerdir.

Kanımızca AKTÖS ve Ek Protokol'ünde düzenlenen terör suçlarının altına yapılacak bir tanımdan ziyade 2020 tarihli Birleşik Krallık Ceza Kanunu ve 2021 tarihli *"Counter-Terrorism and Sentencing Act"* yasasında olduğu gibi terör suçlarına yer verilip kavramlara atıfta bulunulması sözleşmelerde yer alan terör suçlarının sınırlarının kolayca tespit edilmesine yardımcı olabilir. Örneğin AKTÖS veya Ek Protokol'ünde terör suçlarına yer verildikten sonra şiddet gibi bir unsurla atıfta bulunulabilir. Böylece hem AKTÖS hem de Ek Protokol'ü için şiddet kavramının tanımlanması yeterli olur. Ayrıca Avrupa Konseyi Terörizmle Mücadele Komitesi'nin bir terör tanımı üzerinde çalıştığını ifade etmiştik. AKTÖS ve Ek Protokol'ünün günümüzdeki haliyle yalnızca terör kavramının tanımlanması yeterli olmayabilir. Çünkü AKTÖS ve Ek Protokol'ünün yalnızca başlıklarına bakıldığında terör, terörizm, dernek ve grup kavramlarının tanımlanmasının zorunlu olduğu görülmektedir. Bu haliyle AKTÖS ve Ek Protokol'ü kanunla öngörülme şartını sağlamamaktadır. Yani AKTÖS ve Ek Protokol'ünde düzenlenen terör suçları

[74]Osman Şen, **21. Yüzyılda Değişen Güvenlik Paradigmalarının Terörizm Stratejisiyle Mücadeleye Etkileri**, (Basılmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2016), s. 63.

[75]Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin ilgili tanımı şöyledir: *"Terör; genelde bir devlete, bu devletin kurumlarına, topluma veya münhasıran bireylere karşı, resmi makamlar, toplumdaki bazı kişiler veya gruplar veya genel olarak kamuoyunda tedhiş havası estirmek amacıyla, ayrılıkçı emeller, aşırı ideolojik kavramlar, fanatik veya irrasyonel göreceli faktörlerin motivasyonu sonucu şiddete başvuran veya şiddete başvurma tehdidinde bulunan kişiler veya gruplar tarafından gerçekleştirilen her türlü eylemdir."* Bkz. Türkiye Barolar Birliği, "Uluslararası Kurum ve Kuruluş Kararları", **Türkiye ve Terörizm (Rapor)**, Ankara 2006, s. 11.

erişilebilirlik, açıklık, kesinlik ve keyfilik bakımından eksiktir. Bu durum devletlerin keyfi uygulamalarına, yargılamalarına ve cezalandırmalarına neden olabilir.

Diğer taraftan eğer AKTÖS ve Ek Protokol'ündeki tanımsal eksiklikler giderilebilirse hukuksal bağlamda bu sözleşmelerin terörle mücadeleye katkısı çok geniş kapsamlı olacaktır. Çünkü sözleşmelerin terör suçlarına ilişkin düzenlemelerine bakıldığında ilgili hükümlerin terör eğitimi almak veya vermek dahil olmak üzere birçok terörist eylemi kapsam altına aldığı görülebilir. Ancak burada *"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik"* suçunu diğer terör suçlarından ayırmak gerekir. Çünkü bu suç insan haklarını ihlal edecek şekilde düzenlenmiştir. Bu suça ilişkin ayrıntılı bilgi üçüncü bölümde ifade edilecektir. Ayrıca terör örgütlerinin dağılması sonucu yabancı terörist savaşçılar sorunu gündeme gelmiştir. Yabancı terörist savaşçılar yeniden terörist bir eylem gerçekleştirebilecek kapasitededir. Ek Protokol ile bunun önüne geçilmek istenmiştir. Bu nedenle Ek Protokol'de yabancı terörist savaşçılara ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.

Kanımızca AKTÖS ve Ek Protokol'ündeki eksiklikler giderilirse bu sözleşmelerin terörle mücadeleye katkıları şunlar olabilir: A. *"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik"* suçu bağlamında şiddete başvurulmuş veya şiddete yol açılmışsa ilgili devletler gereken cezai, idari ve medeni bütün tedbirleri alabilir. Böylece insan hakları bağlamında ifade özgürlüğünün sınırları belirlenmiş olacaktır. B. *"Terörist Saflara Katma"* suçu bağlamında bir kişinin terör örgütüne katılmasına neden olan veya *"Terörizm Amacıyla Bir Derneğe ve Gruba Katılmak"* suçu bağlamında terör örgütüne katılan kişiler için ilgili devletler gereken cezai, idari ve medeni bütün tedbirleri alabilir. Böylece kısmen de olsa terör örgütüne katma veya katılma suçu engellenebilir. C. "*Terörizm İçin Eğitim"* suçu bağlamında bir kişiye eğitim veren veya "*Terörizm Eğitimi Almak"* suçu bağlamında terör eğitimi alan kişiler için ilgili devletler gereken cezai, idari ve medeni bütün tedbirleri alabilir. Böylece terör eğitimi almanın veya vermenin kısmen de olsa önüne geçilebilir. D. *"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Seyahat Etmek, Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatlere Maddi Kaynak Sağlamak ve Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatleri Düzenlemek veya Kolaylaştırmak"* suçlarını işleyen kişiler için ilgili devletler gereken cezai, idari ve medeni bütün tedbirleri alabilir. Böylece kişilerin

yabancı terörist savaşçı olması veya yabancı terörist savaşçıların diğer ülkelere seyahat etmesi engellenebilir. AKTÖS ve Ek Protokol'ünde düzenlenen terör suçlarının terörle mücadeleye katkılarının ne kadar önemli olduğu açıklamalardan anlaşılabilir. AKTÖS ve Ek Protokol'ünde düzenlenen terör suçlarındaki eksiklikler giderilebilirse ilgili terör suçlarının katkılarından dolayı terör örgütleri kurulamayabilir, kurulursa bile varlığını devam ettiremeyebilir veya daha önce kurulmuş güçlü bir terör örgütü yeni elemanlar temin edemeyebilir. Bu nedenle terör örgütleri zayıflayabilir. Bu durum terör riskini azaltabilir. Böylece insanların başta yaşam hakkı olmak üzere terörün ihlal ettiği bütün insan hakları koruma altına alınabilir.

Sonuç olarak devletler arasında terör ve terörizm kavramlarının tanımlarında ortak bir uzlaşıya varılamadığı görülmektedir. Ayrıca Avrupa Konseyi'nin terörle mücadeleye ilişkin sözleşmelerinde de bu kavramların tanımlanmadığı görülmektedir. Yine de doktrinde veya yasalarda yapılan terör veya terörizme ilişkin tanımlarda genellikle belirtilen ve ortak sayılabilecek bazı unsurlar vardır. Terör veya terörizm kavramlarının tanımlarında genel olarak göze çarpan ortak unsurlar şöyle sıralanabilir:[76]

a. Şiddet,[77]

b. Korku,[78]

c. İnsanların ilgisini toplamak için reklam yapmak,

d. İnsanlık dışı yöntemler kullanmak,

e. İnsanlarda çaresizlik duygusu oluşturmak,[79]

[76]Bu unsurlar Akkurt'un PKK Terör Örgütünün Gençlik Yapılanması adlı çalışmasında özetlenmiştir. Bkz. Mutlu Akkurt, **PKK Terör Örgütünün Gençlik Yapılanması**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 15.

[77]Arthur H. Garrison, "Terrorism: Nature of Its History", **Criminal Justice Studies**, V. 1, 2010, p. 41.

[78]Edwin Bakker and Beatrice de Graaf, "Towards a Theory of Fear Management in the Counterterrorism Domain: A Stocktaking Approach", **The International Centre for Counter-Terrorism Research Papers**, 2014, https://www.icct.nl/download/file/ICCT-Bakker-de-Graaf-Towards-A-Theory-of-Fear-Management-in-CT-January-2014.pdf (23.05.2019), p. 2.

[79]Sarah V. Marsden, "Successful Terrorism: Framework and Review", **Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression**, V. 4, 2012, p. 137.

f. Örgüt halinde eylemde bulunmak,

g. Teknolojik silahların kullanımı.

Doktrinde ve mevzuatta yer alan yukarıdaki tanımlar ışığında terör kavramı şöyle ifade edilebilir: Terör, suç oluşturan şiddet eylem(ler)iyle birlikte halkı sindirmek, yıldırmak veya korkutmak ve bu yöntemlerden herhangi birisinin sonucu olarak belirli siyasal hedefleri gerçekleştirmek amacıyla bir veya birden fazla kişinin devamlı surette olmayan tedhiş uygulamasıdır. Terörizm ise suç oluşturan şiddet eylem(ler)iyle birlikte sistemli, planlı ve stratejik bir biçimde halkı sindirmek, yıldırmak veya korkutmak ve bu yöntemlerden herhangi birisinin sonucu olarak belirli siyasal hedefleri gerçekleştirmek amacıyla birden fazla kişinin devamlı suretteki tedhiş uygulamasıdır.

## 1.2. TERÖRÜN TARİHİ VE DÖNÜŞÜM ETAPLARI

Terörün yeni bir kavram olmadığı ve yüzyıllar öncesine dayalı birçok örneği olduğu kabul edilmelidir.[80] Terör konusunda önemli çalışmalar yapan Walter Laquer'in verdiği bilgilere göre tarihte bilinen ilk terör örgütü Sicariilerdir.[81] Bir başka deyişle *"Zelotlar"* milattan sonra 60'lı yıllardan 70'li yıllara kadar[82] Yahudiye başta olmak üzere İskenderiye ve Kyrene'de çeşitli eylemlerde bulunan son derece gizli bir terörist gruptur.[83]

Sicarii terör örgütüyle ilgili kaynaklarda yeterli bilgiler bulunmamasına karşın bu terör örgütünün eylemlerinde özgün taktikler kullandığı belirtilmektedir. Bu terör örgütü, Yahudilerin tatil günlerinde Kudüs'te toplandıklarında (özellikle gündüz vakitlerinde) eylemlerini gerçekleştirmişlerdir. Sicariilerin terör eylemlerinde en çok

[80]James J. F. Forest, "Counterterrorism: State and Non-State Dimensions", **Annual Joint Conference of the International Security and Arms Control Section of the American Political Science Association and the International Security Studies Section of the International Studies Association**, Springfield 2015, p. 3.

[81]Aşkın, **Terör ve Algı Yönetimi**, s. 2.

[82]Ekrem Yaşar Akçay ve Ömer Engin Çelenay, "Terör ve Medya İlişkisinin 2003 Yılında İstanbul'da Meydana Gelen Saldırılar Örneğiyle İncelenmesi", **Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 2, 2012, s. 186.

[83]Recep Özman ve Okan Açıl, "Sicarii Örgütü ve Faaliyetleri", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. 38, 2019, s. 22.

kullandıkları silah, elbiselerinin altında sakladıkları *"sicae"* isimli kısa kılıçlarıdır.[84] Roma İmparatorluğu'nun ele geçirdiği Kudüs'te faaliyet gösteren sicariilerin amacı ise Yahudilerin yaşadıkları bu topraklarda imparatorluk kurallarının uygulanmasını engellemektir. Bu sebeple sicariiler yalnızca Roma askerlerini değil onlarla işbirliği yapan Yahudileri de öldürmüşlerdir.[85]

Sicariiler dışında başka bir terör örgütü de Hasan Sabbah öncülüğünde kurulan ve Orta Doğu'da hızlıca yayılan Haşişiler (Haşhaşiler) terör örgütüdür.[86] Bu terör örgütü özellikle devlet adamlarına karşı yaptıkları suikastlarla adını duyurmuştur. Haşhaşiler kalabalık bir örgütten ziyade gizliliğini korumak ve uzun vadede hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla küçük ve disiplinli bir grup şeklinde örgütlenmiştir.[87] Bu tip örgüt yapılanmasıyla Nizamülmülk gibi devrin ünlü devlet adamlarını hançer kullanarak öldürmüşlerdir.[88]

Modern anlamda terör ihtilal sonrası Fransa'da ortaya çıkmıştır.[89] Fransız İhtilali'nden sonra iktidara gelen Jakobenler, iktidardan aldığı güçle sistemli bir şekilde halka şiddet uygulamıştır. Başka bir deyişle siyasal bir dönüşüm sağlamak amacıyla halkı baskı altında tutarak devlet terörizmi uygulamışlardır.[90] Bunun için de birçok insanı giyotin yöntemiyle idam etmişlerdir. Bu sayının 1400'e yakın olduğu ifade edilmektedir. İdam edilmeyenler ise hapishanelerde işkenceye maruz kalmıştır.[91] Anlaşıldığı üzere Jakobenler iktidarda kaldığı dönemde Fransa'da sürekli tedhiş ve korkuyu yaymışlardır. Robespierre'nin iktidardan düşürülmesi ve kendi yöntemiyle idam edilmesi sonucu Jakobenler'in dönemi bitse de bu dönemin adı terör dönemi olarak hafızalara kazınmıştır.[92]

---

[84]Walter Laqueur, **A History of Terrorism**, Transaction Publishers, New Jersey, 2001, p. 8.
[85]Adil Duyan (Ed.), **Defence Against Terrorism: Different Dimensions and Trends of an Emerging Threat**, IOS Press, Amsterdam 2012, p. 2.
[86]Akçay ve Çelenay, **Terör ve Medya İlişkisinin 2003 Yılında İstanbul'da Meydana Gelen Saldırılar Örneğiyle İncelenmesi**, s. 186.
[87]Atilla Yayla, "Terörizm: Kavramsal Bir Çerçeve", **Ankara üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. 45, 1990, s. 343.
[88]Birol Ertan, **Terörizm ve Türkiye**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 2005, s. 34.
[89]Akçay ve Çelenay, **Terör ve Medya İlişkisinin 2003 Yılında İstanbul'da Meydana Gelen Saldırılar Örneğiyle İncelenmesi**, s. 186.
[90]Ahmet Hamdi Topal, **Uluslararası Hukukta Devlet Destekli Terörizme Karşı Kuvvet Kullanma**, (Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara 2004), s. 41.
[91]Gül, **Terör ve Terörizm**, s. 12.
[92]Bruce Hoffman, **Inside Terrorism**, Colombia University Press, New York 2006, p. 3.

İkinci modern terör dönemi Versay Anlaşması'yla başlamıştır. Savaşın galipleri yenilen devletlere karşı self determinasyon prensibini[93] devreye koymuştur. Yeni bir devlet kurmak isteyen bazı devletler (İsrail, İrlanda ve Kıbrıs gibi) bu dönemde teröre başvurmuşlardır.[94] Bu durum II. Dünya Savaşı sonrası yaygınlaşmış ve 1960'lı yıllarda yerini yeni sol olarak adlandırılan terörün üçüncü dalgasına bırakmıştır.[95]

1960'lı ve 70'li yıllarda yeni sol olarak adlandırılan ve gerilla taktikleri uygulayan terör türü ortaya çıkmıştır.[96] Yeni sol olarak adlandırılan bu terör türünün Vietnam Savaşı'yla başladığı söylenebilir. Daha sonra başta Avrupa ve Latin Amerika olmak üzere bütün dünyaya yayılmıştır.[97]

Yeni sol terörün ardından bütün dünyayı etkileyen siyasal bir olay gerçekleşmiştir. Bu olay Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin 1991'de dağılmasıdır.[98] Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin tek başına süper güç olarak konumlanması nedeniyle bu dönem tek kutuplu sistem olarak nitelendirilmiştir. Tek kutuplu uluslararası sistem terör bakımından da değişiklikler getirmiştir. Geçmişte yalnızca bir devleti etkileyebilecek nitelikteki terör saldırıları uluslararası bir soruna dönmeye başlamıştır.[99] Bu sorunların başında 11 Eylül saldırıları gelmektedir.[100]

Modern terörün son dalgasının 11 Eylül saldırılarıyla başladığı söylenebilir. ABD'nin önemli merkezlerine dört adet yolcu uçağıyla intihar saldırısı düzenlenmiştir. Bu saldırıda iki uçak ikiz kulelerin çökebileceği noktalara çarpmıştır.

---

[93]Bu cümlede geçen self determinasyon kavramı dışsal self determinasyonu ifade etmektedir. Dışsal self determinasyon; dil, din, ırk, kültür gibi ortak ögelere sahip bir topluluğun dış baskı olmadan istediği devlete bağlanması ya da bağımsız bir devlet kurması anlamına gelir. Bkz. Doğan Kılınç, "Self Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 12, 2008, s. 957.

[94]Sezgin Kaya, "Uluslararası Terörizmin Gelişimi ve Dini Motivasyonlu Terör Olgusu", **U. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 10, 2017, s. 59.

[95]Alar Kırp and Andres Saumets (Ed.), **ENDS Proceedings 12 Cultural, Peace and Conflict Studies Series**, Tartu University Press, Estonia 2009, p. 157.

[96]Ayata, **Terorismus Als Strategie**, s. 4.

[97]Kaya, **Uluslararası Terörizmin Gelişimi ve Dini Motivasyonlu Terör Olgusu**, s. 59.

[98]Aydın Aydın ve Emine Bakıncak, "Uluslararası Güç Dengesi ve İki Kutupluluk Arasındaki İlişki", **C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C. 17, 2016, s. 98.

[99]Gürkan Doğan, "Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Terör Suçları Açmazı: Çözüm Açısından Bir Değerlendirme", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, S. 15, 2012, s. 56.

[100]Hakan Samur, "Avrupa'nın Önyargılarının ve Çelişkilerinin Bir Sonucu Olarak İslamofobi", **Yönetim Bilimleri Dergisi**, C. 15, 2017, s. 151.

Çarpma sonrasında ikiz kuleler çökmüş ve çok sayıda insan ölmüştür. Uçaklardan bir diğeri Pentagon'a sonuncusu ise Pennsylvania kırsalına düşmüştür.[101] Bu olaylardan sonra yapılan değerlendirme, yorum ve tartışmalarda dünya düzeninde yeni bir sayfa açıldığı sık sık dillendirilmiştir.[102] Bu saldırılar sonrasında ABD ilk kez önleyici saldırı tanımını resmi belgeleri arasına koymuştur.[103] ABD'nin baskıları üzerine Avrupa devletlerinin güvenlik mevzuatlarında da değişiklikler yaşandı.[104] ABD ve İngiltere, yasaların hazırlanması sırasında birçok itirazla karşı karşıya kalmasına rağmen temel hak ve hürriyetlerle bağdaşmayacak yasalar çıkarmıştır. ABD'de çıkarılan Patriot Act, hukuk dünyası tarafından uygun bulunmamıştır. İnsan haklarına değer veren bazı İngilizler ise İngiltere'nin kabul ettiği terör yasalarını temel hak ve hürriyetlere aykırı bulmuştur.[105] İnsan haklarına aykırı bu yasalar, Lordlar Kamarası'nda yer alan bazı kişileri Star Chamber Mahkemesi'nin yeniden kurulabileceği düşüncesine itmiştir.[106] Fransa, koruma tedbirleri bakımından kolluk görevlilerinin yetkilerini genişletmiş; Almanya ise dini grupları koruyan yasaları kaldırmıştır.[107] Devletlerin almış olduğu bu yasal tedbirler ve sonuçlarına karşı çıkan birçok bilim insanı Avrupa'nın yeni eğilimini eleştirerek Avrupa'nın belirsiz bir mantık ve anlayışla yönlendirildiğini iddia

[101]Abdullah Ural, **11 Eylül Sonrası ABD'nin Ortadoğu Politikası ve Türkiye'ye Yansımaları**, Akademik Kitaplar, İstanbul 2009, s. 5.

[102]Mahdi Mohammad Nia, "The New Terrorism: Changing Face of War and Conflict", **IPRI Journal**, V. 10, 2010, p. 23.

[103]Birol Akgün, **11 Eylül Sonrasında Dünya, ABD ve Türkiye**, Tablet Kitabevi, Konya 2006, s. 3.

[104]Eran Shor, "Constructing a Global Counterterrorist Legislation Database: Dilemmas, Procedures, and Preliminary Analyses", **Journal of Terrorism Research**, V. 2, 2011, p. 49; Rik Coolsaet, "EU Counterterrorism Strategy: Value Added or Chimera", **International Affairs**, V. 4, 2010, p. 858; Javier Argomaniz, "Post-9/11 Institutionalisation of European Union Counter-terrorism: Emergence, Acceleration and Inertia", **European Security**, V. 2, 2009, p. 155.

[105]İngiltere'nin 2000 yılı sonrasında terörizmle ilgili çıkardığı kanunlar: The Terrorism Act-2000 (TACT), The Anti-Terrorism, Crime and Security Act-2001 (ATCSA), The Prevention of Terrorism Act 2005 ve The Terrorism Act-2006. Eckes Christina and Theodore Konstadinides (Ed.), **Crime within the Area of Freedom, Security and Justice**, Cambridge University Press, New York 2011, p. 130.

[106]Star Chamber, İngiltere kralına bağlı bir mahkemedir. Bu mahkeme olağan mahkemelerin dışında bir mahkemedir. Başlangıçta olağan mahkemelerin huzuruna çıkarılamayan kişileri yargılamak için kurulan mahkeme zamanla Kral I. Charles'ın parlamentosuz yönetim düşüncesi için aracı olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte işkence olayları da artmıştır. 1641 yılında İngiltere parlamentosu tarafından kapatılmıştır. Bkz. https://www.mtsu.edu/first-amendment/article/820/star-chamber; https://www.britannica.com/topic/Star-Chamber (08.06.2022).

[107]Sulhi Dönmezer, "Terörün Gelişen Yüzü ve Örgütlü Suçlulukla Mücadele", **Sulhi Dönmezer Armağanı**, (s. 215-221), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara 2008, s. 220.

etmişlerdir.[108] Bununla birlikte Avrupa'nın bazı devletlere karşı yürüttüğü faaliyetleri meşrulaştıracak bir neden bulunmuş oldu.[109]

11 Eylül saldırılarıyla birlikte ABD'de global anlamda bir tehdit algılaması teşekkül etmiştir. Bu anlamda ABD terörle mücadeleyi farklı bir alana taşımıştır.[110] George Walter Bush'un haçlı seferleri kavramını kullanması, Avrupa ve ABD'de yaşayan Müslümanlara yönelik artan baskılar bunun bir göstergesi sayılabilir.[111]

Temizel'in ileri sürdüğü bir teze göre ABD'nin dış ticareti açık vermiştir. Bu nedenle ABD'ye yönelik ekonomik bir operasyon veya herhangi bir karşı koymayı engellemek için ABD dünya üzerinde askeri hegemonya kurmayı planlamıştır. Bunun için de bir gerekçeye ihtiyaç vardır. Bu gerekçe terör olarak ileri sürülmektedir.[112]

Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın yaptığı açıklamalardan da ABD'nin dünya işgaline başlayacağı anlaşılmaktadır. Nitekim Powell'a göre bu saldırılar tüm medeniyete karşı açılmış bir savaştır. AB ise bu saldırının faillerini bulmak ve onları cezalandırmak için ABD'li yetkililere söz vermiştir.[113]

Yeni dönemle birlikte ABD, Afganistan'ı işgal etmiştir.[114] BMGK, 1214 (1998) sayılı kararının 13. maddesinde Taliban'ın uluslararası terör örgütlerine ve teröristlere eğitim vermemesi, teröristlere sığınma hakkı tanımaması ve Afgan teröristlerin adalete teslim edilmesi çağrısında bulunmuştur.[115] Kanımızca

---

[108]Amandina Scherrer, Julien Jeandesboz and Emmanuel-Pierre Guittet, **Developing an EU Internal Security Strategy, Fighting Terrorism and Organised Crime**, European Parliament Publications, Brussels 2011, p. 19.

[109]Mustafa Büyükgebiz, "How The Enemy Has Changed: Islamophobia and Post 9/11 Syndrome in John Le Carre's Novel; a most Wanted Man", **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 25, 2016, s. 228.

[110]Nurullah Aydın, **Türkiye'nin İç ve Dış Tehditlerine Stratejik Bir Bakış**, Parola Yayınları, İstanbul 2004, s. 159.

[111]Devrim Ertürk, "Bir Egemenlik Aracı Olarak Küresel Terör", **Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi**, S. 4, 2010, s. 91.

[112]Metehan Temizel, "Terörizmde Yeni Milad: 11 Eylül 2001", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi**, C. 14, 2011, s. 336.

[113]Ramazan Özey, **Küresel İşgal: Dünyanın Anahtarına Sahip Olma Mücadelesi**, Aktif Yayınevi, İstanbul 2003, s. 53.

[114]ABD 22.07.2021'de Afganistan'dan tamamen çekilmiştir. Bkz. Zabihullah Dashti, "ABD'nin Afganistan'dan Çekilmesi ile Taliban'ın Yeniden İktidara Gelmesi", **Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 5, 2021, s. 202.

[115]United Nations Security Council, Resolution 1214 (1998), https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/387/81/PDF/N9838781.pdf?OpenElement (15.08.2022).

Afganistan'ın işgaline giden süreç Taliban'ın, BMGK'nın 1214 (1998) sayılı kararının 13. maddesinde yer alan talepleri yerine getirmemesiyle başlamıştır. BMGK, 1267 (1999) sayılı kararında Taliban'a ait veya Taliban tarafından kiralanan hava araçlarının hac için Mekke'ye bile gitse BM'ye üye devletlerin topraklarından havalanmasının veya havalimanlarına inmesinin üye devletlerce kabul edilmemesi gerektiği yönünde karar almıştır. Kararın devamında Taliban'a ait şirketlerin gelir ve malvarlıkları ile diğer ekonomik kaynaklarının dondurulması gerektiği ifade edilmiştir.[116] BMGK, 1333 (2000) sayılı kararında ise daha önce aldığı Taliban'la ilgili sınırlı kararlarını genişletmiş ve Usame Bin Ladin ile El Kaide'yi kararlarına eklemiştir. BMGK bu kararında üye devletlerin topraklarında bulunan Taliban'a ve Ariana Afghan Airlines'a ait ofislerin kapatılmasını, Usame Bin Ladin ve El Kaide'ye ait veya bağlantılı şirketlerin gelir ve malvarlıkları ile diğer ekonomik kaynaklarının dondurulmasını, Usame Bin Ladin ve El Kaide'yle bağlantılı grupların veya kişilerin güncel listesinin yapılmasını talep etmiştir.[117] Ayrıca BMGK 1373 (2001) sayılı kararında terör ve terörizme ilişkin bazı kararlar almıştır. Bu kararlar şöyledir:[118] A. Terörizmin finansmanını engellemek ve ilgilileri cezalandırmak. B. Terörist eylemler için maddi kaynak sağlamayı veya toplamayı suç olarak kabul etmek. C. Terörist eylem gerçekleştiren kişi ve gruplar ile iştirakçilerinin gelir ve malvarlıklarını dondurmak. D. Terörist eylem gerçekleştiren kişi ve gruplar ile iştirakçilerine finansal, ekonomik ve diğer hizmetleri sunmayı yasaklamak. E. Terörist saflara katma ve katılmayı cezalandırmak. F. Terörist eylemlere maddi kaynak sağlayan kişilerin sığınma taleplerini kabul etmemek. G. Terörist eylemleri kolaylaştıranlara engel olmak. H. İltica talebini kabul etmeden önce başvuranların terör eylemleriyle ilişkili olup olmadığını araştırmak. I. Terörist eylemleri önlemek adına devletlerarası bilgi alışverişi yapmak. Bu kararın ardından Afganistan'ın işgali başlamıştır. Daha sonra 2003'te ABD tarafından Irak ve 2011'de taşeron örgütler aracılığıyla Suriye işgal

[116]United Nations Security Council, Resolution 1267 (1999), https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/300/44/PDF/N9930044.pdf?OpenElement (15.08.2022).
[117]United Nations Security Council, Resolution 1333 (2000), https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/806/62/PDF/N0080662.pdf?OpenElement (15.08.2022).
[118]United Nations Security Council, Resolution 1373 (2001), https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/557/43/PDF/N0155743.pdf?OpenElement (15.08.2022).

edilmiştir.[119] Avrupa Konseyi ve BM ise işgaller için birtakım kınamaların ötesine gidememiştir.[120]

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1373 (2001) tarihli kararına bakıldığında aynı kararların AKTÖS ve Ek Protokol'ünde de düzenlendiği görülmektedir. Yalnızca terör eylemlerine bulaşanların sığınma ve iltica taleplerinin reddedilmesi hususu AKTÖS ve Ek Protokol'ünde yoktur. BMGK tarafından teröre ve terörizme ilişkin alınan kararların 2001'de kabul edildiği düşünüldüğünde bazı terör suçlarının ihdas edilmesinde geç kalındığı anlaşılmaktadır. Örneğin *"Terörist Saflara Katılma", "Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatlere Maddi Kaynak Sağlamak"* ve *"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatleri Düzenlemek" veya Kolaylaştırmak"* suçları ile bilgi alışverişine ilişkin kararın 2015 tarihli Ek Protokol'de değil de 2005 tarihli AKTÖS'te ihdas edilmesi gerekirdi. Ayrıca gelir ve malvarlıkların dondurulması veya müsaderesine ilişkin Avrupa Konseyi'nin imzaya açtığı CETS No. 198 hem temel hak ve hürriyetlerin korunması bakımından hem de BMGK'nın kararlarını yerine getirebilecek nitelikte bir Sözleşme'dir. Dolayısıyla CETS No. 198'de AKTÖS'e eklenebilirdi. CETS No. 198 *"Mülkiyet Hakkı"* başlığı altında ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Afganistan'ın işgalinden sonra yabancı terörist savaşçılara ilişkin sorunlar ortaya çıkmıştır.[121] BMGK'nın 1373 (2001) sayılı deklarasyonunda yabancı terörist savaşçılara karşı aldığı en önemli karar devletlerarası bilgi alışverişi konusudur. BMGK 1373 (2001) sayılı kararını genişletmiş ve 1390 (2002) sayılı kararında yabancı terörist savaşçıların (Taliban, Usame Bin Ladin, El Kaide ve iştirakçileri) üye devletlerin topraklarına girmesini veya transit geçişinin engellenmesini deklare

[119]Taşeron örgütler hakkında daha geniş bilgi için bkz. https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar /icisleri.gov.tr/IcSite/strateji/deneme/YAYINLAR/%C4%B0%C3%87ER%C4%B0K/pyd_arapca. pdf (08.06.2022).

[120]Turgay Demirci, "Terörle Mücadele", **Sulhi Dönmezer Armağanı**, (s. 713-716), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara 2008, s. 713.

[121]BMGK ve Interpol'e göre; *"yabancı terörist savaşçı, ikamet etmekte veya vatandaşı olduğu bir devletten başka bir devlette terörist faaliyetleri gerçekleştiren, planlayan, hazırlığında olan veya katılma amacıyla seyahat eden ya da silahlı çatışmalarla ilişkili olanlar dahil olmak üzere terör eğitimi alan veya veren bireylerdir."* Ahmet Demirden, **Yabancı Terörist Savaşçılar: Geri Dönenler**, Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2020, s. 77.

etmiştir.[122] Ardından BMGK, 1526 (2004) sayılı kararıyla yabancı terörist savaşçılara ait listelerin genişletilmesini talep etmiştir. Ancak listeleme yöntemine karşı eleştirilerin artmasıyla birlikte BMGK 1730 (2006) sayılı kararı almış ve yabancı terörist savaşçılara ilişkin müeyyideleri detaylandırmıştır.[123] Ayrıca 1735 (2006) sayılı kararında terör listelerinde isimleri olan kişi veya gruplara tebliğ yapılması gerektiğini ve bu kişi veya grupların terör listelerinden isimlerini nasıl sildirebileceklerini deklare etmiştir.[124] Ancak Irak'ın işgali ve Suriye'de yaşanan *"Arap Baharı"* nedeniyle yabancı terörist savaşçılar yine gündeme gelmiştir.[125] El Kaide'nin Irak'taki uzantısı ve selefilerin birleşimiyle IŞİD adında bir terör örgütü kurulmuştur.[126] Özgür Suriye Ordusuna katılan yabancı savaşçıların bir kısmı ve El Nusra Cephesi'ne katılanların birçoğu yabancı terörist savaşçı olarak IŞİD'e katılmıştır. Uluslararası koalisyon ve Türkiye'nin çabaları ile IŞİD dağıtılmış olsa da tehlikesi hala sürmektedir. IŞİD vb. terör örgütlerinden kaçan her dokuz yabancı terörist savaşçıdan birisi ise bazı ülkelere dönüş yaparak terörist eylem gerçekleştirmiştir.[127] Yabancı terörist savaşçılarla ilgili en önemli problem de budur. BMGK, 2178 (2014) sayılı kararında IŞİD'i terör örgütü olarak deklare etmiş ve yabancı terörist savaşçılara ilişkin bazı kararlar almıştır. BMGK'nın 2178 (2014) sayılı deklarasyonunda yabancı terörist savaşçılara ilişkin aldığı kararlar özetle şöyledir:[128] A. Yabancı terörist savaşçılarıyla ilgili bilgi alışverişi için BM merkezli, ikili veya çok taraflı bir mekanizma kurulmalıdır. Bu mekanizma özellikle yabancı terörist savaşçının ikamet ettiği veya uyruğunda bulunduğu devleti de kapsamalıdır. B. Yabancı terörist savaşçıların sınırlardan geçmesine engel olunmalı, mali destek kesilmeli ve engellenmelidir. C. Geri dönen yabancı terörist savaşçıların kovuşturması yapılmalı, rehabilitasyon ve yeniden entegrasyonları için programlar uygulanmalıdır. D. Yabancı terörist savaşçıların seyahatlerini

[122]United Nations Security Council, Resolution 1390 (2002), https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/216/02/PDF/N0221602.pdf?OpenElement (15.08.2022).
[123]United Nations Security Council, Resolution 1730 (2006), https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/671/31/PDF/N0667131.pdf?OpenElement (15.08.2022).
[124]United Nations Security Council, Resolution 1735 (2006), https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/680/14/PDF/N0668014.pdf?OpenElement (15.08.2022).
[125]Fahri Çakı, "Arap Baharı: İslam Üzerine Söylemsel Dönüşümün Habercisi mi?", **Akademik İncelemeler Dergisi**, C. 6, 2011, s. 129.
[126]Fatma Bozan, "Radikal Örgütlerin Ortaya Çıkmasında Batı Politikalarının Etkisi", **International Journal of Cultural and Social Studies**, C. 2, 2016, s. 13.
[127]Haldun Yalçınkaya, "IŞİD'in Yabancı Savaşçıları ve Yarattığı Tehdit: Türkiye'nin Tecrübesi (2014-2016)", **Uluslararası İlişkiler**, C. 14, 2017, s. 30.
[128]United Nations Security Council, Resolution 2178 (2014), https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N14/547/98/PDF/N1454798.pdf?OpenElement (15.08.2022).

engellenmelidir. Avrupa Konseyi Terörizmle Mücadele Komitesi de Ek Protokol'ü hazırlarken BMGK'nın yabancı terörist savaşçılara ilişkin 2178 (2014) sayılı kararını dikkate almıştır.[129]

Yabancı terörist savaşçılara ilişkin BMGK'nın 1373 (2001) sayılı kararında devletlerarası bilgi alışverişine yer verilmesi ve 2178 (2014) sayılı kararında bunun için bir mekanizma kurulmasına ilişkin deklarasyon Avrupa Konseyi tarafından dikkate alınmıştır. Ek Protokol'ün *"Bilgi Alışverişi"* kenar başlıklı 7. maddesinde böyle bir sistemin kurulması yönünde düzenleme yapılmıştır.[130] Bu sistem mekanik değil sanal ağ üzerinden kurulması gereken bir sistemdir. Çünkü bu sistemin amacı yabancı terörist savaşçılar hakkında anında bilgi sahibi olmaktır. Bu düzenlemeye göre Avrupa Konseyi, Genel Sekreterlik merkezli yabancı terörist savaşçı ortak ağı oluşturma arzusunu gerçekleştirmiştir. Yani Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği merkez kabul edilerek ortak ağ üzerinden diğer devletlere yabancı terörist savaşçılar hakkında bilgi aktarılacaktır. Tabi ki bilgi alışverişi karşılıklı olmalıdır. Muhtemelen ortak ağın ismi daha sonra *"ağ veya iletişim ağı (the network)"* olarak belirlenebilir. Avrupa Konseyi Terörizmle Mücadele Komitesi, 01.12.2016 tarihinde biri Avrupa Birliği ülkesi olmak üzere toplamda otuz dokuz temas noktası belirlemiştir. İlk testini (ping test) de başarıyla gerçekleştirmiştir.[131] Ortak ağla birlikte devletler yabancı terörist savaşçılara ilişkin gerçek zamanlı bilgi ve istihbarat sahibi olabilecektir. Bu ağ diğer devlet veya uluslararası örgütlerin ağlarıyla entegre edilerek genişletilebilir niteliktedir.[132]

---

[129]Council of Europe, The 2005 Warsaw Convention and its Additional Protocol, https://www.coe.int/en/web/counter-terrorism/cdct/warsaw-convention-and-additional-protocol (20.08.2022).

[130]Ek Protokol'ün 7. maddesi şöyledir: *"Sözleşme'nin 3. maddesinin 2. fıkrasının a bendine halel getirmeksizin ve iç hukuklarına ve mevcut uluslararası yükümlülüklerine uygun olarak, her bir taraf 4. maddede tanımlandığı şekliyle, terörizm amacıyla yurtdışına seyahat eden kişilere ilişkin Taraflar arasında zamanlı bilgi alışverişini güçlendirmek için gerekli olabilecek bu tür tedbirleri alır. Taraflar bu amaçla haftanın yedi günü yirmi dört saat müsait olacak bir irtibat noktası belirler. 2. Taraflardan biri 1. fıkra kapsamında halihazırda mevcut bir irtibat noktasını belirlemeyi seçebilir.3. Taraflardan birinin irtibat noktası, bir diğer tarafın irtibat noktasıyla süratli şekilde iletişim sağlama kapasitesine sahip olur."* Bkz. https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr (26.12.2022).

[131]Committee of Experts on Terrorism, 24/7 Network of Contact Points on Foreign Terrorist Fighters-Information Provided by the Secretariat, 2017, s. 2, https://rm.coe.int/168070f25a (04.08.2022).

[132]Albert Flores-Herrera and Plamen P. Penev, "The Importance of the Council of Europe's 24/7 Network of Contact Points on Foreign Terrorist Fighters", **The Quarterly Journal**, C. 17, 2018, s. 43.

Kanımızca yabancı terörist savaşçılara ilişkin denenmiş 7/24 ağı terörle mücadele eden devletlerin hepsine bağlanmalıdır. Ancak öncelikle AKTÖS'e taraf olup Ek Protokol'e taraf olmayan devletlerin bu Protokol'e taraf olması yerinde olabilir. Daha sonra taraf devletlerin hepsinde bir irtibat noktası kurulabilir. Böylece bir devletin sınırlarının içerisine girmek isteyen yabancı terörist savaşçı anında belirlenebilir. Daha sonra tutuklanıp BMGK'nın da kararlarında ifade ettiği üzere ceza kovuşturmasına tabi tutulabilir. Diğer taraftan yukarıda verilen bilgiye göre her yabancı terörist savaşçıların dokuz tanesinden bir tanesi geri dönüp terörist eylem gerçekleştirmektedir. Buna göre 7/24 ağ sistemiyle başta masum insanların yaşam hakkı olmak üzere terörün ihlal edebileceği her türlü hak koruma altına alınabilir.

### 1.3. TERÖRÜN ÖZELLİKLERİ

Teknolojinin gelişimiyle birlikte terör örgütlerinin kullandığı araçlarda değişim göstermiştir. Silah sanayinin gelişmesi, kitle iletişim araçlarının farklılık göstermesi ve devletlerin yönetim sistemlerinde meydana gelen değişikliklerle birlikte bütün bunların küreselleşen dünyayı etkilemesi sonucunda terör örgütlerinin terörü gerçekleştirmedeki nedenleri, amaçları, terörün sonuçları, illiyet bağı, terörün özellikleri ve terör örgütlerinin kullandıkları araçlar da değişmiştir. Tarihte bilinen ilk terör örgütü Sicariilerin kendilerine has kullandıkları kılıçlarıyla yaptıkları suikastlar sadece o bölgede yaşayan insanları etkilerken bugün terör örgütlerince gerçekleştirilen suikastlar bazen bir devleti bazen de tüm dünyayı etkileyebilmektedir. Bunun en önemli nedeni teknolojik değişimdir. Bu değişim terör eylemi yaparken kullanılan araçların da değiştiğini göstermektedir.

Terörün unsurlarından sayılan ve belki de en önemlisi olarak belirtilebilecek özelliklerinden ilki terörün örgütlü bir yapıda olmasıdır. Terör eylemleri örgütlü bir çabayı gerektirir.[133] Örgüt ise en az iki kişinin belirli hedefleri gerçekleştirmek amacıyla oluşturdukları sosyal yapı olarak tanımlanabilir.[134] Belirli bir amaca ulaşmak için bir araya gelen örgüt veya yapılanmalar yasal oluşumları meydana getirmektedir.

[133]Suat İlhan, **Terör Neden Türkiye?**, Alfa Yayınları, İstanbul 2008, s . 47; Gül, **Terör ve Terörizm**, s. 16.

[134]Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu (Türk Dil Kurumu), Güncel Türkçe Sözlük, 2019, http://www.tdk.gov.tr (21.04.2019).

Bu örgütler şiddeti kullandığında terör örgütüne dönüşebilmektedir. Başka bir deyişle şiddet kavramı, terör örgütü ile yasal örgütlerin arasındaki farkı göstermektedir. Her ne kadar yasadışı oluşumların ideolojisinin bulunduğu bazı kaynaklarda yer alsa da aslında ideoloji terör örgütlerinin insan kaynakları için geliştirdiği bir yöntem olarak görülmelidir. Ayrıca ideoloji kavramı yalnızca yasadışı örgütlerde değil yasal örgütler için de kullanılabilecek bir kavramdır. Örneğin hukuka uygun bir biçimde iktidara gelmiş bir hükümetin de ideolojisi olabilir.

Terör örgütü kendi içerisinde dikey ve yatay ilişkiler ağı kurarak içsel (örgüt içi) bir yapılanma sürecine gitmektedir. Bu yapılanma örgütün gücüne, yayılma alanına ve dünyada varlığını kabul ettirme durumlarına göre değişebilir. Bazen bir örgüt kurulduğunda kolayca elimine edilebilirken başka bir terör örgütü çeşitli nedenlerden dolayı elimine edilememekte ve böylece bu terör örgütü çekirdek kadronun dışında alt kademelere, daha alt kademelerde komisyonlara, hücresel yapılara[135] ve hatta siyasi uzantılara bile ayrılabilmektedir.[136]

Terörün özelliklerinden ve araçlarından ikincisi şiddettir.[137] Şiddet, zıt fikirde olan kimselere karşı zorbalık yapma veya bu yönde güç kullanma olarak tanımlanabilir.[138] Şiddet sözcüğünün karşılığı olarak batı dillerinde[139] Latince kökenli *"violence"* sözcüğü kullanılmasına rağmen Almanca karşılığı olan *"gewalt"* sözcüğü Almanca eski sözlüklerde üstün güç, güç üstünlüğü, bir engelin aşılması için güç kullanımı anlamlarını taşır.[140] Yani şiddetin terörle bağlantısının kaba güç kullanımı ve fiziksel direnci kırmak olduğu söylenebilir.[141] Gerçekten de şiddet insanlar üzerinde ilk olarak nefret bilincini ortaya çıkarıyor olsa da terör eylemlerinde kullanıldığında

[135]Emma Björnehed, "Narco-Terrorism: The Merger of the War on Drugs and the War on Terror", **Global Crime**, V. 6, 2004, p. 309.

[136]Örneğin PKK terör örgütü (1978) ilk kurulduğunda yok edilememiş ve zamanla büyümüştür. PKK ve türevleri günümüzde birçok ülkede ve birçok alanda yasadışı faaliyet göstermektedir. Bkz. Nihat Ali Özcan, **PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi**, ASAM Yayınları, Ankara, 1999, s. 42.

[137]İlhan, **Terör Neden Türkiye?**, s . 47. Gül, **Terör ve Terörizm**, s. 15.

[138]Hasan Çiçek, **Şiddet Karşıtı Söylem**, Bilge Adamlar, İstanbul 2009, s. 61.

[139]İngilizce'de "Violence", Fransızca'da "Violence", İspanyolca'da "Violencia", İtalyanca'da "Violenza" olarak geçmektedir.

[140]Bu sözcük kaba kuvvet, şiddet, güç ve zorlama anlamına gelir.

[141]İmran Karabağ, **Dil ve Şiddet**, İkaros Yayınları, İstanbul 2010, s. 15.

belirli bir süre sonrasında nefret bilinci artık kabullenmeye doğru evrilmektedir.[142] Çünkü şiddet gören insanların fiziksel direnci kırılmakta ve insanlar psikolojik olarak değişime uğramaktadırlar.

Teröristlerin kendi içlerinde barındırdığı şiddet ve saldırganlık ise terör örgütlerinin kullanabileceği bir malzemedir. Çünkü terör eylemlerinde amaca ulaşmak için başvurulan yöntemlerde şiddet dozunun kimi zaman aşırılığı sonucu ortaya çıkan görüntüler vahşet olarak algılanıp adlandırılsa da bir terör eyleminin temel ve birinci hedefi, bastırılmayan şiddet duygularını yüzeye yansıtıp vahşete neden olarak bir tatmin duygusu yaşamak değil tam aksine aslında her insanın içinde var olan şiddet ve saldırganlığı amaç ve hedefe odaklayıp sınırlı olarak kullanmaktır.[143]

Sonuç olarak siyasal bir hedef elde etme amacında olan terör de araç olarak şiddeti kullanmaktadır.[144] Bu noktada şiddet uygulandığı andaki netice önemli değildir. Ancak terörün asıl amacı siyasal hedefleri gerçekleştirmek olduğundan siyasal anlamda oluşturulmak istenen etki şiddet bakımından büyük önem taşımaktadır.[145]

Terörist grupların amaçlarını gerçekleştirme adına kullandıkları üçüncü özellik ve araç ise propagandadır. Propaganda, terör örgütü ideolojisinin tekrar eden bir şekilde hedef kitleye iletilme biçimi olarak tanımlanabilir. Terörist grup varlığını kabul ettirme veya amaçlarını gerçekleştirme adına şiddetin bir türü sayılabilecek kavramı yani propagandayı kullanır.[146] Propagandanın şiddetle bağlantısı ise teröristlerin propaganda olarak kullandığı araçların çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır. Şiddet yönüyse silahlı propagandadır.

Silahlı propaganda, devleti siyasal şiddet hareketleriyle ele geçirmek ve rejimini değiştirmek isteyen terör örgütlerinin silahlı güç kullanmak suretiyle kitleleri

---

[142]Julius R. Ruff, **Erken Modern Avrupa'da Şiddet**, Didem Türkoğlu (Çev.), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2011, s. 42.
[143]Ercan Çitlioğlu, **İnsanı, Dünyayı ve Terörizmi Anlamak**, Destek Yayınevi, İstanbul 2011, s. 239.
[144]Predrac Pavlicevic, "Rationality of Terrorist Acts, Counterterrorism and Risk Analysis", **Law and Politics**, V. 15, 2017, p. 293.
[145]Fatma Taşdemir, **Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi**, USAK Yayınları, Ankara 2006, s. 30.
[146]Sefer Darıcı ve Ebru Karadoğan İsmayıl, "Popüler Kültür, Oyunlar ve Propaganda: Terörizmin Antropolojik Kodları", **Bilge Strateji**, C. 10, 2018, s. 44.

etkilemeye çalışması şeklinde tanımlanabilir.[147] Silahlı propagandanın özünü şiddet oluştursa da terörün hedefi, şiddet propagandasına başvurma, örgütün varlığını kabul ettirme, halkı baskı altında tutma ve devletin otoritesini sarsma gibi nedenlerden ve nihayetinde siyasal hedefe ulaşma çabasından kaynaklanmaktadır. Ancak tedhiş ve baskı bakımından etkili olan silahlı propaganda tek başına propaganda aracı sayılamaz.

İletişim kanallarının çeşitliliğiyle birlikte terör örgütlerinin kullandığı propaganda araçları da farklılık göstermektedir. Günümüzde silahlı propagandayı insanlara servis etmenin en etkili yolları arasında televizyon, internet ve sosyal medya araçları yer almaktadır. Özellikle sosyal medya; erişim, sıklıkla kullanma ve kalıcılık bakımından geleneksel medyaya göre pek çok açıdan farklılık göstermektedir.[148] Dolayısıyla terör örgütleri ideolojilerini ve amaçlarını sadece silahlı propagandayla değil aynı zamanda sosyal medya araçları ve diğer kitle iletişim araçlarıyla da insanlara duyurmaya çalışmaktadır.[149] Sosyal medya kullanımının yaygınlaştığı günümüzde terör örgütleri manipülatif yayınlarla insanları etkileri altına almaya çalışmaktadır. Diğer taraftan terör haberlerinin medyada yer almasıyla birlikte özellikle örgüt içinde bulunan teröristler ile terör örgütü yandaşlarının desteği alınmış veya propaganda amacı gerçekleştirilmiş olabilir. Ayrıca toplumun huzuru, sağlığı ve güvenliği de tehlikeye girebilmektedir. Özellikle terör olaylarının medyada naklen verilmesi güvenlik açısından büyük tehlike oluşturmaktadır. Örneğin 17.01.2000'de Hizbullah terör örgütüne yapılan operasyonun saat 15.00'ten 19.00'a kadar naklen verilmesi, vatandaşlar ve kolluk kuvvetleri açısından vahim bir durumun ortaya çıkmasına neden olabilirdi. Nitekim 1977'de Lufthansa Havayolları'yla Mogadişu'ya gitmekte olan uçağın kaçırılmasını radyoların naklen vermesi sonucunda terör örgütü mensupları kaptanı öldürmüşlerdir.[150]

Terör örgütlerinin varlığını kabul ettirme ve siyasal hedefleri gerçekleştirme adına kullandıkları şiddet, propaganda gibi araçlar ile örgütlü bir yapı olması terör

[147]Necati Alkan, **Söz Bitmeden Terörle Mücadelede Önleme Stratejileri**, USAK Yayınları, Ankara 2008, s. 98.
[148]Gabriel Weimann, "New Terrorism and New Media", **Commons Lab Research Series**, V. 2, 2014, p. 2.
[149]Akçay ve Çelenay, **Terör ve Medya İlişkisinin 2003 Yılında İstanbul'da Meydana Gelen Saldırılar Örneğiyle İncelenmesi**, s. 188.
[150]Alkan, **Söz Bitmeden Terörle Mücadelede Önleme Stratejileri**, 103.

açısından yeterli değildir. Terör örgütlerinin bu faaliyetleri gerçekleştirebilmesi için yeterli mali imkanlara da sahip olması gerekir. Örgütün kendi içindeki giderleri bir yana, varlığını kabul ettirme ve siyasal hedefine ulaşma konusunda terör örgütlerinin her zaman desteğe ihtiyacı vardır. Bu destekler mali nitelikte olabileceği gibi askeri, siyasi ve silah yardımı şeklinde de tezahür edebilir.[151]

Dış destek, terör faaliyeti içerisinde olan bir örgüte devletlerin veya örgütlerin yaptığı yardımlar olarak tanımlanabilir. Yasadışı örgütlerin dışarıdan desteklenmesi sureti ile hedef alınan devletin zayıflatılması risksiz bir yol olduğu için çoğu devletler tarafından bu yöntem kullanılmaktadır.[152] Örneğin ABD'nin 1980'den itibaren Angola, Afganistan, Nikaragua ve Kamboçya'daki yasadışı örgütlere destek verdiği ifade edilmiştir.[153] Güney Afrika'nın, Angola ve Mozambik'teki yasadışı örgütlere; Kuzey İrlanda Yardım Kuruluşu'nun da İrlanda Cumhuriyet Ordusu'na (IRA-Irish Republican Army) destek verdiği medyaya yansımıştır.[154]

Terör örgütlerine verilen dış destek terör için yeterli değildir. Devletin unsurlarından sayılan insan topluluğu, birlik ve beraberlik içerisinde bulunduğu sürece orada terör örgütleri barınma imkanı bulamaz. Dolayısıyla milli birlik ve beraberliği bozucu etmenlerden faydalanan terör örgütleri belirli kitlelere çeşitli propagandalarla seslenebilmektedir. Böylece iç destek çerçevesinde terör örgütleri ihtiyaçlarını karşılamak üzere kültür merkezleri, yayınevleri, dernekler ve vakıflar çizgisinde kurulu yasal örgütlenmelerden doğrudan veya dolaylı olarak faydalanmaktadır. Ayrıca erkek, kadın, işçi, memur ve özellikle de gençler içerisinde örgütlenerek örgüte yeni eleman kazandırmakta panel, konferans, afiş, broşür, televizyon programları vb. kitle iletişim araçlarıyla da ideolojisini daha geniş kitlelere duyurmaktadır.[155]

Sonuç olarak terör şiddeti kullanarak insan hakları ihlallerine yol açmaktadır. Bunu genellikle örgütlü bir yapı içerisinde gerçekleştirmektedir. Terör örgütü sesini duyurduktan sonra askeri, mali veya teçhizat olarak dış yardım alabilmektedir. Ancak

[151]Selahattin Gürel, "Terör ve Terör Örgütlerinin Finans Kaynakları", **Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 2, 2015, s. 25.
[152]Tulga Uyar, **Terörle Mali ve Hukuki Mücadele**, Adalet Yayınevi, Ankara 2008, s. 17.
[153]Gregor Bruce, "Definition of Terrorism: Social and Political Effects", **Journal of Military and Veterans Health**, V. 21, 2012, p. 26.
[154]İlker Başbuğ, **Terör Örgütlerinin Sonu**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011, s. 112.
[155]Uyar, **Terörle Mali ve Hukuki Mücadele**, s. 17.

bu aşamaya gelene kadar örgüte eleman toplamak için propaganda yöntemini kullanmaktadır. Sözlü propagandayla başarıya ulaşamayan bir terör örgütü silahlı propagandaya da başvurabilir. Böylece örgüte yeni eleman kazandırabilir. Bütün bunlar insan hakları ihlallerinin oluşmasına yol açan etmenlerdir. Bu özellikler bir araya geldiğinde insan hakları ihlalleri gerçekleşebilir. Başta masumların yaşam hakkı ihlal edilebilir. Diğer taraftan terör nedeniyle suç şüphesi altında olan kişilerin hakları da ihlal edilebilir. Çünkü mahkeme tarafından terörist olduğu hükme bağlanmayan bir kişi yasal olarak masum sayılmaktadır. Bütün bunların önlenebilmesi için uluslararası sözleşmeler imzalanmıştır. Çalışmanın konusu olan AKTÖS ve Ek Protokol'ünde terörün oluşturduğu vahşeti engellemek ve insan haklarına saygılı bir şekilde terörle mücadele etmek için imzaya açılan sözleşmelerdir. El Kaide ve IŞİD gibi terör örgütü üyelerinin varlığı gösteriyor ki AKTÖS ve Ek Protokol'ü genel olarak terörün özelliklerini engellemede yetersizdir. Çünkü El Kaide ve IŞİD terör örgütlerinin üyelerinin tehdidi halen devam etmektedir. Nitekim BMGK'nın 2178 (2014) sayılı yabancı terörist savaşçılara ilişkin kararı ve Ek Protokol'ün yabancı terörist savaşçıların tespitine ilişkin 7. maddesi bunu doğrulamaktadır. Dolayısıyla terörün özelliklerini engelleyebilmek için AKTÖS ve Ek Protokol'ündeki eksikliklerin giderilmesi gerekir. İnsan hakları bağlamında yabancı teröristlere ilişkin öneriler ile AKTÖS ve Ek Protokol'ündeki eksiklikler ikinci bölümde AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararlarıyla birlikte ele alınacaktır.

### 1.4. TERÖRÜN NEDENLERİ

Terörün varlığını kabul ettirmesi, ideolojisini geniş bir kitleye duyurması ve siyasal hedefine ulaşması için zemin bulması gerekmektedir. Ekonomik, sosyo-kültürel, eğitim ve siyasal bazı sorunlardan kaynaklı veya bu unsurların yeterince insanları tatmin edememesi sonucunda terör yerleşecek bir zemin bulabilir. Bu konuda sorunlarını halletmiş ve yapısal anlamda güçlü devletlerde dış güçlerin rolü ya da terörün varlığı ne kadar etkili olursa olsun terör eylemleri, terörizme dönüşmemektedir.[156] Dolayısıyla terörle mücadele etmek için öncelikle devletlerin yapması gereken şey terörün kaynağını bulmaktır. Terörün kaynağını bulmadan terörle

[156]Uyar, **Terörle Mali ve Hukuki Mücadele**, s. 25.

mücadele edilemeyeceği gibi salt silahla da bir terör örgütünün ideolojisi yok edilemeyebilir.

Beklentiler ile mevcut durum arasındaki farktan dolayı insanlar hayal kırıklığı yaşayabilir. Özellikle grupların bulundukları yer ile olmak istedikleri yer arasındaki farkın artması nedeniyle çatışmalar çıkabilir. Ancak çatışma çıkabilmesi için insanların yoksun oldukları şeyi fark etmeleri gerekir. Bu farkındalık da yeterli değildir. Yalnızca kendi gruplarının haksızlığa uğradıklarını ve bunu değiştirmenin de çeşitli yollarını aramaları gerekir.[157]

Siyasal hareketlenmenin en belirgin şekli de insanlar arasında ayrımcılık yapılmasıyla ortaya çıkmaktadır.[158] Bazı devletlerin eğitim kurumlarında farklı gruplara farklı kotalar tanınmaktadır. Devletin iş alanlarında yaptığı yatırımlarda ekonominin gerçekleri değil farklılıklar rol oynamaktadır. Yerleşim bölgelerine ilişkin farklı gruplara kısıtlamalar uygulanmaktadır.[159] İzlenen bu politikalar ile bazı gruplar açık-seçik dışlandıklarının farkına varmaktalar ve nihayetinde kendi haklarını elde etmek amacıyla terör örgütü kurabilmektedir.[160] Diğer taraftan önceden kurulmuş terör örgütleri bu gibi durumları değerlendirerek propaganda yoluyla örgüte yeni eleman(lar) kazandırmaktadır. Teröristler bu konuya ilişkin propaganda yaparken de devletin kullandığı şiddete karşılık şiddet uygulanması gerektiği ve devlet düzeninin değişmesiyle adaletin gelebileceği gibi argümanları kullanmaktadırlar.[161]

Örgüt üyelerini etkileme ve örgüte yeni eleman kazandırma yöntemlerinden biri de ideolojidir.[162] İdeoloji, beklenti ile mevcut durum arasındaki farkın insanların zihnine işlenebilecek en önemli propaganda araçlarından biridir. İdeolojinin geçerliliğini yitirdiği durumda terör örgütleri silahlı propaganda yaparak insanları

[157]Saadat Rüstemova Demirci (Ed.), **Güvenliğin Gündeminden Çatışma, Ayrılıkçı Ayaklanmalar ve Terörizm**, Nobel Yayınevi, Ankara 2015, s. 87.
[158]Bimal Dahal, **Rationalities of Terrorism in Nepal**, Akson Nepal, Kathmandu 2017, p. 68.
[159]Başbuğ, **Terör Örgütlerinin Sonu**, s. 50.
[160]Todd Sandler, Daniel G. Arce and Walter Enders, **The Challenge of Terrorism**, Cambridge University Press, UK 2008, p. 3.
[161]Atahan Birol Kartal, "Uluslararası Terörizmin Değişen Yapısı ve Terör Örgütlerinin Sosyal Medyayı Kullanması: Suriye'de DAEŞ ve YPG Örneği", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, S. 27, 2018, s. 55.
[162]Assaf Moghadam, **Roots of Terrorism**, Chelsea House Publishers, USA 2006, p. 23.

baskı altına almakta ve korku içinde tutmaktadır. Böylece insanlar iradelerinin dışında terör örgütlerine destek vermekte ve terör kronik bir hal almaktadır.

Silahlı propagandaya karşı bir devletin alacağı önlem silahlı mücadeledir.[163] Ancak silahlı mücadeleyle terör tamamen yok edilemeyebilir. Çünkü terörün birçok nedeni olduğu gibi kümülatif (ekonomik, sosyo-kültürel, siyasal, eğitim) çözüm yolları da vardır. Terörün özellikleri bakımından kümülatif çözüme katkıda bulunacak belki de en önemli kaynak eğitimdir. Bir başka deyişle eğitimsizlik terörün beslendiği ana kaynakların en başında gelen neden sayılabilir. Silahlı propagandaya karşı sonuna kadar silahla mücadele etmek veya silahsız propagandaya karşı devletin kuvvete başvurması, insanların zihinlerine atılmış ideoloji tohumlarına her zaman etki edemeyebilecektir. Dolayısıyla teröre yönelmiş zihinlerin terörist ideolojiden arındırmanın en güzel ve en etkili yolu eğitimdir. Eğitimi doğru yöntemle alarak yetişen bir nesil, terör ideolojisinin zihinsel tutsağı olmayacaktır. Hem ruhen hem de bedenen sağlıklı yetişen bir gençlik, aldığı eğitimi ve kültürü diğer kuşaklara aktaracak ve böylece terörden uzak bir neslin yetiştirilmesi sağlanacaktır.

Etnik grupların yasal taleplerinin göz ardı edilmesiyle de terör yerleşecek bir zemin bulabilir. Etnik grup, herhangi bir toplumun içerisinde kendine özgü yaşam biçimi ve kimliğe sahip olarak yaşayan insanlar topluluğu olarak tanımlanabilir.[164] Bu grubun farklı örf ve adetleri olabileceği gibi gruba özgü dil veya dinleri de olabilir.[165] Eğitim sisteminde olduğu gibi kurucu veya tali iktidarların başta anayasa olmak üzere kanunlarda ve diğer mevzuatta tek tipleştirici hükümler koyması bir ülkede yaşayan etnik gruplar için ötekileştirici bir rol oynayabilir. Etnik çeşitliliğin olduğu devletlerin yasama organı mevzuatı oluştururken bu çeşitliliği göz önünde bulundurursa terör örgütleri de etnisiteden beslenemeyecek ve ideolojilerini etnik köken üzerine kuramayacaktır. Aksi durumda terör örgütleri sırf kimlikten dolayı geliştirdiği ideolojilerini kendi grubunun tabanına rahatlıkla yayabilecektir. Bunun sonucunda

[163]Nitekim AİHM, Sürek/Türkiye davasında: *"Türkiye'nin güneydoğusunda yaşanan terör ve terörü destekleyici faaliyetlerin varlığı nedeniyle güvenlik güçlerinin tetikte olduğunu ve bu gibi bölücü terör faaliyetlerini engellemek için hassas davrandıklarını"* belirtmiştir. Bkz. European Court of Human Rights, Sürek/Türkiye Davası, 1999, https://hudoc.echr.coe.int (15.04.2022).

[164]Abdulkadir Baharçiçek, "Etnik Terör ve Etnik Terörle Mücadele Sorunu", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 10, 2000, s. 13.

[165]Alkan, **Söz Bitmeden Terörle Mücadelede Önleme Stratejileri**, s. 14.

hem terör örgütü yeni elemanlar kazanacak hem de örgütün kurulduğu ülkede terör kronik bir biçimde devam edecektir. Terör örgütlerinin henüz kurulmadığı bir ülkede ise benzer taleplere sahip kişilerin örgütlenmesine ve şiddete başvurmalarına yol açacaktır.[166] Bu da ilgili ülkede terör örgütünün kurulabileceği anlamına gelebilir.

Siyasal ve sosyo-kültürel nedenlerin dışında ekonomi de terörün temel nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Toplumun gelir seviyesinin düşük olması, gelir dağılımındaki adaletsizlikler, işsizliğin artması, kronik enflasyonun ortaya çıkması ve ekonomik dış baskılar sonucu terör kendini besleyecek bir kaynak daha bulmuş olur. Özellikle işsizlik oranı yükseldiğinde insanlar geçinecek miktarda kazançları olmadığında ve buna mukabil birkaç zenginin ülkedeki varlığıyla oluşan gelir dağılımındaki adaletsizlik insanları suç işlemeye teşvik edebilir. Bu durumu fırsat bilen terör örgütleri, ideolojisinin temellerini oluştururken buna ekonomiyi de ekleyebilir. Ekonomik adaletsizliklerin giderilmesi ve kazancın toplumun tümüne adilane bir şekilde dağıtılabilmesi için ekonomik yapının sağlam olması, üretim-tüketim dengesinin sağlanması ve sosyal devlet ilkesinin uygulanması gerekmektedir.

Teröre yol açan etmenleri (ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasal nedenleri) bir araya getiren faktör ise bir fırsatın doğması şeklinde ifade edilebilir. Terör örgütlerinin kurulma nedenleri terörün ideolojik temellerini oluştururken bu nedenlerin ortaya çıkması aslında terörün imkanlar temelinde bazı materyallere ihtiyaç duyduğunu gösterir. Bu materyaller yukarıda da irdelendiği üzere ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasal nedenler olarak doktrinde yer alsa da gerçekte terörün, doğmak ve eyleme geçmek için bahsi geçen materyallere ihtiyacı yoktur. Terör için yeterli tek şart, bir imkanın doğmasıdır. Özellikle devlet otoritesinin zayıf düştüğü veya çöktüğü coğrafyalarda, terör için ortam doğmakta ve böyle bir ortamda silah ve paraya erişim kolaylaşmaktadır. Bu durumu fırsat olarak gören kişiler ise terör örgütü kurmakta ve zaman içinde örgüt adına kimlik ve motivasyonlar (ideolojik nedenler) üretebilmektedirler.[167]

[166]Gül, **Terör ve Terörizm**, s. 22.
[167]Fahrettin Altun ve Hasan Basri Yalçın, **Terörün Kökenleri ve Terörle Mücadele Stratejisi**, SETA Kitapları, İstanbul 2018, s. 20.

Sonuç olarak terörün nedenlerinin yukarıda sayılanlarla sınırlı olmadığı söylenebilir. Terörle mücadele eden devletler kendi ülkelerinin durumuna göre terörün nedenlerini tespit edebilir. AKTÖS veya Ek Protokol'ünde terörün nedenlerini önleyici herhangi bir düzenleme yoktur. AKTÖS'te yalnızca terörden zarar görenlerin tazminine ilişkin bir hüküm vardır. Ancak ilgili düzenleme zaten terör olayı gerçekleştikten sonra uygulanabilmektedir. Halbuki önleyici düzenlemeler veya ilke kararlar daha terör başlamadan terörü önleme amacı taşır. Diğer taraftan AKTÖS veya Ek Protokol'ünde önleyici tedbirlerin alınması gerektiği ifade edilirse AKTÖS'ün 5. maddesinde düzenlenen *"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik"* suçunun yeterli olduğu kabul edilmiş olunur ki bu durum ileri sürdüğümüz teze, AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararlarına aykırıdır. AKTÖS'te yer alan ilgili terör suçuna ilişkin eksiklikler üçüncü bölümde ayrıntılı olarak yazılacaktır.

Kanımızca Bakanlar Komitesi'nin terörle mücadelenin önleyiciliği (nedenleri) konusunda ilke kararlar alması yerinde olabilir. Bu ilke kararların uygulanması belirli yaptırımlara bağlanabilir. Ayrıca önleyici ilke kararların uygulanıp uygulanmadığını izlemek için bir komisyon oluşturulabilir. Sonuç olarak terörün nedenleri azaltılarak terör örgütüne yeni elemanların katılması engellenebilir. Böylece terör örgütleri sayısal olarak büyüyemez. İç ve dış destek göremez. Bu durumda da AKTÖS veya Ek Protokol'ü gibi uluslararası sözleşmeler yoluyla iç hukukta ihdas edilen düzenlemeler uygulanabilir ve terör örgütleri elimine edilebilir.

### 1.5. TERÖR ÇEŞİTLERİ

Literatürde ortak bir terör tanımı yapılamadığı gibi tipolojik olarak ortak bir terör sınıflandırması da yapılamamaktadır. Bazı yazarlar örgütleri yapılarına göre sınıflandırırken bazıları terör olgusundan yola çıkarak sınıflandırmalara gitmekte bazıları da referans aldıkları kaynağa göre sınıflandırma yapmaktadır.[168]

Terör konusunda sınıflandırma yapılamamasının temel nedeni olarak terörün tanımı konusunda ortak bir yargıya ulaşılamaması tezini ileri sürmek kolaycılığa kaçmak anlamına gelebilir. Tarihten günümüze değişen teknolojiyle birlikte sadece

[168]Çitlioğlu, **İnsanı, Dünyayı ve Terörizmi Anlamak**, s. 55.

teknolojinin araç olarak kullanımından kaynaklı terör türleri ortaya çıkmıştır. Sicariiler olarak bilinen ilk terör örgütünün kullandığı araçların etki alanı dar iken günümüzde terörün etki alanı genişlemiş ve uluslararası bir düzeye ulaşmıştır. Bir devletin egemenlik alanından uluslararası alana doğru genişleyen terör, günümüzde iktidarı ele geçirenler tarafından da uygulanır hale gelmiştir.[169] Diğer taraftan kendi sınırlarının dışında bazı devlet(ler) tarafından da teröre destek verilmektedir. Bu nedenlerle de terörün sınıflandırılması karmaşık bir hal almıştır.

AKTÖS ve Ek Protokol'ü ise zaten terör ve terörizmin oluşabilecek zararlarını caydırıcılık bağlamında engellemeye çalışan sınıraşan sözleşmelerdir. AKTÖS ve Ek Protokol'ü uluslararası sözleşmeler olduğu için uluslararası ve ulusötesi terörle mücadelede etkin birer sözleşme olabileceği söylenebilir. Sınıraşan sözleşmeler olması sonucunda taraf devletler AKTÖS ve Ek Protokol'üne uygun bir şekilde iç hukuklarında terör suçlarını ihdas ederek ulusal terörle mücadele edebilir. Ulusal, uluslararası veya ulusötesi olarak ayrılan coğrafya birimlerinde hangi tür terörün işlenebileceği önemli değildir. Bu bağlamda etnik, dini, nükleer, kimyasal, biyolojik, devlet veya devlet destekli terör için AKTÖS ve Ek Protokol'ünün uygulanabileceği söylenebilir. Diğer taraftan çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde insan hakları bağlamında tespit edilen eksikliklerin tamamlandıktan sonra devletlerin AKTÖS ve Ek Protokol'ü iç hukuklarında ihdas etmelerinin daha uygun olacağı söylenebilir.

Bu bölümde terör olgusundan yola çıkılarak *"Etki Coğrafyası ve Yabancılık Unsuruna Göre Terör Çeşitleri, Motivasyon Kaynaklarına Göre Terör Çeşitleri, Kullanılan Teknolojiye Göre Terör Çeşitleri, Devlet Etkisi Bakımından Terör Çeşitleri"* şeklinde ayrıma gidilmiştir. Böylece terör türleri sistematik hale getirilmeye çalışılmıştır.

---

[169]Pazarcı'ya göre; *"egemenlik, devletin hukuksal açıdan başka bir dış ya da üstün iktidara bağlı olmadan ve yalnızca uluslararası hukuk kuralları ya da kendi kabul ettiği bağlantılarıyla sınırlanan serbestçe karar verme yetkisi"* olarak tanımlamaktadır. Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap**, Turhan Kitabevi, Ankara 2013, s. 20. Devletin mülkünde yaşayanlara karşı üstün bir otoriteye sahip olmayı ifade eden iç egemenlik ülke içindeki en yüksek kudreti ifade eder. Dış egemenlik ise bir devletin uluslararası arenada diğer devletlerle aynı statüde olmasını anlamına gelir. Selman Öğüt, "Egemen Eşitlik Prensibine Modern Uluslararası Hukuk Açısından Bir İstisna Hali Olarak Yaklaşma", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C. 19, 2013, s. 148.

### 1.5.1. Etki Coğrafyası ve Yabancılık Unsuruna Göre Terör Çeşitleri

Terörün örgütlü yapısının genişlemesi için örgüte yeni elemanlar kazandırılması süreci propagandanın daha geniş kitlelere duyurulmasıyla ilgilidir. Kitle iletişim araçlarının olmadığı dönemlerde var olan terör örgütleri, ideolojilerini az sayıda kişiye ulaştırabilirken günümüzdeki terör örgütleri kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle birlikte gerçekleştirdikleri eylemlerle veya kullandıkları kitle iletişim araçlarıyla daha geniş kesimlere ulaştırabilmektedir.

*"Etki Coğrafyası"* ifadesi belirli bir coğrafi alanda gerçekleştirilen terör örgütü faaliyetlerini ifade etmektedir. Bu ayrımda kullanılan tek ölçüt maddi anlamda etki değildir. Bazen bir terörist grup, yabancı devletlerden maddi veya manevi destek almaya çalışabilmekte bazen de bu destek devlet dışı aktörler tarafından yapılabilmektedir. Bu minvalde etki coğrafyası ve yabancılık unsuruna göre terör; ulusal terör, uluslararası terör ve ulusötesi terör olarak üçe ayrılabilir.

Doktrinde ulusal ve uluslararası terör çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Ulusal terör, yalnızca bir devletin sınırları içerisinde gerçekleşen yabancı bir ögenin, bağın veya temasın olmadığı devamlı surette olmayan tedhiş hareketleridir.[170] Bu terör türünde terör örgütü, bir devletin egemenlik alanı içerisinde faaliyet gösterir. Ancak küreselleşmenin ve kitle iletişim araçlarının etkisiyle birlikte terör örgütleri, propagandalarını uluslararası düzeyde yapabilmektedir. Dolayısıyla devletlerin, uluslararası örgütlerin ve devlet dışı aktörlerin birbirlerine bağımlı olduğu günümüzde terör, uluslararası veya ulusötesi bir faaliyet ağına bürünebilmektedir. Uluslararası terör ise bir veya birden fazla devletin veya resmi kuruluşların desteği ile yabancı bir kişiye, hükümete veya kuruluşlara yöneltilen sistematik bir şiddet olarak tanımlanabilir.[171] Bu terör türünde yabancılık unsuru vardır. Terör örgütü yalnızca bulunduğu devletin vatandaşlarına değil farklı devletlerin vatandaşlarına karşı da terörist faaliyetler gerçekleştirmekte ve bu faaliyetlerin etki alanı fiziki anlamda genişlemektedir. Diğer taraftan bu gibi faaliyetlere devletler tarafından destek verilebileceği gibi destek verilmeden de terörist faaliyetler gerçekleştirilebilir. Terörist

[170]Taşdemir, **Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi**, s. 34.
[171]Gül, **Terör ve Terörizm**, s. 29; Aşkın, **Terör ve Algı Yönetimi**, s. 37.

gruplara, devletler tarafından destek verildiğinde devlet destekli uluslararası terör söz konusudur.[172]

Terörist gruplara devletler tarafından destek verilmesi ve etki alanı birden fazla devletin vatandaşını kapsaması uluslararası terör kavramıyla ifade edilirken devlet dışı aktörlerin bir terörist gruba destek vermesi ve terörist faaliyetin etki alanının birden fazla devletin vatandaşını etkilemesi ise ulusötesi terör kavramıyla ifade edilmektedir.[173] Ulusötesi terör, sınırları aşan ve desteğini devlet dışı aktörlerden alan bir terör çeşididir. Ulusötesi teröre Black September olarak adlandırılan 1972'de Münih Olimpiyatları'nda İsrailli atletlerin kaçırılması ve Hizbullah'ın 23.10.1983'te ABD'nin Beyrut'ta bulunan kışlalarına yaptığı bombalı saldırı örnek olarak verilebilir.[174]

Sonuç olarak günümüzde ulusal, uluslararası ve ulusötesi terör arasındaki ayrım, yabancılık unsuru ve/veya destek türüne göre yapılabileceği söylenebilir. AKTÖS ve Ek Protokol'ünde ulusal, uluslararası ve ulusötesi terör suçlarını yargılayabilecek nitelikte düzenlenmiştir. Zaten sözleşmelerin kendileri sınıraşan sözleşmelerdir. Bu nedenle eksiklikleri giderildikten sonra ulusal, uluslararası ve ulusötesi terör türlerine AKTÖS veya Ek Protokol'ü uygulanabilir. Bu eksiklikler insan haklarına ilişkindir. Coğrafya bakımından AKTÖS ve Ek Protokol'üne taraf devletleri bağlayan bir husus yoktur. Çünkü AKTÖS veya Ek Protokol'üne taraf bir devlet, AKTÖS'ün hükümlerini bütün ülkesinde uygulayabileceği gibi ülkenin bazı bölümlerinde de uygulayabilir. Bu uygulamaya ilişkin irade beyanının üyeliğe ilişkin belgelerle birlikte tevdi edilmesi yeterlidir (AKTÖS, m. 25/1).[175] Ayrıca yargı

---

[172]Umut Kedikli, **Uluslararası Terörizm ve Devletlerin Sorumluluğu**, Nobel Yayınevi, Ankara 2013, s. 121.

[173]Taşdemir, **Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi**, s. 37.

[174]Ayata, **Terorismus Als Strategie**, s. 3; Sandler, Arce and Enders, **The Challenge of Terrorism**, p. 1.

[175]AKTÖS'ün 25. maddesi şöyledir: *"1. Herhangi bir Devlet veya Avrupa Topluluğu, imza veya onay, kabul, uygun bulma veya katılım belgesinin tevdii sırasında, bu Sözleşmenin uygulanacağı bölge veya bölgeleri belirleyebilir. 2. Bir Taraf daha sonraki bir tarihte, Avrupa Konseyi Genel Sekreterine muhatap bir beyan ile Sözleşmenin uygulanacağı belirlenmiş bölgeleri genişletebilir. Bu bölgeler açısından Sözleşme, anılan beyanın Genel Sekretere ulaştığı tarihten itibaren üç aylık bir sürenin tamamlanmasını takip eden ayın ilk günü yürürlüğe girer. 3. Önceki iki paragrafa göre yapılmış olan tüm beyanlar, bunlarda tayin edilen bölgeler açısından, Avrupa Konseyi Genel Sekreterine muhatap bir bildirim ile geri çekilebilir. Geri çekme, bu bildirimin Genel Sekretere ulaştığı tarihten itibaren üç aylık bir sürenin tamamlanmasını takip eden ayın ilk günü yürürlüğe girer."* Bkz. https://www.tbmm.gov.tr (26.12.2022).

yetkisine ilişkin AKTÖS'ün 14. maddesi devletlerin uluslararası veya ulusötesi terör suçlarının faillerini yargılamasına ve cezalandırmasına zaten izin vermektedir.[176]

### 1.5.2. Motivasyon Kaynaklarına Göre Terör Çeşitleri

Terör örgütleri manevi temelini ideoloji üzerine inşa ettikten sonra devamlılığını sağlayabilmek için örgüte katılabilecek yeni elemanlara ihtiyaç duyabilir. Örgüt bu ihtiyacını karşılayabilmek için ideolojisini geniş kitlelere duyurmak zorundadır. İdeoloji ise örgütün salt basit düşüncelerinden ibaret değildir. Siyasal iktidar tarafından beklentisi karşılanmayan kişilere hitap edecek ve özellikle insanların hassas olduğu konularda onları kolayca teröre kanalize edebilecek ideolojiler gereklidir. İdeolojiyi aktarabilmenin ve insanları etkileyebilmenin en kolay yoluysa inancın ve etnik köken düşüncesinin üzerinde durmaktan geçebilir. Çünkü ideoloji başlı başına bir motivasyon kaynağı olmakla birlikte ideolojinin temelini oluşturan düşüncenin içeriği de önem arz etmektedir. Diğer bir deyişle ideolojinin temelini oluşturan düşünce aslında ideolojinin kendisini oluşturmaktadır. Dolayısıyla motivasyon kaynaklarına göre terör, etnik terör ve dini referans alan terör şeklinde ikiye ayrılabilir.

Etnik terör, etnisite bakımından azınlık oluşturan gruplarla yakından ilgili bir kavramdır. Etnik kavramı, Yunanca *"ethnos"* kelimesinden türetilmiştir. Etnisite ise

---

[176]AKTÖS'ün 14. maddesi şöyledir: *"1. Her bir Taraf, bu Sözleşmede yer alan suçlar üzerinde yargı yetkisini kurmak için; a. suç Tarafların topraklarında işlendiği zaman; b. suç Tarafların bayrağını taşıyan bir gemide veya Tarafların yasaları uyarınca kayıtlı uçakta işlendiği zaman; c. suç Tarafların vatandaşlarından biri tarafından işlendiği zaman, gerekli olabilecek önlemleri alacaktır. 2. Her bir Taraf, aynı zamanda, bu Sözleşmede yer alan suçlar üzerinde: a. bu Sözleşmenin 1. maddesinde atıfta bulunulan suçun işlenmesinde o Tarafın toprağı veya vatandaşı hedef alınır veya bu şekilde sonuçlanırsa; b. bu Sözleşmenin 1. maddesinde atıfta bulunulan suçun işlenmesinde, o Tarafın diplomatik veya konsolosluk binaları da dahil olmak üzere, o Tarafın yurtdışındaki Devlet veya Hükümet tesisleri hedef alınır veya bu şekilde sonuçlanırsa; c. bu Sözleşmenin 1. maddesinde atıfta bulunulan suçların işlenmesinde, o Tarafı bir eylemi yapmaya veya yapmaktan imtina etmeye zorlamak teşebbüsü amaçlanır veya bu şekilde sonuçlanırsa; d. suç o Tarafın topraklarında daimi ikamet eden bir vatansız tarafından işlenirse; e. suç o Tarafın Hükümetlerince işletilen bir uçakta işlenirse yargı yetkisi kurabilir. 3. Her bir Taraf, zanlının kendi topraklarında bulunması ve talep eden Tarafın yasalarında aynı şekilde mevcut yargı yetkisi kuralını esas alan Tarafa zanlıyı iade etmemesi durumunda, bu Sözleşmede yer alan suçlar üzerinde yargı yetkisini kurmak için gerekli olabilecek önlemleri alacaktır. 4. Bu Sözleşme ulusal yasa uyarınca uygulanan cezai yargı yetkisini dışında tutmamaktadır. 5. Bu Sözleşmede yer alan suç iddiası üzerinde birden fazla Taraf yargı yetkisi iddiasında bulunursa, ilgili Taraflar cezai takibat için en uygun yargı yetkisini saptamak amacıyla, mümkün olduğunca, aralarında danışmalarda bulunacaklardır."* Bkz. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c094/tbmm23094070ss0062.pdf (26.12.2022).

bir grubun kendini diğer gruplardan ayırt etmek için kültürel sübjektif sembolleri kullanması anlamına gelir.[177] Bu çerçevede etnik terör, etnik farklılığı olan grupların şiddet içeren fiilleri ve bu fiillerin sonuçları olarak tanımlanabilir.[178] Bir devletin sınırları içinde yaşayan tüm toplumdan farklı ayırt edici özelliklere sahip bu grubun makul beklentilerinin karşılanmadığı ve grup tarafından bu durumun fark edildiği zamanlarda terör örgütleri, özellikle bu etnik grubun kimliğini ve kültürünü kullanarak yeni elemanlar kazanabilmektedir.

Terör örgütlerinin araç olarak kullandığı ideolojinin kimlik olması durumunda dikkat edilecek husus terör örgütlerinin gerçek amacının etnisiteyi örgüte kazandırmaya yönelik olup olmadığıdır. Bazen aynı kökenden gelen kimselerin haklarını savunmaya yönelik (yasadışı) bir örgüt kurulduğu iddia edilebilir. Ancak terör örgütü, bir etnik grubun haklarını korumak için (etnik grup dahil) insanları katlediyorsa ve etnisiteyi böyle savunduğunu iddia ediyorsa bu durum etnisitenin haklarının savunulduğunu değil gasp edildiğinin göstergesidir.

Etnik terörün yol açtığı bir diğer problem ise etnik terör ile hedef toplum arasındaki ayrılıkçı hareketin tüm devlete yayılabilme olasılığıdır. Etnik bir grubun haklarını savunduğunu ve iradelerini temsil ettiğini iddia eden bir terör örgütü, etnik grup adına gerçekleştirdiği terör eylemleriyle hedef toplumda etnik gruba yönelik dışlayıcı ve ötekileştirici bir süreci de tetikleyebilir.[179] Bu durum devletin bölünüp parçalanmasına zemin hazırlayan sistematik ve planlı bir terörün temelinin atıldığının göstergesidir.

Terör örgütüne yeni eleman veya sempatizan kazandırma yolunda insanları etkileyebilme yöntemlerinden bir diğeri ise özellikle duygulara hitap eden inancın istismar edilmesine yönelik dini referans alan terör örgütlerinin kullandığı ideolojidir.[180] Dini referans alan terör, bireylerin inançlarını istismar etmek suretiyle bireylere, hükümete veya devlete yöneltilen sistematik bir şiddet olarak tanımlanabilir.

[177]Başbuğ, **Terör Örgütlerinin Sonu**, s. 21.
[178]Aşkın, **Terör ve Algı Yönetimi**, s. 50.
[179]Çitlioğlu, **İnsanı, Dünyayı ve Terörizmi Anlamak**, s. 56.
[180]Ayata, **Terorismus Als Strategie**, s. 6.

Terör örgütlerinin kullandığı bu ideoloji türü aynı inanca sahip olan tüm insanlara hitap etmektedir.

Bir insanı diğer varlıklardan ayıran hususların başında bir ruha ve akla sahip olması gelmektedir. Ruhun en önemli özelliği de yüce bir varlığa iman etme ihtiyacının olmasıdır.[181] Dini referans alan terör örgütlerinin temelinde de insanın bu inanma içgüdüsünü istismar etmeye yönelik ideoloji vardır. Bu ideoloji politik ve ekonomik ideolojilerden çok daha etkilidir.[182] İlkin yukarıda belirtildiği üzere insanın inanma ihtiyacına yönelik bir propaganda içerir. İkincisi, netice bakımından politik ve ekonomik ideolojilerde olduğu gibi somut sonuçlar doğurmaz. Çünkü dinlerin getirmiş olduğu inanç sisteminde sonuç yani mükafat veya ceza öteki dünyaya ait konulardır. Belirtilen iki nedenden dolayı dini referans alan terör örgütlerinin aynı inanca sahip kişileri örgüte kazandırmada başarı oranı diğer terör kaynaklarına göre daha yüksek olmaktadır.

Terörün son dalgası şeklinde ifade edilen bu dönem özellikle dini istismar eden terör örgütlerinin terörist faaliyetlerinden dolayı dini terör dönemi olarak da adlandırılmaktadır.[183]

Ek Protokol ve AKTÖS'te etnik ve dini referans alan terör çeşitlerine ilişkin bir tanım yoktur. Gerçi AKTÖS ve Ek Protokol'ünde düzenlenen terör suçlarında yer alan terör, terörizm, dernek veya grup gibi kavramlarında tanımları yoktur. Avrupa Konseyi Terörizmle Mücadele Komitesi 2018'den bu yana AKTÖS'e terör tanımı yapmakla uğraşmaktadır. Muhtemelen ortaya konulacak terör tanımı şiddet kavramı üzerine kurulacaktır. Bu nedenle bütün terör kavramlarını kapsayıcı nitelikte olabileceği kanısındayız.

Bir de dini referans alan terör örgütlerinin önüne geçebilmek amacıyla bazı düzenlemeler yapılması kanaatindeyiz. Günümüzde laikliği benimsemiş devletler bütün dinlere eşit açıdan yaklaşmaya çalıştığı için düzenlemelerini buna göre

[181]Ali Rıza Aydın, "İnanma İhtiyacı ve Dini Ritüellerin Psikolojik Değeri", **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, C. 9, 2009, s. 88.
[182]Uyar, **Terörle Mali ve Hukuki Mücadele**, s. 31.
[183]Tom Parker and Nick Sitter, "The Four Horsemen of Terrorism: It's Not Waves, It's Strains", **Terrorism and Political Violence**, V. 28, 2016, p. 197.

yapmaktadır. Bu nedenle belirli bir dine bağlı düzenlemelerden kaçınmaktadır. Türkiye'de olduğu gibi diğer bazı ülkelerde de devlete bağlı dini örgütlenmeler vardır. Ancak insanlar devlet teşkilatına bağlı dini örgütlenmelerin dışında diğer bazı örgütlenme yöntemlerini seçebilmektedir. Kanımızca bu gibi dini yapıların gerçekten din amaçlı kurulup kurulmadığına yönelik denetlemelerin yapılması gerekir. Denetlemelerin yapılabilmesi için öncelikle bu tür dini yapılara ilişkin medeni, idari ve cezai düzenlemelerin yapılması gerekir. Örneğin Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde, devlet teşkilatından bağımsız olarak kurulmuş dini yapılar vardır. Bu tür dini yapıların faaliyetlerinin denetlenebilmesi gerekir. Aksi takdirde bu tür dini yapıların terör örgütüne dönüşme riski vardır. Başlangıçta gerçek anlamda din amaçlı bir örgütlenme içine giren bu yapılar zamanla terör örgütüne dönüşebilir. Bazen de başlangıçtan bu yana terör örgütü amacıyla kurulmuş dini yapılar olabilir. Nitekim Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun kararına göre de böyledir.[184] İşte bu gibi dini yapılar ile gerçekten dini amaçla kurulan yapıların ayırt edilebilmesi gerekir. Bu nedenle yasal düzenlemelerin yapılması kaçınılmazdır. Bu yasal düzenlemelerde ilgili dini yapıların ortak özellikleri belirlenerek kuruluş biçimleri, denetlenmesi gereken şeyler (mali, dini vb.), denetleyecek teşkilatın yapısı vb. birçok hüküm ihdas edilmelidir. Bu durum laikliğe de aykırı değildir. Yani devletin dini düzenleme konusunu AİHM olumlu karşılamaktadır. Bu konu AİHM kararları bağlamında din özgürlüğü başlığı altında ayrıntılı bir şekilde irdelenmiştir. Dini yapılara ilişkin bu tür düzenlemelerin yapılmaması sonucunda IŞİD ve FETÖ örneğinde olduğu üzere insanlar terör örgütlerine katılabilir. Yine IŞİD ve FETÖ örneğinde olduğu üzere bu örgütler devletlere savaş açıp darbe yapmaya kalkışabilir. AKTÖS ve Ek Protokol'ünde buna ilişkin bir düzenleme yoktur. Kanımızca Bakanlar Komitesi dini yapıların incelenmesine yönelik ilke karar alabilir. Bu karar AKTÖS ve Ek Protokol'ü gibi teröre ilişkin sözleşmelerle ilişkilendirilebilir. Bu ilişkilendirme ilke kararların AKTÖS veya Ek Protokol'ünde düzenlenebileceği anlamına gelmemelidir. Çünkü alınabilecek ilke kararlar önleyici mahiyettedir. İlke karar şeklinde alındıktan sonra AKTÖS ve Ek Protokol'üne ek yapılabilir. Ardından bu konuyu takip edecek bir

[184]Yargıtay Ceza Genel Kurulu'na göre: *"Bir suç örgütü, baştan itibaren suç işlemek üzere kurulmuş yasa dışı bir yapı olabileceği gibi yasal olarak faaliyet göstermekte olan bir sivil toplum örgütünün sonradan suç örgütüne hatta terör örgütüne dönüşmesi de mümkündür."* Bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 2017/16.MD-956 E., 2017/370 K., https://kararara ma.yargitay.gov.tr (10.05.2022).

komisyon kurulabilir. Böylece dini referans alan terör örgütlerinin kurulması engellenebilir veya kurulan terör örgütlerine katılımın gerçekleşmesinin önüne geçilebilir. Bunun sonucunda da yabancı terörist savaşçılara ilişkin doğabilecek insan haklarına ilişkin problemler azalabilir.

### 1.5.3. Kullanılan Teknolojiye Göre Terör Çeşitleri

Ateşli silahlar ve patlayıcıların keşfedilmediği dönemlerde, terör eylemlerinde kullanılan silahlar, kesici ve delici aletlerden oluşurken terör örgütlerinin hedefinde ise genellikle topluluklar değil tekil kişiler bulunmaktaydı.[185] Ancak yirminci yüzyılın başlarında tarım toplumundan sanayi toplumuna dönüşüm gerçekleşmiş ve sanayi toplumunun oluşması da yüzyıla yakın bir zaman almıştır.[186] Son yüzyıl içinde yaşanan bu değişim terör örgütlerinin kullandığı silahlara yansıdığı gibi hedeflerinin niceliğini de değiştirmiştir. Nükleer terör, kimyasal terör, biyolojik terör ve siber terör teknolojik gelişmeler sonucunda terör örgütlerinin şiddet için kullandıkları araçlar haline gelmekle birlikte kullanılan bu teknolojilerin bazıları toplu katliamlara da yol açabilir niteliktedir.

Terörün yeni türlerinden biri olan nükleer terör, terör örgütü tarafından kitlesel ölümlere neden olmak ve atıldığı yeri yıkmak amacıyla nükleer bir cihaz kullanılarak gerçekleştirilen bir saldırı olarak tanımlanabilir.[187] Nükleer terör saldırısı yapılabilmesi için terör örgütlerinin nükleer bombanın kendisine veya yapımında kullanılan malzemelere ulaşabilmesi gerekir. Devletlerin sıkı kontrolü altında tuttukları bu malzemelere, bir yerden başka bir yere transferi esnasında veya saklanıldığı depolardan teröristler tarafından çalınarak ulaşılabilir ya da terör örgütünün nükleer reaktörlere saldırısı veya sabotajı sonucu toplu katliama yol açarak terör faaliyetleri gerçekleştirilebilir.[188] Ancak nükleer bombanın etkisi yalnızca toplu katliamla sınırlı değildir. Bombanın patladığı yerde başka bir deyişle radyoaktif maddenin yeryüzüne dağıldığı alanlarda bitki örtüsünün uzun yıllar boyunca

[185]Çitlioğlu, **İnsanı, Dünyayı ve Terörizmi Anlamak**, s. 93.
[186]Gökhan Bayraktar, **Siber Savaş ve Ulusal Güvenlik Stratejisi**, Yeniyüzyıl Yayınları, İstanbul 2015, s. 23.
[187]Uyar, **Terörle Mali ve Hukuki Mücadele**, s. 32.
[188]Nilgün Gerçeker, "Küresel Felaket: Nükleer Terörizm Uluslararası Hukuk Çerçevesine İlişkin Bir Değerlendirme", **Savunma Bilimleri Dergisi**, C. 12, 2013, s. 93.

yetişmemesi, suyun kirlenmesi ve kalıtsal hastalıkların nesilden nesile geçmesi gibi olumsuz sonuçları da vardır. Rusya'nın başkenti Moskova'da bulunan Izmaylovsky Parkı'na atom bombası yerleştirilmesi sonucu patlama gerçekleşmiş olsaydı Çernobil patlaması bir kez daha yaşanabilirdi. Rusya'daki bu saldırı tarihe ilk nükleer saldırı olarak geçmiştir.[189]

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan terör çeşitlerinden bir diğeri ise kimyasal terördür. Kimyasal terör, toplu felaketlere yol açabilen kimyasal silahların kullanıldığı terör türüdür.[190] Kimyasal teröre, Aum Shinrikyo örgütünün 20.03.1995'te Tokyo metrosuna yaptığı saldırı örnek olarak gösterilebilir. Bu saldırıda on iki kişi ölmüş ve beş bin beş yüz kişi yaralanmıştır.[191]

Kitle imha silahlarının diğer bir türü ise biyolojik silahlardır. Biyolojik silah kavramı doktrinde çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Biyolojik silah, insanları öldürmek veya insanlar üzerinde ciddi hasarlar bırakmak amacıyla yararlanılan ve hayvandan insana veya insandan insana geçebilen zararlı ajanlar (böcekler, ancak mikroskopla görülebilen organizmalar, böcekler, ara konakçılar vb.) olarak tanımlanabilir.[192] Buna göre biyolojik silahların kullanıldığı şiddet biçimine biyolojik terör denilebilir. Temelde kitlesel imhayı amaçlayan biyolojik silahlar kontrollü şekilde kullanılamayan, etkisini hemen göstermeyen ve bundan dolayı da saldırıyı gerçekleştirenlerin tespitini zorlaştıran bir silah türüdür. Ayrıca biyolojik silahlara ulaşmak, kimyasal silahlara ulaşmak kadar kolay değildir.[193]

Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş sonrası bilgi toplumuna dönüşümün hızlı yaşandığı son yüzyılda günümüzün en önemli problemlerinden biri haline gelen terör türü ise siber terördür. Siber terör, bilişim sistemlerini hedef alarak terörün klasik sonuçlarını amaçlayan modern tedhiş biçimi olarak tanımlanabilir.[194]

---

[189]Sadat Demirci, "Nükleer Terörizm ve Tehdit Boyutlarına Yönelik Çıkarımlar", **Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi**, C. 3, 2012, s. 62.
[190]Uyar, **Terörle Mali ve Hukuki Mücadele**, s. 32.
[191]Onur Ağkaya, "Yeni Terörizm Kavramı ve Uluslararası İlişkiler Disiplinindeki Yeri", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 10, 2017, s. 212.
[192]İlker Kiremitçi, "Küresel Boyutta Biyolojik Terör Tehdidi", **Savunma Bilimleri Dergisi**, C. 13, 2014, s. 34.
[193]Uyar, **Terörle Mali ve Hukuki Mücadele**, s. 33.
[194]Bayraktar, **Siber Savaş ve Ulusal Güvenlik Stratejisi**, s. 74.

Siber ortamda merkezi bir denetim veya herhangi bir sınırlama bulunmaması, bilgi akışındaki hızlılık, kolay ve ucuz oluşu, anonimlik gibi nedenlerle siber terörün kullanabileceği avantajlar ve kolaylıklar vardır.[195] Bu avantaj ve kolaylıkların kullanılmasındaki asıl neden ise terörist faaliyet sonrası saldırı kaynağının kolaylıkla tespit edilememesidir. Dolayısıyla internetin sağladığı iletişim ortamı terör örgütlerinin siber ortamda düzenleyecekleri eylem için büyük imkanlar sağlamaktadır.[196]

Sonuç olarak amaç bakımından klasik bir terör faaliyeti ile modern anlamda terörist faaliyetler arasında ortak felsefi görüş değişmemiştir. Buna karşın kullanılan teknoloji ve teknolojinin niteliği (kitle imha) değişmiştir.

Ek Protokol ve AKTÖS'te ise nükleer, kimyasal, biyolojik ve siber terör tanımları yoktur. Avrupa Konseyi Terörizmle Mücadele Komitesi'nin terör üzerine bir tanım yaptığını daha önce ifade etmiştik. Muhtemelen bu tanım bütün terör çeşitlerini kapsayacak nitelikte olacaktır. Diğer taraftan AKTÖS'ün 7. maddesinde *"Terörizm İçin Eğitim"* suçu ile Ek Protokol'ün 3. maddesinde *"Terörizm Eğitimi Almak"* suçları vardır.[197] Bu suçlar siber terör hariç teknolojik bütün terör çeşitlerini kapsamaktadır. Örneğin, patlayıcı yapımını öğrenmek veya öğretmek nükleer terörü kapsar. Ara konakların silaha dönüştürülmesi biyolojik terörü kapsar. İlgili düzenlemelerde yer alan *"Diğer Silahlar"* kavramı kimyasal terörü kapsar. Ancak AKTÖS'ün 7. maddesi ve Ek Protokol'ün 3. maddesinde düzenlenen metnin kast unsuru eksiktir. Sözleşmelerin ilgili düzenlemelerinde yer alan terör suçu ve terörizm kavramlarının

---

[195]Çitlioğlu, **İnsanı, Dünyayı ve Terörizmi Anlamak**, s. 102.

[196]Alkan, **Söz Bitmeden Terörle Mücadelede Önleme Stratejileri**, s. 113.

[197]AKTÖS'ün 7. maddesi şöyledir: *"1. Bu Sözleşmenin amaçları açısından, "terörizm için eğitim", bir terör suçunu icra etmek veya bu suça katkıda bulunmak amacıyla, beceriyi bu amaçla kullanmak niyetiyle kazandığını bilerek, patlayıcıları, ateşli silahları ve diğer silahları veya öldürücü ya da tehlikeli maddeleri yapmayı veya kullanmayı veya diğer özel yöntem ve teknikleri öğretmeyi sağlamak anlamına gelir. 2. Her bir Taraf, 1. paragrafta tanımlandığı şekilde, yasadışı olarak ve kasten bir suç işlendiği durumda, terörizm için eğitimi ulusal mevzuatı açısından cezai suç olarak ihdas etmek üzere gerekli olabilecek tedbirleri alacaktır."* Bkz. https://www.tbmm.gov.tr (26.12.2022). Ek Protokol'ün 3. maddesi şöyledir: *"Bu Protokol kapsamında, "terörizm eğitimi almak", terörizm suçunun işlenmesine ortak olmak veya katkıda bulunmak amacıyla patlayıcı, ateşli silah, diğer silahlar veya sağlığa zararlı veya tehlikeli maddeler yapma veya diğer özel metotlar veya teknikler hususunda bir diğer kişiden bilgi veya uygulama becerileri dahil olmak üzere eğitim alınması anlamına gelir. 2. Taraflardan her biri, 1. fikrada tanımlandığı şekliyle, kanuna aykırı şekilde veya kasıtlı olarak işlendiği takdirde, "terörizm eğitimi almayı" cezayı gerektiren bir suç olarak tesis etmek için gerekli olabilecek tedbirleri alır."* Bkz. https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr (26.12.2022).

tanımları yapılmadığından kast kavramı açıklanamamaktadır. Dolayısıyla bu eksikliğin giderilmesi gerekir. Eksiklik giderildikten sonra ilgili düzenlemeler nükleer, biyolojik ve kimyasal teröre uygulanabilir. Bu düzenlemeler arasında siber teröre ilişkin bir hüküm yoktur. AKTÖS'ün 14. maddesinin son fıkrasında birden fazla devletin yargı yetkisi iddiasında bulunduğu durumlarda ne yapılması gerektiği düzenlenmiştir. Bu gibi durumlar genelde siber suçları kapsamaktaysa da AKTÖS ve Ek Protokol'ünde siber suçlara ilişkin açık bir düzenleme yoktur. Siber suçlara ilişkin Avrupa Konseyi'nin imzaya açtığı Siber Suç Sözleşmesi (CETS No. 185) vardır.[198] Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi resmi olarak Türkçe'ye "Sanal Ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesi" olarak çevrilmiştir.[199] Sözleşme'nin orijinal yazılışı *"Convention on Cybercrime"* şeklindedir. *"Cybercrime"* siber suç anlamına gelmektedir.[200] Böylece Sözleşme'nin orijinal adı "Siber Suç Sözleşmesi" olarak çevrilmelidir. Ancak siber suçlara ilişkin yapılabilecek sözleşmelerin karışmaması için bu çalışmada "Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi" ifadesi kullanılmıştır. Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi siber suçlara ilişkin olduğu için AKTÖS'ün ekine yerleştirilebilir ya da AKTÖS'ün 26. maddesinde atıfta bulunulan sözleşmelerin arasına katılabilir.[201] Bu

[198]Resmi çeviri için bkz. https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss380.pdf (16.08.2022).

[199]Bkz. https://inhak.adalet.gov.tr veya https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/08/20140809-5.htm.

[200]R. Murat Önok, "Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi Işığında Siber Suçlarla Mücadelede Uluslararası İşbirliği", **Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C. 19, 2013, s. 1230.

[201]AKTÖS'ün 26. maddesi şöyledir: *"1. Bu Sözleşme, aşağıdaki Avrupa Konseyi antlaşmaları hükümleri dahil olmak üzere, Taraflar arasındaki uygulanabilir çok taraflı ve ikili antlaşma ve anlaşmaları tamamlar: 13.12.1957 tarihinde Paris'te imzaya açılan Avrupa İade Sözleşmesi (ETS No. 24); 20.04.1959 tarihinde Strazburg'da imzaya açılan Avrupa Cezai Konularda Adli Yardımlaşma Sözleşmesi (ETS No. 30); 27.01.1977 tarihinde Strazburg'da imzaya açılan Avrupa Terörizmin Önlenmesi sözleşmesi (ETS No. 90); 17.03.1977 tarihinde Strazburg' da imzaya açılan Avrupa Cezai Konularda Adli Yardımlaşma Sözleşmesine Ek Protokol (ETS No. 99); 08.11.2001 tarihinde Strazburg'da imzaya açılan Avrupa Cezai Konularda Adli Yardımlaşma Sözleşmesine İkinci Ek Protokol (ETS No. 182); 15.05.2003 tarihinde Strazburg'da imzaya açılan Avrupa Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesini değiştiren Protokol (ETS No. 190). 2. Eğer iki veya daha fazla Taraf, bu Sözleşmede sözü geçen konularda halihazırda bir antlaşma veya anlaşmaya varmışlarsa veya başka bir şekilde bu konularda kendi ilişkilerini kurmuşlarsa ya da bunu gelecekte yapacaklarsa, o anlaşmayı veya antlaşmayı uygulama veya ilişkileri ona göre düzenleme hakkına sahip olacaklardır. Bununla birlikte, bu sözleşmede düzenlenen hususların dışındaki konularda ilişki tesis ettiklerinde Taraflar, bunu Sözleşmenin amaç ve ilkelerine aykırı olmayacak şekilde yapacaklardır. 3. Avrupa Birliği'nin üyesi olan Taraflar, belirli bir olaya uygulanabilecek ve ilgili özel bir konuyu düzenleyen Topluluk veya Avrupa Birliği kuralları olması halinde, karşılıklı ilişkilerinde, mevcut Sözleşmenin amacına veya diğer taraflara uygulanış şekline halel getirmeksizin Topluluk ve Avrupa Birliği kurallarını uygularlar. 4. Bu sözleşmede yer alan hiçbir husus, uluslararası insani hukuk da dahil olmak üzere uluslararası hukuk çerçevesinde Tarafın ve bireylerin diğer hak, yükümlülük ve sorumluluklarını etkilemeyecektir. 5. Silahlı kuvvetlerin, uluslararası insani hukukta tanımlandığı şekilde anlaşılan ve bu Sözleşme ile düzenlenmeyip söz konusu hukuk tarafından düzenlenen silahlı çatışma sırasındaki faaliyetleri ile uluslararası hukukun*

şekilde AKTÖS ve Ek Protokol'ündeki eksiklik giderilebilir. Kanımızca siber suçlara ilişkin bazı ifadelerin AKTÖS'ün 7. maddesine ve Ek Protokol'ün 3. maddesine eklenmesi suçta ve cezada kanunilik ilkesine daha uygundur.

### 1.5.4. Devlet Etkisi Bakımından Terör Çeşitleri

Devlet etkisi bakımından terör, devlet terörü ve devlet destekli terör olmak üzere ikiye ayrılabilir. Devlet terörü ve devlet destekli terör doktrinde çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Devlet terörü, bir ülkenin sınırları içerisinde bulunan kişilere uyguladığı sistemli bir tedhişi ifade eder.[202] Terör olarak adlandırılan bu sistematik faaliyet devlet tarafından bir politika haline getirildiğinde bu eylem devlet tarafından terör olarak kabul edilmese de diğer devletler tarafından terör olarak nitelendirilebilir. Yukarıda örneği verildiği üzere ilk devlet terörü Fransız İhtilali'nden sonra Fransa'da yaşanmıştır.

Devlet destekli terör ise bir devletin terörist örgütlere mühimmat, eğitim, finans, istihbarat, iletişim ve diğer lojistik destekler sağlamak suretiyle örgütü kendi kaynaklarından faydalandırarak başka bir devletin istikrarını bozmak için şiddeti dış politika haline getirmesi şeklinde tanımlanabilir.[203] Devlet destekli terörde devletler terör örgütlerine yardım ettiklerini kabul etmemektedir. Bu durum gerçekte uluslararası hukuk ile çatışma oluşturur. Bunun asıl nedeni devletlerin terör kavramı üzerinde ortak bir uzlaşıya varamamaları ve milli çıkarlar nedeniyle dış politika amaçlarına ulaşma arzusudur.[204] Bunun sonucunda bazı devletler bir örgütü terör örgütü olarak kabul ederken bazı devletler o örgütü terörist bir örgüt olarak kabul etmemektedir. Dolayısıyla bir devlet, bir terör örgütüne ideolojik, mali, askeri veya

---

*diğer kuralları tarafından düzenlendiği sürece, Tarafın silahlı kuvvetlerinin resmi görevlerini yerine getirirken üstlendiği faaliyetler bu Sözleşmede düzenlenmemiştir."* Bkz. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c094/tbmm23094070ss0062.pdf (26.12.2022).

[202]Anthony Aust, **Handbook of International Law**, Cambridge University Press, New York 2010, p. 265; Gül, **Terör ve Terörizm**, s. 33.

[203]Todd Sandler, "Terrorism and Counterterrorism: an Overview", **Oxford Economic Papers**, V. 67, 2015, p. 3; Aust, **Handbook of International Law**, p. 265;

[204]Ahmet Çevikbaş, **Tarihsel Süreçteki Nedenleriyle Birlikte Türkiye-Suriye İlişkilerinde Terör Sorunu**, (Basılmamış Doktora Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2016), s. 32.

operasyonel destek verdiğinde kendisine göre terör örgütüne yardım etmiş olmamaktadır.

Ek Protokol ve AKTÖS'te devlet terörü ve devlet destekli teröre ilişkin bir tanım yapılmamıştır. Bu kavramlara ilişkin tanımlar AKTÖS veya Ek Protokol'ünde yapılsaydı ilgili failler yargılanabilir miydi? Örneğin, Uluslararası Adalet Divanı (UAD)'nın Nikaragua davasında ifade ettiği üzere ABD, Nikaragua'daki muhalif örgütlere silah ve lojistik yardımında bulunmuştur. Sonuçta Nikaragua şikayetinden vazgeçtiği için dava düşmüş ve ABD tazminat ödememiştir.[205] Ayrıca günümüzde ABD, Türkiye tarafından terör örgütü kabul edilen YPG ve PYD'ye silah yardımında bulunmaktadır. Bu yardımların temelinde 2015'te çıkarılan Ulusal Savunma Yetkisi Yasası (National Defense Authorization Act) vardır.[206] Bu yasaya göre ABD Dışişleri Bakanlığı, Suriye'deki (ABD'ye göre) muhalif gruplara ekipman, teçhizat ve eğitim gibi her türlü destek sağlayabilme yetkisine sahip olmuştur.[207]

Görüldüğü üzere uluslararası bir mahkeme tarafından ABD'nin Nikaragua'daki örgütlere yaptığı silah yardımı tespit edildiği halde uluslararası bireysel ceza sorumluluğu kapsamında bir yargılama gerçekleşmemiştir. Bu davada UAD'ın tazminat kararı vermesine rağmen ABD günümüzde muhalif gruplara (YPG, PYD) hala destek vermektedir. Diğer taraftan YPG ve PYD, Türkiye tarafından terör örgütü olarak kabul edilmiştir. Bütün bunlardan anlaşıldığına göre öncelikle normatif ve uluslararası ortak bir terör ve terörizm tanımı belirlenmelidir. Çünkü ABD'ye göre muhalif olan bir grup Türkiye ve diğer bazı devletlere göre terör örgütü sayılabilir. *"Tanım Denemesi"* başlığı altında bu konu ayrıntılı olarak irdelenmiştir. Ayrıca uluslararası bir mahkeme tarafından böyle bir durum tespit edilse bile bir devletin yöneticilerinin uluslararası bireysel ceza sorumluluğu bağlamında yargılanmaları ve cezalandırılmaları pek mümkün görünmemektedir. ABD'nin Ulusal Savunma Yetkisi Yasası'nın yapımında senato, temsilciler meclisi ve başkanın rolü vardır. Bu makamlarda bulunan kişilerin hepsi birden sorumlu tutulsa bile hangi mahkeme ve

[205]Eren Alper Yılmaz ve Orhan Irk, "Nikaragua Divan Kararları Işığında Kuvvet Kullanma ve Meşru Müdafaa Sorunu", **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 13, 2015, s. 158.
[206]İlgili yasa için bkz. https://www.congress.gov/bill/114th-congress/senate-bill/1356 (17.08.2022).
[207]Hasan Yücel, "Hukuki Açıdan ABD'nin PKK/YPG'ye Silah Yardımı", **SETA Perspektif**, S. 186, 2018, s. 2.

yargıç böyle bir yargılama gerçekleştirebilir? Dolayısıyla AKTÖS ve Ek Protokol'ünde devlet terörü veya devlet destekli terör tanımlarının varlığı bu anlamda çok şey ifade etmeyebilir. Yine de Avrupa Konseyi Terörizmle Mücadele Komitesi'nin hazırladığı terör tanımı devlet terörü veya devlet destekli terör kavramlarını kapsayabilir. Diğer taraftan Roma Statüsü'nde terör ve terörizm kavramlarının düzenlenmesi uluslararası bireysel ceza sorumluluğu kapsamında yargılamaların önünü açabilir.

## 1.6. MUKAYESELİ HUKUKTA TERÖRLE MÜCADELE

Terörle mücadele edebilmek ve nihayetinde terör örgütünü ortadan kaldırmak için öncelikle motivasyon kaynaklarının tespit edilmesi gerekir. Terör örgütlerinin varlığını devam ettirmek için kullandığı ideolojinin, bu ideolojiyi yaymakta kullandığı propagandanın ve propaganda için kullandığı araçların tespit edilmesi gerekir. Yapılan tespitlere göre terörle mücadelede stratejiler üretmek gereklidir. Terörün nedenlerinin tespit edilmeden salt silahlı mücadele yapılması terör örgütünün sonunu getirmeyebilir. Çünkü terör, beklentilerin karşılanamaması sonucu bunu fırsat bilen kişi ya da kurumlarca ortaya çıkarılmaktadır. Beklentisi karşılanmayan kişilere karşı yürütülen propaganda ile terör örgütünün sürdürülebilirliği sağlanmaktadır. Dolayısıyla terör örgütlerinin zaaflardan yararlanmak suretiyle izlediği politika, insanların zihinlerine yöneliktir. Propaganda ile varlığını insanlara duyuran terör örgütü, ideoloji ile insanların duygu ve düşüncelerine yönelerek bireylerin örgüte sempati duymasını veya kazanılmasını sağlamaktadır. *"Terörün Nedenleri"* adlı başlıkta siyasi, sosyal, kültürel, eğitim ve ekonomi konuları stratejik bir bakışla ele alındığından bu bölümde yalnızca insan haklarının korunması bağlamında mukayeseli hukukta terörle mücadele konusu irdelenecektir. Başlığın asıl amacı AKTÖS ve Ek Protokol'ü konusuna girmeden önce bu sözleşmelere taraf devletlerin sözleşmeler öncesi terörle mücadele uygulamaları hakkında tespit edilebilenler kadar bilgi sahibi olmaktır. Böylece AKTÖS ve Ek Protokol'ü öncesi ve sonrası karşılaştırılarak sözleşmelerin taraf devletlerden ne istediği rahatlıkla ortaya konulabilir.

### 1.6.1. Özel Mahkemeler

İnsan haklarının korunması bağlamında öne çıkan ilk problem terörle mücadelede özel mahkemelerin varlığına ilişkindir. Türkiye'nin iç ve dış güvenliğiyle ilgili davalara bakmak üzere 1983'te Devlet Güvenlik Mahkemeleri kurulmuştur.[208] Bu mahkemeler terörle mücadele suçlarına da bakmıştır. Terör suçlularının Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nde yargılanması 3713 sayılı TMK'nın ilk halinin 9. maddesinde hükme bağlanmıştı. Ancak bu hüküm 6352 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır.[209] Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin ortaya çıkardığı en büyük problem ise tarafsız ve bağımsız mahkeme ilkesine uygun bir kuruluşunun olmamasıdır. Mahkeme'nin teşekkülünde asker hakim vardır. AİHM'in 1998 tarihli Incal/Türkiye, 1999 tarihli Karataş/Türkiye, 1998 tarihli Çıraklar/Türkiye ve 2005 tarihli Öcalan/Türkiye davalarında ifade ettiği üzere askeri hakimler idare tarafından ve idarenin içinden atanmaktadır.[210] Asker bir hakimin karar verirken tarafsız ve bağımsız olması düşünülemez. Çünkü asker hakim idarenin hiyerarşisi içinde yer almaktadır. Bu nedenle terör suçu nedeniyle suç şüphesi altında olanların adil yargılandığı söylenemez. Nitekim Türkiye aleyhine açılan davalarda AİHM, Devlet Güvenlik Mahkemesi kararlarının adil yargılanmayı ihlal ettiği şeklinde kararlar vermiştir.[211]

Özel mahkemeler yalnızca Türkiye'de değil terörün varlığını gösterdiği birçok ülkede kurulmuştur. Bunlardan biri de Fransa'da kurulan Devlet Güvenlik Mahkemesi (La Cour de Sûreté de l'Etat)'dir.[212] Fransa Devlet Güvenlik Mahkemesi de Türkiye'de bulunan Devlet Güvenlik Mahkemeleri gibi sivil ve asker hakimlerden oluşmaktadır.[213] Yani idarenin içinden atanan hakimler vardır.

---

[208]Turgut Katoğlu, "Devlet Güvenlik Mahkemelerinde Uygulanan Yargılama Usulünün Genel Yargılama Usulünden Farkları", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 49, 1994, s. 255.

[209]Kabul Tarihi. 02.07.2012, Resmi Gazete. 05.07.2012, Sayı: 28344, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/07/20120705-2.htm (09.06.2022).

[210]İlgili davalar için bkz. https://hudoc.echr.coe.int/ (16.08.2022).

[211]Örnek kararlar için bkz. Incal/Türkiye Davası, 09.06.1998 tarihli karar, paragraf 73; Karataş/Türkiye Davası, 08.07.1999 tarihli karar, paragraf 63; Çıraklar/Türkiye Davası, 28.10.1998 tarihli karar, paragraf 41; Öcalan/Türkiye Davası, 12.05.2005 tarihli karar, paragraf 118, https://hudoc.echr.coe.int/ (15.04.2022).

[212]Thierry Balzacq ve Yılmaz Ensaroğlu, **İnsan Hakları ve Güvenlik: Türkiye, İngiltere ve Fransa**, TESEV Yayınları, İstanbul 2008, s. 26.

[213]TBB, **T.B.B. Olağanüstü Genel Kuruluna Devlet Güvenlik Mahkemeleri ile İlgili Olarak Yönetim Kurulunca Sunulan Rapor, Genel Kurul Bildirisi, Alınan Kararların Özeti**, Nuray Matbaası, Ankara 1976, s. 21.

Birleşik Krallık'ta ise Kuzey İrlanda Fevkalade Hal Hükümleri Kanunu'yla birlikte 1973'te özel mahkemeler kurulmuştur. Şehir Komisyonu olarak adlandırılan özel mahkemelerin mimarı Lord Diplock olduğundan halk arasında Diplock Mahkemeleri şeklinde telaffuz edilmiştir.[214] Diplock Mahkemeleri'nde muhakeme sürecinde ortaya çıkan en problemli konu soruşturma aşamasında alınan ifadelerin kovuşturma aşamasında hakim tarafından kabul edilmesi veya reddedilmesidir. İfadenin işkenceyle alınmış olmasının bir önemi olmadığı gibi doktor raporu olduğu halde veya hakim tarafından gözle görülebilecek şekilde işkence izlerinin olması durumunda dahi Diplock hakimleri itirafı kabul ederek sanığa terör suçundan ceza verilebilmekteydi. Buna Birleşik Krallık hukukunda Voir Dire (yargı içinde yargılama) denilmektedir.[215] Bu durum AİHM tarafından verilen ihlal kararlarıyla birlikte azalmıştır. AİHM'in Birleşik Krallık aleyhine vermiş olduğu kararlar sonrası hükümet Terrorism Act 2000 Kanunu'nu çıkarmış ve özellikle muhakeme içinde muhakeme anlamına gelen Voir Dire için soruşturma döneminde bireylere işkence yapılmamasına yönelik çalışmalar yapmıştır.[216]

Almanya'da ise terörle mücadelede özel mahkemelerin kurulduğuna dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. Yürürlükte olan bazı mahkemeler terörle mücadele davalarına bakmakla görevlendirilmiştir. Alman Ceza Kanunu'nun 129a hükmü 1976'da yürürlüğe giren Alman Terörle Mücadele Kanunu'yla yürürlüğe konulmuştur. Bu Kanun'da düzenlenen suçların araştırılması ve kovuşturulması Federal Başsavcılığın yetkisine ve görevine verilmiştir. Aynı zamanda bu suçların yargılanması yetkisi ilk derece mahkemesi olarak Yüksek Eyalet Mahkemeleri'ne verilmiştir. Devlet güvenliğini ilgilendiren suçlara bakan mahkemeler eyalet hükümetlerinin bulunduğu yerdeki Eyalet Mahkemeleri'dir. Yüksek Eyalet Mahkemeleri, Federal Almanya'da eyaletlerin en yüksek mahkemeleridir ve bu mahkemeler ceza davalarında istinaf ve temyiz yargılaması yapar.[217]

---

[214]Şeref Ünal, **Milletlerarası Hukuk Açısından Güneydoğu Sorunu ve Terörle Mücadele**, TBMM Kültür ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 1997, s. 51.

[215]Sean McCann, "Terör Davalarında Özel Yetkili Mahkemeler Sorunu", **Hukuk Devletinde Terör ve Örgütlü Suçla Mücadele**, (s. 259-296), Umut Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 262.

[216]Bkz. https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2005/2/contents (05.06.2021).

[217]Kurt Rebbann, "Hukuk Devletinde Terörle Mücadele: Federal Almanya'daki Yasal Durum ve Tecrübeler", **Hukuk Devletinde Terör ve Örgütlü Suçla Mücadele**, (s. 63-77), Umut Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 66.

Özel mahkemelerin adil yargılanma ilkelerine uygun kurulmaması insan hakları ihlallerine yol açmıştır. Avrupa Konseyi'nin terörle mücadelede ilk sözleşmesi sayılabilecek TÖDAS'ta tarafsız ve bağımsız mahkemelere ilişkin bir düzenleme yapılmamıştır. Bakanlar Komitesi'nin 2002 yılında insan hakları ve terörle mücadele ilkelerinin arasında keyfi uygulamaların önlenebilmesi amacıyla tarafsız ve bağımsız mahkemelere atıfta bulunulmuştur. Buna rağmen TÖDAS Tadil Protokolü'nde de tarafsız ve bağımsız mahkemelere veya adil yargılanmaya ilişkin bir düzenleme yapılmamıştır. 2005 yılında imzalanan AKTÖS, TÖDAS ve Tadil Protokolü'nün eksikliklerini tamamlamak üzere imzaya açıldığı halde yalnızca AİHS'e atıfta bulunmakla yetinmiştir. Ek Protokol'ün 8. maddesinde de aynı şekilde AİHS'e atıfta bulunulmuştur. Halbuki AKTÖS'ün 12. maddesinde ve Ek Protokol'ün 8. maddesinde ancak uygulanabilir durumlarda AİHS'e göre hareket edilebileceği ifade edilmektedir. Uygulanabilir ifadesinin sınırları da belirtilmemiştir. Bu sınırların belirtilmemesi bile devletlerin keyfi uygulamalarına yol açabilir. Bu nedenle suçta ve cezada kanunilik ilkesi gereği AİHS'te düzenlenen adil yargılanmaya ilişkin hükmün uyarlanarak AKTÖS veya Ek Protokol'ünde düzenlenmesi gerekir.

### 1.6.2. Gözaltı Süreleri

İnsan haklarının korunması bağlamında öne çıkan ikinci problem terörle mücadelede gözaltına alma sürelerinin uzunluğuna ilişkindir. Gözaltı süresi 3713 sayılı TMK'nin ilk halinde ikiye ayrılmıştır. Kişi tek başına TMK'da yer alan hükümlere uygun olarak suç işlemişse en yakın mahkeme önüne çıkarılma süresi hariç kırk sekiz saat, toplu olarak işlenen suçlarda ise en yakın mahkemeye çıkarılma süresi hariç on beş gün gözetim altında (TMK ilk hali, m. 11) tutulabilmekteydi. TMK'nın 11. maddesinde belirlenen gözetim süreleri, 2709 sayılı Kanun ile kabul edilen 1982 Anayasası'nın[218] 19. maddesiyle uyumlu olduğu halde 18.11.1992 tarihli 3842 sayılı Kanun'un 31. maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.[219] Gözaltına alma konusunda mevzuattaki son hükümler ise AİHM tarafından belirlenen gözaltı süresine uygun şekilde düzenlenmiştir. 6771 sayılı Kanun ile değiştirilen 1982 Anayasası'nın son

[218]Kabul Tarihi. 18.10.1982, Resmi Gazete. 20.10.1982, Sayı: 17844, https://www.resmigazete.gov.tr (09.06.2022).
[219]Kabul Tarihi. 18.11.1992, Resmi Gazete. 01.12.1992, Sayı: 21422, https://www.resmigazete.gov.tr (09.06.2022).

halinde, tek başına işlenen suçlarda en yakın mahkeme önüne çıkarılma süresi hariç kırk sekiz saat, toplu olarak işlenen suçlarda ise en yakın mahkemeye çıkarılma süresi hariç dört gün olarak belirlenmiştir (Any., m. 19).[220] 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK)'nda gözaltı süresini 1982 Anayasası'nın son haline uygun şekilde, en yakın mahkeme önüne çıkarılma süresi hariç yirmi dört saati geçemeyeceğini ve ayrıca hakim önüne çıkma süresinin de on iki saati geçemeyeceğini hüküm altına almıştır (CMK, m. 91/1).[221] Toplu suçlarda ise Cumhuriyet Savcısı her defasında bir günü geçmeyecek şekilde toplamda üç gün gözaltı süresini uzatabilir (CMK, m. 91/3). Ancak 7145 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesiyle birlikte bu süreler uzatılmıştır.[222] Bu kanuna göre delillerin toplanmasında güçlük çekilirse en fazla iki defa daha gözaltı süresi uzatılabilir (m. 13/a). Böyle bir durumda terör suçlarından gözaltına alınan kişiler on iki gün gözetim altında kalabilir.[223]

Birleşik Krallıkta ise Terrorism Act 2000 ile polis, herhangi birisinden şüphelendiğinde onu tutuklayabilir ve kırk sekiz saat sorguda tutabilirdi (Terrorism Act 2000, m. 41). Ayrıca Kanun'a göre gözaltı süresi yirmi sekiz gündü (Terrorism Act 2000, m. 69). 2008'de çıkarılan Counter-Terrorism Kanunu ile gözaltı süresi, İngiltere ile Galler'de (Counter-Terrorism 2008, m. 22), İskoçya'da (Counter-Terrorism 2008, m. 23) ve Kuzey İrlanda'da (Counter-Terrorism 2008, m. 24) kırk sekiz saate düşürülmüştür.[224]

İspanya'da ise Silahlı Grupların ve Terörist Unsurların Eylemlerine Karşı Anayasa'nın 55(2). Maddesinin Geliştirilmesine Dair Terör Kanunu'na göre polis,

---

[220]Kabul Tarihi. 21.01.2017, Resmi Gazete. 11.02.2017, Sayı: 29976, https://www.resmigazete.gov.tr (09.06.2022).

[221]Kabul Tarihi. 04.12.2004, Resmi Gazete. 17.12.2004, Sayı: 25673, https://www.resmigazete.gov.tr (09.06.2022).

[222]Kabul Tarihi. 25.07.2018, Resmi Gazete. 31.07.2018, Sayı: 30495, https://www.resmigazete.gov.tr (09.06.2022).

[223]Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Bilen/Türkiye davasında: *"Adana ilinde yakalanan Mehmet Bilen'in on sekiz gün boyunca gözaltında tutulmasını ve avukat yardımından faydalanamamasını AİHS'nin 3. maddesinin ihlali olarak yorumlamıştır. Ayrıca on sekiz gün boyunca hakim karşısına çıkarılmayan Bilen lehine AİHM, Hükümet'in Sözleşme'nin 5. maddesini ihlal ettiğine karar vermiştir."* Bkz. European Court of Human Rights, Bilen/Türkiye Davası, 2016, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:[%22TUR%22],%22documentcollectionid2%22:[%22CHAMBER%22]} (20.05.2018).

[224]Counter-Terrorism 2008'in 22 ila 24. maddeleri için bkz. https://www.legislation.gov.uk (09.06.2022).

mahkeme kararı olmaksızın herhangi bir kişiyi yakalayabilir ve yetmiş iki saat gözaltına alabilir. Hakim kararıyla bu süre yedi gün daha uzatılabilir.[225]

Dikkat edilirse terör olayları arttıkça devletler güvenlik endişesinden dolayı ceza ve ceza muhakemesi veya terörle mücadele kanunlarında değişikliğe giderek çok sert tedbirler almıştır. Özellikle 2001 yılı sonrası devletlerin korunma içgüdüsü artarak devam etmiş ve terörle mücadelede daha sert kanunlar çıkarılmaya başlanmıştır. Patriot Act ve Terrorism Act gibi kanunlar bir yandan polise veya içişleri bakanlığına koruma tedbirleri bakımından geniş yetkiler verirken diğer yandan insan haklarını ihlal etmiştir.

Yalnızca şüphelenildiği için kolluk görevlilerinin insanları kırk sekiz veya yetmiş iki saat gözaltına alması, bu sürelerin hakim kararlarıyla yedi gün veya İçişleri Bakanı tarafından yirmi sekiz gün daha uzatılması insan haklarına riayet edilmediğinin göstergesidir. Özgürlük-güvenlik dengesi bağlamında devletler tarafından seçilen güvenlik politikası, terörle ilgisi olmayan insanların özgürlüğünü sınırlamakla kalmamakta aynı zamanda terör örgütünün isteğinin de yerine getirildiğini göstermektedir. Böylece amacı tehdit ve baskı yoluyla sindirme olan terör örgütünün siyasi hedefini aslında devlet eliyle gerçekleştirdiği söylenebilir.

Diğer taraftan kolluk kuvvetlerine veya yürütmeye geniş yetkiler verilmesi idarenin keyfi tutumlarına yol açabilir. Örneğin terörle ilgisi olmayan bir kişi sırf kolluk görevlisiyle husumeti olmasından dolayı tutuklanabilir. Terörist olduğu iftiraları atılabilir. Güvenlik gereklidir ancak güvenlik uğruna temel hak ve özgürlüklerin askıya alınması başka bir deyişle bir ülkede yaşayan insanların güvenliğini sağlamak adına yasama organının bu yönde kanunlar çıkarması iki yönde etkiye neden olabilir. İlkin, teröristlerin amacı siyasal hedef elde etmek olsa da bu amaca giden yolda kullandığı araçlar halkın üzerinde baskı ve tehdit oluşturmaktır. Eğer yasama organı bu yönde (özgürlük-güvenlik dengesini bozacak) kanunlar çıkarır ve yürütme organı da bunu uygularsa aslında terör hedefine bir anlamda ulaşmış olmaktadır. İkinci etkiyse özellikle bölgesel yönetimlerin olduğu devletlerde bölgelere göre çıkarılan kanunlar arasındaki farklılıklar veya bölge yönetimi olmayan üniter

[225]Ünal, **Milletlerarası Hukuk Açısından Güneydoğu Sorunu ve Terörle Mücadele**, s. 66.

devletlerde, ülkenin bir kısmına uygulanan politikalarla o devlette yaşayan insanlar arasında ayrılıkçı hareketlerin oluşmasına yol açabilir. Nitekim Kuzey İrlanda'da doğup büyüyen ve avukat olan McCann, Birleşik Krallık tarafından yapılan ayrımcılık döneminde yirmi beş yıldan bu yana şiddet, korku ve sivil parçalanmayla birlikte gelen fakirlikle iç içe yaşadığını ve sonucunda da insanların bu devlette (Birleşik Krallık) insan haklarına sahip olamayacaklarına karar verince bu durumun Birleşik Krallık'ta milliyetçilik savaşına döndüğünü ifade etmektedir.[226]

Bakanlar Komitesi'nin 2002 yılında yayınladığı terörle mücadele kararı kapsamında yakalama, gözaltına alma ve tutuklamaya ilişkin ilkeler vardır. Ancak Bakanlar Komitesi'nin 2002'de aldığı bu ilke karar 2003'te imzaya açılan TÖDAS'ın Tadil Protokolü'nde, 2005'te imzaya açılan AKTÖS ve 2015'te imzaya açılan Ek Protokol'ünde düzenlenmemiştir. Kanımızca AKTÖS veya Ek Protokol'üne yeni bir protokolle eklenmek üzere koruma tedbirleri adlı bir kenar başlık açılabilir. İlgili kenar başlık altında gözaltı ve tutuklamaya ilişkin AİHM'in belirlediği makul süreler düzenlenebilir. Böylece taraf devletler AKTÖS veya Ek Protokol'ündeki terör suçlarını iç hukuklarında ihdas ederken bu gibi düzenlemeleri dikkate alabilir.

### 1.6.3. Suçta ve Cezada Kanunilik İlkesi

İnsan haklarının korunması bağlamında öne çıkan üçüncü problem terörle mücadele yasalarında terör veya terörizm tanımına yer verilmemesidir. Eğer iç hukukta terör veya terörizm kavramları tanımlanmazsa hukuken terörle mücadeleden bahsedilemez. Hukuken terörle mücadele edilemediği takdirde uygulamada da terörle mücadele edilemez. Çünkü öncelikle ilgili kanunda terör ve terörizm kavramları ile bu tanımlarda yer alan kavramların tanımlanması gerekir. Böyle bir tanım yapılmadan terörle mücadele yapılırsa çok sayıda insan hakkı ihlal edilebilir. Kanımızca en başta kanunla öngörülme şartı ihlal edilmiş olur. Yani suçta ve cezada kanunilik ilkesi ihlal edilmiş olur. Bunun sonucunda da herhangi bir kişi terörist ilan edilebileceği gibi herhangi bir dernek veya grup da terör örgütü ilan edilebilir.

[226]McCann, **Terör Davalarında Özel Yetkili Mahkemeler Sorunu**, s. 261.

Diğer taraftan terör ve terörizm tanımlarının yasalarda yer alması terörle mücadele demektir. Bu da masum insanların başta yaşam hakkı olmak üzere terörün ihlal edebileceği tüm hakların korunması anlamına gelir. Özellikle terörizm kavramının tanımı yasalarda kesinlikle bulunmalıdır. Çünkü uluslararası toplumun insan haklarını korumak bütün devletlerin sorumluluğunda olmalıdır.

Terör ve terörizm tanımı konusunda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin de eksiği vardır. Terör kavramı bağlamında AKTÖS ile uyumlu bir terör tanımının TMK'da yer alabileceği kanısındayız. Terörizm kavramı zaten TMK ve TCK'da yer almamaktadır. Bu nedenle aşağıda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yasalarında yer almak üzere AKTÖS'e uyumlu terör ve terörizm kavramlarının tanımlarına öneriler sunulacaktır.

Terörle Mücadele Kanunu'nun AKTÖS ile uyumlu hale getirilebilmesi için TMK'da uluslararası terörizm tanımına yer verilmesi gerekir. Bu tanımın yalnızca AKTÖS ile uyumlu olması da yeterli değildir. Aynı zamanda AİHM'in vurguladığı kanunla öngörülme şartını gerçekleştirmesi gerekir. Buna göre uluslararası terörizm tanımı devletlerin keyfi uygulamalarına yol açmayacak nitelikte olmalıdır. Bu nitelikteki bir tanım diğer koşullarında yerine getirilmesiyle birlikte ihlal kararlarını azaltacaktır. Ayrıca uluslararası terörizm tanımının (zorunlu olmamakla birlikte) siyasi anlamda meşrulaştırılabilmesi için AKTÖS'e taraf diğer devletler tarafından kabul edilebilir nitelikte olması gerekir. Uluslararası terörizm tanımının AKTÖS'e taraf devletleri ortak bir payda da buluşturması Türkiye'nin bu konuda diğer devletlere örnek olmasını ve hatta bu tanımın AKTÖS'te yer almasını sağlayabilir. Bu durumda herhangi bir devletin iç hukukunda yer alan uluslararası terörizm tanımı yapılmamalıdır.

Terör kelimesinin genel anlamından yola çıkılarak ortak bir tanıma ulaşılabilir. Örneğin sindirme, korkutma ve yıldırma kavramlarından yola çıkılabilir.

Terör olgusundan yola çıkılarak da ortak bir tanıma ulaşılabilir. Örneğin şiddet kavramı terörün ana unsurunu oluşturmaktadır. Bu kavram, diğer suçlardan maddi ve manevi unsur bakımından ayrıştırılarak ortak bir tanıma ulaşılabilir.

Terörün tanımı yapılırken terörün amacı da dikkate alınabilir. Terörün amacı teröristlerin taleplerinin yerine getirilmesidir. Terörizmin amacı ise siyasal hedefler elde etmektir. Bu durumda terör örgütlerinin asıl amacının şiddet uygulayarak devlet tüzel kişiliğine veya özel hukuk gerçek kişilerine isteklerini yerine getirtmektir.

Bu açıklamalara dayanarak TMK'da yer alan terör tanımının yerine şöyle bir terör tanımı önerilebilir: Suç oluşturan şiddet eylem(ler)iyle birlikte sindirme, korkutma veya yıldırma suretiyle Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin politikasını, kararlarını veya sivillerini etkilemek; resmi görevlilerini, hükümetini veya kurumlarını bir eylemi yapmaya ya da yapmamaya yönelik yasadışı zorlamak; sivillerini veya özel hukuk tüzel kişiliklerini aracı olarak kullanmak suretiyle bu kişiliklerin çalışanlarını bir eylemi yapmaya ya da yapmamaya yönelik yasadışı olarak zorlamak terör suçunu oluşturur.

Terörle Mücadele Kanunu'nun bugüne kadar birçok değişikliğe uğradığı halde uluslararası terörizmi de konu edinmediğini yukarıda ifade etmiştik. Bu durum küreselleşen dünya ile bütünleşme konusunda bir eksikliktir. Hem teknolojinin gelişimi hem de dünya siyasetinin değişmesi sonucunda terör çeşitleri de değişmiştir. Uluslararası ve ulusötesi terör, etkisi bakımından sınırları aşan terör türleridir. Türkiye'nin yurtdışında bulunan vatandaşlarına, tesislerine, binalarına vb. karşı yapılabilecek bir terörist saldırıya karşı iç hukukta bir tanımın TMK'nın 1. maddesine eklenmesi veya uluslararası terör ve ulusötesi terör suçlarının tahdidi olarak TMK'nın 1. maddesinde sayılması hem siyasal ve hem de hukuksal açıdan yerinde olacaktır. Bu konuda ABD iç hukukunda uluslararası terörizm tanımına yer vererek teröre bakış açısını hukuksal anlamda dünyaya deklare etmiştir. Türk Ceza Kanunu[227] (TCK)'nda, görev suçlarına (TCK, m. 10), vatandaş tarafından işlenen suçlara (TCK, m. 11) ve yabancı tarafından işlenen suçlara (TCK, m. 12) yer verilse de ABD'nin uluslararası terörizm tanımının kapsamından çok farklıdır. ABD'nin 1990 tarihli Antiterör Kanunu'na göre uluslararası terörizm şöyle tanımlanmıştır;

> *"A. Birleşik Devletlerin ya da herhangi bir eyaletin ceza yasalarına karşı gelen, ya da Birleşik Devletler veya herhangi bir eyaletin yargılama düzeni içinde*

[227]Bkz. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/10/20041012.htm#1 (09.06.2022).

*suç olabilecek şiddet eylemleri veya insan yaşamı için tehlikeli eylemler içeren suç işlenirse,*

*B. Aşağıdaki amaçlara yönelik ortaya çıkan*

*i. Sivil toplumu korkutmak veya sindirmek,*

*ii. Bir devlet politikasını korkutma veya sindirme yoluyla etkilemek,*

*iii. Bir devlet kararını suikast ve adam kaçırma suçlarıyla etkilemek,*

*C. En başta Birleşik Devletler yargılama konusunda bölgesel sınırlarının dışında ortaya çıkan, gerçekleştirildikleri araçlar korkutmaya, sindirmeye çalıştıkları kişiler veya eylemcilerin fiillerini gerçekleştirdikleri yer açısından ulusal sınırlar dışına çıkan faaliyetlerdir."*[228]

Lawrence D. Finder, ABD Antiterör Kanunu'nda belirtilen uluslararası terörizm tanımını yorumlarken örneğin terör suçunun Türkiye'de işlenmiş olması durumunda dahi ABD, o terör suçlusunu yargılama hakkına sahip olduğunu ifade etmektedir. Finder, buna engel olabilecek tek nedenin devletler arasında suçluların iadesi konusunda yapılan sözleşme de yer alan madde hükümleri olabileceğini vurgulamaktadır.[229] Böyle bir tanımın TMK'da da yer alması gerekir.

Yukarıda önerilen terör tanımından yola çıkılarak terörizm tanımı yapılabilir. Tanımda yer alan "suç oluşturan şiddet eylemiyle birlikte" ifadesinin başına "sistemli, planlı, siyasal amaçlı ve devamlı" ifadesi getirildiğinde terörizm tanımı ortaya çıkmış olur. Savaş zamanında terör suçları işlenebilmektedir. Teröre ilişkin yukarıda verilen öneriye "barış veya savaş zamanında", "askeri gereklilik dışında" ve "uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası hukukun diğer kurallarının uygulanamadığı durumlar" ifadeleri getirilerek bu eksiklik giderilebilir. Ayrıca terörizm tanımının coğrafi alanı da belirtilebilir. Buna göre TMK'da yer alabilecek bir terörizm tanımı şöyle olabilir: Uluslararası sözleşmelerde, eklerinde ve ek protokollerinde yer alan terör veya terörizm suçlarını ulusal veya uluslararası düzeyde, barış ve askeri gereklilik dışında, uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası hukukun diğer kurallarının uygulanamadığı durumlarda savaş zamanında sistemli, planlı, devamlı ve siyasal amaçlı suç oluşturan

[228]Bkz. U.S. Code, Title 18 Crimes and Criminal Procedure, Part I Crimes, Chapter 113B Terrorism, Section 2331 Definitions, https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2009-title18/html/USCODE-2009-title18-partI-chap113B-sec2331.htm (09.06.2022).

[229]Lawrence D. Finder, "Amerika Birleşik Devletleri'nde Terör ve Örgütlü Suçla Mücadele", **Hukuk Devletinde Terör ve Örgütlü Suçla Mücadele**, (s. 93-131), Umut Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 105.

şiddet eylem(ler)iyle birlikte sindirme, korkutma veya yıldırma suretiyle bir devletin sivillerini, politikasını veya karar(lar)ını etkilemek; resmi görevlilerini, kurumlarını veya hükümetini bir eylemi yapmaya ya da yapmamaya yönelik yasadışı olarak zorlamak; sivillerini veya özel hukuk tüzel kişiliklerini aracı olarak kullanmak suretiyle bu kişiliklerin çalışanlarını bir eylemi yapmaya ya da yapmamaya yönelik yasadışı olarak zorlamak terörizm suçunu oluşturur.

Terörizme ilişkin verilen önerideki resmi görevli ifadesi herhangi bir devletin yurt içi veya yurt dışı kurumlarında görevlendirilen herkesi ifade eder. Sivil ifadesi ise resmi görevlilerin dışındaki herkesi ifade eder. Resmi görevli ve sivil ayrımı TMK'da yer alabilecek teröre ilişkin yukarıda verilen öneriye göre yapılabilir. Bu önerideki özel hukuk tüzel kişilikleri kapsamına uluslararası veya ulusötesi şirket vb. türleri de girmektedir. Terörizm tanımı önerisine Türkiye Cumhuriyeti Devleti ifadesi konulmamıştır. Bunun amacı uluslararası alanda gerçekleşen bütün terörizm suçlarında yargı yetkisine sahip olabilmektir. Böylece herhangi bir ülkede işlenen terörizm suçlarında -iade haricinde- Türkiye de yargılama yetkisine sahip olabilir.

İngiltere ve Fransa gibi devletlerin terör veya terörizme ilişkin yasal tanımları ise *"1.1. Terör ve Terörizm"* adlı başlığın altında ayrıntılı olarak açıklanmıştı.

Sonuç olarak Türkiye örneğinde olduğu gibi yasalarında terör veya terörizm kavramlarının tanımları olmayan devletler AKTÖS ve Ek Protokol'ü ile uyumlu yukarıdaki örneğe benzer tanımlar koyabilir. Böylece kanunla öngörülme şartını gerçekleştirdikleri için masum insanların yaşamlarını da kurtarabilir.

Görüldüğü üzere AKTÖS ve Ek Protokol'ü öncesinde devletlerin iç hukuklarında düzenledikleri terörle mücadele yasalarında eksiklikler vardır. Tespit edilen eksikliklere öneriler sunulmuştur. Bu eksiklikler TÖDAS ve Tadil Protokolü'nün bir yansıması olabilir. Ancak başlığın açılmasındaki asıl amaç bu değildir. Bu başlığın açılmasındaki asıl amaç AKTÖS ve Ek Protokol'üne ilişkin konulara geçmeden önce sözleşmelere taraf birkaç devletin terörle mücadele konusundaki hukuki bakışını ortaya koymaktır. Bu başlıktan sonra AKTÖS ve Ek Protokol'ünün hukuk alemine kazandırdıkları, eksiklikleri veya yetersizlikleri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Böylece bu başlık altında terörle mücadeleye ilişkin

devletlerin yasalarında tespit edilen eksiklik veya yetersizlikler ile AKTÖS ve Ek Protokol'ünün karşılaştırması kolayca yapılabilir.

## 1.7. AVRUPA KONSEYİ TERÖRİZMİN ÖNLENMESİ SÖZLEŞMESİ VE EK PROTOKOLÜ

Avrupa'da kurulan bölgesel birliklerin kurumsal yapıları incelendiğinde ilk olarak ortak/tek bir konseyin bulunmadığı görülür. Bu noktada üç konseyden söz etmek mümkündür. Bunlar Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği Konseyi ve Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi (ABBK)'dir. Avrupa hukuk yapısında önemli yer tutan bu konseyler arasındaki farkları ortaya koyabilmek ve karışıklığa yol açmamak için bu konseylerin neler olduklarına kısaca değinmek gerekir.

Avrupa Birliği Konseyi (**The European Council**) devlet başkanlarından oluşmaktadır. AB'nin bir organı olan Avrupa Birliği Konseyi yılda dört defa toplanmaktadır. Avrupa Birliği Konseyi'nin diğer konseylerden ayırt edilebilmesi için Avrupa Birliği Zirvesi veya Zirve isimleri verilmektedir.[230]

Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi (**The Council of the European Union**) ise genel konularla ilgili bir toplantı yapacaksa Dışişleri Bakanları seviyesinde, özel konularla ilgili toplantı yapacaksa o konuyla ilgili devlet bakanlarının toplandığı AB'ye bağlı bir organdır.[231]

Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi[232] ve Ek Protokol'ü[233] hazırlayan ve imzaya açan Avrupa Konseyi (**Council of Europe**) ise 1949'da imzaya

---

[230]Burak Kaya, **Türkiye-AB Müzakere Süreci,** Çizgi Yayınevi, Konya 2013, s. 15.

[231]T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, Avrupa Birliği Konseyi, 2019, https://www.ab.gov.tr/avrupa-birligi-konseyi_45630.html (09.06.2022).

[232]01.02.2022 tarihi itibariyle AKTÖS'e katılım gösteren devletler: *"Arnavutluk, Andora, Ermenistan, Avusturya, Azerbaycan, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Güney Kıbrıs, Çekya, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Macaristan, İtalya, Letonya, Lihteştayn, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Monako, Karadağ, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, Kuzey Makedonya, Türkiye, Ukrayna."* Bkz. Treaty Office- Council of Europe, https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/196/signatures?p_auth=LQ3L6bdY (01.02.2022).

[233]21.08.2022 tarihi itibariyle Ek Protokol'e katılım gösteren devletler: *"Arnavutluk, Ermenistan, Bosna Hersek, Hırvatistan, Çekya, Danimarka, Fransa, Almanya, Macaristan, İtalya, Letonya, Litvanya, Monako, Karadağ, Hollanda, Portekiz, Moldova, San Marino, Slovakya, Slovenya, İsveç, İsviçre, Türkiye, Rusya Federasyonu."* Bkz. https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=217 (21.08.2022).

açılan Avrupa Konseyi Statüsü[234] ile kurulan merkezi Strazburg olan bugün kırk yedi üye[235] ve beş gözlemci devleti bünyesinde barındıran uluslararası bir örgüttür.[236]

Avrupa Konseyi'nin başlangıçtaki kuruluş amacı Avrupa devletlerinin bütünleşmesini sağlamaktı. AB kurulduktan sonra amaç bakımından farklı alanlara yönelmiştir. Avrupa Konseyi'nin bugünkü amaçları arasında AB'nin ilerlemesine yardımcı olmak, AİHS ile temel hak ve hürriyetlerin uygulanmasını sağlamak, ırkçılık ile mücadele etmek, ekalliyetin sorunlarını sonuca bağlamak, çevrenin korunması ve narkotik gibi konular vardır.[237] Avrupa Konseyi; Bakanlar Komitesi, Parlamenterler Asamblesi, Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi ve AİHM'den oluşmaktadır.

Terör ve terörizm konuları ise bütün dünya ülkelerini etkileyebilecek nitelikte suçlardır. Avrupa Konseyi'ne üye devletlerde bu suçlardan etkilenebilir. Böyle bir durum gerçekleşmese bile terör ve terörizm suçları Avrupa Konseyi'nin değerlerine ve gerçekleştirmeye çalıştığı hedeflerine yönelik bir tehdit olarak görülebilir. Terör ve terörizmin etkilerinin küresel çapta hissedilmesiyle birlikte Avrupa Konseyi de uluslararası bir örgüt olarak hukuksal tedbirlerini almıştır. Avrupa Konseyi, terörizmin dördüncü dalgasıyla birlikte üye devletleri bağlayan altı adet sözleşme imzaya açmıştır.[238] Bu sözleşmelerin sonuncuları AKTÖS ve Ek Protokol'üdür. Bu başlık

---

[234]Florence Benoit-Rohmer and Heinrich Klebes, **Council of Europe Law**, Council of Europe Publishing, Strasbourg 2005, p. 12.

[235]Avrupa Konseyi'ne üye devletler: *"Almanya, Arnavutluk, Andorra, Avusturya, Azerbaycan, Belçika, Birleşik Krallık, Bosna Hersek, Bulgaristan, Çekya, Danimarka, Ermenistan, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Hollanda, Hırvatistan, İrlanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Karadağ, Güney Kıbrıs, Letonya, Liechtenstein, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti, Malta, Moldova, Monako, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Rusya Federasyonu, San Marino, Sırbistan, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, Türkiye, Ukrayna, Yunanistan."* Bkz. T.C. Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/ (03.04.2018).

[236]Avrupa Konseyi'nde gözlemci devletler: *"ABD, Japonya, Kanada, Meksika, Vatikan."* Bkz. T.C. Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/ (03.04.2018).

[237]Ekrem Yaşar Akçay, Çiğdem Argun ve Elvettin Akman, "AB'nin Tarihsel Gelişimi ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikası", **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, C. 3, 2011, s. 121; Neşe Şahin ve Levent Kanat (Ed.), **İfade Özgürlüğü Hakkı Örgütlenme Özgürlüğü Hakkı İşkence Yasağına İlişkin İhlalleri İzleme Rehberi**, Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları, Ankara 2006, s. 44; Güney Dinç, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Göre Çevre ve İnsan**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara 2008, s. 2.

[238]Bu hukuki belgeler şunlardır: *"1977 tarihli Tedhişçiliğin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi (CETS [Council of Europe Treaty Series-Avrupa Konseyi Anlaşma Serileri] No. 90 veya ETS [European Treaty Series-Avrupa Anlaşma Serileri] No. 90); 1990 tarihli Suçtan Kaynaklanan Gelirlerin Aklanması, Araştırılması, Ele Geçirilmesi ve El Konulmasına İlişkin Sözleşme* (*CETS No. 141); 2003 tarihli Terörizmin (Tedhişçiliğin) Önlenmesi Avrupa Sözleşmesi Tadil Protokolü (CETS No. 190); 2005 tarihli Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi (CETS No. 196); 2005 tarihli Suç Gelirlerinin Aklanması, Araştırılması, El Konulması, Müsaderesi ve Terörizmin*

altında insan hakları bağlamında AKTÖS ve Ek Protokol'ü genel olarak ele alınacaktır.

Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi'nin 2. maddesinde Sözleşme'nin amacı düzenlenmiştir. AKTÖS'ün amacına bakıldığında terörist eylemlerin insanlar üzerindeki etkilerini gidermeye yönelik olduğu görülecektir. Özellikle yaşam hakkına vurgu yapan Sözleşme, temel hak ve hürriyetlerin korunması noktasında uluslararası işbirliğine ilişkin hükümlere yer vermektedir. Bu hükümlerle birlikte terörist eylemlerin yaşam hakkına etkisinin en aza indirilmesi veya tamamen ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır.[239] AKTÖS'ün 2. maddesine bakıldığında hukuk düzeni çerçevesinde yaşam hakkının her yönüyle (psikolojik, sosyolojik vb.) korunmasına ilişkin olduğu görülecektir. Sözleşme bu yönüyle eksiktir. Çünkü Sözleşme sadece terörden zarar gören kişileri koruma altına almaktadır. Ancak AİHM'in görüşü bu yönde değildir. Aşağıda ifade edilen birçok kararda da görüleceği üzere AİHM'e göre teröristlerinde yaşam hakkının normlar ve uygulamalar kapsamında korunması gerekebilir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2. maddesine göre yaşam hakkı kanunla korunmalıdır.[240] AİHS'in 13 No'lu Protokolü'yle de her türlü ölüm cezası yasaklanmıştır (AİHS Ek Protokol 13, m. 1).[241] Bu noktada AİHM'e göre sağ yakalanan bir teröristin de idam cezası yoluyla yaşamına son verilemez. Çünkü bir mahkeme tarafından ölüm cezası verilebilen bir yerde yaşam hakkının korunduğu

---

*Finansmanına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (CETS No. 198)."* Bkz. Ergin Ergül, "Avrupa Konseyi Çerçevesinde Terörle Hukuki ve Kurumsal Mücadele", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 18, 2014, s. 742; *"2015 tarihli Ek Protokol (CETS No. 217)."* Bkz. https://rm.coe.int/168047c5ea (18.08.2022).

[239]Teröristlerin cezasız kalmasını önlemek amacıyla uluslararası işbirliğine gidilmelidir. Nitekim AİHM, Güzelyurtlu ve Diğerleri/Kıbrıs ve Türkiye davasında, yaşam hakkına ilişkin uluslararası işbirliğini reddetmesi nedeniyle Türkiye'nin, AİHS'in 2. maddesini usuli yönden ihlal ettiğine karar vermiştir. Bkz. European Court of Human Rights, Güzelyurt ve Diğerleri/Kıbrıs ve Türkiye Davası, 2019, https://hudoc.echr.coe.int/ (15.04.2022).

[240]AİHS'in 2. maddesi şöyledir: *"1. Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez. 2. Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz: a) Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması, b) Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme, c) Bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması."* Bkz. https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf (26.12.2022).

[241]AİHS 13 No'lu Protokol için bkz. https://inhak.adalet.gov.tr (09.06.2022).

söylenemez. Ayrıca bu durum birçok devletin taraf olduğu AİHS'in 13 No'lu Protokolü'ne aykırılık teşkil eder.

Diğer taraftan AİHS'e göre yaşam hakkı yalnızca yaşamın korunmasıyla ilgili değildir. AİHS'in 2. maddesinin 2. fıkrası yaşam hakkından yoksun bırakmayla da ilgilidir . AİHM'e göre 2. maddenin 2. fıkrasında sayılan üç bende uygun ve mutlak zorunlu olanı aşmayacak şekilde bir fiil işlenmişse yaşam hakkı ihlal edilmiş sayılmamaktadır. Örneğin McCann ve Diğerleri/Birleşik Krallık davasında (27.09.1995) AİHM, öldürmeyle sonuçlanan fiilin mutlak anlamda bir zorunluluğun sonucunda olması gerektiği kararına varmıştır. Aytekin/Türkiye davasında da (18.07.1997) aynı yönde karar veren AİHM ölçülülük ilkesine de dikkat edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Çünkü mutlak zorunluluk kıstasını aşmamak için güç kullanımı ile ulaşılmak istenen amaç arasında mutlaka orantı olmalıdır.[242]

Ek Protokol'de yaşam hakkına ilişkin bir düzenleme yapılmamıştır. Yukarıda yazılanlardan anlaşıldığına göre AKTÖS'te düzenlenen yaşam hakkı ise yaşam hakkından mahrum bırakma bağlamında eksik veya yetersiz bir düzenlemedir. Yaşam hakkına ilişkin ayrıntılı açıklamalar ikinci bölümde yapılacaktır.

Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi'nin 4. maddesinde uluslararası işbirliğine yönelik bir düzenleme yapılmıştır.[243] İlgili düzenleme masumların yaşam hakkını korumak için yeterli ve yerinde bir düzenlemedir. Ancak Avrupa Konseyi'nin resmi internet sitesine bakıldığında Avrupa Konseyi Terörizmle Mücadele Komitesi'nin herhangi bir uluslararası işbirliğine yönelik çalışma yapmadığı görülmektedir. Yine taraf devletlerin uluslararası işbirliğine yönelik bir taleplerinin olmadığı da anlaşılmaktadır. Halbuki en iyi uygulama değişimi bağlamında yapılabilecek bir uluslararası işbirliği ilgili devletlerin egemenliği altında bulunan insanların yaşam hakkının korunmasını sağlayabilir. Bu yöntemle terörle mücadelede başarılı olan bir devletin teorik ve pratik tecrübeleri terörle mücadele eden

[242]Vahit Bıçak, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Terörizm", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 3, 1999, s. 228.

[243]AKTÖS'ün 4. maddesi şöyledir: *"Taraflar, bilgi ve en iyi uygulama değişimi, eğitim ve önleyici mahiyette diğer ortak çabalar da dahil olmak üzere, terör suçlarının işlenmesinin önlenmesi yeteneklerini geliştirmek amacıyla, uygun olduğu kadarıyla ve yetenekleri ölçüsünde, birbirlerine yardım ve destekte bulunacaklardır."* Bkz. https://www.tbmm.gov.tr (26.12.2022).

taraf devletlere uyarlanarak aktarılabilir. Böylece kurulan terör örgütleri elimine edilebilir. En iyi uygulama değişimine ilişkin ayrıntılı açıklama çalışmanın üçüncü bölümünde yapılacaktır.

Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi'nin 5 ila 7. maddelerinde ve Ek Protokol'ün 2 ila 6. maddelerinde terör suçlarına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. AKTÖS'te düzenlenen terör suçları şunlardır: *"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik (AKTÖS, m. 5), Terörist Saflara Katma (AKTÖS, m. 6) ve Terörizm İçin Eğitim (AKTÖS, m. 7)."* Ek Protokol'de düzenlenen terör suçları ise şöyledir: *"Terörizm Amacıyla Bir Derneğe ve Gruba Katılmak (Ek Protokol, m. 2), Terörizm Eğitimi Almak (Ek Protokol, m. 3), Terörizm Amacıyla Yurtdışına Seyahat Etmek (Ek Protokol, m. 4), Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatlere Maddi Kaynak Sağlamak (Ek Protokol, m. 5), Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatleri Düzenlemek veya Kolaylaştırmak (Ek Protokol, m. 6)."* İlgili terör suçlarının metinlerine bakıldığında kast unsurunun eksik veya yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Bunun nedeni ilgili düzenlemelerde terör, terörizm, dernek veya grup kavramlarına yer verildiği halde bu kavramların tanımlarının yapılmamasıdır. Bunun sonucunda da kastın sınırları belirlenememiştir. Bu konuya ilişkin ayrıntılı açıklama çalışmanın üçüncü bölümünde yapılacaktır.

Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi'nin 5 ila 7. maddelerinde ve Ek Protokol'ün 2 ila 6. maddelerinde düzenlenen terör suçlarındaki diğer bir problem ise soyut tehlike suçlarına ilişkindir. AKTÖS'te düzenlenen *"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik"* suçu soyut tehlike suçlarından biridir. Soyut tehlike suçlarında failin fiilinin suçun kanuni tanımına uyması yeterlidir. Buna göre yapılan bir konuşma sonucunda bile kişi yargılanıp cezalandırılabilir. İşte böyle bir düzenleme insan hakları ihlaline yol açabilir niteliktedir. Kanımızca ilgili düzenleme AKTÖS'ten çıkarılabilir veya bazı ifadeler eklenerek düzeltilebilir. Soyut tehlike suçlarına ilişkin ayrıntılı açıklama çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde yapılacaktır.

Ek Protokol ve AKTÖS'te düzenlenen terör suçları bağlamında değinilmesi gereken bir konu da yabancı terörist savaşçılara ilişkindir. Ek Protokol'ün 4 ila 6. maddeleri yabancı savaşçılara ilişkin düzenlemelerdir. Bu düzenlemeler terör suçları bakımından yeterli olmasa da Ek Protokol'ün *"Bilgi Alışverişi"* kenar başlıklı 7.

maddesinde yabancı savaşçılara ilişkin kurulması istenen sistem çok yerindedir. Tarihsel bölümde de ayrıntılı olarak ifade edildiği üzere bu sistem terörle mücadele eden devletlerde irtibat noktası kurulmasıyla birlikte yabancı terörist savaşçılara ilişkin anında bilgi sunabilir. Böylece terör örgütünden ayrılan veya terör örgütü adına terörist eylem gerçekleştirecek yabancı terörist savaşçıların dönüşü engellenebilir. Ayrıca bu sistemle anında bilgi edinildiği için yabancı terörist savaşçı yakalanabilir ve gerekli ceza kovuşturması yapılabilir. Bu konuya ilişkin ayrıntılı bilgi daha önce yazılmıştı. İnsan hakları bağlamında irdelenmesi ise üçüncü bölümde yapılacaktır.

Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi'nin 8. maddesinde, Ek Protokol veya AKTÖS'te yer alan terör suçlarının bilfiil işlenmesine gerek olmadığına dair bir düzenleme yapılmıştır.[244] İlgili madde insan haklarının ihlali bakımından çok tehlikeli bir düzenlemedir. Çünkü bu düzenleme AKTÖS ve Ek Protokol'ünde yer alan terör suçlarının daha hazırlık aşamasında bile cezalandırılabileceği anlamına gelir. Sözleşme yapıcılar terörün her türlüsünü engelleme amaçlı böyle bir hüküm ihdas etmiş olsalar da icrai hareketlere başlanmadan insanların cezalandırılabilmesi hak ihlaline yol açabilir. Bu konuya ilişkin ayrıntılı açıklama çalışmanın üçüncü bölümünde yapılacaktır.

Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi'nin 9. maddesinde iştirake ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.[245] Kanımızca bu düzenlemeler eksiktir. Çünkü düzenlemede dolaylı faile ilişkin herhangi bir cümle yoktur. Yine dolaylı faillikte fiili

---

[244] AKTÖS'ün 8. maddesi şöyledir: *"Bir eylemin Sözleşmenin 5 ila 7. maddelerinde belirtilen suçlardan birini teşkil etmesi için, bu eylemin bilfiil gerçekleşmiş olması gerekmeyecektir."* Bkz. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c094/tbmm23094070ss0062.pdf (26.12.2022).

[245] AKTÖS'ün 9. maddesi şöyledir: *"1. Her bir Taraf ulusal yasasında cezayı gerektirecek suç olarak ihdas etmek için gerekli önlemleri kabul edecektir: a. Bu Sözleşmenin 5 ila 7. maddelerinde yer alan bir suçun işlenmesine suç ortağı olarak katılmak, b. Bu Sözleşmenin 5 ila 7. maddelerinde yer alan bir suçu işlemek üzere diğerlerini örgütlemek ve emir vermek, c. Bu Sözleşmenin 5 ila 7. maddelerinde yer alan bir veya daha fazla suçun ortak amaçla hareket eden grup tarafından işlenmesine katkıda bulunmak. Böyle bir katkı kasten yapılmış olmalı veya i. Böyle bir eylem veya maksat bu Sözleşmenin 5 ila 7. maddelerinde yer alan bir suçu işlemeyi kapsadığı durumda, grubun cezayı gerektiren faaliyetini veya maksadını daha da ileri götürmek amacıyla yapılmış olmalı; veya ii Bu Sözleşmenin 5 ila 7. maddelerinde yer alan bir suçu işlemek üzere grubun niyeti hakkında bilgi sahibi olarak yapılmış olmalıdır. 2. Her bir Taraf bu Sözleşmenin 6 ila 7. maddelerinde yer alan bir suçu işlemeye teşebbüsü, kendi ulusal yasasında ve ulusal yasasına uygun olarak cezayı gerektiren bir suç olarak ihdas etmek üzere gerekli olabilecek önlemleri kabul edecektir."* Bkz. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c094/tbmm23094070ss0062.pdf (26.12.2022).

gerçekleştiren kişinin cezai sorumluluğu hakkında herhangi bir düzenlemede yapılmamıştır. Ayrıca AKTÖS ve Ek Protokol'ünde yer alan kast kavramının tanımı yapılmamıştır. Kast kavramının yanına bilerek kavramı eklenmemiştir. Halbuki AKTÖS ve Ek Protokol'ü uluslararası ceza hukuku bağlamında sınıraşan sözleşmelerdir. Yani uluslararası bireysel ceza sorumluluğu bağlamında düzenlemeler içermektedir. Buna rağmen böylesi eksiklikler suçta ve cezada kanunilik ilkesiyle bağdaşmaz. Keyfi uygulamalara ve yargılamalara yol açabilir. İştirake ilişkin ayrıntılı açıklama çalışmanın üçüncü bölümünde yapılacaktır.

Ek Protokol'ün 8. maddesinde ve AKTÖS'ün 12. maddesinde insan hakları bağlamında koşullar ve güvenceler düzenlenmiştir. Bu koşullar ve güvencelerle insan haklarına dayalı bir terörle mücadele anlayışı getirilmek istenmiştir. Ancak bu düzenlemelerde eksik veya yetersizdir. Çünkü ilgili düzenlemelerde "uygulanabildiği takdirde" lafzı vardır. Ancak lafza ilişkin bir açıklama yoktur. Yani ilgili düzenlemelerde yer alan AİHS'in veya diğer uluslararası sözleşmelerin uygulanıp uygulanamaması hangi kriterlere bağlı belli değildir. Diğer taraftan AKTÖS'ün açıklayıcı raporunda ilgili açıklamalar yapılmış olabilir. Ancak raporun bir bağlayıcılığı yoktur. İlgili düzenlemelerde ifade özgürlüğü, dernek kurma özgürlüğü, din özgürlüğü ve seyahat özgürlüğüne de yer verilmiştir. Bu özgürlüklere ilişkin sınırlarda sözleşmelerde belirtilmemiştir. Koşullar ve güvenceler bağlamında gerçekleşebilecek insan hakları ihlalleri, ilgili düzenlemelerde ifade edilen özgürlüklerin ve sınırlamaların sınırlarına ilişkin açıklamalar ikinci ve üçüncü bölümlerde yapılacaktır.

Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi'nin 13. maddesinde terör mağdurlarının tazminine ilişkin bir düzenleme yapılmıştır.[246] Bu düzenleme kanımızca terörden zarar görenler için yeterlidir. Çünkü ilgili düzenleme yalnızca maddi zararı kapsamamaktadır. Bu düzenleme terörden zarar görenlerin maddi ve manevi bütün zararlarını gidermeye yöneliktir. Ayrıca ilgili zarar giderilinceye kadar devletin

[246]AKTÖS'ün 13. maddesi şöyledir: *"Her bir Taraf, kendi topraklarında işlenen terörist eylemlerin mağdurlarını korumak ve desteklemek için gerekli önlemleri alacaktır. Bu önlemler, uygun ulusal sistemlere göre ve ulusal mevzuat hükümleri saklı olmak koşuluyla, diğerlerinin yanı sıra, terör mağdurlarına ve yakın aile üyelerine mali yardımı ve tazminatı kapsayacaktır."* Bkz. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c094/tbmm23094070ss0062.pdf (26.12.2022).

yükümlülüğü bitmemektedir. İlgili düzenlemeye göre örneğin terör saldırısı sonucu travma geçiren bir kişi, psikolojisi düzelene kadar sağlık kontrolleri devam etmelidir. İlgili düzenlemeden dolayı bu örnek terörün oluşturabileceği diğer zarar türlerine de uygulanabilir. Terörden zarar görenlerin tazminine ilişkin ayrıntılı açıklamalar çalışmanın ikinci bölümünde yapılacaktır.

Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi'nin 14. maddesinde yargı yetkisine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. AKTÖS ve Ek Protokol'ü bağlamında bu düzenleme yeterlidir. Çünkü ilgili düzenleme uluslararası ceza hukukunda bilinen tüm yargı yetkilerini kapsamaktadır. Hatta düzenlemenin son fıkrasında siber suçlarında yargı yetkisi kapsamına alındığı söylenebilir. Yargı yetkisine ilişkin ayrıntılı açıklamalar çalışmanın üçüncü bölümünde yapılacaktır.

Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi'nin 18. maddesinde iadeye ilişkin bir düzenleme yapılmıştır. Yine AKTÖS'ün 26. maddesinde iadeye ilişkin uluslararası sözleşmelere atıfta bulunulmuştur. AKTÖS'ün 15. maddesine göre soruşturma yapma görevini yerine getirmek istemeyen taraf bir devlet 18. maddeye dayanarak 26. maddede atıfta bulunulan sözleşmelere göre iade işlemini gerçekleştirebilir. AKTÖS ve atıfta bulunduğu sözleşmeler iade öncesi, iade dönemi ve iade sonrası gerçekleşebilecek ihlallere karşı güvence içermemektedir. Bu nedenle insan haklarını ihlal etmeye müsait düzenlemelerdir. İnsan hakları bağlamında iadeye ilişkin kriterler üçüncü bölümde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Bu bölümden sonra Bakanlar Komitesi'nin 2002 yılında aldığı ilke karar irdelenecektir. İnsan haklarına dayalı terörle mücadele konusunda bir rehber niteliğinde olan bu ilkeler AKTÖS ve Ek Protokol'ü imzaya açılmadan önce alınmıştır. İlke kararın AKTÖS ve Ek Protokol'üne yapacağı katkıların görülebilmesi için bu konu AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararlarıyla birlikte ele alınmıştır. Ardından AKTÖS ve Ek Protokol'ündeki düzenlemeler insan hakları bağlamında irdelenmiştir. Böylece AKTÖS veya Ek Protokol'ü hazırlanırken Bakanlar Komitesi'nin ilke kararının ve yukarıda bahsedilen devletlerin terörle mücadeleye dair iç hukuklarındaki eksikliklerin dikkate alınıp alınmadığı kolayca görülebilecektir.

# İKİNCİ BÖLÜM

# BAKANLAR KOMİTESİ KARARI BAĞLAMINDA İNSAN HAKLARININ KORUNMASI

## 2.1. İNSAN HAKLARI VE TERÖRLE MÜCADELE İLKELERİ

Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi'nin başlangıç kısmı,[247] 12. maddesi, 3. maddesinin 1. fıkrası[248] ve Ek Protokol'ün 8. maddesi insan haklarına saygılı, hukuk devletine ve demokratik değerlere bağlı bir şekilde terörle mücadele

[247]AKTÖS'ün başlangıç kısmı şöyledir: *"Avrupa Konseyi Üye Devletleri ve diğer İmzacılar, Avrupa Konseyinin amacının Üyeleri arasında daha büyük bir birliğe ulaşmak olduğunu göz önünde bulundurarak; Bu Sözleşmeye diğer Taraflar arasında işbirliğinin güçlendirilmesinin önemini kabul ederek; Terörizmi önlemek için etkin önlemler almayı ve özellikle, terör suçlarını işlemeyi alenen teşvike, terörist saflara katmaya ve eğitime karşı mukabelede bulunmayı arzu ederek; Terör suçlarında görülen artışın ve terör tehdidinin büyümesinin neden olduğu derin endişenin bilincinde olarak; Terörizmden muzdarip olanların karşı karşıya olduğu tehlikeli durumun farkında olarak ve bu çerçevede, terör mağdurları ve aileleriyle derin dayanışmalarını tekrar teyit ederek; Bu Sözleşmede zikredilen terör suçlarının ve suçların, her kim tarafından işlenirse işlensin, hiçbir koşulda siyasal, felsefi, ideolojik, ırksal, etnik, dinsel ve diğer benzeri mahiyette mülahazalarla haklı gösterilemeyeceğini kabul ederek ve tüm Tarafların bu suçları önlemek ve önlenmedikleri takdirde, ağır mahiyette olduğunu göz önünde tutarak, kovuşturmak ve cezalandırılmasını sağlamak zorunluluğunda bulunduklarını hatırda tutarak; Terörle mücadeleyi güçlü kılmak gerektiğini akılda bulundurarak ve terör suçlarını önlemek veya bastırmak amacıyla alınacak tüm önlemlerin hukuk devleti ve demokratik değerlere, insan hakları ve temel özgürlüklere ve uygulanabildiği yerlerde uluslararası insani hukuk da dahil olmak üzere uluslararası hukuk hükümlerine saygılı olması gerektiğini tekrar teyit ederek; Bu Sözleşmenin mevcut ifade özgürlüğü ve dernek kurma özgürlüğüne ilişkin ilkeleri değiştirme niyetinde olmadığını kabul ederek; Terörist eylemlerin doğası veya koşulların gereği olarak, halkı sindirmek veya bir hükümeti veya uluslararası örgütü bir eylemi yerine getirmeye veya yerine getirmekten kaçınmaya haksız olarak zorlamak veya bir Ülkeyi veya uluslararası bir örgütü ciddi biçimde istikrarsız hale getirmek veya temel siyasal, anayasal, ekonomik ve toplumsal yapılarını yıkmak amacını güttüklerini hatırda bulundurarak; Aşağıdaki hususlarda mutabık kalmışlardır."* Bkz. https://www.tbmm.gov.tr (26.12.2022).

[248]AKTÖS'ün 3. maddesinin 1. fıkrası şöyledir: *"1. Her bir Taraf, terör suçlarının ve bunların, o Taraf açısından uygulanabildiği durumlarda, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve uluslararası hukuktan kaynaklanan diğer yükümlülüklerde ortaya konulduğu şekilde insan hakları yükümlülüklerine saygılı olmak suretiyle olumsuz etkilerini önlemek amacıyla, özellikle icracı makamların ve diğer kurumların eğitimi ile eğitim, kültür, bilgi, medya ve kamu bilincinin artırılması alanlarında gerekli önlemleri alacaktır."* Bkz. https://www.tbmm.gov.tr (26.12.2022).

yapılması gerektiğini hükme bağlamıştır. Sözleşme'ye taraf devletler uygulanabildiği ölçüde mevzuatlarında yer alan bu tür normlara uymalıdır.

Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi'nin *"İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Hakkındaki İlkeler"*[249] adlı kararıyla demokratik değerlere bağlı kalmak suretiyle insan haklarını koruyan ve hukukun üstünlüğünü gözeten bir terörle mücadelenin nasıl olacağına dair üye devletlere yol göstermektedir. Bakanlar Komitesi'nin 2002'de yayınladığı bu ilkeler başlıklar halinde aşağıda irdelenmiştir. Ancak AKTÖS'ün 12. maddesinde ve Ek Protokol'ün 8. maddesinde AİHS'e atıfta bulunulmuştur. Bu düzenlemelerde AİHS'in bağlayıcılığı belirtilmemiş yalnızca saygı duyulması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca "uygulanabildiği takdirde" lafzı açıklanmamış ve uygulamanın sınırları ifade edilmemiştir. Gerekli açıklamalar AKTÖS'ün açıklayıcı raporunun 147 ila 149. maddelerinde yapılmıştır.[250] Açıklayıcı raporun ilgili maddelerinde AİHS'in bağlayıcılığı açık, kesin ve anlaşılabilir bir şekilde vurgulanmış ve "uygulanabildiği takdirde" lafzı ve bu lafzın sınırlarının neler olduğu açıkça ifade edilmiştir. Açıklayıcı raporun 147 ila 149. maddelerinde yer alan "uygulanabildiği takdirde AİHS'e saygı duyma" lafzından Avrupa Konseyi'ne üye olan devletlerin AKTÖS veya Ek Protokol'ü iç hukuklarında ihdas ederken veya uygularken AİHS'e göre hareket etmesi gerektiği anlaşılmaktadır.[251] Açıklayıcı rapora göre AKTÖS ve Ek Protokol'ünün her hükmü AİHS'e göre ihdas edilmeli ve uygulanmalıdır. Kanımızca bu konu suçta ve cezada kanunilik ilkesi gereği AKTÖS veya Ek Protokol'ünde açıkça

---

[249]Bu ilkeler, Bakanlar Komitesi'nin 11.07.2002 tarihli 804. Bakan Vekilleri toplantısında kabul edilmiştir. Bkz. https://www.coe.int/en/web/cm (05.04.2022). Ayrıca bir ilke diğer bir ilkeyi kapsadığında bu iki ilke tek bir başlıkta açıklanacaktır.

[250]Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, **Bütün Boyutlarıyla Terörizmin Önlenmesi Avrupa Sözleşmesi**, Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı Yayınları, Ankara 2013, s. 52.

[251]Açıklayıcı raporun ilgili maddeleri şöyledir: *"147. Bu belgeler, Taraf olan Avrupa ülkeleri bakımından, AİHS ve 1,4,6,7,12 ve 13 sayılı Ek Protokollerini kapsamaktadır. 148. Dünyanın diğer bölgelerindeki ülkeler bakımından, taraf oldukları BM Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve diğer evrensel insan hakları belgelerinin yanı sıra, diğer yürür-lükteki insan hakları belgelerini de kapsamaktadır (Örneğin, 1969 İnsan Hakları Amerikan Sözleşmesi ve 1981 Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı). Buna ek olarak, çoğu ülkenin kanunları kapsamında benzeri korumalar sağlanmaktadır. 149. 3. maddede olduğu gibi, "uygulanabildiği takdirde" terimi, Sözleşme Avrupa Konseyine üye olmayan ülkelere açık olduğundan, AİHS insan hakları çerçevesinin bu Sözleşmeye taraf olupta, Avrupa Konseyine üye olmayan ülkelere uygulanamayacağını ifade etmek için kullanılır. Buna karşın, Avrupa Konseyine üye olmayan ülkeler, bu paragrafı Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, taraf oldukları diğer yürürlükteki insan hakları belgeleri, teamül hukuku ve ilgili iç hukukları bakımından üstlendikleri yükümlülükler uyarınca uygulayacaklardır."* Bkz. Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, **Bütün Boyutlarıyla Terörizmin Önlenmesi Avrupa Sözleşmesi**, s. 52.

düzenlenmelidir. Çünkü açıklayıcı raporun bağlayıcılığı yoktur. Nitekim açıklayıcı raporun *"Giriş"* başlığı altında verilen dipnotta da açıklayıcı raporun bağlayıcılığının olmadığı ifade edilmiştir.[252] Eğer AİHS'in bağlayıcılığı, "uygulanabildiği takdirde" lafzının açıklaması ve bu lafzın sınırları AKTÖS veya Ek Protokol'ünde düzenlenseydi aşağıda yazılan eksiklik veya yetersizliklerin birçoğu tespit edilemeyecekti. Çünkü AKTÖS'ün 12. maddesinde ve Ek Protokol'ün 8. maddesinde AİHS'in bağlayıcılığı ifade edilmiş olsaydı devletler iç hukuktaki düzenlemelerini ve uygulamalarını buna göre yapacaktı. Şu haliyle AKTÖS veya Ek Protokol'ünde AİHS'e atıfta bulunmanın normatif olarak saygıdan öte bir durumu yoktur. Bu bilgiler ışığında Bakanlar Komitesi'nin 2002'de yayınladığı ilkeler gruplandırılarak suçta ve cezada kanunilik ilkesi çerçevesinde değerlendirilmiş ve buna göre önerilerde bulunulmuştur.

## 2.2. TEMEL HAK VE HÜRRİYETLERİN SINIRLANDIRILMASINA VE DURDURULMASINA İLİŞKİN TERÖRLE MÜCADELE İLKELERİ

Bu başlık altında öncelikle temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasına ilişkin *"Terörle Mücadele Tedbirlerinin Hukuka Uygunluğu"* adlı Bakanlar Komitesi kararı irdelenecektir. Ardından *"Olağanüstü Hallerde Askıya Alma"* adlı başlığın altında temel hak ve hürriyetlerin durdurulmasına ilişkin konu yine Bakanlar Komitesi kararı bağlamında ele alınacaktır.

### 2.2.1. Terörle Mücadele Tedbirlerinin Hukuka Uygunluğu

Bakanlar Komitesi'ne göre insan haklarını ön planda tutacak bir şekilde yapılacak terörle mücadelede dikkat edilmesi gereken üçüncü ilke terörle mücadele tedbirlerinin hukuka uygunluğudur. Bakanlar Komitesi bu ilkeyi: *"Devletlerin terörle*

[252]Giriş başlığı altında verilen dipnot şöyledir: *"Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (bundan sonra "Sözleşme" olarak anılacaktır) ve Açıklayıcı Raporu Bakanlar Komitesinin 925. toplantısında kabul edilmiştir. Sözleşme, Avrupa Konseyi Hükümet ve Devlet Başkanları Üçüncü Zirvesi vesilesi ile 16.05.2005 tarihinde çalışmalara katılan Avrupa Konseyi ve Avrupa Topluluğu üyesi devletler ile üye olmayan devletlerce imzaya açılmıştır. Bu Açıklayıcı Rapor, Sözleşmenin bağlayıcı bir yorumunu sunmamakla birlikte, Sözleşme hükümlerinin uygulanmasını kolaylaştıracaktır. Avrupa Birliği Antlaşmasını ve Avrupa Topluluklarını kuran Antlaşmayı tadil eden Lizbon Antlaşması 01.12.2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu nedenle, bu tarih itibariyle, Avrupa Topluluklarına yapılan tüm atıflar Avrupa Birliğine yapılmış sayılacaktır."* Bkz. Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, **Bütün Boyutlarıyla Terörizmin Önlenmesi Avrupa Sözleşmesi**, s. 23.

*mücadele amacıyla aldıkları tüm tedbirlerin hukuki bir dayanağının olması gerekir. Bir tedbir insan haklarını sınırladığı takdirde, sınırlamalar mümkün olduğunca kesin bir şekilde tanımlanmalı, gerekli ve güdülen amaçla orantılı olmalıdır."*[253] şeklinde açıklamaktadır.

Hukuk devleti; iş, işlem ve faaliyetlerini yerine getirirken hukuk kurallarıyla bağlı olan ve sınırları içerisinde bulunan kişilere hukuk güvenliği sağlayabilen devlet olarak tanımlanabilir.[254] Bu anlamda hukukla bağlı bir devlet demokratik değerlere bağlı ve hukukun üstünlüğünü gözeterek temel hak ve hürriyetlerin uygulanmasını sağlamalıdır. Eğer uygulamada temel hak ve hürriyetlere ilişkin temel insani değerler gözetilmiyorsa ihlal ilgili yüksek mahkemece tespit edilmeli ve ihlal sonucunda oluşan zararlar ortadan kaldırılmalıdır. Nitekim Anayasa Mahkemesi, Ümit Karaduman davasında temel hak ve hürriyetlerin ihlal edildiği tespit edildiğinde bu ihlalin sonuçlarının ortadan kaldırılması gerektiğini ifade etmiştir.[255] Hukukun üstünlüğünü gözeten bir devlette bunun gerçekleşebilmesi için durumun mümkün olduğu kadar ihlalden önceki haline döndürülmesi gerekir. İhlal hangi kamu görevlisi tarafından gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin ilgili idare öncelikle ihlalin kaynağını tespit etmelidir. Eğer ortada ihlali doğuran bir idari işlem varsa bu işlem geri alınmalıdır. Ayrıca idarenin eylem veya işlemi sonucunda zarar oluşmuşsa bu zarar giderilmelidir. Ancak böyle bir durumda hukuk devletinin varlığından ve hukuki güvenlikten söz edilebilir.

Demokratik değerlere bağlı bir hukuk devleti olmanın diğer bir göstergesi ise terörle mücadeleye ilişkin alınan tedbirlerin sınırlarının açıkça belirtilmesi ve ölçülülük ilkesine dikkat edilmesidir. Terörle mücadele edilirken bireylerin haklarının hukuka aykırı bir şekilde sınırlanması demokratik hayatı sekteye uğratabilir. Alışılması kolay bu türden uygulamalara devam edilmesi sonucunda terörle mücadelede emir veren kişilerin keyfi emirler vermesine ve terörle mücadelede görevli kişilerinde keyfi uygulamalarına yol açabilir. Bu nedenle Bakanlar Komitesi öncelikle bu ilkenin devletlerin anayasalarında veya yasalarında yer alması gerektiğini

[253]Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, **İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Hakkında İlkeler,** s. 10.
[254]Kemal Gözler ve Gürsel Kaplan, **İdare Hukuku Dersleri**, Ekin Kitabevi, Bursa 2012, s. 59.
[255]Anayasa Mahkemesi, Ümit Karaduman davası. Karar Tarihi. 02.02.2022, Resmi Gazete. 07.04.2022, Sayı: 31802, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2020/20874 (08.04.2022).

vurgulamıştır.[256] Başka bir deyişle temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması hususunda kanunla öngörme şartının gerçekleştirilmesi gerekir. Nitekim Anayasa Mahkemesi, Nasrullah Kuran davasında temel hak ve hürriyetlerin sınırlanmasında kanunilik ölçütünün öncelikle şekli bir kanunun varlığını zorunlu kıldığını ifade etmiştir. Böylece Mahkeme'ye göre temel hak ve özgürlüklere keyfi müdahale engellenmiş ve hukuk güvenliğini sağlanmış olacaktır.[257] Zira Türkiye Cumhuriyeti Devleti Anayasası'nın 13. maddesinde bu türden bir düzenlemeye yer verilmiştir. Düzenlemede temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasına ilişkin çerçeve çizilmiştir. Hatta sınırlandırmanın sınırları da Anayasa'da yer almaktadır.[258]

Terörle mücadele edilirken bir hakkın sınırlandırılması o hakkın tamamen ortadan kaldırılabileceği anlamına gelmez. Bu konu insan haklarının özüne müdahale edilememesiyle ilgilidir.[259] Örneğin, demokratik bir şekilde yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşü ideolojik nedenlerle engellenebilir. Halbuki birkaç kişinin bir araya gelerek düşüncelerini açıklayabilmeleri bu kişilerin en temel haklarından birisidir. Bu tür toplantı ve gösteri yürüyüşleri şiddete neden olmadıkça engellenmemelidir. Ayrıca herhangi bir düşüncenin açıklanması o düşüncenin doğrudan doğruya terör suçu kapsamında olduğunu göstermez. Örneğin Anayasa Mahkemesi, Esma Seydaoğlu davasında teröristbaşı Abdullah Öcalan'ın övülmesinin, teröristbaşının önder olarak kabul edilmesinin ve bir kişinin bunu özgürce ifade etmesinin tek başına şiddete yol açmadığını ve bu düşüncenin şiddete başvurularak dile getirilmediği için demokratik toplumlarda doğal bir şekilde karşılanması gerektiğini ifade etmiştir.[260] Ancak açıklanan bu düşünce suç oluşturan terör fiillerini, bu fiili işleyen terörist veya terör

[256]Mustafa Erdoğan, **İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku**, Orion Kitabevi, Ankara 2012, s. 152.
[257]Anayasa Mahkemesi, Nasrullah Kuran davası. Karar Tarihi. 23.02.2022, Resmi Gazete. 05.04.2022, Sayı: 31800, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/6319 (07.04.2022).
[258]Zafer Gören, "Temel Hakların Sınırlanması-Sınırlamanın Sınırları", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 12, 2007, s. 50.
[259]Zühtü Arslan, "Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması: Anayasa'nın 13. Maddesi Üzerine Bazı Düşünceler", **Anayasa Yargısı**, C. 18, 2002, s. 141; Mustafa Erdoğan, **Anayasa Hukuku**, Orion Kitabevi, Ankara 2011, s. 204.
[260]Anayasa Mahkemesi, Esma Seydaoğlu davası. Karar Tarihi. 08.01.2020, Resmi Gazete. 17.03.2020, Sayı: 31071, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/15566 (02.04.2022).

örgütünü övmüş ve bütün bu konuşmaların sonucunda şiddet meydana gelmişse bu durumda terör suçundan söz edilebilir.[261]

Ölçülülük kavramı da sınırlamanın sınırlarını belirleyen bir ilke olarak göze çarpmaktadır. Orantılılık ilkesi olarak bilinen bu ilke Bakanlar Komitesi'nin de ifade ettiği üzere sınırlama ve hedeflenen amaç arasında bir dengenin kurulması gerektiğini ifade etmektedir. Örneğin dini bir cemaat tarafından düzenlenen toplantı veya gösteri yürüyüşünün laiklik kapsamında reddedilmesi veya ileri bir tarihe alınması ölçülülük ilkesiyle bağdaşmamaktadır. Ancak örnek verilen toplantı ve gösteri yürüyüşünün düzenlendiği tarihte somut bir şekilde kamu düzeninin bozulacağı öngörülebiliyorsa bu toplantı ve gösteri yürüyüşü ileri bir tarihe atılabilir.[262] Çünkü burada kamu düzeninin bozulma olasılığı somut bilgilere dayanmaktadır. Kamu düzeninin bozulması ise şiddetin meydana gelebileceği anlamını taşır.

Sonuç olarak terörle mücadele tedbirlerinin hukuka uygun olabilmesi ilkesinin gerçekleştirilebilmesi için temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasına ilişkin konular yasalarda yer almalı, bu sınırlar temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunmamalı ve sınırlandırma ölçülülük ilkesine uygun bir şekilde yapılmalıdır. Bu konu AKTÖS veya Ek Protokol'ünde düzenlenmemiştir. Bu nedenle sözleşmeler yetersizdir. Halbuki insan haklarına ilişkin Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi[263] ve AİHS'te bu konu düzenlenmiştir. Bu eksikliğin giderilebilmesi için AİHS veya Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda yer aldığı gibi özgürlüklere müdahaleyi haklı kılan (kamu düzeni, milli güvenlik, genel sağlık gibi) veya ilgili düzenlemeyi sınırlandıran kavramların her birinin AKTÖS veya Ek Protokol'ünün

[261]Anayasa Mahkemesi'ne göre; *"bir düşünce açıklamasının terörün veya terör örgütünün propagandası olduğu iddia edildiğinde değerlendirilecek en önemli unsur ifadelerin gerek içeriği gerekse açıklandığı ortamın niteliği dikkate alındığında şiddete yol açma potansiyelinin bulunup bulunmadığıdır."* Anayasa Mahkemesi, Esma Seydaoğlu davası. Karar Tarihi. 08.01.2020, Resmi Gazete. 17.03.2020, Sayı: 31071, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/15566 (02.04.2022).

[262]Kamu düzeni doktrinde; *"bir ülkede yaşayan halkın günlük yaşantısının güvenlik, sağlık ve huzur içinde sürdürülmesi için alınan önlemler ile bu doğrultuda gerekli koşulların sağlanması"* olarak tanımlanmıştır. Ali Özdemir, "Kamu Düzeni ve Kamu Güvenliği Kavramlarına Analitik Yaklaşım (Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkının Sınırlandırılması Örneği)", **International Journal of Legal Progress**, C. 2, 2016, s. 83.

[263]Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi için bkz. https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/MedeniVeSiyasiHaklaraIliskinSozlesme.pdf (25.12.2022).

ilgili hükümlerinde yer alması ve bunlarında suçta ve cezada kanunilik ilkesi gereği tanımlanması gerekir. Ayrıca ihlal kararları göz önüne alındığında AKTÖS, Ek Protokol ve Bakanlar Komitesi'nin ilke kararının bazı devletlerin uygulamaları üzerinde genellikle etkili olmadığı görüşü savunulabilir.

### 2.2.2. Olağanüstü Hallerde Askıya Alma

Bakanlar Komitesi'ne göre insan haklarını ön planda tutacak bir şekilde yapılacak terörle mücadelede dikkat edilmesi gereken dokuzuncu ilke olağanüstü hallerde askıya almadır.[264] Bakanlar Komitesi bu ilkeyi:

> *"Terörle mücadelenin bir ulusun yaşamını tehdit eden bir savaş halinde ya da ulusal bir olağanüstü halde cereyan etmesi durumunda, bir devlet, tamamen bu durumun gerektirdiği ölçüde ve aynı zamanda uluslararası hukuka göre belirlenen sınırlar ve koşullar dahilinde, insan haklarının korunmasına yönelik uluslararası enstrümanlardan kaynaklanan belirli yükümlülüklerinin geçici olarak askıya alınması doğrultusunda tedbirler alabilir. Bu durumda devletin, yetkili merciileri, ilgili uluslararası enstrümanlar uyarınca bu tür tedbirlerin alındığına dair bilgilendirmesi gerekir. Ancak devletler, hiçbir zaman ve terör eylemine karıştığından şüphelenilen kişinin fiili ne olursa olsun ya da söz konusu kişi bu tür faaliyetlerden hüküm giymiş bile olsa uluslararası enstrümanlar tarafından teminat altına alınmış olan kişinin yaşama hakkı, işkencenin ya da insanlık dışı, küçültücü muamele, cezanın yasaklanması, mahkûmiyet kararları ve alınan tedbirlerin yasalara uygunluğu ya da ceza kanunun geriye dönük olarak uygulanmasının yasaklanması ilkelerini askıya alamazlar. Bu tür askıya alma kararlarına yol açan koşulların geçerliliklerini koruyup korumadıklarına bakılarak askıya alma kararlarının en kısa sürede kaldırılması amacıyla askıya alma kararları düzenli aralıklarla yeniden değerlendirilmelidir."*[265] şeklinde açıklamaktadır.

Olağanüstü hal, bir ülkenin tamamında veya bir bölgesinde gerçekleşen olağandışı olarak kabul edilebilecek silahlı çatışma, doğal afet, ayaklanma ve ekonomik bunalım gibi devletlerin hızla çözmesi gereken krizleri ortadan kaldırması amacıyla başvurduğu bir çeşit kural dışı yönetim biçimidir.[266]

---

[264] Anayasa Mahkemesi: *"Olağanüstü yönetim usullerinin uygulandığı dönemlerde alınan tedbirlere ilişkin bireysel başvuruları incelerken Anayasa'nın 15. maddesinde ortaya konulan temel hak ve özgürlüklere ilişkin güvence rejimini"* dikkate alacağını belirtmiştir. Bkz. Hasan Gürhan Onat davası. Başvuru Numarası. 2018/35689, Karar Tarihi. 12.01.2022, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/35689 (30.04.2022).

[265] Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, **İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Hakkında İlkeler,** s. 14.

[266] Osman Can ve Duygu Şimşek Aktaş, "Olağanüstü Hal Dönemi Kanun Hükmünde Kararnamelerinin Yargısal Denetimi Üzerine", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C. 23, 2017, s. 15.

Olağanüstü hal dönemlerinde bir devletin içinde yaşayan insanların bir kısmı veya tamamı büyük bir krizle karşı karşıyadır. Nitekim AİHM, Lawless/İrlanda davasında olağanüstü hali, ilgili devletin içinde bulunan tüm insanları ve bu insanların yaşam tarzını etkileyen kriz durumu olarak tanımlamıştır.[267] İlgili devletin hükümeti böyle zamanlardaki krizleri çözebilmek için hızlı adımlar atması gerekir. Örneğin silahlı çatışma esnasında ülkesinde yaşayan insanları korumak isteyen bir devletin yetkili organları olağan dönemlerdeki gibi karar alırsa belki gecikme yaşanacak ve bu nedenle birçok insan hayatını kaybedecektir. Çünkü günümüz silah teknolojisi silahlı çatışmaların hızını artırmıştır. Nitekim AİHM, Şahin Alpay/Türkiye davasında 15 Temmuz askeri darbe girişiminin Türk Milleti'nin varlığını tehdit eden kamusal bir tehlike olduğunu kabul etmiştir. Bu tespit sonucunda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin AİHS'i askıya almasını haklı bulmaktadır.[268] Yine ağır bir ekonomik krizin olduğu dönemlerde insanların daha fazla yoksullaşmaması için hükümetlerin hızlı karar alabilmesi gerekir. Çünkü serbest piyasa koşullarında hızlı bir şekilde karar alınamazsa kriz daha da büyüyebilir.

Olağanüstü hal ilan edilebilmesi için silahlı ayaklanmanın veya ağır ekonomik bunalımın başlamasına gerek yoktur. Yakın bir tehlike halinde de olağanüstü hal ilan edilebilir. Nitekim AİHM, A. ve Diğerleri/Birleşik Krallık davasında olağanüstü halin ilan edilebilmesi için bir felaketin başlamasına gerek olmadığını ifade etmiştir.[269] Özellikle yakın ve ciddi terör saldırısı tehdidi varsa bu saldırı başlamadan önce olağanüstü hal ilan edilebilir. Örneğin AİHM, Akgün/Türkiye davasında PKK terör örgütünün her zaman yakın ve ciddi bir terör saldırısı gerçekleştirebileceğini ifade etmiştir.[270] Yine AİHM, A. ve Diğerleri/Birleşik Krallık davasında El-Kaide terör

[267]European Court of Human Rights, Lawless/İrlanda Davası, 1961, https://hudoc.echr.coe.int/fre #{%22itemid%22:[%22001-62076%22]} (30.07.2022).

[268]European Court of Human Rights, Şahin Alpay/Türkiye Davası, 2018, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22%C5%9Eahin%20Alpay%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-181866%22]} (07.04.2022).

[269]European Court of Human Rights, A. ve Diğerleri/Birleşik Krallık Davası, 2009, https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22display%22:[%220%22],%22languageisocode%22:[%22TUR%22],%22appno%22:[%223455/05%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-118786%22]} (30.07.2022).

[270]European Court of Human Rights, Akgün/Türkiye Davası, 2021, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22ki%C5%9Fisel%20verilerin%20gizlili%C4%9Fi%22],%22languageisocode%22:[%22TUR%22],%22respondent%22:[%22TUR%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]} (30.07.2022).

örgütü saldırmadığı halde gerçekleşebilecek bir terör saldırısının varlığını kabul etmiştir.[271] Bu nedenle Mahkeme, Birleşik Krallığın olağanüstü hal ilan edebileceğini ifade etmiştir. Kanımızca olası bir terörist saldırı için bir bölgede veya ülkenin tamamında olağanüstü hal ilan edilmesi uygun olmayabilir. Örneğin, Türkiye'nin güneydoğusunda ilan edilen olağanüstü hal sonrası yaşananlar AİHM gözüyle bakıldığında insan haklarıyla hiç bağdaşmamaktadır. Belki 15 Temmuz gibi topyekün olabilecek bir terör saldırısı öncesinde olağanüstü hal ilan edilebilir. Ancak bunun için A. ve Diğerleri/Birleşik Krallık davasında ifade edildiği üzere yakın terör tehlikesine ilişkin bilgi ve belgelerin ilgili idare tarafından yetkili mahkemelere teslim edilmesi ve bu mahkemelerin yakın bir terör tehdidi olduğuna dair karar alması gerekir.

Olağanüstü hal dönemlerinde bu tür kararları genellikle devlet başkanları veya hükümetler alabilmektedir. Olağanüstü hal dönemiyle ve ilgili konuyla sınırlı olmak üzere yürütmenin düzenleme yetkisi genişlemektedir. Yani olağanüstü hal dönemi yasamanın devredilmezliği ve idarenin kanuniliği ilkelerinin istisnasını oluşturmaktadır.[272] Diğer taraftan yürütmenin düzenleme yetkisinin yasal sınırları vardır. Dolayısıyla olağanüstü hal döneminde bile yürütme belirlenen yasal çerçevenin dışına çıkmamalıdır. Bu sınırlar devletlerin yasalarında farklı şekillerde yer alsa da hepsinin ortak amacı yürütmenin olağanüstü hal dönemlerindeki keyfi uygulamalarının önüne geçmektir. Bakanlar Komitesi'nin aldığı ilke kararda da bu tür sınırlamalara yer verilmiştir. Şahin Alpay/Türkiye davasında AİHM olağanüstü halin sınırlarını çizmiştir. AİHM'e göre olağanüstü halde alınacak tedbirler ilgili durumun gerekleriyle orantılı olmalıdır. Uluslararası hukuktan kaynaklanan diğer yükümlülüklerle tenakuz içerisinde olmamalıdır. Ayrıca AİHM, AİHS'in askıya alındığı dönemlerde devletlerin sınırsız yetkiye sahip olmadıklarını ve darbe girişimini ortadan kaldırmak için alınacak tedbirlerin sınırlarının belirlenmesi gerektiğini de ifade etmiştir.[273]

---

[271]European Court of Human Rights, A. ve Diğerleri/Birleşik Krallık Davası, 2009, https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22display%22:[%220%22],%22languageisocode%22:[%22TUR%22],%22appno%22:[%223455/05%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-118786%22]} (30.07.2022).

[272]Mithat Konuk, "Olağanüstü Hal Kapsamında Yayımlanan Kanun Hükmünde Kararnamelerin Özellikleri", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 65, 2016, s. 2178.

[273]European Court of Human Rights, Şahin Alpay/Türkiye Davası, 2018, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22%C5%9Eahin%20Alpay%22],%22documentcollecti

Bakanlar Komitesi'nin aldığı ilke karara göre bir devletin sınırları içerisinde silahlı çatışma veya bir milletin yaşamını tehdit eden olağanüstü dönemler olabilir. Bu dönemlerde yukarıda da ifade edildiği üzere yürütmenin düzenleme yetkisi genişlemektedir. Ancak olağanüstü hal dönemlerinde dokunulamayacak haklar vardır. Bu haklar doktrinde çekirdek haklar olarak geçmektedir.[274] Komite'nin kararında da bu tür haklara yer verilmiştir.

İlke karara göre terör suçu nedeniyle şüphe altında bulunan veya terör suçu nedeniyle hüküm almış kişilerin yaşam hakkına, maddi ve manevi bütünlüğüne olağanüstü hal dönemlerinde bile dokunulamaz. Ayrıca bu kişilere insanlık dışı ve küçültücü muamele de yapılamaz. Terör suçu nedeniyle şüphe altında bulunan veya terör suçu nedeniyle hüküm almış kişilere suçta ve cezada kanunilik ilkesi gereği geçmişte suç olarak düzenlenmeyen fiilleri nedeniyle şimdiki ceza kanunlarına göre ceza verilemez. Eğer bir mahkumiyet kararı verilecekse veya terör suçu nedeniyle şüphe altında bulunan kişiye koruma tedbiri uygulanacaksa kanunun cevaz verdiği kadar yerine getirilir.[275]

Türkiye Cumhuriyeti Devleti Anayasası'nın 15. maddesinde olağanüstü hale ilişkin düzenleme yer almaktadır. Çekirdek hakların birçoğuna bu düzenlemede yer verilmiştir. Ancak Anayasa'da terör suçu nedeniyle şüphe altında bulunan veya terör suçu nedeniyle hüküm almış kişilere insanlık dışı ve küçültücü muamele yapılmaması hakkına yer verilmemiştir. Bu durumda insan haklarıyla bağdaşmayan bu fiilin olağanüstü halde işlenmesi onu yasal çerçevenin içine sokmayabilir.

Fransız Anayasası'nın 16. maddesinde olağanüstü hal ilanına yer verilmiştir. Olağanüstü halin ilan şeklini belirten düzenlemede olağanüstü hali sınırlandıran hiçbir hükme yer verilmemiştir. Uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerin ihlal

onid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-181866%22]} (07.04.2022).

[274]Tolga Şirin, "1982 Anayasası'na Göre Temel Hak ve Özgürlüklerin Olağanüstü Hal Rejimi: Eski Kavramlara Yeniden Bakmak", **Anayasa Hukuku Dergisi**, C. 5, 2016, s. 502.

[275]Bu paragrafta geçen kavramlar diğer başlıklar altında açıklandığı için burada açıklanmayacaktır.

edilmemesi, durumun gerektirdiği ölçü veya çekirdek haklara ilişkin hükümler Fransa Anayasası'nın 16. maddesinde düzenlenmemiştir.[276]

Almanya Anayasası'nın 80a maddesinde de olağanüstü hal ilanına yer verilmiştir.[277] Fransa Anayasası'nda olduğu gibi Almanya Anayasası'nda da yalnızca olağanüstü halin nasıl ilan edilebileceğine dair bir düzenleme yapılmıştır. Yine bu düzenlemede çekirdek haklar ve olağanüstü hal dönemlerinde karar vericileri sınırlandıran düzenlemeler mevcut değildir.

Görüldüğü üzere Türkiye Cumhuriyeti Devleti Anayasası'nın 15. maddesinde insanlık dışı ve küçültücü muamele hakkına, Fransa ve Almanya anayasalarında hiçbir çekirdek hakka yer verilmemiştir. Bu tür çekirdek hakların anayasalarda yer almaması bu hakların olağanüstü hal dönemlerinde ihlal edilmeyeceği anlamına gelmez. Bu durumda AİHS'e taraf olan devletler olağanüstü hal dönemlerinde AİHS'te yer alan çekirdek hakları da korumak zorundadır. Çünkü AİHM'in yargı yetkisini tanıyan bir devlet AİHS ile bağlıdır. Bu durumda olağanüstü hal dönemlerinde terör suçu nedeniyle şüphe altında bulunan veya terör suçu nedeniyle hükümlü olan kişilerin çekirdek hakları ihlal edildiğinde AİHM ihlal kararı verebilir. İlke karara bakıldığında

[276]Fransa Anayasası'nın 16. maddesi şöyledir: *"Cumhuriyetin kurumları, milletin bağımsızlığı, ülkesinin bütünlüğü veya uluslararası taahhütlerin yerine getirilmesi ciddi ve ani biçimde tehdit edildiği ve anayasal kamu güçlerinin düzenli işleyişi bozulduğu zaman Cumhurbaşkanı, Başbakanın, Meclis Başkanlarının ve Anayasa Konseyinin resmi görüşlerini aldıktan sonra, bu şartların gerektirdiği önlemleri alır. Durumu bir açıklamayla milletin bilgisine sunar. Bu önlemler anayasal kamu güçlerine en kısa süreler içinde görevlerini yerine getirmek olanaklarını sağlama iradesinden kaynaklanmalıdır. Bu konularda Anayasa Konseyinin görüşü alınır. Parlamento kendiliğinden toplanır. Millet Meclisi, olağanüstü yetkilerini kullandığı süre içinde feshedilemez. Bu olağanüstü yetkilerin kullanılmasından otuz gün sonra, konu, Millet Meclisi Başkanı, Senato Başkanı, Millet Meclisinin altmış üyesi, ya da altmış senatör tarafından bu fıkrada belirtilen şartların hala devam edip etmediğinin belirlenmesi maksadıyla, Anayasa Konseyine havale edebilir. Anayasa Konseyi kararını en kısa süre içerisinde halka açıklar. Anayasa Konseyi bu incelemeyi resen gerçekleştirir ve kararını, olağanüstü yetkilerin kullanılmaya başlandığı tarihten altmış gün sonra, ya da bu tarihten sonra herhangi bir tarihte aynı şekilde verir."* Bkz. https://www.adaletbiz.com/images/dosyalarim/FRANSA_ANAYASASI.pdf (30.07.2022).

[277]Almanya Anayasası'nın 80a maddesi şöyledir: *"1. Sivil halkın korunması da dahil olmak üzere ulusal savunma hakkında bu Anayasa veya federal bir yasada, ilgili hükümlerin yalnız bu maddeye uygun olarak kullanılabileceği belirtilmişse, bunların ulusal savunma hali dışında uygulanması, ancak Federal Meclisin olağanüstü hal ilan etmesiyle veya uygulamayı özellikle onaylamasıyla mümkündür. Olağanüstü hal ilanı veya 12 a maddenin 5. fıkrasının 1. cümlesi ve 6. fıkranın 2. cümlesindeki durumlarda özel onay, verilen oyların üçte iki çoğunluğuna bağlıdır. 2) 1. fıkraya dayanarak konulan hukuki hükümlere göre alınan önlemler, Federal Meclisin isteği üzerine kaldırılır. 3) 1. fıkra dışında anılan hukuki hükümler, bir ittifak sözleşmesinin çerçevesinde uluslararası bir organ tarafından Federal Hükümetin onayıyla alınan bir karara dayanarak uygulanabilir. Bu fıkraya göre alınan önlemler, Federal Meclisin üyelerinin çoğunluğunun isteği üzere kaldırılır."* Bkz. https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80207000.pdf (30.07.2022).

Bakanlar Komitesi'nin görüşünün de bu yönde olduğu görülmektedir. Çünkü olağanüstü hal dönemlerinde terörle mücadele ederken uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülükler ihlal edilmemelidir.

Bakanlar Komitesi ilke kararına göre olağanüstü hal dönemlerinde alınabilecek bütün tedbirler durumun gerektirdiği ölçüde olmalıdır. Yani alınan kararlar olağanüstü hal ilanını gerektiren konuyla ilgili olması gerektiği gibi alınacak tedbirler de bu ilanı ortadan kaldıracak kadar olmalıdır. Bu bakımdan olağanüstü hal ilanı edilmesinin sebebi belirli bir bölgede terörist bir ayaklanma ise yürütmenin diğer konulara ilişkin aldığı kararlar konu bakımından sakat olabilir. Örnekte verilen terörist ayaklanmanın bastırılması için masum ve terörist ayrımı yapmadan o bölgenin tümüne yönelik askeri bir operasyon düzenlenmesi de hem ölçülülük hem de başta yaşam hakkı olmak üzere diğer insan haklarının ihlal edilmesi anlamına gelebilir. Bu durumlarda olağanüstü hal ilanı edilme sebebinin dışına çıkılmaktadır. Alınan tedbirler belirli aralıklarla kontrol edilmelidir. Eğer olağanüstü hali meydana getiren sebepler ortadan kalkmışsa olağanüstü hal ilanına son verilmelidir. Güneydoğu'da olağanüstü halin kaldırılması da buna örnek olarak gösterilebilir.

Yukarıda belirtilen olağanüstü hal sınırlarına ek olarak AİHM'in olağanüstü hal yargılamalarında dikkat ettiği kriterlerin olağan dönemdeki kriterler ile aynı olduğunu ifade etmek gerekir. Örneğin AİHM, Vedat Şorli/Türkiye davasında ifade özgürlüğüne ilişkin olarak kanunla öngörülme, meşru amaç, demokratik toplumda gereklilik ve ölçülülük kriterlerine göre davayı çözümlemiştir. AİHM, olağan dönemde irdelediği bu kriterlere ek olarak olağanüstü hal döneminde görülecek davalarda olağanüstü hal ilanının Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne iletilmesi gerektiğine ve müdahalenin olağanüstü halde gerekli kılınmasına bakmaktadır.[278] Yaşamdan yoksun bırakmaya ilişkin McCann ve Diğerleri/Birleşik Krallık davasında AİHM, olağanüstü halde dahi devletlerin yaşamdan yoksun bırakmaya ilişkin kriterlere uymasının gerekli olduğunu ifade etmiştir.[279] Yine AİHM işkenceye ilişkin

[278]European Court of Human Rights, Vedat Şorli/Türkiye Davası, 2021, https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-216529%22]} (30.07.2022).

[279]European Court of Human Rights, McCann and Others/United Kingdom Davası, 1995, https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:[%22McCann%22],%22documentcollectionid2%

Saadi/İtalya,[280] Soering/Birleşik Krallık,[281] El-Masri/Makedonya[282] ve Aksoy/Türkiye[283] davalarında olağanüstü halde dahi ilgili maddelere aykırı hareket edilemeyeceğini ifade etmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ile Bakanlar Komitesi ilke kararı birlikte değerlendirildiğinde olağanüstü halin hem genel bir tehlike hem de ülkenin bir bölgesinde oluşabilecek bir tehlike sonucunda ilan edilebileceği anlaşılmaktadır. Ayrıca yakın bir tehlike durumunda da olağanüstü hal ilan edilebilir. Bu dönemde devletler çekirdek haklara kesinlikle dokunamaz. Ancak AİHM'in olağanüstü hal dönemlerinde gerçekleşen ihlallere ilişkin kararlarına bakıldığında dokunulmaması gereken yalnızca çekirdek haklar değildir. Temel hak ve hürriyetlere ilişkin olağan dönemdeki uygulamalar olağanüstü hal dönemlerinde de devam ettirilmelidir. Çünkü AİHM olağanüstü hal davalarına bu şekilde bakmaktadır. Çok spesifik durumlarda farklı kararlar verebilmekteyse de genel olarak olağan dönemdeki gibi davaları karara bağlamaktadır. Diğer taraftan AİHS'in 15. maddesinde sayılan hak ve yükümlülükler diğer devletlerin olağanüstü hal düzenlemelerinde olmasa bile AİHM yargılamalarını AİHS'in 15. maddesindeki kriterlere göre yapmaktadır.[284] AİHM'in yargı yetkisini

22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-57943%22]} (15.05.2018).

[280]European Court of Human Rights, Saadi/İtalya Davası, 2008, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22\%22CASE%20OF%20SAADI%20v.%20ITALY\%22%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-85276%22]} (30.07.2022).

[281]European Court of Human Rights, Soering/Birleşik Krallık Davası, 1989, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22soering%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-57619%22]} (30.07.2022).

[282]European Court of Human Rights, El-Masri/Makedonya Davası, 2012, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22El%20Masri%22],%22languageisocode%22:[%22TUR%22],%22appno%22:[%2239630/09%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-126812%22]} (30.07.2022).

[283]European Court of Human Rights, Aksoy/Türkiye Davası, 1996, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22Aksoy%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-58003%22]} (30.07.2022).

[284]AİHS'in 15. maddesi şöyledir: *"1. Savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike halinde her Yüksek Sözleşmeci Taraf, durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklere ters düşmemek koşuluyla, bu Sözleşme'de öngörülen yükümlülüklere aykırı tedbirler alabilir. 2. Yukarıdaki hüküm, meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm hali dışında 2. maddeye, 3. ve 4. maddeler (fıkra 1) ile 7. maddeye aykırı tedbirlere cevaz vermez. 3. Aykırı tedbirler alma hakkını kullanan her Yüksek Sözleşmeci Taraf, alınan tedbirler ve bunları gerektiren nedenler hakkında Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne tam bilgi verir. Bu Yüksek Sözleşmeci Taraf, sözü geçen tedbirlerin yürürlükten kalktığı ve Sözleşme*

tanıyan devletler AİHS'le bağlı olduğundan yasal düzenlemelerini buna göre yapmalıdır.

Son olarak olağanüstü halin AKTÖS ve Ek Protokol'ünde düzenlenmediği görülmektedir. Halbuki insan haklarına ilişkin AİHS ve Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'nde bu konu düzenlenmiştir. Bu durum insan hakları ve terörle mücadele bağlamında AKTÖS ve Ek Protokol'ü için büyük bir eksikliktir. Çünkü olağanüstü hal döneminde terörle mücadelenin nasıl yapılacağına dair bir düzenlemenin bulunmaması hem olağanüstü hal uygulamalarında eksikliğe neden olabilir hem de insan haklarıyla bağdaşmayan ihlallerin gerçekleşmesine yol açabilir. Demek ki AKTÖS veya Ek Protokol'ünde yer alacak olağanüstü hal düzenlemesi hem bağlayıcı bir rehber niteliğinde olmalı hem de insan hakları ihlallerini önleyecek nitelikte olmalıdır. Böyle bir düzenlemenin yapılması suçta ve cezada kanunilik ilkesine daha uygun olabilir. Diğer taraftan A. ve Diğerleri/Birleşik Krallık, El Masri/Makedonya davaları ile diğer ihlal kararları birlikte ele alındığında AKTÖS ve Ek Protokol'ünün taraf devletlerin uygulamaları üzerinde genellikle etkili olmadığı söylenebilir.

### 2.3. BİREYLERİN HAKLARINA VE ÖDEVLERİNE İLİŞKİN TERÖRLE MÜCADELE İLKELERİ

Bu başlık altında yaşam hakkına ilişkin *"Devletlerin Herkesi Terörizme Karşı Koruma Yükümlülüğü"*, işkenceye ilişkin *"Mutlak İşkence Yasağı"*, gözaltı ve tutuklamaya ilişkin *"Yakalama ve Gözaltı"*, özel hayatın gizliliğine ilişkin *"Devlet Güvenliği Alanında Yetkili Makamlar Tarafından Kişisel Verilerin Toplanması ve İşlenmesi"*, mülkiyet hakkına müdahaleye ilişkin *"Mülkiyet Hakkı"*, bağımsız ve tarafsız mahkemeye ilişkin *"Keyfi Uygulamaların Yasaklanması"* ve suçta ve cezada kanunilik ilkesine ilişkin *"Verilen Cezalar"* adlı Bakanlar Komitesi kararı kapsamındaki başlıklar sırasıyla irdelenecektir.

*hükümlerinin tekrar tamamen geçerli olduğu tarihi de Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne bildirir."* Bkz. https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf (26.12.2022).

### 2.3.1. Devletlerin Herkesi Terörizme Karşı Koruma Yükümlülüğü

Bakanlar Komitesi'ne göre insan haklarını ön planda tutacak bir şekilde yapılacak terörle mücadelede dikkat edilmesi gereken birinci ilke devletlerin herkesi terörizme karşı koruma yükümlülüğüdür.[285] Bakanlar Komitesi bu ilkeyi: *"Devletler, yetki alanları dahilinde bulunan herkesin temel haklarını özellikle de yaşam hakkını, terör eylemlerine karşı korumaya yönelik olarak tedbir almakla yükümlüdür. Bu pozitif yükümlülük, devletin bu ilkeler uyarınca terörle mücadelesini tamamen haklı kılmaktadır."*[286] şeklinde açıklamaktadır.

Bir insanın doğumla ve sonradan kazandığı özelliklere bakılmaksızın sırf insan olmasından dolayı sahip olduğu hakların tümüne insan hakları denir.[287] İnsanların doğuştan sahip oldukları hakların etkili bir şekilde korunabilmesi için bu hakların anayasalarda ve uluslararası sözleşmelerde düzenlenmesi gerekir.[288] AİHM de Oğur/Türkiye ve Tanrıkulu/Türkiye davalarında yaşam hakkının hukuk yoluyla korunması gerektiğini ifade etmiştir.[289] Buna göre devletlerin yaşam hakkını koruduğunun varsayılabilmesi için kanunla öngörülme şartının yerine getirilmesi gerekir. Yaşam hakkının korunmasına ilişkin düzenlemeler genellikle anayasalarda yer almaktadır. Yaşam hakkının düzenlenmediği bir anayasanın sonucu olarak insan hakları esas bakımdan ihlal edilebilir. Günümüzde AİHS'e taraf olan devletlerin anayasalarında yaşam hakkının kanunla öngörülme şartının yerine getirildiği söylenebilir. Ancak yaşam hakkının bazı devletlerin anayasasında yer almadığı da vakidir. Örneğin, Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası'nda yaşam hakkına ilişkin bir düzenleme yapılmamıştır.[290] Bu durum iki sonuca yol açmaktadır. Birincisi, yaşam hakkının kanunla öngörülme şartı yerine getirilmemiştir. İkincisi, yaşam hakkı

---

[285]"Özel Hayata Müdahale Eden Tedbirler" adlı ilkenin 2. maddesi de bu ilkeyle birlikte açıklanacaktır. Bkz. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, **İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Hakkında İlkeler,** s. 11.

[286]Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, **İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Hakkında İlkeler,** s. 10.

[287]Erdoğan, **İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku**, s. 58.

[288]Zühtü Arslan, **Anayasa Teorisi**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2005, s. 26.

[289]European Court of Human Rights, Oğur/Türkiye Davası, 1999, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22ter%C3%B6r%22],%22languageisocode%22:[%22TUR%22],%22respondent%22:[%22TUR%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]} (16.04.2022); European Court of Human Rights, Tanrıkulu/Türkiye Davası, 1999, https://hudoc.echr.coe.int/ (16.04.2022).

[290]Cemil Eroğlu, "Çin Halk Cumhuriyeti'nde Anayasa ve İktidarın Örgütlenişi", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 24, 1969, s. 138.

konusunda iktidar sınırlandırılmadığı için rahatça ve kolayca yaşam hakkına müdahale edilebilir. Nitekim Çin Halk Cumhuriyeti'nin Doğu Türkistan uygulamalarına bakıldığında insanların yaşam hakkına saygı bile duyulmadığı görülmektedir.[291]

Yaşam hakkının esastan korunmasına yönelik devletlerin yapabileceği bir diğer uygulama ise kesin olan bir terör haberi aldıktan sonra harekete geçmesidir. Bu konuda devletler iki türlü terör haberi alabilir. Birincisi, gerçekten bir terör saldırısı gerçekleştiğine dair bir ihbar gelebilir. İkincisi, bazı devletlerin kabul ettiği terör örgütlerinin propagandasını yapmak üzere toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlenmiş olabilir. İkinci durumda şiddete başvurulmadığı veya şiddete yol açılmadığı sürece demokratik toplumlarda doğal karşılanabilir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Osman/Birleşik Krallık davasında verdiği karara göre bir devlet, gerçek ve kesin bir terör saldırısı gerçekleştiği ihbarını alır almaz terör eylemi gerçekleştirenlerin dışında herkesin yaşam hakkını korumaya çalışmalıdır.[292] Bu ifade bir devletin herkesin yaşam hakkını mutlak anlamda koruyacağı anlamını taşımamaktadır. Başka bir deyişle bu ifade terör eylemi gerçekleşmeden önce devletin her bir birey için ayrı ayrı önlemler alması gerektiği anlamına gelmez. AİHM'e göre kesin bir terör saldırısı haberi alındığında devletin ilgili birimleri hemen harekete geçmelidir. İhbar alan devletin harekete geçmesi demek terör saldırısı tehdidini önleyecek veya azaltacak tedbirler alması gerektiğinin esas ve usul açıdan zorunlu olduğu anlamına gelir. AİHM'in, Tagayeva ve Diğerleri/Rusya davasındaki tespitine göre tedbirlerin alınmasından maksat teröristlerin ivedilikle tespit edilmesi ve yaşam hakkının korunabilmesi için teröristlerin etkisiz hale getirilmesinde işe arayacak her şeydir.[293] İlgili devlet, kesin bir terör saldırısı ihbarı ve buna yönelik gerekli tedbirleri aldığını AİHM önünde ispatlamalıdır. İlgili devlet terör

[291]Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Ayata ve Burak Kaya, "Uluslararası Hukuk Bağlamında Çin'in Doğu Türkistan Uygulamalarının Analizi", **Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 5, 2021, s. 77-91.

[292]European Court of Human Rights, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Hakkında Rehber (Terör), 2019, https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Terrorism_TUR.pdf (19.04.2022), s. 12.

[293]European Court of Human Rights, Tagayeva and Others/Russia Davası, 2017, https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:[%22Tagayeva%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-172660%22]} (22.09.2019).

saldırısına ilişkin aldığı tedbirleri AİHM önünde ispatlayamazsa AİHM ihlal kararı verebilmektedir.[294]

Bir devletin yaşam hakkına ilişkin yükümlülüğü yalnızca yukarıda ifade edilenlerden ibaret değildir. Başka bir deyişle AİHM'in, Cangöz ve Diğerleri/Türkiye davasında ifade ettiği üzere yaşam hakkına ilişkin bir devletin yükümlülüğü yalnızca yaşamın korunmasıyla sınırlı değildir.[295] İlgili devletin bir kişinin yaşamının son bulmasına dair yükümlülükleri de vardır. AİHM, yaşam hakkından yoksun bırakmayla ilgili hem esastan hem de usulden ihlal kararı verebilmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2. maddesinin 2. fıkrasında sayılan üç bende uygun olmayan bir fiil işlenmesi ve bu fiilin mutlak zorunlu olan gücü aşması sonucunda yaşam hakkından yoksun bırakma esastan ihlal edilebilir. Nitekim AİHM, McCann ve Diğerleri/Birleşik Krallık davasında öldürmeyle sonuçlanan fiilin mutlak anlamda bir zorunluluğun sonucunda olması gerektiği kararına varmıştır. AİHM'e göre üstlerinde uzaktan kumandayla patlatılabilen bir bomba olduğu düşünülerek Birleşik Krallık Hava Kuvvetleri tarafından öldürülen üç teröristin sırf bu şüphe nedeniyle öldürülmesi mutlak zorunlu olan gücün aşıldığı anlamına gelmektedir.[296] Aytekin/Türkiye davasında da aynı yönde karar veren AİHM, yaşam hakkından yoksun bırakırken ölçülülük ilkesine de dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü mutlak zorunluluk kıstasını aşmamak için güç kullanımı ile ulaşılmak istenen amaç arasında mutlaka orantı olmalıdır.[297]

Yaşam hakkından yoksun bırakmanın usulden ihlal edilmemesi için ilgili devletin terör ihbarı aldıktan sonra usule ilişkin bütün tedbirleri alması gerekir. AİHM kararlarından anlaşıldığına göre terör saldırısını önlemek ve yaşam hakkını korumak için alınan tüm tedbirlerin yanında yaşam hakkından yoksun bırakmayla ilgili tüm

[294]European Court of Human Rights, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Hakkında Rehber (Terör), 2019, https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Terrorism_TUR.pdf (19.04.2022), s. 12.
[295]European Court of Human Rights, Cangöz ve Diğerleri/Türkiye Davası, 2016, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:[%22TUR%22],%22documentcollectionid2%22:[%22CHAMBER%22]} (16.05.2018).
[296]European Court of Human Rights, McCann and Others/United Kingdom Davası, 1995, https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:[%22McCann%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-57943%22]} (15.05.2018).
[297]Bıçak, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Terörizm**, s. 228.

tedbirlerinde alınması gerekir. Aksi takdirde AİHM usulden ihlal kararı verebilmektedir. Yaşam hakkından yoksun bırakmayla ilgili usule ilişkin tedbirlerin alınmaması sonucunda masum insanlar ölebilir. Örneğin, masum bir birey ile terörist karıştırılabilir. Nitekim Muhacır Çiçek, terör örgütü üyelerine yönelik askeri bir operasyon sırasında çobanlık mesleğini icra eden Reşat Çiçek'in operasyon yapılan bölgede bulunduğunu, operasyon sırasında hayatını kaybettiğini ve bu durumun AİHS'in 2. maddesini ihlal ettiğini iddia etmiştir. Bu davada AİHM usul bakımından ihlal kararı vermiştir.[298] Ancak karşı oy veren yargıçlar, masum ve teröristleri ayırmadan düzenlenen operasyonda AİHS'in 2. maddesinin ihlal edildiği kanaatine varmışlardır. Başka bir deyişle operasyonda görevli kişilerin güç kullanımı mutlak anlamda zorunlu değildir.[299] Bu davada usul yönünden ihlal kararı verilmesindeki ana neden ise terör operasyonunu gerçekleştiren görevlilerin gerekli bilgiler ve ekipmanlarla donatılmadan operasyona gönderilmelerinin mahkemeler önünde konu edilmemesidir. Mahkeme bu nedenin saptama gücünü zayıflattığından bahisle 2. maddenin usul yönünden ihlal edildiğine karar vermiştir. Bu karardan anlaşılacağı üzere Mahkeme, terör operasyonlarında sivil ve masum ayrımı yapılmadığı takdirde esas bakımdan ihlal kararı verirken operasyonların kararlaştırılmasından düzenlenmesine kadar olan süreçte elde edilen bütün bilgiler ve olabildiğince üstün teknoloji kullanılmazsa usul bakımından ihlal kararı verebilmektedir.

Yaşam hakkının korunması ve yaşam hakkından yoksun bırakmaya ilişkin alınması gereken bütün önlemler, AİHM'in Paul ve Audrey Edwards/Birleşik Krallık davasında ifade ettiği üzere devletin egemen olduğu tüm alanlarda ve faaliyetlerde geçerlidir.[300] Yaşam hakkına müdahale etmeden önce Anayasa Mahkemesi'nin S. B. davasında ifade ettiği üzere herhangi bir kişinin farklı bir ülkede bulunması veya terör

[298]Türkiye'nin yaşam hakkını usulden ihlal ettiğine ilişkin bazı AİHM kararları şöyledir: *"19.02.1998 Kaya/Türkiye Kararı, 1998/I Raporları, 28 Temmuz Ergi/Türkiye Kararı,1998/IV Raporları, 02.09.1998 Yaşar/Türkiye Kararı, 1998/VI Raporları, 08.07.1999 Çakıcı/Türkiye Kararı ve 08.07.1999 Tanrıkulu/Türkiye Kararı."* Bkz. European Court of Human Rights, Kılıç/Türkiye Davası,2000,CASE%20OF%20KILI%C3%87%20v.%20TURKEY%20%20[Turkish%20Translation]%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Foreign%20Affairs.pdf (29.07.2022).

[299]European Court of Human Rights, Muhacır Çiçek ve Diğerleri/Türkiye Davası, 2016, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:[%22TUR%22],%22documentcollectionid2%22:[%22CHAMBER%22]} (15.05.2018).

[300]European Court of Human Rights, Case of Paul and Audrey Edwards/The United Kingdom, 2002, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2246477/99%22],%22itemid%22:[%22001-60323%22]} (22.09.2019).

suçu nedeniyle suç şüphesi altında olan bir kişinin başka bir ülkeye iade edilmesi durumunda dahi bu kişinin maddi ve manevi bütünlüğü ile diğer haklarının korunması devletin pozitif yükümlülüğü altındadır.[301] Bu karara göre kabul edilmelidir ki yaşam hakkının korunması veya yaşam hakkından yoksun bırakmaya ilişkin AİHS'in hükümlerinin yerine getirilmesi evleviyetle zorunludur. AİHM'in Cavit Tınarlıoğlu/Türkiye davasında verdiği kararda bu yöndedir.[302]

Sonuç olarak devletler yaşam hakkını korumalı ve yaşamdan mahrum bırakmaya ilişkin AİHS'te düzenlenen normlara uymalıdır. Bu durum hem esas hem de usul açısından zorunludur. Ancak AKTÖS, Ek Protokol ve Bakanlar Komitesi'nin aldığı ilke kararda yaşam hakkından mahrum bırakmaya ilişkin bir düzenleme yapılmadığı görülmektedir. Bir insanın yaşamı söz konusu olduğunda kanımızca sözleşmelerde yaşamdan yoksun bırakmaya ilişkin bir hükmün düzenlenmesi gerekir. En azından AKTÖS'ün 2. maddesine yaşamdan mahrum bırakmaya ilişkin bir cümle eklenebilir. Nitekim Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'nin 6. maddesi ve AİHS'in 2. maddesinin 2. fıkrası da bu öneriyi desteklemektedir. Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'nin 6. maddesinde keyfi olarak yaşam hakkına dokunulamayacağına dair bir düzenleme yapılmıştır.[303] AİHS'in 2. maddesinde ise yaşam hakkına yapılacak müdahalenin ancak mutlak zorunlu olanı aşmayacak şekilde yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Önerilen düzenleme yapıldığında Ek Protokol'de düzenleme yapılmasına gerek kalmayacaktır. Çünkü AKTÖS ve Ek Protokol'ü birbirini tamamlayan sözleşmelerdir. Ayrıca yukarıda verilen AİHM kararlarına bakıldığında terör suçu nedeniyle suç şüphesi altında bulunanların yaşam hakkının korunduğu da söylenemez. Başka bir deyişle AİHM kararları çerçevesinde ilgili devletlerin yaşam hakkından yoksun bırakmaya ilişkin AİHS'teki düzenlemelere uymadığı görülmektedir. Ulaşılan bu sonuçlar gösteriyor ki AKTÖS ve Ek Protokol'ünde yer alan düzenlemeler ile Bakanlar Komitesi'nin ilke

[301]Anayasa Mahkemesi, S. B. davası. Karar Tarihi. 02.12.2020, Resmi Gazete. 19.02.2021, Sayı: 31400, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/19758 (08.04.2022).

[302]European Court of Human Rights, Cavit Tınarlıoğlu/Türkiye Davası, 2016, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:[%22TUR%22],%22documentcollectionid2%22:[%22CHAMBER%22]} (15.05.2018).

[303]Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'nin 6. maddesi şöyledir: *"Her insan doğuştan yaşama hakkına sahiptir. Bu hak hukuk tarafından korunur. Hiç kimse yaşama hakkından keyfi olarak yoksun bırakılamaz."* Bkz. https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr (25.12.2022).

kararı yaşam hakkından yoksun bırakma bakımından yeterli değildir. Yaşam hakkına müdahaleye ilişkin devletlerin uygulamalarına bakıldığında AİHM tarafından çok sayıda ihlal kararı verildiği görülecektir. İhlal kararları göz önüne alındığında AKTÖS ve Ek Protokol'ünün taraf devletlerin uygulamaları üzerinde genellikle etkili olmadığı söylenebilir.

### 2.3.2. Mutlak İşkence Yasağı

Bakanlar Komitesi'ne göre insan haklarını ön planda tutacak bir şekilde yapılacak terörle mücadelede dikkat edilmesi gereken dördüncü ilke mutlak işkence yasağıdır. Bakanlar Komitesi bu ilkeyi: *"Bir kişinin, terör eylemlerinden dolayı şüpheli veya hükümlü olduğu durumlarda bu eylemin niteliğinden bağımsız olarak yakalanması, sorgulanması ve tutuklanması esnasında işkence, insanlık dışı veya küçültücü muamele ya da cezalara başvurulması mutlak surette yasak olmalıdır."*[304] şeklinde açıklamaktadır.

İşkence kavramı, bir kişiye maddi veya manevi bakımdan acı çektirme anlamına gelmektedir.[305] İşkence kavramı, ceza hukukunda kamu görevlileri için kullanılmaktadır. Yani işkence suçunun faili yalnızca kamu görevlileri olabilir. Bu konuda AİHM, Çakıcı/Türkiye davasında ilgili kamu görevlileri tarafından Çakıcı'nın gözaltındayken dövüldüğünü, üzerinde kan lekelerinin olduğunu, kaburga kemiklerinden bir tanesinin kırıldığını, kafatasının yarıldığını ve iki kere elektrik şoku verildiğini tespit etmiştir. Bu tespitler sonucunda AİHM, AİHS'in 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.[306] Kamu görevlisi olmayan bir kişinin başka bir kişiye maddi veya manevi bakımdan acı çektirmesi sonucunda işkence suçu değil eziyet suçu oluşmaktadır. Eziyet suçunun faili ise ancak siviller olabilir.[307]

---

[304]Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, **İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Hakkında İlkeler,** s. 10.

[305]İsa Başbüyük, "Türk Ceza Kanunu'nda İşkence Suçu", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** C. 12, 2010, s. 1444.

[306]European Court of Human Rights, Çakıcı/Türkiye Davası, 1999, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22ter%C3%B6r%22],%22languageisocode%22:[%22TUR%22],%22respondent%22:[%22TUR%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]} (16.04.2022); AİHS'in 3. maddesi şöyledir: *"Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz."* Bkz. https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf (26.12.2022).

[307]Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem ve R. Murat Önok, **Ceza Özel Hukuku,** Seçkin Yayınevi, Ankara 2012, s. 252.

İşkence kavramı, (kanunun cevaz verdiği tıbbi zorunlulukların dışında) muhakeme sürecinin bütününde kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamayacağı ve insanlıkla bağdaşmayan muamele veya cezaya tabi tutulamayacağı anlamını taşımaktadır. Buna göre hukuk devleti bireyin yakalanmasından infazına kadar geçen evrede kişinin haklarını koruma altına almalıdır. Herhangi bir fiilden dolayı şüphe altında bulunan kişiye işkence etmek insanı insan yapan değerleri maddi gerçeğe ulaşmak için yok etmek anlamına gelir.[308]

Muhakeme evrelerinde yapılan bütün fiiller işkence olarak kabul edilemez. AİHM, işkence suçunun sınırlarını belirleyen bazı ölçütler ortaya koymuştur. Bu ölçütlerden birincisi işkencenin yoğunluğudur. İşkencenin yoğunluğu en alt seviyede de olsa bireyin maddi veya manevi olarak acı çektiğini gösterebilir.[309] Örneğin AİHM, Akkoç/Türkiye davasında kişinin kafasına vurulduğunu, tehditlere maruz kaldığını ve kişiye elektrik verildiğini tespit etmiştir. Bunun sonucunda kişinin uzun süreli bir tedaviye ihtiyacı olduğunu da ifade etmiştir.[310] Bu nedenlerle AİHS'in 3. maddesinin ihlal edildiği yönünde karar vermiştir.

İşkence suçu, bireyden bilgi almak veya bazı şeyleri açıkça söylemesini sağlamak amacıyla da işlenebilir. AİHM, Hulki Güneş/Türkiye davasında başvurana işkence yapılması sonucunda başvuranın maddi ve manevi direncinin kırıldığını tespit etmiş ve AİHS'in 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.[311]

İşkence suçu ancak kasten işlenebilir bir suçtur. AİHM, Aksoy/Türkiye davasında Aksoy'a uygulanan muamelenin ancak bilerek ve istenerek yapılabileceğini

[308]İzzet Özgenç ve Cumhur Şahin, "İşkence Suçu", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** C. 4, 2000, s. 182.

[309]Anayasa Mahkemesi'ne göre: *"Fiziksel saldırı, darp, psikolojik sorgu teknikleri, kötü şartlarda tutma, kişiyi kötü muamele göreceği bir yere sınır dışı ya da iade etme, devletin gözetimi altında kişinin kaybolması, kişinin evinin yok edilmesi, ölüm cezasının infazının uzunca bir süre beklenmesinin doğurduğu korku ve sıkıntı, çocuk istismarı gibi muameleler Anayasa'nın 17. maddesinin üçüncü fıkrası bağlamında eziyet olarak nitelendirilebilir."* Bkz. Turgut Yokuş Davası. Başvuru Numarası. 2016/1872, Karar Tarihi. 19.10.2021, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/1872 (08.04.2022).

[310]European Court of Human Rights, Akkoç/Türkiye Davası, 2016, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:[%22TUR%22],%22documentcollectionid2%22:[%22CHAMBER%22]} (16.05.2018).

[311]European Court of Human Rights, Hulki Güneş/Türkiye Davası, 2016, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:[%22TUR%22],%22documentcollectionid2%22:[%22CHAMBER%22]} (16.05.2018).

ifade etmiştir. AİHM'e göre işkence için belirli bir hazırlığın yapılması gerekebilir. Nitekim AİHM, Aksoy'un Filistin askısıyla işkence gördüğünü tespit etmiştir.[312]

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin belirlediği bu ölçütlerin dışında kalan fiiller işkence suçu olarak değil insanlık dışı ve küçük düşürücü muamele olarak değerlendirilmelidir. İnsanlık dışı ve küçük düşürücü muamele her ne kadar bazı devletlerin olağanüstü hal dönemlerine ilişkin düzenlemelerinde yer almasa da AİHS'e taraf devletlerin anayasa veya yasalarında düzenlenmesi gereken bir konudur. İleride ayrıntılı olarak değinileceği üzere AİHM olağanüstü dönemlerde dahi insanlık dışı ve küçük düşürücü muameleden ihlal kararı verebilmektedir.

İşkence suçuna ilişkin AİHM'in verdiği kararların tarihlerine bakıldığında günümüze ne kadar yakın olduğu görülebilecektir. İşkencenin günümüzde hala devam etmesi gösteriyor ki AKTÖS, Ek Protokol ve Bakanlar Komitesi ilke kararı devletler üzerinde genellikle etkili olamamıştır. Çünkü ilke kararın alınmasından bu yana yirmi yıl geçmiştir. Buna rağmen işkence suçu hala işlenebilmektedir.

Diğer taraftan AKTÖS'ün 21. maddesinin 2. fıkrasına göre iade işlemlerinin bazı şartları düzenlenmiştir.[313] Bu şartlar arasında işkence de vardır. Buna göre bir kişi iade edildiğinde o kişiye işkence yapılacaksa kişinin iadesi zorunlu değildir. Kanımızca bu düzenleme terör suçları bakımından yeterli değildir. İşkence gibi önemli

---

[312]Aisling Reidy, **İşkencenin Yasaklanması,** Avrupa Konseyi İnsan Hakları Müdürlüğü, Almanya 2002, s. 20.

[313]AKTÖS'ün 21. maddesi şöyledir: *"1. Eğer talep edilen Tarafın, 5 ila 7 ve 9. maddelerde belirlenen suçlar için iade talepleri ile bu suçlar konusundaki karşılıklı adli yardımlaşma taleplerinin, bir şahsı ırk, din, milliyet, etnik köken veya siyasi görüşü sebebiyle yargılamak veya cezalandırmak amacına yönelik olarak yapıldığı veya bu talebe uymanın şahsın durumunda sayılan sebeplerden biri nedeniyle önyargıya sebep olacağına inanmak için esaslı gerekçeleri varsa, bu Sözleşmede öngörülen hiçbir husus o Tarafa iade ve karşılıklı adli yardımlaşma yükümlülüğü getiriyor şeklinde yorumlanmayacaktır. 2. İade talebine konu şahsın, işkence veya gayri insani davranış veya haysiyet kırıcı muamele veya cezaya maruz kalacağı tehlikesi mevcutsa, bu Sözleşmede öngörülen hiçbir husus iade yükümlülüğü getiriyor şeklinde yorumlanmayacaktır. 3. Şayet talep eden Tarafça, idam cezası vermeyeceği veya verse dahi uygulamayacağı veya ilgili şahsı şartlı tahliye olanağı olmaksızın müebbet hapis cezasına çarptırmayacağına dair talep edilen Tarafça yeterli görülecek güvenceler verdiğinde, uygulanabilir iade antlaşmaları uyarınca, talep edilen Tarafın iade etme yükümlülüğü altında olduğu durumlar hariç, bu Sözleşmede öngörülen hiçbir husus, iade talebine konu şahsın idam cezasına mahkum edilme veya talep edilen Tarafın mevzuatı müebbet hapis cezasına imkan tanımadığı durumlarda, şartlı tahliye olanağı olmadan müebbet hapis cezasına çarptırılma riskiyle karşı karşıya ise iade yükümlülüğü getiriyor şeklinde yorumlanamayacaktır."* Bkz.https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c094/tbmm23094070ss0062.pdf (26.12.2022).

bir suçun ve terör gibi hassas bir konunun bağlamında işkenceye ilişkin düzenlemenin yalnızca iade konusunda yer verilmesi, ayrıntılı olarak düzenlenmemesi ya da geçiştirilmesi AKTÖS ve Ek Protokol'ü için büyük bir eksikliktir. AKTÖS ve Ek Protokol'ündeki bu eksiklik kamu görevlileri tarafından işkence suçunun işlenmemesine yönelik alınan yasal tedbirlerin somut olaya uygulanmaması sonucunu doğurabilir. Dolayısıyla suçta ve cezada kanunilik ilkesi gereği AKTÖS veya Ek Protokol'ünde mutlak işkence yasağına ilişkin bir düzenleme yapılmalıdır. Nitekim AİHS'in 3. maddesi, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'nın 5. maddesi[314] ve İşkencenin ve Gayri İnsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi[315] de bu öneriyi desteklemektedir.

Kolluk görevlilerinin işkence suçuna ilişkin yasal düzenlemelere uyabilmesi teknik bazı tedbirlerle sağlanabilir. Terörle mücadelede işkencenin veya diğer hukuk dışı uygulamaların önlenebilmesi için terörle mücadele eden kolluk görevlilerinin kaskına; terör suçu nedeniyle suç şüphesi altında bulunan kişinin ifadesi, sorgusu veya adli işlemler sonrası bulundurulacağı yerlere kamera konulması ispat bakımından önemlidir. Bu kameralar işkence yapabilecek nitelikteki kolluk görevlileri için caydırıcı bir etki yapabilir. Yalnızca kameraların konulması da yetmeyebilir. Terör suçu nedeniyle suç şüphesi altında bulunan kişilere uygulamada etkili başvuru hakkı da tanınmalıdır.[316] Yani kişi işkence gördüğüne dair bilgiyi ilgili makamlara sanki hapiste değilmiş gibi bildirebilmelidir. Buna engel olan idarecilere ve memurlara idari yaptırımlar uygulanmalıdır. Çünkü en temel hak olan hak arama hürriyetini kullanamayan birisinin hapisten sesini duyuramaması daha kötü sonuçlara yol açabilir. Bunun farkında olan kolluk görevlileri de işkenceye devam edebilir.

---

[314]Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'nın 5. maddesi şöyledir: *"Her birey, insan olmasına yerleşik onuruna saygı gösterilmesi ve hukuksal statüsünün tanınması hakkına sahiptir. Sömürü ve aşağılamanın, özellikle kölelik, köle ticareti, işkence, zalimane, insanlıkdışı ya da aşağılayıcı ceza ve muamele olmak üzere, her biçimi yasaktır."* Bkz. https://hukukbook.com/afrika-insan-ve-halklarin-haklari-sarti/ (25.12.2022).

[315]İşkencenin ve Gayri İnsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi için bkz. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19738.pdf (25.12.2022).

[316]AİHS'in 13. maddesiyle (Etkili Başvuru Hakkı) ilgili olarak AİHM'in bazı kararları şöyledir: *"18.12.1996 Aksoy/Türkiye Kararı, 1996/VI Raporları, 25.09.1997 Aydın/Türkiye Kararı, 1998/VI Raporları, 28.11.1997 Menteş ve Diğerleri/Türkiye Kararı, 1997/VIII Raporları, 24.04.1998 Selçuk ve Asker/Türkiye Kararı, 1998/II Raporları, 25.05.1998 Kurt/Türkiye Kararı, 1998/III Raporları, 09.06.1998 Tekin/Türkiye Kararı, 1998/IV Raporları."* Bkz. European Court of Human Rights, Kılıç/Türkiye Davası, 2000, https://hudoc.echr.coe.int/ (29.07.2022).

Diğer taraftan konu yalnızca kolluk görevlileriyle de ilgili değildir. Terör suçu nedeniyle suç şüphesi altında bulunan bir kişinin savcılık tarafından soruşturması yapılırken uygulamada adil yargılanma hakkı engellenebilir. Yine kovuşturma aşamasında hakim veya mahkeme heyeti tarafından sırf terör faili olması nedeniyle kişinin adil yargılanma hakkı engellenebilir. Kanımızca bu durumların ispatı içinde kameranın varlığı zorunludur. Çünkü savcı tarafından ifade alınırken veya yargılama esnasında hakim veya mahkeme heyeti tarafından sorgu yapılırken hukuka uygun olmayan uygulamalar gerçekleştirilebilir. Bu uygulamalar tutanaklarda bile yer almayabilir. Kayıt altına alınmayan böyle bir durumda yargılanan kişi adil bir şekilde yargılanmadığını ispatlayamaz. Çünkü mahkeme tutanağına yalnızca hakimin söylediği cümleler yazılabilir. Bu nedenle terör suçu nedeniyle suç şüphesi altında olan bir kişinin yakalanmasından itibaren muhakemenin bütün aşamalarında kamera aracılığıyla her şeyin kayıt altına alınması zorunlu görülmelidir. Örneğin, terör suçu nedeniyle suç şüphesi altında bulunan bir kişi yakalandığında böyle bir talebinin olup olmadığı sorulabilir. Eğer şüphelinin böyle bir talebi varsa bu talep yazılı olarak imza altına alınmalıdır. Daha sonra muhakemenin tüm aşamalarında kamera konulmalıdır. Gözaltına alınan kişinin kamera aracılığıyla kayıt altına alınma talebi yoksa dahi kovuşturma aşamasında hakim veya mahkeme başkanı tarafından böyle bir isteğinin olup olmadığı yargılamanın başlangıcında tekrar sorulmalıdır. Başka bir deyişle kolluk görevlileri tarafından alınan ifade sonrası yargılama esnasında yapılan uygulama kamera içinde yapılabilir. Kanımızca bu tür bir uygulama yalnızca işkence suçuna ilişkin değil Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde yapılan bütün soruşturmalar ve kovuşturmalar için yapılabilir. Böylece insanların adalete olan güveni artırılabileceği gibi yanlış bazı uygulamalarında önüne daha başlangıçta geçilmiş olunur.

### 2.3.3. Yakalama ve Gözaltı

Bakanlar Komitesi'ne göre insan haklarını ön planda tutacak bir şekilde yapılacak terörle mücadelede dikkat edilmesi gereken yedinci ilke yakalama ve gözaltıdır.[317] Bakanlar Komitesi bu ilkeyi: "*Terör eylemi şüphelisi bir kişi, yalnızca hakkında makul bir şüphe varsa yakalanabilir. Kişiye yakalanma sebepleri bildirilmelidir. Terör eylemi sebebiyle yakalanan ya da alıkonulan kişi derhal hakim huzuruna çıkartılmalıdır. Poliste gözaltı yalnızca makul bir süre için mümkündür ve gözaltı süresi kanunlarda belirtilmiş olmalıdır."*[318] şeklinde açıklamaktadır.

Yakalama ve gözaltına alma işlemleri koruma tedbirlerine ilişkin kavramlardır. Koruma tedbirleri, soruşturma ve kovuşturma aşamasında adli makamlar tarafından alınabilecek kararların uygulanmasını sağlamak amacıyla başvurulan tedbirler olarak tanımlanabilir.[319] Tanıma göre bazı koruma tedbirleri, ileride mahkemenin vereceği hükmün gerçekleşmesi için birer araç konumundadır.[320]

Yakalama ve gözaltına alma gibi koruma tedbirleri insanların özgürlüğünü kısıtlamaktadır. Nitekim Anayasa Mahkemesi, Emre Soncan davasında bir kişinin kolluk görevlileri tarafından yakalanmasından serbest kalmasına kadar mevzuatta belirlenen yasal süre içerisinde özgürlüğünün geçici olarak kısıtlanmasını gözaltı olarak tanımlamıştır.[321] Tanımda da görüldüğü üzere koruma tedbirleriyle bir kişinin en temel hakkı olan özgürlük hakkına müdahale edilmektedir. Dolayısıyla terör suçlusu yakalandığında bu yakalama en azından makul şüpheye dayanmalıdır. Nitekim AİHM, Akgün/Türkiye davasında bir kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılabilmesi için en azından makul şüphenin varlığının zorunlu olduğunu ifade etmiştir.[322] Yine AİHM, Magee ve Diğerleri/Birleşik Krallık davasında gözaltına

[317]"Yargılama Öncesi Alıkoyma Uygulamasının Düzenli Aralıklarla Yargı Gözetimine Tabi Olması" ve "Alıkoyma" adlı ilkeler bu başlık altında açıklanmıştır. Bkz. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, **İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Hakkında İlkeler,** s. 11-12.

[318]Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, **İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Hakkında İlkeler,** s. 12.

[319]Yener Ünver ve Hakan Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku,** Adalet Yayınevi, Ankara 2012, s. 347.

[320]Pervin Aksoy İpekçioğlu, "Yakalama ve Gözaltına Alma Koruma Tedbirleri", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** C. 9, 2007, s. 1216.

[321]Anayasa Mahkemesi, Emre Soncan davası. Başvuru Numarası. 2016/73490, Karar Tarihi. 11.03.2020, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/73490 (06.04.2022).

[322]European Court of Human Rights, Akgün/Türkiye Davası, 2021, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22ki%C5%9Fisel%20verilerin%20gizlili%C4%9Fi%22],%22languageis

alınacak kişilere sağlanacak güvencelerden bahsederken terör suçu işleyen veya terörist olduğu konusunda şüphe duyulan kişilerin gözaltına alınabilmesi için makul şüphenin varlığının aranması gerektiğini ifade etmiştir.[323]

Makul şüpheden gözaltına alınan kişiler için yasalarda belirlenen makul sürenin aşılmaması gerekir. Nitekim, Anayasa Mahkemesi'nin Emre Soncan bireysel başvuru davasında "bir kişinin özgürlüğü ancak yasal mevzuatta belirlenen süre içerisinde kısıtlanabilir" ifadesiyle de bunu kastetmektedir. Ancak *"kısa süre"* kavramıyla *"makul süre"* kavramı farklı anlamları ifade eder. Muhakeme sürecinin kısa sürmesi zaman bakımından sürenin kısa olmasını ifade ederken muhakeme sürecinin makul sürede sonuçlandırılması sürenin davanın durumuna göre değişebileceğini ifade etmektedir. Buna göre mevzuata uygun ve kısa süren bir dava makul sayılabilir. Ancak makul kabul edilen bir gözaltı süresi kısa sayılmayabilir. Başka bir deyişle makul süre davanın durumuna göre değişebilir. Nitekim Sabuncu ve Diğerleri/Türkiye davasında AİHM, 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında yapılan soruşturmaların veya Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvuruların sonuçlandırılması işlemlerini kısa süreli olarak kabul etmese de darbenin ve sonuçlarının kendine has koşulları ve davaların giriftliği nedeniyle bu süreyi makul olarak kabul etmiştir.[324]

Bakanlar Komitesi, terör eylemi nedeniyle yakalanan ve gözaltına alınan şüphelinin makul şüphe ve süre nedeniyle mahkemeye başvurabilmesi gerektiğini de ifade etmiştir.[325] Nitekim kişinin etkili bir soruşturma hakkı olduğu gibi soruşturma sonunda mahkemeye çıkma, masum olduğunu ve gereksiz bir şekilde gözaltında tutulduğunu ispatlama hakkı da vardır. Çünkü kişinin özgürlüğü kısıtlanmıştır. Anayasa Mahkemesi, M. A. davasında etkili bir soruşturmanın sınırlarını belirlemiştir. Mahkeme'ye göre etkili bir soruşturma yapılmış sayılabilmesi için vakadan haberdar olan ilgili makamların kendiliğinden ve hemen harekete geçmesi, şüphelilerin

ocode%22:[%22TUR%22],%22respondent%22:[%22TUR%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]} (16.04.2022).

[323]European Court of Human Rights, Maggee ve Diğerleri/Birleşik Krallık Davası, 2015, http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-163013 (28.09.2019).

[324]European Court of Human Rights, Sabuncu ve Diğerleri/Türkiye Davası, 2020 (Kesinleşme Tarihi. 2021), https://hudoc.echr.coe.int/ (17.04.2022).

[325]Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, **İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Hakkında İlkeler,** s. 12.

belirlenebilmesi için delillerin eksiksiz toplanması, suçtan zarar görenlerin soruşturmaya etkili bir şekilde katılımlarının sağlanması, soruşturmanın gerekmedikçe veya karar alınmadıkça kamudan gizli tutulmaması, soruşturmada görev alan kişilerin vakadan bağımsız olması ve soruşturmanın makul bir dikkat ve süre içerisinde yürütülmesi gerekir.[326]

Gözaltına alınan kişinin keyfi olarak tutulması veya savcılık tarafından soruşturmanın geciktirilmesi de gözaltı süresini uzatacaktır. Bu durum insan haklarıyla bağdaşmamaktadır. Nitekim AİHM, Savrıddın Dzhurayev/Rusya davasında Dzhurayev'in ceza soruşturmasının dört defa ertelendiğini ve bunun yalnızca değerli bir zaman kaybı olmakla kalmadığını, aynı zamanda soruşturma memurlarının kararlarına karşı mahkeme huzurunda itirazda bulunma şeklindeki makul bir olanaktan yoksun bırakıldığını ifade etmiştir.[327]

Gözaltı süreleri ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Birleşik Krallık'ta 2000 yılına kadar gözaltı süresinin İçişleri Bakanlığı tarafından yirmi sekiz gün daha uzatılabilmesi, İspanya'da üç güne ek olarak hakim tarafından yedi gün daha uzatılabilmesi ve Türkiye'de 7145 sayılı Kanun ile terör suçlarında dört güne ek olarak iki defa daha dörder gün gözaltı süresinin uzatılabilmesi insan hakları bağlamında ihlal kararları oluşturabilmektedir.

Koruma tedbirlerinden biri olan tutuklama konusunda da etkili bir soruşturma ve kovuşturma yapılmalıdır. Tutuklama, ceza muhakemesinde belirtilen hükümler çerçevesinde hakimin verdiği karara göre sanığın kaçmasını, delilleri karartmasını, tanık veya suçtan zarar gören(ler) üzerinde baskı oluşturmasını önlemek amacıyla özgürlüğünden mahrum bırakılması şeklinde tanımlanabilir.[328]

Tutuklanmış bir kişiye temel hak ve hürriyetler kapsamında yer alan haklarının kullanılmasına izin verilmelidir. Tutuklanmış bir terör suçlusuna avukatıyla görüşebilme, gözaltına alınmışsa terör suçluları için ayrılmış özel alanlarda tutma ve

[326]Anayasa Mahkemesi, M. A. davası. Başvuru Numarası. 2018/12916, Karar Tarihi. 07.10.2021, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/12916 (29.04.2022).
[327]European Court of Human Rights, Savrıddın Dzhurayev/Rusya Davası, 2015, http://hudoc.echr.coe.int /tur?i=001-140609 (28.09.2019).
[328]Nurullah Kunter, **Ceza Muhakemesi Hukuku,** Yaylacık Matbaası, İstanbul 1989, s. 665.

aynı şekilde cezaevinde özel bir alana yerleştirme gibi hakları verilmelidir.[329] Yine soruşturma döneminde şüphelinin suçsuzluğunu ispatlayabilmesi için bütün hukuki haklarını kullanabilmesi gerektiği gibi tutuklanan kimselerinde etkili bir kovuşturma sürecinden geçmeleri gerekmektedir.

Tutuklulukta da makul süre kavramı geçerlidir. Bu süre Türkiye'de beş yıldır. Türkiye'de bu sürenin altında kalan ve zorunlu olan tutuklamalar makul süre içerisinde kabul edilmektedir. Nitekim Anayasa Mahkemesi, Adnan Erol davasında soruşturma ile tutuklama arasında geçen sürenin bir yıl dört ay olması, bu süre içerisinde Gaziantep Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından gerekli araştırmaların yapılması ve bu araştırmanın maddi gerçeğe ulaşabilmek amacıyla zorunlu olarak yapıldığını ifade ederek Anayasa'nın 19. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir.[330]

Belirli aralıklarla tutukluluğun mahkeme tarafından kontrol edilmesi gerekir. Böylece sanığın gereksiz yere özgürlüğünden alıkonulması önlenebilir. İlgili mahkeme, sanığın tutukluluğunun devamına karar verirse bu kararı hem gerekçelendirmeli hem de alınan karar tutukluya veya müvekkiline tebliğ edilmelidir. Nitekim Anayasa Mahkemesi, Ayhan Işık davasında tutukluluk kararının kişiye tebliğ edilmediği takdirde hem hakkında verilen kararı hem de bu kararın gerekçesini sanığın bilemeyeceğini ifade etmiştir. Dolayısıyla sanık bilemediği bir konuda tutuklama kararına itiraz edemeyecektir. Diğer taraftan sanık itiraz etmiş olsa bile bu itiraz bilgi sahibi olmadan yapılmış olacaktır. Bu durumda hem itiraz sağlıklı yapılmamış olacak hem de itirazı inceleyen makam sağlıklı bir şekilde inceleme yapamayacaktır.[331]

Tutukluluğa ilişkin gerekçeli kararın sanığa veya müvekkiline tebliğ edilmesi de yeterli olmayabilir. Tutuklamaya ilişkin mahkeme kararında başvuru yollarının gösterilmesi insan hakları kapsamında değerlendirilmelidir. Çünkü tutuklama kararına ilişkin haklarının ihlal edildiğini ileri süren sanık tarafından farklı mahkemelerde dava açılabilir. İşte tutuklama kararına ve gerekçesine göre açılabilecek bu davanın süresi ve başvurulacak merci kararda gösterilmelidir. Nedeni ise tutuklama kararına göre

[329]Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, **İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Hakkında İlkeler,** s. 13.
[330]Anayasa Mahkemesi, Adnan Erol davası. Başvuru Numarası. 2020/27934, Karar Tarihi. 15.03.2022, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2020/27934 (08.04.2022).
[331]Anayasa Mahkemesi, Ayhan Işık davası. Karar Tarihi. 03.03.2022, Resmi Gazete. 07.04.2022, Sayı: 31802, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2020/8401 (29.04.2022).

değişebilmektedir. Örneğin, Türkiye'nin ilgili ceza mahkemelerinde verilen tutukluluğun devamı kararı ile tutukluluğun kaldırılmasına ilişkin verilen karar sonucu başvurulacak adli makamlar ve süreler bakımından birbirinden farklıdır. Anayasa Mahkemesi, Reber İldem davasında tutukluluğun devamına ilişkin bir karar verilmişse bu kararın tebligat yoluyla öğrenilmesinden itibaren otuz gün içinde Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunulması gerektiğini ifade etmiştir. Aksi takdirde Mahkeme, zaman aşımı sebebiyle bireysel başvurunun kabul edilemez olduğuna karar vermektedir.[332]

İlgili ceza mahkemesi tutukluluğun kaldırılması yönünde karar vermişse Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yapılamaz. Çünkü Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yapılabilmesi için öncelikle gerekli başvuru yollarının tüketilmesi gerekir. Nitekim Anayasa Mahkemesi, G. A. davasında koruma tedbirlerine ilişkin hukukiliğin ilk derece mahkemelerinde ileri sürülmesi gerektiğini, eğer kovuşturmaya yer olmadığına dair veya beraat karar verilirse kişinin öncelikle tazminat davası açması gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü Anayasa Mahkemesi'ne göre ancak bu şekilde başvuru yollarının tüketilmiş sayılmaktadır.[333] Yani bu usule uygun davranıldığı takdirde Anayasa Mahkemesi'nde ihlal davası açılabilmektedir. Aksi takdirde Mahkeme başvurunun kabul edilemez olduğuna karar vermektedir. İşte bu nedenlerle koruma tedbirlerine ilişkin kararlar şüpheli veya sanığa tebliğ edilmeli, gerekçeli olmalı ve gerekçede başvuru yeri ve süresi gösterilmelidir.

Sonuç olarak yakalama, gözaltı ve tutuklama gibi koruma tedbirlerinin uygulanabilmesi için bir kişinin terör nedeniyle suç şüphesi altında olması gerekir. Bu şüphe en az makul şüphe olmalıdır. O halde basit şüphe nedeniyle bir kişiye koruma tedbirleri uygulanmamalıdır. Basit şüphe nedeniyle bir kişi terör suçu gibi hassas bir suçtan dolayı şüphe altında bırakılmamalıdır. Bu konu özellikle kişinin lekelenmeme hakkıyla da ilgilidir. Terör suçu nedeniyle suç şüphesi altında olan kişiler için gözaltı

[332]Anayasa Mahkemesi, Reber İldem davası. Başvuru Numarası. 2014/2330, Karar Tarihi. 02.03.2022, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/2330 (30.04.2022).
[333]Anayasa Mahkemesi, G. A. davası. Başvuru Numarası. 2018/17138, Karar Tarihi. 15.03.2022, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/17138 (30.04.2022).

ve tutuklulukta geçebilecek azami süreler yasalarda belirtilmelidir. Özellikle belirli sürelerle tutukluluk halinin kontrol edilmesi gerekir.

Görüldüğü üzere AKTÖS ve Ek Protokol'ünde koruma tedbirlerine ilişkin bir kenar başlık açılmadığı gibi yakalama, gözaltı ve tutuklama tedbirlerine ilişkin herhangi bir düzenlemenin varlığı da mevcut değildir. AKTÖS ve Ek Protokol'ü bu konuda yeterli görülmeyebilir. Ancak AKTÖS'ün 5 ila 7. maddelerinde ifade edildiği üzere Sözleşme'de yer alan terör suçlarını taraf devletler ulusal hukuklarında ihdas etmek üzere gerekli bütün tedbirleri alabilir. Buna göre terör suçu nedeniyle suç şüphesi altında bulunanlar için bu tip suçları ihdas eden kanunlar çıkarılabilir. Bu kanunlarda gözaltı süreleri, tutuklama nedenleri, tutukluluk süreleri belirtilebilir. Yine AKTÖS'ün 15. maddesine göre başka bir ülkede bulunan terör suçu şüphelisinin iade edilebilmesi için şüphelinin yakalanması ve gözaltına alınması gerekir. Devletler bu konuyla ilgili ulusal mevzuatlarında gerekli düzenlemeleri yapabilir. Ancak bu düzenlemeler yalnızca ulusal hukuk çerçevesinde alınabilecek tedbirlere ilişkin hükümler olabilir. Bu çalışmada aslolan AKTÖS ve Ek Protokol'ü olduğundan sözleşmelerde koruma tedbirlerine ilişkin bir kenar başlığın açılması veya başka bir kenar başlık altında yakalama, gözaltı ve tutuklama tedbirlerine ilişkin ayrıntılı bir düzenleme yapılması yerinde olacaktır. Çünkü terör gibi hassas bir konuda kişinin özgürlüğü devletlerin ulusal hukuklarında yapacakları farklı düzenlemelere ve uygulamalara bırakılmamalıdır. Nitekim AİHS, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı ve Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi gibi uluslararası sözleşmelerde yer alan özgürlük ve güvenlik hakkına ilişkin düzenlemeler de bu görüşü desteklemektedir. Bu yönüyle AKTÖS ve Ek Protokol'ü yetersiz denilebilir. Ayrıca ihlal kararları göz önüne alındığında bu eksikliğin AKTÖS veya Ek Protokol'ünde yapılacak bir düzenlemeyle giderilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Koruma tedbirlerine ilişkin bir düzenleme olmadığı için AKTÖS veya Ek Protokol'ünün etkililiğinden zaten söz edilememesi gerekir. Ancak ihlal kararları göz önüne alındığında AKTÖS ve Ek Protokol'ünün devletlerin uygulamaları üzerinde etkili olmadığı söylenebilir.

### 2.3.4. Devlet Güvenliği Alanında Yetkili Makamlar Tarafından Kişisel Verilerin Toplanması ve İşlenmesi

Bakanlar Komitesi'ne göre insan haklarını ön planda tutacak bir şekilde yapılacak terörle mücadelede dikkat edilmesi gereken beşinci ilke devlet güvenliği alanında, yetkili makamlar tarafından kişisel verilerin toplanması ve işlenmesidir.[334] Bakanlar Komitesi bu ilkeyi:

> *"Terörle mücadele çerçevesinde, devlet güvenliği alanında yetkili makamlar tarafından kişisel verilerin toplanması ve işlenmesi, ancak aşağıdaki şartlarla, özel hayata saygı ilkesine müdahale edilmesini gerektirebilir;*
>
> *(i) İç hukukta uygun hükümlerle düzenlenmesi,*
>
> *(ii) Veri toplama ve işlemenin amacıyla orantılı olması,*
>
> *(iii) Bağımsız bir dış makamın denetimine tabi olması."*[335] şeklinde açıklamaktadır.

Hayat çevrelerini aile hayatı, kamusal hayat, özel hayat ve mesleki hayat olarak dört kısımda değerlendirmek mümkündür.[336] Hayat çevreleri içerisinde yer alan özel hayat, kişisel verilerin toplanması ve işlenmesiyle ilgilidir. Özel hayat, bir kişinin kendine özgü bilgilerinin yalnızca seçebileceği kişilerle paylaştığı ve hukuken korunan hayat parçaları olarak tanımlanabilir.[337] Özel hayata ilişkin Avrupa Konseyi bazı sözleşmeler imzalamıştır.

Avrupa Konseyi özel hayatın korunmasına ilişkin 28.01.1981'de Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Sırasında İnsanın Korunmasına İlişkin

---

[334] Anayasa Mahkemesi, Ramazan Şahin davasında: *"Kişisel veri -belirli veya kimliği belirlenebilir olmak şartıyla- bir kişiye ilişkin bütün bilgileri ifade etmekte olup bireyin adı, soyadı, doğum tarihi ve doğum yeri gibi sadece kimliğini ortaya koyan bilgileri değil telefon numarası, motorlu taşıt plakası, sosyal güvenlik numarası, pasaport numarası, öz geçmişi, resmi, görüntü ve ses kayıtları, parmak izleri, sağlık bilgileri, genetik bilgileri, IP adresi, e-posta adresi, alışveriş alışkanlıkları, hobileri, tercihleri, etkileşimde bulunduğu kişiler, grup üyelikleri, aile bilgileri gibi kişiyi doğrudan veya dolaylı olarak belirlenebilir kılan tüm verilerin kişisel veri kapsamında"* olduğunu ifade etmiştir. Karar Tarihi. 10.03.2022, Resmi Gazete. 19.04.2022, Sayı: 31814, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/11988 (21.04.2022).

[335] Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, **İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Hakkında İlkeler,** s. 10.

[336] Ali Korkmaz, "İnsan Hakları Bağlamında Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması", **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, C. 16, 2014, s. 100.

[337] Aydın Akgül, **Danıştay ve İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Kişisel Verilerin Korunması**, Beta Yayınları, İstanbul 2014, s. 79.

Sözleşme'yi kabul etmiştir.[338] Sözleşme beş devletin onayıyla 01.10.1985'te yürürlüğe girmiştir.[339] Sözleşme, kişisel verilerin korunması hakkını AİHS'in 8. maddesinde düzenlenen özel hayatın korunması prensibi kapsamında ele alan ve uluslararası alanda tarafları bağlayıcılığı olan bir Sözleşme'dir.[340] Avrupa Konseyi, Sözleşme'nin Ek Protokol'ünü 08.11.2001'de imzaya açmış ve Protokol 01.07.2004'te yürürlüğe girmiştir.[341]

Bakanlar Komitesi'nin ilke kararına göre uluslararası sözleşmelerin dışında devletler iç hukuklarında kişisel verilerin toplanmasına ve işlenmesine yönelik düzenlemeler yapmalıdır. AİHM'in Karabeyoğlu/Türkiye davasında ifade ettiği üzere yapılan düzenlemelerle özel hayata müdahale edilebilmesi için bu müdahale kanunla öngörülmüş olmalı, AİHS'in 8. maddesinin 2. fıkrasında yer alan meşru amaçlardan bir veya birkaçını taşımalı ve bu amaçlar demokratik toplumda gerekli olmalıdır.[342]

Bakanlar Komitesi'nin ilke kararına, AİHM kararlarına ve AİHS'e göre özel hayata müdahale edilebilmesi için bir devletin yasalarında kişisel verilerin toplanması ve işlenmesi hususu kanunla öngörülmelidir. Yani bir devletin anayasasında ve anayasanın alt normlarında kişisel verilerin toplanmasına ve işlenmesine ilişkin düzenlemeler olmalıdır. Ancak AİHM'in Cevat Özel/Türkiye davasında ifade ettiği üzere kişisel verilerin toplanmasında ve işlenmesinde yalnızca yasanın bulunması yeterli değildir. Bu yasa bireylere karşı devletin keyfi uygulamalarını önleyecek nitelikte etkin güvenceleri de içermelidir.[343] Çünkü AİHM, Şerife Yiğit/Türkiye

---

[338]Nina Gumjej, "The Council of Europe and The Right to Personal Data Protection: Embracing Postmodernity", **Conference of the International Journal of Arts & Science**, V. 6, 2013, p. 17.

[339]Oğuz Şimşek, **Anayasa Hukukunda Kişisel Verilerin Korunması**, Beta Yayınları, İstanbul 2008, s. 21.

[340]Hüseyin Murat Develioğlu, **6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ile Karşılaştırmalı Olarak Avrupa Birliği Genel Veri Koruma Tüzüğü Uyarınca Kişisel Verilerin Korunması Hukuku**, Onikilevha Yayınları, İstanbul 2017, s. 9.

[341]Akgül, **Danıştay ve İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Kişisel Verilerin Korunması**, s. 193.

[342]European Court of Human Rights, Karabeyoğlu/Türkiye Davası, 2016, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22ki%C5%9Fisel%20verilerin%20gizlili%C4%9Fi%22],%22languageisocode%22:[%22TUR%22],%22respondent%22:[%22TUR%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-174035%22]} (16.04.2022).

[343]European Court of Human Rights, Cevat Özel/Türkiye Davası, 2016, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22ki%C5%9Fisel%20verilerin%20gizlili%C4%9Fi%22],%22languageisocode%22:[%22TUR%22],%22respondent%22:[%22TUR%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-169943%22]} (16.04.2022).

davasında AİHS'in 8. maddesinin temel amacının bireyin kamu otoritesinin keyfi uygulamalarına karşı korunması olduğunu ifade etmiştir.[344]

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne göre terörle mücadelede özel hayata müdahale edilebilmesinin ikinci kriteri ise müdahalenin meşru bir amaç taşımasıdır.[345] Terör suçlarında meşru amaç terörün kendisidir. Özel hayata müdahale bağlamında terörle mücadele AİHM'e göre de meşrudur. Çünkü teröre müdahale edilmesiyle birlikte en temel hak olan yaşam hakkıyla birlikte birçok temel hak ve hürriyet korunmaktadır. Bununla birlikte devletler açısından da bu meşruiyetin faydaları vardır. Çünkü terörle mücadelenin meşruluğu bağlamında devlet teşkilatının güvenliği ve kamu düzeni sağlanmaktadır.[346]

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne göre terörle mücadelede özel hayata müdahale edilebilmesinin üçüncü kriteri bu müdahalenin demokratik toplumda gerekli olmasıdır. Bu konu meşru amaçla bağlantılıdır. Çünkü meşruiyetin sağlanabilmesi için öncelikle gerçek ve kesin bir terör saldırısının varlığından söz etmek gerekir. Bunun dışında yalnızca ifade ve toplantı özgürlüğünü kullanmak amacıyla bir araya gelen kimselerin sırf bu nedenle tutuklanmaları ve cezalandırılmaları ise meşru amacın dışına çıkmaktadır. Çünkü demokrasinin anayasal güvenceye alındığı bir toplumda şiddete başvurmadan veya şiddete yol açmadan yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşü ile bu yürüyüşte ifade edilenler AİHM'e göre meşrudur. AİHM'e göre meşru olmayan ve aynı zamanda demokratik toplumda gerekli olmayan şey şiddete başvurulmadan veya şiddete yol açılmadan yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşünün engellenmesi veya orada bulunan kişilerin gözaltına alınıp tutuklanması ve cezalandırılmasıdır.[347]

Bakanlar Komitesi ilke kararına göre terörle mücadelede kişisel verilerin toplanması ve işlenmesi bağlamında insan haklarına saygılı bir şekilde mücadele

[344]European Court of Human Rights, Şerife Yiğit/Türkiye Davası, 2010, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22keyfi%22],%22languageisocode%22:[%22TUR%22],%22respondent%22:[%22TUR%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-144244%22]} (16.04.2022).

[345]European Court of Human Rights, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Hakkında Rehber (Terör)**, s. 8.

[346]European Court of Human Rights, Klass ve Diğerleri/Almanya Davası, 1978, https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-62068%22]} (27.07.2022).

[347]European Court of Human Rights, Murray/Birleşik Krallık Davası, 1994, https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-62466%22]} (27.07.2022).

edilebilmenin ikinci yönü ölçülülük ilkesidir. Terör suçu nedeniyle suç şüphesi altında bulunan kişinin bilgileri toplanırken başka bir deyişle terör suçlusunun özel hayatına müdahale edilirken ölçülülük ilkesine dikkat edilmelidir. Ölçülülük ilkesi, alınan tedbir ve hedeflenen amaç arasındaki orantıyı ifade eder.[348] Orantılılık ilkesi, elverişlilik ve gereklilik unsurlarıyla birlikte ölçülülük ilkesini tamamlamaktadır. Dolayısıyla terör suçu işleyen bir kişinin bilgileri elde edilmek isteniyorsa bütün bilgiler değil yalnızca gerekli bilgiler toplanmalıdır.

Bakanlar Komitesi ilke kararına göre terörle mücadelede kişisel verilerin toplanması ve işlenmesi bağlamında insan haklarına saygılı bir şekilde mücadele edilebilmenin üçüncü yönü ise kişisel verilerin toplanmasına ve işlenmesine dair uygulamaların bağımsız bir kurul tarafından denetlenebilmesidir. Bu kurul yargı organlarının dışında idari müdahalelerde bulunabilecek bir yasallık ve yapıya sahip olmalıdır. Nitekim bir devlete bağlı olarak kurulmuş veya hükümetin baskısı altında olan bir kurulun tarafsız bir şekilde denetim görevini yerine getirebileceği söylenemez. Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde 24.03.2016 tarihli ve 6698 sayılı Kanun ile Kişisel Verileri Koruma Kurumu kurulmuştur. Kurumun, Cumhurbaşkanı'nın görevlendireceği bir bakanla ilişkilendirilmesi kurumun bağımsız bir denetim yapmasını engelleyebilir.[349] Dolayısıyla böyle bir kurumun veya kurulun bağımsız olması ve kararlarını tarafsız bir şekilde alabilmesi çok da beklenmemelidir.

Sonuç olarak kişisel verilerin toplanması ve işlenebilmesi için bu işlem kanunla öngörülmeli, veriler ölçülülük ilkesi çerçevesinde toplanmalı, işlenmeli ve bağımsız bir kurul tarafından denetlenmelidir. AİHM'e göre kişisel verilerin toplanması ve işlenmesi özel hayatı ilgilendirdiğinden buna ilişkin yapılacak işlemler kanunla öngörülmeli, meşru bir amaç taşımalı ve demokratik bir toplumda gerekli olmalıdır. AKTÖS ve Ek Protokol'ünde kenar başlık halinde kişisel verilerin toplanmasına ve işlenmesine ilişkin bir düzenleme yapılmamıştır. Ancak bazı ilkelere yer verilmiştir. Yine kişisel verilerin toplanması ve işlenmesiyle bağlantılı olarak özel hayatın gizliliğine dair bir düzenleme de yoktur. Kanımızca AKTÖS veya Ek Protokol'ünde

[348]Süleyman Dost, "Uluslararası Hukukta Orantılılık İlkesi", **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, C. 5, 2018, s. 363.

[349]Kabul Tarihi. 24.03.2016, Resmi Gazete. 07.04.2016, Sayı: 29677, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6698&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5 (27.07.2022).

kişisel verilerin toplanması ve işlenmesi ile özel hayata ilişkin kenar başlık düzenlemelerinin yapılması daha uygundur. Nitekim kanunilik ilkesi gereği Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Sırasında İnsanın Korunmasına İlişkin Sözleşme, AİHS ve Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'nde bu tür düzenlemelere yer verilmiştir.

Diğer taraftan AKTÖS'ün 12. maddesinde Sözleşme'de yer alan terör suçları ihdas edilirken veya uygulanırken meşru amaç, demokratik toplumda gereklilik ve ölçülülük ilkelerine dikkat edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu ilkelerden yola çıkılarak ancak gerçek ve kesin bir terör saldırısı sonucunda terör suçu nedeniyle suç şüphesi altında olan bir kişinin kişisel verilerinin toplanıp işlenebileceği söylenebilir. Savcı soruşturma aşamasında terör suçu nedeniyle suç şüphesi altında olan kişinin kişisel verilerinin toplanmasını ve işlenmesini muhakkak isteyecektir. Değerlendirme bu bakış açısıyla yapılmalıdır.

Gerçek ve kesin bir terör saldırısının içerisinde mutlaka şiddet de vardır. Dolayısıyla şiddet içermeyen toplantı ve gösteri yürüyüşleri söz konusu olduğunda kişisel veri toplanıp işlenirse gerçekten özel hayata müdahale edilmiş olur. Başka bir deyişle hem AKTÖS'ün hem de AİHS'in öngördüğü meşru amaç ve demokratik toplumda gereklilik ilkelerinin dışına çıkılmış olur. Bu gibi durumlarda AİHM ihlal kararı verebilmektedir.

Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi'nin 12. maddesine göre kişisel verilerin toplanması ve işlenmesi hususlarında devletlerin ölçülü hareket etmesi gerekir. Yani devletler ölçülülük ilkesine uymalıdır. Bu ilke iki sonuç doğurmaktadır. Birincisi, terör suçu nedeniyle suç şüphesi altında bulunan kişinin yalnızca gerekli bilgileri toplanıp işlenmelidir. İkincisi, cezaların şahsiliği ilkesidir. Cezaların şahsiliği ilkesine göre terör suçu nedeniyle suç şüphesi altında bulunan kişinin işlediği fiille bağlantısı olmayan kişilerin örneğin sırf akrabası olması nedeniyle bilgileri toplanıp işlenmemelidir. Cezaların şahsiliği gereği terör suçu nedeniyle suç şüphesi altında bulunan kişinin eğer akrabası terör suçu nedeniyle suç şüphesi altındaysa bu takdirde iki şüphelinin akrabalıklarına bakılmaksızın gerekli bilgiler toplanıp işlenebilir.

Yukarıda yazılanlardan anlaşıldığına göre her ne kadar kenar başlık halinde olmasa da AKTÖS'ün 12. maddesi kişisel verilerin toplanıp işlenmesi konusuna sistematik olarak değinmiştir. Ancak yine de özel hayatın gizliliği konusu çok önemli bir konu olduğundan ayrıca bir kenar başlık açılarak değinilmesi gerekir. Böylece masumiyet karinesinin ihlal edilmesinin ve diğer yasadışı faaliyetlerin önüne geçebilir. Örneğin, terör suçu nedeniyle suç şüphesi altında olan bir kişi basın ve yayın organlarında terörist olarak lanse edilebilir. Ancak gerçekte bu kişinin terörle ilgisi olmadığı yargı organları tarafından hükme bağlanabilir. Bu durumda lekelenmeme hakkı bağlamında bu kişi için çok geç olabilir. Hatta aileden veya toplumdan soyutlanabilir. Bunun sonucunda da kişi gerçekten teröre veya terör örgütlerine yönelebilir.

Bütün bunların dışında eğer kişisel verilerin toplanması ve işlenmesi ayrıntılı olarak AKTÖS, Ek Protokol ve devletlerin iç hukuklarında yer almaz ve bunların ihlaline ilişkin ağır müeyyideler konulmazsa devletlerin bölünmesine veya yıkılmasına neden olabilir. Örneğin gerçekte terör örgütü mensubu olan, örgütün emri üzerine kişisel verileri toplayan ve bunu büyük bir gizlilik içerisinde başarabilen bir kamu görevlisi müeyyidelerin azlığı sonucunda umarsızca kişisel verileri toplayıp terör örgütüne teslim edebilir. Terör örgütü mensubu olmasa bile az bir para karşılığında da kişisel veriler toplanıp terör örgütüne, diğer devletlerin istihbarat birimlerine veya başka kişilere teslim edilebilir. Ancak caydırıcı bir cezanın varlığı bu kişilerin yasadışı faaliyetlerinin önüne geçebilir. Dolayısıyla devletler, ceza kanunlarında yer alan özel hayata ilişkin düzenlemelere ayrıca *"terör"* maddesi eklemelidir.

Son olarak yukarıda verilen ihlal kararları göz önüne alındığında AKTÖS ve Ek Protokol'ünün devletlerin uygulamaları üzerinde etkili olmadığı söylenebilir. Bunun için ceza kanunlarında yer alan özel hayata ilişkin düzenlemelere iki farklı hüküm eklenebilir. Birincisi, gereksiz yere kişisel veri toplayan kamu görevlilerine ilişkin bir düzenleme olmalıdır. Ayrıca idareye gereksiz bilgilerin neden toplandığı ve işlenmediği konusunda geniş bir takdir yetkisi tanınmalıdır. Yani düzenlemede buna ilişkin bir hüküm bulunmalıdır. İkincisi, *"terör"* ve *"kamu görevlisi"* ifadeleri ilişkilendirilerek bir hüküm eklenebilir. Kanımızca bu tür hükümlerin düzenlenmesi

FETÖ tarzı örgütlerin bilgi akışını kesebilir. Yine PKK sempatizanı olan kişilerin PKK terör örgütüne bilgi aktarımı olursa bunun önüne de geçilebilir. Böylece yalnızca kişisel verilerin toplanması ve işlenmesi ile özel hayatın gizliliğine ilişkin yapılacak birkaç düzenlemeyle bir devletin bölünmesi veya bir daha darbe girişimiyle karşı karşıya kalınması engellenebilir.

### 2.3.5. Mülkiyet Hakkı

Bakanlar Komitesi'ne göre insan haklarını ön planda tutacak bir şekilde yapılacak terörle mücadelede dikkat edilmesi gereken sekizinci ilke mülkiyet hakkıdır. Bakanlar Komitesi bu ilkeyi: *"Terör eylemine karıştığından şüphelenilen kişi veya örgütlere ait mülklerin kullanımı, özellikle ilgili makamlarca mal varlığını dondurma ya da mal varlığına el koyma kararı verilmesi yoluyla askıya alınabilir ya da kısıtlanabilir."*[350] şeklinde açıklamaktadır.

Bu başlık altında Avrupa Konseyi'nin imzaladığı Suç Gelirlerinin Aklanması, Araştırılması, El Konulması, Müsaderesi ve Terörizmin Finansmanına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (CETS No. 198)'ne göre zoralımın (müsaderenin) hangi hükümler çerçevesinde yapılabileceği irdelenecektir.[351] Çünkü Sözleşme terörle mücadele ile mülkiyet hakkı arasındaki bağı genel bir çerçevede ortaya koymaktadır. CETS No. 198 hem temel hak ve hürriyetleri önceleyen hem de uluslararası işbirliğine yer veren bir Sözleşme'dir. Bu Sözleşme'nin mülkiyet hakkı bağlamında AKTÖS ve Ek Protokol'üne katkı yapacağı kanısındayız. Ayrıca devletler iç hukuklarında insan hakları bağlamında CETS No. 198'e göre kanun ihdas edebilir. İfade edilen iki nedenle öncelikle CETS No. 198'e ilişkin açıklamalar yapılacaktır.

---

[350] Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, **İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Hakkında İlkeler**, s. 13.

[351] Avrupa Konseyi, 1990 yılında Suçtan Kaynaklanan Gelirlerin Aklanması, Araştırılması, Ele Geçirilmesi ve El Konulmasına İlişkin Sözleşme (CETS No. 141)'yi imzaya açmıştır. Sözleşme, 1993'te yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Sözleşme'yi 2001'de imzalamış ve 5191 sayılı Kanun ile sözleşmeyi uygun bularak 2004'te onaylamıştır. Bkz. Kabul Tarihi. 16.06.2004, Resmi Gazete. 22.06.2004, Sayı: 25500, http://ua.mfa.gov.tr/detay.aspx?7432 (20.05.2018). Varşova'da 16.05.2005'te kabul edilen Suç Gelirlerinin Aklanması, Araştırılması, El Konulması, Müsaderesi ve Terörizmin Finansmanına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (CETS No. 198) ise CETS No. 141 No'lu Sözleşme'nin revize edilmiş halidir. Türkiye, Sözleşme'yi 28.03.2008'de imzalamış ve 29.01.2016'da 6665 sayılı Kanun ile uygun bularak onaylamıştır. Kabul Tarihi. 29.01.2016, Resmi Gazete. 19.02.2016, Sayı: 29629, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/02/20160219-2.pdf (20.05.2018).

Zoralımın yapılabilmesi için Sözleşme'ye taraf devletlerin öncelikle ulusal hukuklarında terörizmin finansmanına ilişkin yasal düzenlemelere yer vermesi gerekir (CETS No. 198, m. 3/1).[352] Sözleşme'ye göre bu tür yasal bir düzenlemenin yapılması zorunludur.[353] Çünkü terör suçu nedeniyle şüphelenilen kişinin gelirlerinin ve malvarlıklarının dondurulabilmesi, diğer devletlere transferi ve bu varlıklara el konulabilmesi için bu konuların prosedürünü belirleyen bir yasal düzenlemeye ihtiyaç vardır (CETS No. 198, m. 5/1).[354] Yasal düzenlemeler sonrasında devletler bu düzenlemelerde belirlediği üzere uygun araçlarla gelirler ve malvarlıklar üzerinde zoralım yapabilir (CETS No. 198, m. 2/2).[355]

Yasal düzenlemeler içerisinde terör suçu nedeniyle şüphelenilen kişinin varlıklarının veya bu varlıkları elden çıkarma yollarının tespit ve takip edilebilmesine olanak veren hükümler olabilir. Böylece ilgili devlet, terör suçu nedeniyle şüphelenilen kişinin banka hesaplarını takip edebilir veya banka hesaplarına el koyabilir. Ticari veya mali konularda da takip yapılabilir. Bu gibi düzenlemeler sonrasında bankalar gizlilik nedeniyle talep eden devletin ilgili kurumlarına bilgi veya belge veremeyeceğini ileri süremez. Yine talepte bulunan devletin ilgili kurumları terör suçu nedeniyle şüphelenilen kişinin varlıklarına el koyacaksa banka bu gibi bir işlemin yapılamayacağını da ileri süremez (CETS No. 198, m. 7/1).[356]

---

[352]CETS No. 198'in 3. maddesinin 1. fıkrası şöyledir: *"Taraflar, suç araçları ile gelirlerin veya bu gelirlere eşdeğer malların ve aklanan malvarlığının müsadere edilebilmesi için yasal ve gerekli olabilecek diğer önlemleri alacaklardır."* Bkz. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/02/20160219-2.pdf (20.05.2018).

[353]Türkiye'de de terörün finansmanıyla etkin mücadele amacıyla 6415 sayılı Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanun çıkartılmıştır. Bkz. Kabul Tarihi. 07.02.2013, Resmi Gazete. 16.02.2013, Sayı: 28561, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/02/20130216-3.htm (20.05.2018).

[354]CETS No. 198'in 5. maddesinin 1. fıkrası şöyledir: *"Taraflar dondurma, el koyma ve müsadere tedbirlerinin aşağıdaki hususları da kapsaması için yasal ve gerekli olabilecek diğer önlemleri alacaklardır."* Bkz. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/02/20160219-2.pdf (20.05.2018).

[355]CETS No. 198'in 2. maddesinin 2. fıkrası şöyledir: *"Taraflar, özellikle, yasal veya yasa dışı kökenli, tamamen veya kısmen terörizmin finansmanı için herhangi bir şekilde kullanılan veya kullanılmak için tahsis edilen malın veya bu suçtan elde edilen gelirin araştırılmasını, takip edilmesini, belirlenmesini, dondurulmasını, el konulmasını ve müsaderesini temin edecek bu amaçla mümkün olan en geniş işbirliğini sağlayacaklardır."* Bkz. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/02/20160219-2.pdf (20.05.2018).

[356]CETS No. 198'in 7. maddesinin 1. fıkrası şöyledir: *"Taraflar, 3., 4. ve 5. maddelerde belirtilen işlemlerin yapılması için mahkemelerinin ve diğer yetkili makamlarının, banka kayıtlarına, mali ve ticari kayıtlara erişilmesine veya el konulmasına karar verme yetkisine haiz olmaları için gerekli olabilecek yasal ve diğer tedbirleri alacaklardır. Taraflar, banka gizliliği gerekçesiyle işbu madde*

İlgili devlet yasal düzenlemenin içerisine terör suçu nedeniyle şüphelenilen kişinin kendi ülkesinde açtırdığı hesapların gerçekliğini öğrenmek veya hesaplara ilişkin ayrıntılı bilgi edinmek için hükümler koyabilir. İlgili devletin yasal kurumları bu tür işlemlere yönelik araştırma yapmaya başladığında terör suçu nedeniyle şüphelenilen kişiye banka tarafından hesaplara ilişkin bilgi akışı gizlilik gerekçesiyle kesilebilir.[357] Ayrıca araştırmaya ilişkin hükümler de yasal düzenleme içerisinde yer alabilir. Böylece ilgili devlet adına araştırma yapan kişilerin dijital materyallere el koyması, özel belge talebi veya eft, havale vb. şeyleri incelemesinin önünde hiçbir engel kalmayacaktır (CETS No. 198, m. 7/3).[358] Bu hükümler yalnızca bankalar için geçerli değildir. Yasal düzenlemeye konu edilebilecek böyle hükümlere finans kurumları da tabidir (CETS No. 198, m. 7/2).[359] İnsan haklarının korunması bağlamında Sözleşme'yle uyumlu ulusal bir düzenleme için etkili başvuru hakkının güvence altına alındığını gösteren hükümlere de yer verilmesi gerekir (CETS No. 198, m. 8).[360]

---

*hükümlerini uygulamaktan kaçınamayacaklardır."* Bkz. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/02/20160219-2.pdf (20.05.2018).

[357]AİHM'e göre terörle mücadelede gizli bilgiler kullanılabilir. Hatta Mahkeme bunu gerekli görmüştür. Bkz. Akgün/Türkiye Davası; Gizli bilgiler AİHS'in 8. maddesinde yer alan ilkeler çerçevesinde elde edilmelidir. Yani istihbarat bilgileri "kanunla öngörülme, müdahalenin meşru bir amaç taşıması ve demokratik toplumda gereklilik" ilkelerine uygun bir şekilde elde edilmelidir. Zaten AİHM, terörle ilgili elde edilecek bilgilerin amacının meşru olduğunu belirtmektedir. Özel hayata saygı ile terörün engellenmesi arasında da bir denge olmalıdır. Ayrıca ilgili devlet bu dengeyi kurduğunu Mahkeme önünde ispatlamalıdır. Bkz. European Court of Human Rights, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Hakkında Rehber (Terör)**, s. 9.

[358]CETS No. 198'in 7. maddesinin 3. fıkrası şöyledir: *"Taraflar, gelirlerin belirlenmesini, takibini, kanıt toplanmasını kolaylaştıracak, müşahede, haberleşmenin dinlenmesi, bilgisayar sistemlerine erişim ve belirli belgelerin çıkartılması emri gibi özel soruşturma tekniklerinin kullanılabilmesi için yasal ve gerekli diğer tedbirlerin alınmasını değerlendireceklerdir."* Bkz. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/02/20160219-2.pdf (20.05.2018).

[359]CETS No. 198'in 7. maddesinin 2. fıkrası şöyledir: *"1. fıkra saklı kalmak koşuluyla, Taraflar,*

*a. Gerçek veya tüzel kişinin, kendi ülkesinde herhangi bir bankada, ne türde olursa olsun bir veya daha fazla hesabın hamili veya gerçek yararlanıcısı olup olmadığının tespit edilebilmesi, eğer öyleyse teşhis edilen hesaplara ilişkin bütün ayrıntıların elde edilebilmesi,*

*b. Herhangi bir gönderici veya alıcı hesabına ilişkin bilgiler dahil olmak üzere, belirli banka hesaplarına ve bir veya birden fazla belirli hesap aracılığıyla belirli bir dönemde gerçekleştirilmiş olan bankacılık işlemlerine ilişkin bilgilerin elde edilebilmesi,*

*c. Teşhis edilmiş bir veya daha fazla hesap aracılığıyla gerçekleştirilen bankacılık işlemlerinin belirli bir dönemde izlenebilmesi,*

*Bankaların, a, b veya c bendleri uyarınca araştırılan veya elde edilen bilginin veya bir soruşturmanın gerçekleştirilmekte olduğunun, ilgili banka müşterisine veya diğer üçüncü şahıslara açıklamamalarının sağlanabilmesi için gerekli olabilecek yasal ve diğer önlemleri alacaklardır. Taraflar bu hükmün banka dışı mali kurumlar nezdindeki hesaplara da teşmil edilmesini dikkate alacaklardır."* Bkz. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/02/20160219-2.pdf (20.05.2018).

[360]CETS No. 198'in 8. maddesi şöyledir: *"Taraflar, 3., 4. ve 5. madde ile bu bölümdeki ilgili diğer hükümler uyarınca alınan önlemlerden etkilenen ilgili tarafların haklarını korumak amacıyla etkili*

Sözleşme'yi imzalayan devletler arasında işbirliği söz konusu olabilir (CETS No. 198, m. 15/1).[361] Ancak işbirliğin sınırını talepte bulunulan devletin iç hukukuna aykırı olmaması şartı belirlemektedir. İç hukukuna aykırı olmadığı kadarıyla talepte bulunulan devlet paylaşımda veya yardımda bulunabilir (CETS No. 198, m. 15/3).[362] Yani talepte bulunulan devletin Sözleşme'ye dayanarak yapılan talebi reddetme hakkı vardır. Terör suçu nedeniyle şüphelenilen kişinin soruşturmasına ve kovuşturmasına bir zarar gelmesi durumunda ise talepte bulunulan devlet işbirliğini erteleyebilir (CETS No. 198, m. 29).[363]

Uluslararası işbirliği kapsamında bir devletin zoralım talebinde bulunabilmesi için mahkeme kararı gereklidir (CETS No. 198, m. 23/1-a).[364] Uluslararası işbirliği talep edilen devlet, talebi yapan diğer devletin sunduğu mahkeme kararını ilgili makamlarına iletmelidir. Talepte bulunulan devletin ilgili makamları mahkeme kararını inceledikten ve bir karara vardıktan sonra gücü nispetince talepte bulunan devlete yardımcı olabilir (CETS No. 198, m. 23/1-b).[365] Terör suçu nedeniyle şüphelenilen kişinin malvarlığı talepte bulunulan devletin sınırları içerisinde bulunuyorsa talepte bulunulan devlet bu malvarlığı nakte çevirerek zoralımı gerçekleştirebilir. Bu bilgiye rağmen talepte bulunulan devlet zoralımı yapamamışsa farklı bir mal karşılığında da işbirliği şartları yerine getirilebilir (CETS No. 198, m.

---

*kanun yollarına başvurmalarını teminat altına alacak yasal ve gerekli olabilecek diğer önlemleri alacaklardır."* Bkz. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/02/20160219-2.pdf (20.05.2018).

[361]CETS No. 198'in 15. maddesinin 1. fıkrası şöyledir: *"Taraflar, gelirler ve araçların müsaderesi amacıyla inceleme ve kovuşturma yapılmasını teminen birbirlerine mümkün olan en geniş ölçüde karşılıklı işbirliğinde bulunacaklardır."* Bkz. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/02/20160219-2.pdf (20.05.2018).

[362]CETS No. 198'in 15. maddesinin 3. fıkrası şöyledir: *"2.b fıkrasında öngörülen soruşturma yardımı veya geçici önlemler, talepte bulunulan Tarafın ulusal yasası izin verdiği ölçüde ve uyarınca yerine getirilecektir. Bu önlemlerden biriyle ilgili talebin, talepte bulunan Tarafın yasası uyarınca gerekli görülen formaliteleri veya usulleri zorunlu kıldığı durumda, talepte bulunulan Taraf, bu formaliteleri veya usulleri bilmiyor olsa da, talebi, kendi ulusal hukukunun temel ilkelerine aykırı olmayacağı ölçüde karşılayacaktır."* Bkz. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/02/20160219-2.pdf (20.05.2018).

[363]CETS No. 198'in 29. maddesi şöyledir: *"Talepte bulunulan Taraf, kendi makamlarınca yürütülen soruşturma veya kovuşturmalara halel getirecekse, talep üzerine yapacağı işlemi erteleyebilir."* Bkz. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/02/20160219-2.pdf (20.05.2018).

[364]CETS No. 198'in 23. maddesinin 1. fıkrasının a bendi şöyledir: *"Bu araçlar veya gelirlerle ilgili olarak talepte bulunan Tarafın mahkemesince verilmiş bir müsadere emrini uygulayacak; veya …."* Bkz. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/02/20160219-2.pdf (20.05.2018).

[365]CETS No. 198'in 23. maddesinin 1. fıkrasının b bendi şöyledir: *"Bir müsadere emrinin alınması amacıyla talebi kendi yetkili makamlarına sunacak ve böyle bir emir verildiği takdirde bunu uygulayacaktır."* https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/02/20160219-2.pdf (20.05.2018).

23/3).[366] Talepte bulunulan devletin işbirliğinden kaynaklı parasal giderleri olmuşsa zoralımdan elde edilen gelirin bir kısmıyla bu gider karşılanabilir (CETS No. 198, m. 24/1-4).[367]

Zoralım için yeniden başvurma durumu ortaya çıkarsa (müsadere emrinin gözden geçirilmesi) bu durumda talep eden devletin mahkeme kararını yerine getirilebilir. Bu konuda karar verme yetkisi talep edilen devlete aittir (CETS No. 198, m. 24/5).[368] Talepte bulunan devlet, zoralıma ilişkin mahkeme kararını talepte bulunulan devlete tevdi ettikten sonra terör suçu nedeniyle şüphelenilen kişi sırf zoralımın gecikmesi nedeniyle hürriyetinden yoksun bırakılamaz (CETS No. 198, m. 27).[369] Terör suçu nedeniyle şüphelenilen kişi ancak suç oluşturan farklı fiillerinden dolayı hürriyetinden yoksun bırakılabilir.

Mülkiyet hakkına müdahale örgütlü suçlarda kullanılabilen önemli hukuki araçlardan birisidir. Nitekim AİHM, Phillips/Birleşik Krallık davasında mülkiyet hakkına müdahalenin caydırıcı bir etkisi olduğu ifade etmiştir.[370] Mülkiyet hakkına müdahalede bulunabilmek için yasal düzenleme (kanunla öngörülme, erişilebilirlik, ilgili devletin yasal mevzuata uygun davranması), meşru amaç, kamu yararı ve ölçülülük ilkesi kriterlerini taşıması gerekir.

---

[366]CETS No. 198'in 23. maddesinin 3. fıkrası şöyledir: *"Müsaderenin uygulanacağı mal, talepte bulunulan Tarafta yer alıyorsa, birinci fıkranın hükümleri, gelirin değerine karşılık gelen miktarda paranın ödenmesi şeklindeki müsaderelere de uygulanacaktır. Böyle durumlarda, 1. fıkra uyarınca müsadere uygulanırken talepte bulunulan Taraf, eğer ödeme yapılmadıysa, bu amaca (müsadereye) uygun herhangi bir mal üzerinde alacağı tahsil edecektir."* Bkz. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/02/20160219-2.pdf (20.05.2018).

[367]CETS No. 198'in 24. maddesinin 1. fıkrası şöyledir: *"23. madde kapsamındaki müsadere kararının alınması ve uygulanması usulleri, talepte bulunulan Tarafın mevzuatına tabi olacaktır."* CETS No. 198'in 24. maddesinin 4. fıkrası şöyledir: *"Müsadere, bir miktar paranın ödenmesini gerektiriyorsa, talepte bulunulan tarafın yetkili makamları bu miktarı, müsaderenin uygulanması kararının alındığı tarihte geçerli olan kur üzerinden o ülkenin (talepte bulunulan taraf) para birimine çevirecektir."* Bkz. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/02/20160219-2.pdf (20.05.2018).

[368]CETS No. 198'in 24. maddesinin 5. fıkrası şöyledir: *"23. maddenin 1.a fıkrasının uygulanması durumunda, talepte bulunulan taraf, müsadere emrinin gözden geçirilmesine dair yapılacak başvuru konusunda karar verme hakkına tek başına sahip olacaktır."* Bkz. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/02/20160219-2.pdf (20.05.2018).

[369]CETS No. 198'in 27. maddesi şöyledir: *"Talepte bulunulan Taraf, talepte bulunan Taraf talebinde belirttiği takdirde, gıyabi tutuklama veya kişiyi özgürlüğünden mahrum edecek diğer bir kısıtlayıcı tedbiri 23. madde çerçevesinde yapılan bir talebin sonucu olarak almayacaktır."* Bkz. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/02/20160219-2.pdf (20.05.2018).

[370]European Court of Human Rights, Phillips/Birleşik Krallık Davası, 2001, https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-64117%22]} (01.08.2022).

Kanun ile öngörülme kriteri bir devletin mülkiyet hakkına müdahale edilebilmesinin ancak yasal mevzuat çerçevesinde olabileceğini ifade eder. AİHM mülkiyet hakkına ilişkin ihlallerde öncelikle ilgili devletin kanunları çerçevesinde mülkiyet hakkına müdahale edip etmediğine bakmaktadır. Nitekim AİHM, Ünsal Öztürk/Türkiye davasında yapmış olduğu incelemelerde davanın görüldüğü tarihte 3713 sayılı TMK'nın 8. maddesinin 2. fıkrasının müsadere edilen kitaplara ilişkin bir düzenleme içermediğini ifade etmiştir.[371] Mülkiyet hakkının birinci kriterine göre yasal düzenlemenin varlığı yeterli değildir. İlgili düzenleme kanunla öngörülmeli, erişilebilir olmalı ve mülkiyet hakkına müdahalede uygulanmalıdır. AİHM, ihlal kararı verdiği Ljaskas/Hırvatistan davasında kanunla öngörülmeyi devletin bireylere karşı olabilecek keyfi uygulamalarının önüne geçebilecek bir düzenleme olarak ifade etmektedir.[372] Yani mülkiyet hakkı bağlamında kanunla öngörme bireyleri, devlete karşı güvence altına almalıdır. AİHM, Brezovec/Hırvatistan[373] ve Mullai ve Diğerleri/Arnavutluk[374] kararlarında ise kanunla öngörülme şartı ile birlikte erişilebilirlik kriterinin yerine gelmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu iki kriter hem suçun tanımında hem de ceza miktarında uygulanmalıdır. AİHM'e göre mülkiyet hakkına müdahale için yasal bir mevzuatın varlığı, kanunla öngörülme ve erişilebilirlik yeterli değildir. Mülkiyet hakkına müdahalenin yasal düzenleme çerçevesinde yapılması gerekir. Nitekim AİHM, Papamichalopoulos ve Diğerleri/Yunanistan davasında Yunanistan'ın iç hukuk düzenlemesine göre ordunun ilgili kişinin arazisini işgal ettiği sonucuna varmıştır.[375]

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne göre mülkiyet hakkına müdahale meşru bir amaç taşımalıdır. Terör suçlarında meşru amaç terörün kendisidir. Meşru amacın gerçekleşebilmesi için üç kriterin yerine gelmesi gerekir. Birincisi, terör ihbarı gerçek

[371]European Court of Human Rights, Ünsal Öztürk/Türkiye Davası, 2005, https://hudoc.echr.coe.int/ (01.08.2022).
[372]European Court of Human Rights, Ljaskas/Hırvatistan Davası, 2016, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2258630/11%22],%22itemid%22:[%22001-169658%22]} (01.08.2022).
[373]European Court of Human Rights, Brezovec/Hırvatistan Davası, 2011, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-104155%22]} (01.08.2022).
[374]European Court of Human Rights, Mullai ve Diğerleri/Arnavutluk, 2010, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%229074/07%22],%22itemid%22:[%22001-97882%22]}(01.08.2022).
[375]European Court of Human Rights, Papamichalopoulos ve Diğerleri/Yunanistan Davası, 1993, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22Papamichalopoulos%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-57836%22]} (01.08.2022).

ve kesin olmalıdır. İkincisi, terör haberinin gerçek ve kesin olduğu ilgili devlet tarafından AİHM önünde ispatlanmalıdır. Üçüncüsü, toplantı ve gösteri yürüyüşü gibi temel hak ve hürriyetlere müdahalede bulunabilmek için şiddete başvurulmalı veya şiddete yol açılmış olunmalıdır. Bu kriterler yerine geldiğinde mülkiyete müdahale hakkı meşru bir amacı taşıyabilir. Kanımızca mülkiyet hakkı bağlamında meşru amaç gerçek ve kesin bir terör saldırısı veya terörizmin finansmanı suçuna ilişkin olabilir. Gerçi Ünsal Öztürk/Türkiye davası dikkate alındığında basılı yayınlarda bu bağlamda değerlendirilebilir.

Kamu yararı ise toplumun genel çıkarlarını ifade eder. Terörün engellenmesi ve terör suçu sonucu yapılacak müsadere zaten toplumun çıkarına yapılan bir işlemdir. Hatta AİHM'in Grifhorst/Fransa davasına göre mülkiyet hakkına müdahale ile kamu yararının gözetilmesi hususunda devletlerin takdir yetkisi daha geniştir. Ancak takdir yetkisi ile temel hak ve hürriyetler arasında denge kurulmalıdır.[376]

Ölçülülük ilkesi ise müsaderenin miktarıyla ilgilidir. Örneğin AİHM, Sadocha/Ukrayna davasında sınırı geçerken beyan edilmeyen paranın tümünün müsadere edilmesini ölçülülük ilkesine aykırı bularak ihlal kararı vermiştir.[377] Yine Imeri/Hırvatistan davasında AİHM aynı yönde karar vermiştir.[378] Bu kararlara göre ölçülülük ilkesi yalnızca suça konu olan eşyanın müsaderesinin yapılabileceğini ifade etmektedir.

Sonuç olarak terör suçu nedeniyle şüphe altında bulunan kişilerin varlıkları dahi hukuk çerçevesinde zoralıma tabi tutulmalıdır. Suçta ve cezada kanunilik ilkesi gereği devletler öncelikle terörizmin finansmanına ilişkin bir yasa çıkarmalıdır. Bu yasal düzenleme ihlal edilebilecek temel hak ve hürriyetlerin korunmasına yönelik

[376]European Court of Human Rights, Grifhorst/Fransa Davası, 2009, https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-91448%22]} (01.08.2022).

[377]European Court of Human Rights, Sadocha/Ukrayna Davası, 2020, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2277508/11%22],%22itemid%22:[%22001-202421%22]} (01.08.2022).

[378]European Court of Human Rights, Imeri/Hırvatistan Davası, 2021, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22terrorism%22],%22languageisocode%22:[%22ENG%22],%22kpthesaurus%22:[%22369%22,%22635%22,%2294%22,%22509%22,%22304%22,%22311%22,%22321%22,%2262%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22kpdate%22:[%222012-08-01T00:00:00.0Z%22,%222022-08-01T00:00:00.0Z%22],%22itemid%22:[%22001-210495%22]} (01.08.2022).

hükümleri içermelidir. Özellikle yasal düzenlemelerle varlıkları zoralıma tabi tutulan terör suçu şüphelilerine itirazda bulunma ve dava açma hakkı tanınmalıdır. Temel hak ve hürriyetlerin yanı sıra CETS No. 198 uluslararası işbirliği konusuna da yer vermiştir. Dolayısıyla iç hukukta ihdas edilecek terörizmin finansmanına ilişkin mevzuat bu bağlamda düzenlenmelidir. Ayrıca iç hukuk düzenlemesi yapılırken kanunla öngörülme, erişilebilirlik ve devletlerin ilgili düzenlemeye göre davranıp davranmadıkları da dikkate alınmalıdır. Uygulamada ise mülkiyet hakkına müdahale meşru olmalı ve kamu yararı amacı taşımalıdır. Ayrıca gelir veya malvarlığa ilişkin müsadere işlemi yalnızca suça ilişkin eşya üzerinde olmalıdır. Yani ilgili devletler müsadere yaparken ölçülülük ilkesine uymalıdır.

Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi ve Ek Protokol'ünde terör suçlarında mülkiyet hakkına müdahaleye ilişkin herhangi bir düzenleme yoktur. Ayrıca AKTÖS ve Ek Protokol'ünün, CETS No. 198 gibi dondurma ve müsadereye ilişkin düzenlemelerin yer aldığı sözleşmeleri kapsam altına almadığı görülmektedir. AKTÖS'ün 26. maddesinin 1. fıkrasına bakıldığında bu durum açıkça görülebilir. Bu durum AKTÖS ve Ek Protokol'ü için büyük bir eksikliktir. Kanımızca öncelikle AKTÖS'ün 26. maddesinin 1. fıkrasında yer alan sözleşmelere CETS No. 198 eklenmelidir. Daha sonra Sözleşme'de mülkiyet hakkına ilişkin bir kenar başlık açılabilir. AKTÖS'te böyle bir düzenleme yapılırsa Ek Protokol zaten AKTÖS'ü tamamlamak üzere imzaya açıldığından Ek Protokol'de düzenleme yapılmasına gerek kalmayacaktır. Mülkiyet hakkına müdahaleye ilişkin devletlerin uygulamalarına bakıldığında AİHM tarafından birçok ihlal kararı verildiği görülecektir. Ancak ihlal kararlarının çoğu terörle bağlantılı değildir. Yine de terörle bağlantılı olan ihlal kararlarının varlığı göz önüne alındığında AKTÖS ve Ek Protokol'ünün taraf devletlerin uygulamaları üzerinde genellikle etkili olmadığı söylenebilir.

### 2.3.6. Keyfi Uygulamanın Yasaklanması

Bakanlar Komitesi'ne göre insan haklarını ön planda tutacak bir şekilde yapılacak terörle mücadelede dikkat edilmesi gereken ikinci ilke keyfi uygulamanın yasaklanmasıdır.[379] Bakanlar Komitesi bu ilkeyi: *"Devletlerin terörle mücadele konusunda aldığı tüm tedbirlerin, her tür keyfiyetten ve ayrımcı ya da ırkçı muameleden uzak, insan haklarını ve hukukun üstünlüğünü gözeten tedbirler alması ve uygun bir denetime tabi olması gerekir."*[380] şeklinde açıklamaktadır.

Keyfi uygulamanın yasaklanabilmesi için terörle mücadele eden yetkili makamları ve birimleri bağlayan normların bulunması gerekir. Bu normlar yaşam hakkında olduğu gibi kanunda öngörülme şartını karşılamalıdır. Buna göre normların bağlayıcı olabilmesi için öncelikle devletlerin yasalarında yer alması gerekir. Ancak keyfi uygulamaların engellenebilmesi veya azaltılabilmesi için normların yalnızca yasalarda yer alması yeterli değildir. İlgili normların kanun ve diğer düzenleyici işlemlerde ayrıntılı olarak yer alması gerekir. Çünkü terör suçu nedeniyle suç şüphesi altında bulunan kişilere nasıl davranılacağı veya terörist saldırı anında nasıl müdahale edileceğinin sınırları ayrıntılı bir şekilde belirlenmezse insan hakları ihlalleri gerçekleşebilir.

Kanunla öngörülmeye ilişkin yapılması gereken düzenlemeler yalnızca terör suçu nedeniyle suç şüphesi altında olanlara veya terör saldırısı gerçekleştirenlere yönelik olmamalıdır. Aynı zamanda terörle mücadele uygulamalarında bulunan görevliler içinde gerekli düzenlemeler yapılmalı ve eğitimler verilmelidir. Nitekim AİHM, McCann ve Diğerleri/Birleşik Krallık davasında terörle mücadele eden kim varsa hukuk çerçevesinde gerekli eğitimlerin verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Hatta AİHM, Şimşek ve Diğerleri/Türkiye davasında ateşli silahların kullanımına ilişkin talimatların açık, net, anlaşılabilir olması ve uygulamaların buna göre yapılması gerektiğini ifade etmiştir. AİHM, Abdullah Yılmaz/Türkiye davasında ise teorik ve pratik eğitimler verildikten sonra terörle mücadele edecek görevlilerin bu eğitimleri

[379] "Yasal takibat" adlı ilke de bu bölümde incelenecektir. Bkz. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, **İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Hakkında İlkeler,** s. 11.
[380] Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, **İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Hakkında İlkeler,** s. 10.

alanların arasından dikkatle seçilmesi gerektiğini ifade etmiştir.[381] Bu şekilde terörle mücadelede keyfi uygulamaların önüne geçilebilir.

Terörle mücadelede keyfi uygulamaların önüne geçebilmenin diğer bir yolu da terörle mücadele uygulamalarının denetlenerek hukukun üstünlüğünün sağlanmasıdır. Hukukun üstünlüğünü gözeten uygun bir denetimin başlangıcı, dava açma ve açılmış bir davada kendini savunma gibi temel hakların anayasal normlar kapsamında koruma altına alınmasıyla olabilir.[382]

Diğer taraftan bir normun ilgili devletin mevzuatında hükme bağlanması keyfi uygulamaların önüne geçemeyebilir.[383] Terörle mücadeleye ilişkin düzenlemelerin uygulandığını denetleyebilecek yetkiye sahip kurumların varlığı da gereklidir. Bu kurumlar yargı organlarıdır. Terörle mücadele eden kişilerin hukuka uygun davranıp davranmadıklarının tespiti ancak yargı organları tarafından yapılabilir. İhlal kararları da bu minvaldedir. Nitekim Anayasa Mahkemesi, Ö. K. davasında temel hak ve hürriyetlere ilişkin açık, net ve anlaşılabilir kararların, keyfi yorum ve uygulamaların sonuçlarının denetimi konusunda yetkili olduğunu vurgulamıştır.[384]

Kamu görevlilerinin terörle mücadele uygulamalarındaki fiillerinin etkin bir şekilde denetlenebilmesinin yolu hukuka uygun bir şekilde kurulmuş, bağımsız ve tarafsız olan mahkemelerin varlığına bağlıdır. Bu mahkemelerin aldığı kararlar devlet tüzel kişiliği aracılığıyla uygulanmalıdır.[385]

Mahkemelerin bağımsızlığı ve tarafsızlığı konusunda öncelikle bakılacak şey görülecek davada kişinin sivil veya asker olduğunun tespitidir. Günümüzde bazı devletlerin yargı düzeni içerisinde hem sivillere yönelik hem de askerlere yönelik mahkemeler vardır. Siviller, sivil mahkemelerde; askerler de sırf askeri suçlarından

[381]European Court of Human Rights, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Hakkında Rehber (Terör)**, s. 15.
[382]Erdoğan, **Anayasa Hukuku**, s. 190.
[383]Örneğin Anayasa Mahkemesi'ne göre; *"suç isnadı altındaki kişi, savunma için yeterli imkana yani gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmalıdır."* Bkz. Hakan Tatar davası. Karar Tarihi. 06.10.2021, Resmi Gazete. 14.01.2022, Sayı: 31719, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/9325 (06.04.2022).
[384]Anayasa Mahkemesi, Ö. K. davası. Karar Tarihi. 02.03.2022, Resmi Gazete. 06.04.2022, Sayı: 31801, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/29531 (06.04.2022).
[385]Feyyaz Gölcüklü, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Adil Yargılama", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. 49, 1994, s. 210.

dolayı askeri mahkemede yargılanabilir. Bu durum mahkemelerin bağımsızlığına ve tarafsızlığına zarar vermemektedir. Yani sivillerin, sivil mahkemelerde; askerlerin ise sırf askeri suçlarından dolayı askeri mahkemede soruşturulması ve kovuşturulması olağan bir durumdur.[386] Nitekim AİHM, Mustafa Tunç ve Fecire Tunç davasında asker bir kişinin yaralanması sonucunda askeri savcılık tarafından soruşturma açılmasının mahkemenin bağımsızlığına halel getirmeyeceği görüşündedir. AİHM aynı kararda balistik incelemesi için asker olan bir kişinin bilirkişi olarak atanmasını mahkemenin tarafsızlığına halel getirmeyeceğini ifade etmiştir.[387]

Mahkemelerin bağımsızlığı ve tarafsızlığı konusunda mahkemelerin kuruluş biçimi de önemlidir. AİHM'e göre mahkemeler kanunla kurulmalıdır.[388] Ancak kanunla kurulan ve hukuka uygun bir şekilde karar veren her kurum AİHM'e göre yargı organı sayılmamaktadır. Öncelikle bu tür organların kararları bağlayıcı olmalıdır. Daha sonra bu tür kurumların aldığı kararlar devlet eliyle uygulanmalıdır. Bu noktada AİHM bağlayıcılığı olmayan kararlar alan bir kurumu yargı organı olarak kabul etmemektedir.[389]

Uygulamada mahkemelerin derdest olan bir davayı bağımsız ve tarafsız bir şekilde değerlendirebilmesinin veya ilgili somut olayı yorumlayabilmesinin ve bu şekilde denetim görevini yerine getirebilmesinin diğer bir yolu da devlet erklerinin müdahalesi olmadan yargılama faaliyeti gerçekleştirebilmesine bağlıdır. Bu konu masumiyet karinesiyle de bağlantılıdır. Nitekim Anayasa Mahkemesi, Ayşe Ortak davasında masumiyet karinesinin sağladığı güvencelerin iki yönü bulunduğunu ifade etmiştir. Birincisi, adli ve idari makamlar başta olmak üzere hüküm tesis edilene kadar

---

[386]Sırf askeri suç, yalnızca asker kimselerin askeri hizmet veya görevi dolayısıyla işleyebildiği suçlar olarak tanımlanabilir. Hakan Gündüz, "Askeri Suçların Soruşturulmasına ve Kovuşturulmasına İlişkin İstisnai Düzenlemeler", **TAAD**, S. 44, 2020, s. 243.

[387]European Court of Human Rights, Mustafa Tunç ve Fecire Tunç/Türkiye Davası, 2015, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22tarafs%C4%B1z%20ve%20ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1z%22],%22languageisocode%22:[%22TUR%22],%22respondent%22:[%22TUR%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-159265%22]} (16.04.2022).

[388]Cüneyt Altıparmak, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Altıncı madde Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Esasları", **TBB Dergisi**, C. 63, 2006, s. 253.

[389]Ramadan Sanıvar, **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 6. maddesi Çerçevesinde Adil Yargılanma Hakkı ve Sanığa Tanınan Temel Haklar**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü, Gazimağusa 2012), s. 28.

hiçbir kimse veya organın açıklama yapamamasıdır. İkincisi, toplum nezdinde kişinin suçlu olduğu izlenimi verilmemesidir.[390]

Devlet erklerinin müdahalesi yalnızca yapacağı açıklamalarla sınırlı değildir. Mahkemeler bir konuda yargılama yaparken devletin diğer erkleri derdest bir dava için düzenleme yapmamalıdır.[391] Mahkemenin bağımsızlığı ve tarafsızlığı için bu durum yeterli değildir. Kümülatif olarak düşünüldüğünde siyasilerin ve idarede görevli bürokratların derdest olan bir dava hakkında fikir beyan etmemeleri veya başka türlü yollarla mahkemeyi baskı altında tutmamaları gerekir. Mahkemenin derdest olan davaya ilişkin kararını verirken her yönüyle bağımsız olarak karar verebilmesi için bu tür hakların anayasal düzeyde koruma altına alınması gerekir. Nitekim AİHM'e göre bu türden bir bağımsızlığın sağlanabilmesi için hakim veya mahkeme heyetinin atanma şekli, hakimlerin görevde kalma süreleri, hakimlik ve savcılık teminatının varlığı ve dışarıdan bakıldığında yargı organının bağımsız görünüp görünmediği hususları dikkate alınmalıdır.[392]

Tarafsızlık kavramı ise hakim(ler) ile ilgilidir. Tarafsızlık, mahkeme üyelerinin karar verirken anayasa, yasa ve vicdani kanaatleriyle sınırlanması ve değer yargıları, siyasi ve ideolojik eğilimlerinden sıyrılarak karar vermesidir.[393] Tarafsızlığın ön şartı bağımsız mahkemelerin varlığıdır. Dolayısıyla aslında bağımsızlık ve tarafsızlık kavramları birbirinden ayrı düşünülemez.[394] Nitekim siyasi baskı altında kalan bir hakimin veya mahkeme heyetinin tarafsız olabileceği de söylenemez. AİHM, Hakan Baş/Türkiye davasında yargı mensuplarının görevlerini bağımsız bir şekilde yerine getirebilmeleri için ulusal hukuk tarafından korunmaları ve buna ilişkin düzenlemelere uyulması gerektiğini ifade etmiştir.[395] Anayasa Mahkemesi'ne göreyse ihtilafın

---

[390]Anayasa Mahkemesi, Ayşe Ortak davası. Karar Tarihi. 06.01.2022, Resmi Gazete. 06.04.2022, Sayı: 31801, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/25011 (07.04.2022).

[391]Ender Ethem Atay, "Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı İlkesi Işığında Danıştay", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 17, 2013, s. 1139.

[392]Gilles Duterte, **AİHM Kararlarından Örnekler**, Avrupa Konseyi Yayınları, Almanya 2003, s. 161.

[393]Ahmet Karakocalı, "Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı İlkelerine İlişkin Düzenlemelerin Türk Hukuku ve Roma Özel Yargılama Sistemi Bakımından Değerlendirilmesi", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 6, 2015, s. 374.

[394]Karakocalı, **Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı İlkelerine İlişkin Düzenlemelerin Türk Hukuku ve Roma Özel Yargılama Sistemi Bakımından Değerlendirilmesi**, s. 374.

[395]European Court of Human Rights, Hakan Baş/Türkiye Davası, 2020, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22tarafs%C4%B1z%20ve%20ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1z%22],%22languageisocode%22:[%22TUR%22],%22respondent%22:[%22TUR%22],%22documentcoll

doğmasından önce görev ve yetkileri belirlenen ve bağımsız bir organ tarafından atanan hakimlerin olduğu bir mahkeme bağımsız ve tarafsız sayılabilir.[396]

Türkiye'de kurulan Devlet Güvenlik Mahkemeleri, Fransa'da Paris yargı çevresinde kurulan mahkeme ve İngiltere'de kurulan Diplock Mahkemeleri keyfi uygulamalara yol açabilecek, tarafsız ve bağımsız sayılamayacak mahkemelerdir. Nitekim AİHM'in 09.06.1998 tarihli Incal/Türkiye davası kararı, 08.07.1999 tarihli Karataş/Türkiye davası kararı, 28.10.1998 tarihli Çıraklar/Türkiye davası kararı ve 12.05.2005 tarihli Öcalan/Türkiye davası kararları irdelendiğinde Devlet Güvenlik Mahkemeleri tarzında mahkemelerin bağımsız ve tarafsız olmadığı görülmektedir.[397] Çünkü bu tür mahkemelerin yapısında asker hakim vardır. Asker olan hakim bağımsız bir organ tarafından değil idare tarafından ve idare içinden atanmaktadır. Dolayısıyla AİHM'e göre idareye bağımlı birisinin derdest bir davada bağımsız karar vermesi düşünülemez.

Sonuç olarak demokratik değerlere bağlı, insan haklarını ve hukukun üstünlüğünü gözeten bir terörle mücadele kanunla öngörülme şartının yerine getirilmesiyle birlikte gerçek anlamda bağımsız ve tarafsız mahkemelerin varlığı sayesinde gerçekleşebilir. Bu konuya ilişkin AKTÖS veya Ek Protokol'ünde herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. AKTÖS veya Ek Protokol'ünde mahkemelerin bağımsızlığına ve tarafsızlığına ilişkin hükümlerin bulunması sözleşmelerin temel hak ve hürriyetlerle birlikte değerlendirilmesi açısından önemlidir. Nitekim BM'nin bağımsız ve tarafsız bir yargı sağlamak amacıyla 29.11.1985 tarih ve 40/32 sayılı ve 13.12.1985 tarih ve 40/146 sayılı kararlarla BM Genel Kurulu'nda kabul ettiği "Yargı Bağımsızlığı Temel İlkeleri"[398] ile AİHS, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı ve Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'nde bağımsız ve tarafsız mahkemelere ilişkin yapılan düzenlemeler bu önemi ortaya koymaktadır. Bu yönüyle AKTÖS veya Ek Protokol'ü yetersizdir. Kanımızca AİHS'in 6. maddesinde hükme

ectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-201907%22]} (17.04.2022).

[396]Anayasa Mahkemesi, Emre Soncan davası. Başvuru Numarası. 2016/73490, Karar Tarihi. 11.03.2020, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/73490 (06.04.2022).

[397]İlgili davalar için bkz. https://hudoc.echr.coe.int/ (15.04.2022).

[398]Söz konusu ilkeler için bkz. https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/51159f30-8d0e-4bb4-becc-1446b51d1a5d.pdf (25.12.2022).

bağlanan adil yargılanma hakkına benzer bir düzenleme ile AKTÖS ve Ek Protokol'ündeki bu eksiklik giderebilir.[399] Diğer taraftan yukarıda mahkeme kararlarından iki sonuç çıkarılabilir. AKTÖS ve Ek Protokol'ü imzaya açılmadan önce verilen ihlal kararları göz önüne alındığında bağımsız ve tarafsız mahkemeye ilişkin ihlallerin devletler tarafından gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Üstelik bağımsız ve tarafsız mahkemeler kıstasının AKTÖS ve Ek Protokol'ünden önce imzalanan AİHS'te var olduğu bilindiği halde bu ihlaller gerçekleştirilmiştir. AKTÖS ve Ek Protokol'ünün imzaya açılmasından sonra da AİHM tarafından bu konuya ilişkin ihlal kararları verilmiştir. Başka bir deyişle mahkemelerin bağımsızlığına ve tarafsızlığına ilişkin devletlerin uygulamalarına bakıldığında AİHM tarafından çok sayıda ihlal kararı verildiği görülecektir. İhlal kararları göz önüne alındığında AKTÖS ve Ek Protokol'ünün taraf devletlerin uygulamaları üzerinde genellikle etkili olmadığı söylenebilir.

### 2.3.7. Verilen Cezalar

Bakanlar Komitesi'ne göre insan haklarını ön planda tutacak bir şekilde yapılacak terörle mücadelede dikkat edilmesi gereken altıncı ilke verilen cezalardır. Bakanlar Komitesi bu ilkeyi:

> *"Terör eylemiyle suçlanan bir kişiye verilecek cezaların, söz konusu eylemin gerçekleştirildiği tarihte, bu eylemin, herhangi bir fiil ya da ademi riayetin yol açtığı bir cürüm olarak kanunda yeri olması gerekir; bu cürme işlendiği tarihte geçerli olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez. Terör eylemi*

[399] AİHS'in 6. maddesi şöyledir: *"1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar aleni olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir. 2. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır. 3. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir: a. Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek; b. Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak; c. Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddi olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek; d. İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek; e. Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak."* Bkz. https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf (26.12.2022).

*sebebiyle hüküm giymiş bir kişiye hiçbir şart altında ölüm cezası verilemez, böyle bir cezanın verilmesi halinde bu ceza infaz edilemez."*[400] şeklinde açıklamaktadır.

Bakanlar Komitesi'nin ifade ettiği ilk ilke suçta ve cezada kanunilik ilkesidir. Suçta ve cezada kanunilik ilkesi insanların hukuki güvenliğinin sağlanması bakımından çok önemli bir ilkedir. Bu ilke yönetimde bulunan kişilerin keyfi uygulamalarına karşı bireyleri güvence altına almaktadır.[401] Nitekim Anayasa Mahkemesi, Mehmet Avcı davasında bir devletin ceza verme yetkisini kullanırken yapabileceği keyfi uygulamaların önüne geçebilmek için kanunilik ilkesinin kesin ve sert bir şekilde uygulanması gerektiğini ifade etmiştir.[402]

Suçta kanunilik ilkesi, bir fiilin işlenmesinden önce ilgili ceza kanununda suç olarak ihdas edilmesini ifade eder. Ceza da kanunilik ilkesi ise kanunda belirlenen soyut ceza miktarından başka bir ceza miktarı tayin edilememesi anlamına gelir.[403] Suçta ve cezada kanunilik ilkesi gereği ceza kanunlarında suçun unsurları ve soyut ceza miktarı açık, net ve anlaşılır bir şekilde yazılmalıdır. Yani ihdas edilen suçun hukuki belirlilik taşıması gerekir. Bu belirlilik sonucunda bireyler fiillerinin sonuçlarını öngörebilir.[404]

Hukukun üstünlüğünü koruyan bir terörle mücadele anlayışının yerleşebilmesi teröre ilişkin kavramların tanımlarının ceza veya terörle mücadele kanunlarında yer almasından geçmektedir. Terör, terörizm, terör örgütü ve bu kavramlarla bağlantılı diğer kavramların etraflı bir şekilde ceza veya terörle mücadele kanunlarında yazılmaması sonucunda herhangi bir kişi terörist olarak yaftalanma riski ile karşı karşıya kalabilir. Siyasi anlamda da böyle bir risk vardır. AKTÖS ve Ek Protokol'ünde de terör, terörizm ve terör örgütü tanımları yapılmamıştır. Bu nedenle devletler arasında hukuki veya siyasi problemler çıkabilir.

---

[400]Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, **İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Hakkında İlkeler,** s. 13.
[401]Ezgi Aygün Eşitli, "Suçların ve Cezaların Kanuniliği İlkesi", **TBB Dergisi**, S. 104, 2013, s. 229.
[402]Anayasa Mahkemesi, Mehmet Avcı davası. Karar Tarihi. 02.03.2022, Resmi Gazete. 21.04.2022, Sayı: 31816, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/12955 (24.04.2022).
[403]Ekrem Çetintürk, "Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında İdarenin Düzenleyici İşlemleriyle Suç ve Ceza Konulamaz İlkesi", **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, S. 9, 2017, s. 45.
[404]Anayasa Mahkemesi, Cemal Taluğ davası. Karar Tarihi. 10.02.2022, Resmi Gazete. 26.04.2022, Sayı: 31821, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/34827 (29.04.2022).

Diğer taraftan suçta ve cezada kanunilik ilkesinin gereklerini yerine getirmek bazen yeterli olmayabilir. Çünkü terör suçları çok hassas bir konudur. Örneğin bazı devletler liste yöntemiyle kişileri terörist olarak, örgütleri ise terör örgütü olarak ilan etmektedir. Halbuki ortak bir terör tanımının yapılamaması sonucunda bir devletin terörist dediği bir kişiye başka bir devlet müttefik diyebiliyor. Bu durumda yasal anlamda güvenlik sorunları çıkabilir. Hatta bu durum şiddeti benimsemeyen yasal örgütlere bile sıçrayabilir. Bu sefer de bir dernek veya grup terör örgütü olmakla yaftalanabilir.

Suçta ve cezada kanunilik ilkesinin terörle mücadeleyle bağlantısının belki de en önemli sonuçlarından biri de soyut tehlike suçlarıdır.[405] Bazen terörü ideoloji olarak benimsemiş kişiler bu ideolojisini yaymak isteyebilir. Herhangi bir şiddet türünü uygulamadan veya şiddete yol açmadan bu tür ideolojilerin dile getirilmesi demokratik toplumlarda normal karşılanmaktadır. İşte teröre ilişkin soyut tehlike suçları da bu tür konuşmaları suç kapsamına alabilmektedir. AKTÖS'te yer alan *"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik Suçu"* da bu bağlamda değerlendirilebilir. Bu durumda hukuki bir karışıklık meydana gelmektedir. Bazen bir devletin ilk derece mahkemeleri şiddet uygulamadan veya şiddete yol açmadan terör propagandası yapan kişilere hapis cezası verirken aynı devletin anayasa mahkemesi bu hapis cezasını insan haklarının ihlali olarak değerlendirmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi kararları incelendiğinde bu tür kararlara çokça rastlanılmaktadır.

Anayasa Mahkemesi, Mehmet Mihdi Bala davasında terör örgütlerinin kullandığı araçlardan birinin de propaganda olduğunu ifade etmiştir. Mahkeme terörün, terörizmin ve şiddetin meşru gösterilemeyeceğini ve ifade özgürlüğü kapsamında görülemeyeceğini belirtirken bu özgürlüğün sınırının şiddet uygulama veya şiddete yol açma olduğunu da ifade etmiştir.[406] Ayrıca Anayasa Mahkemesi; Zerga Öztürk, Zübeyde Füsun Üstel ve Diğerleri, Ayşe Çelik ve Sırrı Süreyya Önder bireysel başvuru davalarında propaganda gibi soyut tehlike suçlarına ilişkin

[405]European Court of Human Rights, Parmak ve Bakır/Türkiye Davası, 2019, https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:[%22ter%C3%B6r%20ve%20kanunilik%22],%22languageisocode%22:[%22TUR%22],%22appno%22:[%2222429/07%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-202774%22]} (17.06.2022).

[406]Anayasa Mahkemesi, Mehmet Mihdi Bala davası. Karar Tarihi. 08.01.2020, Resmi Gazete. 17.03.2020, Sayı: 31071, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/15088 (03.04.2022).

yargılamalarda diğer mahkemelere tavsiyede bulunmaktadır. Anayasa Mahkemesi'ne göre AKTÖS'te yer alan *"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik Suçu"*, TCK'da yer alan *"Örgüt Propagandası"* ve *"Suç İşlemeye Alenen Tahrik"* suçları gibi soyut tehlike suçlarının temel hak ve hürriyetler üzerinde her zaman baskı oluşturma potansiyeli vardır.[407]

Sonuç olarak AKTÖS ve Ek Protokol'ünde terör, terörizm ve terör örgütü tanımlarının yapılmaması ve soyut tehlike suçlarının varlığı insan hakları bakımından çok sayıda ihlali beraberinde getirebilir. Öncelikle ifade etmek gerekir ki terör, terörizm ve terör örgütü tanımlarının AKTÖS ve Ek Protokol'ünde bulunmamasının iki sonucu vardır. Birincisi, terör suçu nedeniyle suç şüphesi altında bulunan kişi eğer gerçekten AKTÖS veya Ek Protokol'ünde yer alan suçları işlemişse bu kişi cezalandırılamaz. Çünkü bir kişinin cezalandırılabilmesi için o kişinin fiilinin AKTÖS veya Ek Protokol'ünde yer alan terör suçlarının tanımına uyması gerekir. Yani fiil ile manevi ve maddi unsurların birbirine uyumlu olması gerekir. Ancak AKTÖS ve Ek Protokol'ünde terör, terörizm ve terör örgütü tanımları yapılmadığı için herhangi bir fiilin hangisinin kapsamına girdiğini belirlemek zordur. İkincisi, siyasi müdahaleler ile terör suçlusu olmayan bir kişi terörist; terör örgütü olmayan bir dernek ise terör örgütü olarak yaftalanabilir.

Diğer taraftan Anayasa Mahkemesi ve AİHM kararlarına bakıldığında soyut tehlike suçlarının temel hak ve özgürlükler üzerindeki baskısı da ortadadır. Buna rağmen AKTÖS'te bir soyut tehlike suçu olan *"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik"* suçuna yer verilmiştir. Bu suçun TCK'daki karşılığı *"Suç İşlemeye Alenen Tahrik"* suçudur. Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru kararları irdelendiğinde teröre ilişkin iki bin sekiz yüz seksen kişi tarafından bireysel başvuru yapıldığı ve çok sayıda ihlal kararı verildiği ortaya çıkmaktadır. Bireysel başvuruların birçoğu da terörle ilgili soyut tehlike suçları bağlamında ifade özgürlüğünden kaynaklı olduğu söylenebilir.[408]

[407]Anayasa Mahkemesi, Zerga Öztürk davası. Karar Tarihi. 09.01.2020, Resmi Gazete. 17.03.2020, Sayı: 31071, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/4556. Diğer kararlar için bkz. Zübeyde Füsun Üstel ve Diğerleri, Ayşe Çelik ve Sırrı Süreyya Önder davaları, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ (02.04.2022).

[408]Filtreleme kısmına "Terör" veya "Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik Suçu" şeklinde yazıldığında bu sonuç çıkmaktadır. Bkz. https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/4556 (27.07.2022).

Konuya ilişkin AKTÖS'teki diğer bir eksiklik ise Sözleşme'nin 8. maddesidir. Bu hükme göre AKTÖS'te yer alan terör suçlarının icrai hareketlerine başlanmasına gerek yoktur. Yani AKTÖS'te geçen terör suçlarının hazırlık aşamasında bile olunsa kişi terör suçlusu sayılabilecektir. Buradan iki sonuç çıkarılabilir. Birincisi, AKTÖS'te soyut tehlike suçu bulunması bile temel hak ve hürriyetleri tehdit ederken Sözleşme'de yer alan diğer bir hükümle bunun desteklenmesidir. İkincisi, AKTÖS'te terör, terörizm ve terör örgütü tanımlarının yapılmaması durumunda dahi Sözleşme'nin 8. maddesiyle bir kişinin hazırlık aşamasında bile terör suçlusu sayılabilmesidir.

Görüldüğü üzere AKTÖS ve Ek Protokol'ü suçta ve cezada kanunilik ilkesi bağlamında oldukça yetersizdir. Bogota Bildirisi (Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi),[409] Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı, AİHS ve Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'nde de düzenlenen kanunsuz ceza olmaz ilkesi AKTÖS veya Ek Protokol'ünde de düzenlenmelidir. Bu yetersizliğe ihlal kararları da eklendiğinde AKTÖS ve Ek Protokol'ünün suçta ve cezada kanunilik ilkesi bağlamında devletlerin uygulamaları üzerinde genellikle etkili olmadığı anlaşılmaktadır. Kanımızca AKTÖS'ün 8. maddesi Sözleşme'den çıkarılmalıdır. Soyut tehlike suçlarına ise "şiddete başvurma veya şiddete yol açma" ibaresi eklenebilir.

## 2.4. TEMEL HAK VE HÜRRİYETLERİN KORUNMASINA İLİŞKİN TERÖRLE MÜCADELE İLKELERİ

Bu başlık altında terörle mücadele yaparken uluslararası hukuk ve silahlı çatışmalar hukukunun normlarına uyulması gerektiğine ilişkin *"Uluslararası Hukukun ve Uluslararası İnsani Hukukun Değişmez Normlarına Saygı"* ve terör eylemlerinden mağdur olanların zararlarının giderilmesine ilişkin *"Terör Eylemi Mağdurlarının Tazmin Edilmesi"* adlı Bakanlar Komitesi kararı kapsamındaki başlıklar sırasıyla irdelenecektir.

[409]Bogota Bildirisi için bkz. https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=531 (25.12.2022).

### 2.4.1. Uluslararası Hukukun ve Uluslararası İnsani Hukukun Değişmez Normlarına Saygı

Bakanlar Komitesi'ne göre insan haklarını ön planda tutacak bir şekilde yapılacak terörle mücadelede dikkat edilmesi gereken onuncu ilkesi uluslararası hukukun ve uluslararası insani hukukun değişmez normlarına saygıdır. Bakanlar Komitesi bu ilkeyi: *"Terörle mücadele faaliyetlerinde bulunan devletler, uluslararası hukukun ya da gerektiğinde uluslararası insani hukukun değişmez normlarını hiçbir şekilde ihlal etmemelidir."*[410] şeklinde açıklamaktadır. İhlal edilmemesi gereken bu normlar uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası hukukun diğer kurallarıdır.

Uluslararası insancıl hukuk doktrinde silahlı çatışmalar hukuku veya savaş hukuku olarak isimlendirilmektedir.[411] Uluslararası nitelikte olmayan çatışmaları da kapsaması bakımından insancıl hukuka, silahlı çatışmalar hukuku denilmesi daha uygundur. Yeni sayılabilecek insancıl hukuk, uluslararası hukukun alt dalında yer almaktadır. Konusu ise silahlı çatışmalar döneminde bu çatışmalara aktif olarak katılmayan asker veya siviller ile silahlı çatışmalara katılıp da teslim olan, yaralanan veya ölü ele geçirilen asker veya sivillerdir.[412]

Silahlı çatışmalar hukukunun kaynakları ise anlaşmalar, yapılageliş kuralları, hukukun genel ilkeleri, mahkeme kararları ve öğretidir.[413] Doktrinde uluslararası insancıl hukuka dair ilk belge 1856 Deniz Hukukuna İlişkin Paris Bildirisi olarak gösterilmiş ve günümüze kadar birçok sözleşme, protokol vb. imzalanmıştır.[414]

Günümüzde ise silahlı çatışmalar hukukunun dayanak sözleşmeleri arasında Cenevre ve La Haye'de imzaya açılan sözleşmeler vardır.[415] La Haye'de imzaya açılan sözleşmeler, silahlı çatışmalarda yer alanların haklarını koruma altına almaktadır. Bu

---

[410]Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, **İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Hakkında İlkeler**, s. 14.
[411]Ümmühan Elçin Ertuğrul, "Silahlı Çatışmadan Kaçanların (Yerinden Edilenlerin) Uluslararası Hukukta Korunması", **Ankara Barosu Dergisi**, S. 1, 2017, s. 155.
[412]Alper Işık, "Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukukunda Hastanelerin, Tıbbi Personelin ve Tedavi Görenlerin Korunması", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C. 23, 2017, s. 161.
[413]Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri IV. Kitap**, Turhan Kitabevi, Ankara 2006, 128.
[414]Cengiz Başak, **Uluslararası Ceza Mahkemeleri ve Uluslararası Suçlar**, Turhan Kitabevi, Ankara 2003, s. 16.
[415]Özgür Beyazıt, "La Haye Uluslararası Ceza Mahkemesine Giden Süreçte Uluslararası Ceza Yargılaması", **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, C. 1, 2011, s. 315.

sözleşmeler 1899 ve 1907 yıllarında imzaya açılmıştır.[416] Cenevre'de imzaya açılan sözleşmeler ise silahlı çatışmalara katılmayan kişilerin haklarını koruma altına almaktadır.[417] Bu sözleşmeler uluslararası silahlı çatışmalarda suçtan zarar görenlerin korunmasına yönelik hükümleri ihtiva etmektedir.

Cenevre ve La Haye sözleşmeleri, uluslararası hukukun genel ilkeleriyle birlikte uluslararası kamu hukukunun tamamlanması yolunda katkısı olan *"jus cogens"* ve *"erga omne"* ilkeleri kapsamında değerlendirilebilir.

*"Jus cogens"* kavramına ilk defa Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nde yer verilmiştir.[418] *"Jus cogens"* kavramı uluslararası hukukun emredici kurallarını ifade eder.[419] *"Jus cogens"* kavramı devletler veya uluslararasrası toplum tarafından kabul edilen ve kendisinden hiçbir sapmaya izin verilmeyen ancak aynı karaktere sahip bir normla değiştirilebilen uluslararası hukuk kuralları şeklinde tanımlanabilir.[420] İlgili bütün devletler *"jus cogens"* kurallara uymak zorundadır.

Cenevre Sözleşmeleri de II. Dünya Savaşı sonucunda oluşturulmuş sözleşmelerdir. Bu nedenle Cenevre Sözleşmeleri'nin yapılageliş kuralları çerçevesinde oluştuğu söylenebilir. Ayrıca silahlı çatışmalara katılmayan kişilerin

---

[416]1899 tarihli La Haye sözleşmeleri şunlardır: "*Kara Savaşlarına İlişkin II sayılı La Haye Sözleşmesi, 1864 Cenevre Sözleşmesi'nin deniz savaşlarına uygulanmasını düzenleyen III sayılı La Haye Sözleşmesi."* Bkz. Pazarcı, **Uluslararası Hukuk**, s. 532. 1907 tarihli La Haye sözleşmeleri şunlardır; "*III sayılı Çatışmaların Başlamasına İlişkin Sözleşme, IV sayılı Kara Savaşı Kuralları Sözleşmesi, V sayılı Kara Savaşında Tarafsızların Haklarına ve Görevlerine İlişkin Sözleşme, VI sayılı Çatışmaların Başlangıcında Ticaret Gemilerine Uygulanacak Muameleye İlişkin Sözleşme, VII sayılı Ticaret Gemilerinin Savaş Gemisi Durumuna Sokulmasına İlişkin Sözleşme, VII sayılı Denizaltı Mayınlarının Dökülmesine İlişkin Sözleşme, IX sayılı Savaş Zamanında Denizden Bombalama Konusunda Sözleşme, X sayılı Deniz Savaşı Kuralları Sözleşmesi, XIII sayılı Deniz Savaşında Tarafsız Devletlerin Hak ve Görevlerine İlişkin Sözleşme."* Bkz. Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri IV. Kitap**, s. 129.

[417]Cenevre'de imzaya açılan sözleşmeler şunlardır: *"Harp Halindeki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralılarının Vaziyetlerinin Islahı Hakkında Cenevre Sözleşmesi, Silahlı Kuvvetlerin Denizdeki Hasta, Yaralı ve Kazazedelerinin Vaziyetlerinin Islahı Hakkında Cenevre Sözleşmesi, Harp Esirlerine Yapılacak Muamele ile ilgili Cenevre Sözleşmesi, Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına ilişkin Cenevre Sözleşmesi, 1977 Cenevre Sözleşmeleri I sayılı Protokol."* Bkz. Melike Batur Yamaner ve Diğerleri, **12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri**, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul 2009.

[418]Sözleşme için bkz. http://www.turkishgreek.org/kuetuephane/item/140-viyana-andlasmalar-hukuku-soezlesmesi.

[419]Karakoç, **Uluslararası Hukukta Emredici Kural (Jus Cogens=Peremptory Norms) Olgusuna Tarihsel Bir Yaklaşım**, s. 90.

[420]United Nations, Peremptory Norms of General International Law (Jus Cogens), https://legal.un.org/ilc/reports/2019/english/chp5.pdf (29.07.2022).

haklarını korumaktadır. Bu açıdan Cenevre Sözleşmeleri uluslararası hukukun emredici kuralları kapsamında değerlendirilebilir. Yapılageliş kuralları bakımından ise diğer devletlerin Cenevre Sözleşmeleri'ne taraf olmasına gerek yoktur. La Haye Sözleşmeleri de böyledir. Çünkü *"jus cogens"* kuralların varlığı yapılageliş kurallarıyla birlikte ortaya çıkmıştır.[421] Diğer taraftan Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 51. maddesine göre silahlı çatışma zamanlarında uluslararası insancıl hukukunun kurallarına uyulmadığında Cenevre Sözleşmeleri'ne taraf devletler uluslararası sorumluluktan kurtulamayacağı gibi başka bir devleti de bu sorumluluktan kurtaramayacaktır.[422] Bu yönüyle *"jus cogens"* kavramı aslında taraf devletler için bağlayıcılık kazanmıştır.

*"Erga omnes"* kavramı ise *"jus cogens"* kavramından daha geniş bir anlamı ifade eder. *"Erga omnes"* devletlerin uluslararası hukuk kapsamında yükümlülüklerini yerine getirmesini emreden ve bu yönüyle bütün devletleri etkileyen ve herkese karşı ileri sürülebilen haklar olarak tanımlanabilir.[423] Tanımdan da anlaşılacağı üzere *"erga omnes"* kavramı *"jus cogens"* kavramını kapsamaktadır.[424] Çünkü *"jus cogens"* kavramı herhangi bir konuya ilişkin uygulamada bir veya birkaç devlete karşı uluslararası emredici kurallara uyulmasını ifade etmektedir. Örneğin, silahlı çatışma zamanlarında işlenen soykırım suçunda böyledir. *"Erga omnes"* kavramı ise tüm devletlere karşı ve her zaman yerine getirilmesi gereken yükümlülükleri ifade etmektedir. Örneğin BM Sözleşmesi'nde yer alan "kuvvet kullanma yasağı" bu bağlamda düşünülebilir. Yukarıda ifade edildiği üzere Cenevre ve La Haye Sözleşmeleri yalnızca silahlı çatışmaların olduğu zamanlarda geçerlidir. Dolayısıyla *"jus cogens"* kuralları içermektedir. *"Erga omnes"* kavramı da *"jus cogens"* kavramını kapsadığına göre Cenevre ve La Haye Sözleşmeleri aynı zamanda *"erga omnes"* kuralları içerdiği söylenebilir.

[421]Erdem Denk, "Uluslararası Antlaşmalar Hukukunda Jus Cogens Kurallar", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 56, 2001, s. 52.
[422]Hatice Geyik, "Devletlerin İnsancıl Hukuk Kurallarının İhlali Nedeniyle Sorumluluğu", **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 24, 2016, s. 82.
[423]Başlar, **Uluslararası Hukukta "Erga Omnes" Kavramı**, s. 81.
[424]Ceren Zeynep Pirim, "Uluslararası Sorumluluk Hukukunda Devletlerin Ağırlaştırılmış Sorumluluğu: Kuramsal Bir Değerlendirme", **Public and Private Bulletin**, C. 32, 2012, s. 165.

Silahlı çatışmalara ilişkin bir düzenlemeye AKTÖS'te de yer verilmiştir. AKTÖS'ün 26. maddesine göre silahlı çatışmalarda gerçekleşen fiillere ilişkin uluslararası hukuk kuralı bulunduğu sürece bir devletin silahlı kuvvetlerinin uygulamaları AKTÖS'te düzenlenmemiştir. Bu düzenlemeye göre silahlı çatışmalarla bağlantılı olmak kaydıyla silahlı çatışmanın öncesinde, silahlı çatışma döneminde ve silahlı çatışma sonrasında işlenebilecek terör suçlarına uygulanabilecek uluslararası hukuk veya uluslararası insancıl hukuk kuralı bulunmadığı zamanlarda AKTÖS uygulanabilir. Bu düzenleme AKTÖS'te yer alan terör suçlarını işleyen fail(ler)in cezasız kalmamasını sağlaması bakımından çok önemlidir. Çünkü uluslararası ceza mahkemeleri silahlı çatışma esnasında da terör fiillerinin gerçekleşebileceğini ifade etmiştir. Örneğin Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, Galic davasında askeri gereklilik dışındaki sivillere yönelik silahlı saldırıları veya bombalamaları terör olarak nitelendirmektedir.[425] Dolayısıyla fail(ler)e uygulanacak uluslararası bir norm bulunamadığı durumda AKTÖS'ün ilgili hükümleri uygulanarak fail(ler)in cezasız kalması önlenebilir. Bu yönüyle AKTÖS yeterlidir. Ancak AKTÖS'te sayılan terör suçları sınırlı sayıdadır. Dolayısıyla silahlı çatışmalar döneminde işlenebilecek terör suçlarının cezalandırılması AKTÖS'te yer alan terör suçlarıyla sınırlıdır. Bu konudaki açığı da Ek Protokol kısmen tamamlamaktadır.

Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi'nde yer alan düzenleme silahlı çatışmalar bakımından yeterli olabilir. Ancak terör suçları bakımından yeterli değildir. Örneğin, savaş zamanında terör fiilleri genellikle silahlı çatışmayı başlatan devlet tarafından işlenebilir. Bu durumda savaşı başlatan devletin silahlı kuvvetlerinin terör suçlarını dile getirmesi, silahlı çatışmalarda yer alan kişileri terör eğitimine tabi tutması veya terörist saflara katılmayı teşvik etmesi düşünülemez. Ek Protokol bu yönüyle AKTÖS'ü tamamlamaktadır. Ek Protokol'de yer alan terör suçlarına göre herhangi bir kişi silahlı çatışmalar zamanında terör eylemi gerçekleştirmek üzere eğitim alabilir ve terörist eylem gerçekleştirecek bir gruba katılabilir. Yine herhangi bir kişi silahlı çatışma zamanlarında terörist bir eylem gerçekleştirmek üzere yurtdışından katılım sağlayabilir, yurtdışından düzenlenebilecek bu türden seyahatlere maddi kaynak sağlayabilir veya bu tür seyahatleri düzenleyebilir. Yine Ek Protokol bu

[425]International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, Prosecutor/Stanislav Galic, 05.12.2003, Paragraf 567, https://www.icty.org/x/cases/galic/tjug/en/gal-tj031205e.pdf (23.04.2022).

yönüyle AKTÖS'ü tamamlamaktadır. Sonuç olarak hem AKTÖS hem de Ek Protokol ayrı ayrı düşünüldüğünde silahlı çatışmalar zamanında işlenebilecek terör suçları için yeterli olmadıkları söylenebilir. Ancak AKTÖS'te silahlı çatışmalara ilişkin bir düzenlemenin yapılması, Ek Protokol'de buna uygun terör suçlarının kısmen ihdas edilmesi ve bu sözleşmelerin birbirini tamamlaması sonucu sözleşmelerin silahlı çatışmalarda kısmen yeterli olduğu söylenebilir. Tamamen değil de kısmen yeterli olmasının nedeni ise silahlı çatışmalar zamanında AKTÖS ve Ek Protokol'ünde yer alan terör suçlarının dışında da terör suçlarının işlenebileceği olgusudur. Bu olguyu Uluslararası Ceza Mahkemesi yargılaması da desteklemektedir.

Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi ve Ek Protokol'ünün devletler üzerindeki etkisine gelince bu konudaki ihlallerin genellikle AKTÖS ve Ek Protokol'ünün imzalanmasından önce ortaya çıktığı söylenebilir. Stanislav Galic kararının 2003 yılında verilmesi buna örnek olarak gösterilebilir. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin gördüğü davaların bir tanesinde terör suçlarına atıfta bulunulduğu görülmektedir.[426] Bunun dışında silahlı çatışma zamanında işlenen terör suçlarına ulaşılamamıştır. Diğer taraftan devam eden Rusya-Ukrayna savaşı, AKTÖS ve Ek Protokol'ü bağlamında kısaca irdelenebilir.

Rusya ve Ukrayna Avrupa Konseyi'ne üye devletlerdir. Her iki devlette AKTÖS'e taraftır. Rusya Ek Protokol'e de taraftır. Ukrayna ise Ek Protokol'ü yalnızca imzalamıştır. Değerlendirme bu bilgiler bağlamında yapılacaktır.

Rusya-Ukrayna savaşının birinci gününde Rus ordusu asker ve sivil ayrımı yapmaksızın hem karadan hem de havadan Ukrayna'ya saldırmıştır. Bu saldırılar devam ederken Odessa'dan ayrılan ve Romanya'ya gitmekte olan bir Türk gemisine havan topu isabet etmiştir. Gemi zarar görmüşse de ölen ya da yararlanan kimse olmamıştır.[427]

[426]International Criminal Court, Prosecutor/Germain Katanga, 23.05.2014, https://www.icc-cpi.int, (03.07.2021).

[427]Ministry of Defence of Ukraine, Росія уразила турецький корабель у Чорному морі, 24.02.2022, https://armyinform.com.ua/2022/02/24/rosiya-urazyla-tureczkyj-korabel-u-chornomu-mori/ (29.07.2022).

Rusya-Ukrayna savaşının ikinci gününde Ukrayna Devlet Başkanı Volodymyr Zelenskyy'nin yaptığı açıklamaya göre Rus ordusu; askerleri, sivilleri ve sivillere ait nesneleri (mülkleri) hedef almaktadır.[428] Devlet Başkanlığı Ofisi'nden yapılan başka bir açıklamaya göre Rusya yerleşim bölgelerini ve anaokullarını hedef almaktadır.[429] Ukrayna Savunma Bakanlığı'nın yaptığı açıklamaya göre Rus ordusu, Kızılhaç'ın Luhansk bölgesine girmesini engellemektedir. Ayrıca sivillere ait çok sayıda yerleşim yeri yanmakta ve bu yerleşim yerlerinin içerisinde bulunan sivillerin sayısı da bilinmemektedir. Ukrayna Savunma Bakanlığı'na göre saldırılarda yedi sivil hayatını kaybetmiştir.[430]

Ukrayna'nın iki günlük resmi açıklamalarına bakıldığında Rus ordusunun sivillere ait binaları bombaladığı görülmektedir. Zelenskyy'nin yaptığı açıklamaya göre sivillere ve onların mülklerine karşı yapılan saldırılar Rusya'nın terörist metotlar kullandığını göstermektedir. Nitekim Galic davasında da silahlı çatışmaların yaşandığı zamanlarda askeri gereklilik olmadığı halde saldırı düzenlenmesi terör kapsamında değerlendirilmiştir. Buna göre savaş suçlarının dışında kalan terör suçlarının Rusya tarafından işlendiği söylenebilir.

Rusya'nın, Ukrayna'da savaşmak üzere Suriyeli yabancı savaşçıları topladığı ve savaşa götürdüğü haberlerde iddia edilmektedir.[431] Gerçekten böyle bir durum söz konusu ise Ek Protokol'e göre yabancı savaşçıların Ukrayna'da savaşması için seyahat düzenleyen ve bu seyahatler için maddi kaynak sağlayan kişi(ler)in terör suçlarından yargılanabilmesi gerekir. Yabancı savaşçılar ise askeri gereklilik yokken saldırıda bulunmuşlarsa Ek Protokol'e göre terörist eylem gerçekleştirmek amacıyla seyahat

[428]President of Ukraine, Address by the President on the Second Morning of the Large-Scale War, 25.02.2022, https://www.president.gov.ua/en/news/zvernennya-prezidenta-na-drugij-ranok-massht abnoyi-vijni-73153 (29.07.2022).

[429]President of Ukraine, Tactics of Russian Troops Resembles Terrorist Methods When Shelling of Residential Neighborhoods and Kindergartens is Carried Out - Mykhailo Podolyak, 25.02.2022, https://www.president.gov.ua/en/news/taktika-rosijskih-vijsk-nagaduye-teroristichni-metodi-koli-o-73185 (29.07.2022).

[430]Ministry of Defence of Ukraine, Війська РФ не пропускають Червоний Хрест у Щастя, 25.02.2022, https://armyinform.com.ua/2022/02/25/vijska-rf-ne-propuskayut-chervonyj-hrest-u-shhastya/ (29.07.2022).

[431]Hakan Çopur, "WSJ; Rusya, Ukrayna İçin Şehir Savaşlarında Tecrübeli Suriyeli Yabancı Savaşçılar Topluyor", **Anadolu Ajansı**, Tarih (07.03.2022), https://www.aa.com.tr/tr/dunya/wsj-rusya-ukrayna-icin-sehir-savaslarinda-tecrubeli-suriyeli-yabanci-savascilar-topluyor/2526012 (29.07.2022).

etmek ve terörizm amacıyla bir gruba katılmak suçlarından yargılanabilir. Bu bilgilere göre devam etmekte olan Rusya-Ukrayna savaşı gösteriyor ki AKTÖS ve Ek Protokol'ü taraf devletler üzerinde genellikle etkili değildir.

### 2.4.2. Terör Eylemi Mağdurlarının Tazmin Edilmesi

Bakanlar Komitesi'ne göre insan haklarını ön planda tutacak bir şekilde yapılacak terörle mücadelede dikkat edilmesi gereken on birinci ilkesi terör eylemi mağdurların tazmin edilmesidir. Bakanlar Komitesi bu ilkeyi:

> *"Terör eylemi faillerinin, düzenleyicilerinin veya maddi destekçilerinin mal varlıklarına el konulması yoluyla terör eylemi mağdurlarının bu tür kaynaklardan tazmin edilmesi imkanının tam olarak bulunmadığı hallerde, devletin kendi topraklarında cereyan eden saldırıların mağdurlarının kişisel olarak ya da fiziksel sağlıkları açısından tazmin edilmesine katkıda bulunulması gerekir."*[432] şeklinde açıklamaktadır.

Bakanlar Komitesi'nin yaptığı açıklamaya göre AKTÖS'e taraf olan bir devlet; Suçtan Kaynaklanan Gelirlerin Aklanması, Araştırılması, Ele Geçirilmesi ve El Konulmasına İlişkin Sözleşme (CETS No. 141) ve Suç Gelirlerinin Aklanması, Araştırılması, El Konulması, Müsaderesi ve Terörizmin Finansmanına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (CETS No. 198)'ne göre terör eylemi gerçekleştiren faillerin, düzenleyicilerin ve maddi destekçilerinin malvarlıklarına el koyarak terörden zarar gören kimselerin bu zararlarını gidermesi gerekmektedir.

Terör eylemi faillerinin, düzenleyicilerin ve maddi destekçilerinin el konulacak bir malvarlığı olmasa bile AKTÖS'ün 13. maddesine göre Sözleşme'ye taraf olan bir devlet terör mağdurlarının zararını gidermek zorundadır.[433] Giderilmesi gereken zarar yalnızca kişisel zararlar olmayıp sağlıkla ilgili mağduriyetin giderilmesi de Sözleşme'ye taraf devletlerin yükümlülüğü altındadır. AKTÖS'ün 13. maddesi terör suçundan zarar görenlerin korunması ve desteklenmesi konularında da devletleri yükümlü tutmaktadır. Buna göre sağlık ve gerekli tazminatın yanında terör suçundan zarar görenlere barınma, eğitim, korunma ve danışmanlık hizmetleri de verilmelidir.

---

[432]Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, **İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Hakkında İlkeler,** s. 46.
[433]European Court of Human Rights, Basın Birimi Ülke Görünümü-Türkiye, 2019, s. 24, https://www.echr.coe.int/Documents/CP_Turkey_TUR.pdf (29.07.2022).

Terör mağdurlarının tazminine ilişkin AİHM'in Doğan ve Diğerleri/Türkiye davasından sonra çıkarılan 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun ile ihlal kararları yok denecek kadar azalmıştır.[434] Hatta 5233 sayılı Kanun ile birlikte AİHM önünde bekleyen sekiz yüz adet davada kabul edilemezlik kararı çıkmıştır.[435]

Sonuç olarak terörden veya terörle mücadeleden doğan zararların giderilmesi yönünde AKTÖS'te yer alan düzenleme hem AKTÖS hem de Ek Protokol'ü için yeterlidir. Çünkü AKTÖS terörle mücadelede yalnızca maddi zararları kapsam içerisine almamıştır. Bunun yanında kişilerin korunması ve desteklenmesi konularını da kapsam içine almıştır. Koruma kavramı sağlık, eğitim, barınma, korunma gibi birçok konuyu kapsamaktadır. Destekleme ise koruma kapsamında görülebilen her şeyin belirli bir süre içerisinde devam etmesini sağlayan bir kavramdır. Örneğin, terör nedeniyle evi yıkılan birisinin yeniden evi olana kadar barınma ihtiyaçlarının karşılanması bu minvaldedir. Dolayısıyla AKTÖS'te yer alan terör suçundan zarar görenlerin tazminine ilişkin düzenleme yeterli görülmelidir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin çıkardığı bir yasayla sekiz yüz davanın kapanmasına yol açtığı düşünülürse bu düzenlemenin Türkiye üzerinde gayet etkili olduğu da söylenebilir.

[434]Kabul Tarihi. 17.07.2004, Resmi Gazete. 27.07.2004, Sayı: 25535, https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5233.pdf (29.07.2022).

[435]European Court of Human Rights, İçyer/Türkiye Davası, 2006, https://hudoc.echr.coe.int/ (17.09.2022).

# ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

# AVRUPA KONSEYİ TERÖRİZMİN ÖNLENMESİ SÖZLEŞMESİ VE EK PROTOKOLÜNDE YER ALAN DÜZENLEMELER BAĞLAMINDA İNSAN HAKLARININ KORUNMASI

## 3.1. KAPSAM

Çalışmanın bu bölümünde AKTÖS ve Ek Protokol'ünde yapılan düzenlemeler insan hakları bağlamında değerlendirilmiştir. Değerlendirme aşamalarında AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararlarından faydalanılmıştır. Bazı başlıklar altında genel bağlamda insan haklarına aykırılık teşkil edilebilecek hallere de yer verilmiştir. İnsan hakları bağlamında yapılan değerlendirmeler sonrasında AKTÖS veya Ek Protokol'ünün yeterli olup olmadığına ve devletlerin uygulamaları üzerinde etkili olup olmadığına değinilmiştir. Son olarak AKTÖS veya Ek Protokol'ünün eksiklik veya yetersizliklerine yönelik önerilerde bulunulmuştur.

## 3.2. AVRUPA KONSEYİ TERÖRİZMİN ÖNLENMESİ SÖZLEŞMESİ VE EK PROTOKOLÜNDE DÜZENLENEN TERÖR SUÇLARI BAĞLAMINDA İNSAN HAKLARININ KORUNMASI

Bu başlık altında AKTÖS ve Ek Protokol'ünde yer alan terör suçları maddi (actus reus) ve manevi unsur (mens rea) bağlamında irdelenmiştir. Bu bağlamda terör suçlarında yer alan bazı kavramların tanımlarının eksik olduğu tespit edilmiştir. AKTÖS ve Ek Protokol'ünde terör, terörizm, dernek veya grup kavramları tanımlanmadığı için terör suçlarının özel kastla işlenmesine ilişkin hükümleri net olarak anlaşılamamaktadır. Suçta ve cezada kanunilik ilkesiyle ilintili bu konu keyfi

uygulamalar ile temel hak ve hürriyetlerin ihlaline yol açabilecek niteliktedir. Bu bakımdan daha başlangıçta belirtmek gerekir ki AKTÖS ve Ek Protokol'ü tanım konusunda oldukça yetersizdir. İnsan hakları bağlamında mahkemeler tarafından verilen ihlal kararları ve eksiklikler nedeniyle ortaya çıkabilecek hukuk dışı uygulamalar göz önüne alındığında AKTÖS ve Ek Protokol'ünün devletlerin uygulamaları üzerinde genellikle etkili olmadığı ve eksiklikler devam ettiği sürece etkili olamayacağı da söylenebilir. AKTÖS ve Ek Protokol'ünde düzenlenen terör suçlarında yer alan bazı kavramların tanımlarının manevi unsur bakımından yetersiz olduğu ortaya konulduktan sonra diğer başlık altında insan hakları bağlamında değerlendirilmesi yapılacaktır. İlgili başlık altında eksiklik veya yetersizliklere ilişkin önerilerde de bulunulacaktır.

Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi'nde düzenlenen ve aşağıda irdelenen terör suçları şunlardır: *"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik (AKTÖS, m. 5), Terörist Saflara Katma (AKTÖS, m. 6) ve Terörizm İçin Eğitim (AKTÖS, m. 7)."* Ek Protokol'de yer alan terör suçları ise şöyledir; *"Terörizm Amacıyla Bir Derneğe ve Gruba Katılmak (Ek Protokol, m. 2), Terörizm Eğitimi Almak (Ek Protokol, m. 3), Terörizm Amacıyla Yurtdışına Seyahat Etmek (Ek Protokol, m. 4), Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatlere Maddi Kaynak Sağlamak (Ek Protokol, m. 5), Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatleri Düzenlemek veya Kolaylaştırmak (Ek Protokol, m. 6)."* Bu düzenlemeler aşağıda sırasıyla irdelenecektir.

### 3.2.1. Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik

*"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik"* suçu AKTÖS'te ihdas edilmiş bir suçtur. AKTÖS'ün 5. maddesine göre *"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik"* suçu, terör suçunu kışkırtmak (tahrik etmek) kastıyla işlenmelidir.[436] Ancak Sözleşme'de terör suçu tanımlanmadığından kast kavramı net olarak

[436]AKTÖS'ün 5. maddesi şöyledir: *"1. Bu Sözleşmenin amaçları açısından, "bir terör eylemini işlemeye alenen teşvik", terör suçunun işlenmesini kışkırtmak niyetiyle, böyle bir eylemin dolaylı olsun veya olmasın terör suçlarını savunarak, bir veya birden fazla suçun işlenmesi tehlikesine yol açacak bir mesajın kamuoyuna yayılması veya başka bir şekilde erişilebilir hale getirilmesi anlamına gelir. 2. Her bir Taraf, 1. paragrafta tanımlandığı şekilde, yasadışı olarak ve kasten işlendiği durumlarda, terörizm suçunu işlemeyi alenen teşviki ulusal mevzuatı açısından cezai suç olarak ihdas etmek üzere gerekli olabilecek tedbirleri alacaktır."* Bkz. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c094/tbmm23094070ss0062.pdf (26.12.2022).

açıklanamamaktadır. Buna göre AKTÖS'ün 5. maddesinin yetersiz kaldığı söylenebilir.

Anayasa Mahkemesi, Kadri Pervane davasında teşvik kavramını doğrudan ve dolaylı teşvik olarak ikiye ayırmaktadır. Mahkeme'ye göre doğrudan teşvik birçok devletin yasalarında düzenlenmiştir. Dolaylı teşvik ise kast ve hareketin neticesinde tehlikeye yol açmaktadır. Terör örgütünü, terör suçunu övmek veya haklı göstermek bu minvaldedir. Ayrıca terör suçunun teşvik edilebilmesi için konuşmaların veya yayınların teknik araçlarla erişilebilir olması gerekir.[437]

*"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik"* suçu, terör suçlarını savunmak suretiyle birden fazla cürmün işlenmesine sebep verecek bir biçimde kamuoyuna mesaj verilmesi şeklinde gerçekleşebilir. Maddi unsurun gerçekleşebilmesi için kamuoyuna verilen mesajın içeriğinde terörün veya terör faaliyetlerinin meşrulaştırılması (haklı gösterilmesi) gerekir. Kamuoyuna verilen mesajların içeriğinde terörün veya terör faaliyetlerinin meşrulaştırılması da yeterli değildir. Maddi unsurun tamamlanabilmesi için terörü veya terör fiillerini meşrulaştıran ifadelerin hem kamuoyunda yayılması hem de şiddet olaylarına neden olması gerekir.

Maddi unsur irdelendiğinde bu suçun seçimlik hareketlerle işlenebileceği anlaşılmaktadır. Anayasa Mahkemesi, Kadri Pervane davasında süreli ve süresiz yayınlar, insanların ulaşabileceği platformlarda yapılan konuşmalar, e-posta yoluyla veya internet ortamında yapılan yayınlar gibi seçimlik hareketlerle *"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik"* suçunun işlenebileceğini ifade etmiştir.[438] Buna göre Anayasa Mahkemesi'nin belirttiği seçimlik hareketlerle terör veya terör suçlarını savunan veya haklı gösteren ve şiddete yol açan bir mesajın kamuoyuna yayılması sonucu suçun maddi unsuru tamamlanmış olur.

Sonuç olarak verilen ihlal kararları ve *"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik"* suçunun özgürlükler üzerindeki baskısı dikkate alındığında AKTÖS'ün 5.

[437]Anayasa Mahkemesi, Kadri Pervane davası. Karar Tarihi. 08.06.2021, Resmi Gazete. 30.09.2021, Sayı: 31614, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/12115 (09.05.2022).
[438]Anayasa Mahkemesi, Kadri Pervane davası. Karar Tarihi. 08.06.2021, Resmi Gazete. 30.09.2021, Sayı: 31614, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/12115 (09.05.2022).

maddesi bağlamında devletlerin uygulamaları üzerinde etkili olmadığı ve eksikliklerin giderilmemesi sonucunda etkili olamayacağı da söylenebilir.

### 3.2.2. Terörist Saflara Katma

*"Terörist Saflara Katma"* suçu AKTÖS'te ihdas edilmiş bir suçtur. AKTÖS'ün 6. maddesine göre *"Terörist Saflara Katma"* suçu başka birisini terörist bir fiili gerçekleştirmeye veya bu fiilin gerçekleştirilmesine katılmaya veya bir veya daha fazla cürmün bir grup veya dernek tarafından işlenmesine iştirak etmek kastıyla o grup veya derneğe katılmaya teşvik etmek suretiyle işlenmelidir.[439] Suçun AKTÖS'teki tanımı incelendiğinde *"Terörist Saflara Katma"* suçunun üç farklı (özel kast) amaçla ve maddi unsurla işlenebileceği anlaşılmaktadır.

Bir kişinin terörist bir eylem işlemeye yönelik bir dernek veya gruba katılması teşvik edilirse manevi unsur gerçekleşmiş olur. Teşvik, özendirme, inandırma veya kişi de böyle bir istek oluşturma şeklinde olabilir.[440] Her iki durumda da kişinin terörist bir eylem gerçekleştirmek amacıyla bir dernek veya gruba katılması sonucu maddi unsur gerçekleşir. Dikkat edilirse buradaki maddi unsurun hareketinde bir kişinin başka bir kişiyi özendirmesi veya kişide böyle bir istek oluşturması sonucunda terörist bir eylem gerçekleşebilir.[441] Buna göre katılım sağlanan dernek veya grubun terörist bir dernek veya grup olduğunda kesinlik yoktur. Teşvik edilen kişinin katılım amacı terörist bir eylem gerçekleştirmektir. Teşvik eden kişinin amacı da teşvik ettiği kişinin bir terörist eylem gerçekleştirmek üzere bir derneğe veya gruba katılmasını sağlamaktır.

---

[439]AKTÖS'ün 6. maddesi şöyledir: *"1. Bu Sözleşmenin amaçları açısından, "terörist saflara katma" bir başka kişiyi terörist bir eylemi işlemeye veya bu eylemin işlenmesine katılmaya veya bir veya daha fazla suçun bir dernek veya grup tarafından işlenmesine katkıda bulunmak amacıyla bir dernek veya gruba katılmaya teşvik etmek anlamına gelmektedir. 2. Her bir Taraf, 1. paragrafta tanımlandığı şekilde, yasadışı olarak ve kasten bir suç işlendiği durumda, terörist saflara katmayı ulusal mevzuatı açısından cezai suç olarak ihdas etmek üzere gerekli olabilecek tedbirleri alacaktır."* Bkz. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c094/tbmm23094070ss0062.pdf (26.12.2022).

[440]Ayata ve Kaya, **Uluslararası Hukuk Bağlamında Çin'in Doğu Türkistan Uygulamalarının Analizi**, s. 85.

[441]Bu ifade konunun anlaşılması için böyle yazılmıştır. Her ne kadar ifade de terörist bir eylem gerçekleştirildiği yazılmışsa da AKTÖS'ün 8. maddesine göre icrai hareketin tamamlanması zorunlu değildir. Bu konu aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

İkinci olarak herhangi bir kişi terörist eylem gerçekleştirecek bir dernek veya gruba katılması için teşvik edilirse manevi unsur tamamlanmış olur. Ayrıca terörist eylem gerçekleştirmek için dernek veya gruba katılan başka kişilerin arasına katılmasının teşvik edilmesiyle de manevi unsur gerçekleşmiş olur. Birinci ifadeye göre dernek veya grup terörist bir eylemi zaten gerçekleştirecektir. Teşvik edilen kişinin bu eyleme katılmasıyla maddi unsur gerçekleşmektedir. İkinci ifadeye göre dernek veya gruptan bağımsız kişiler tarafından bu tür bir terörist eylem işlenecekse ve kişi, diğer kişiler tarafından ikna edilerek aynı niyetle bir dernek veya gruba katılırsa manevi unsur gerçekleşmiş olur. İkincisinde dernek veya grubun terör örgütü olduğu yönünde bir kesinlik yoktur. Bu verilere göre teşvik edilen kişinin dernek veya gruba (üye olmak gibi) değil dernek veya grubun fiiline veya bu niyetle dernek veya gruba katılacak diğer kişilerin fiiline katılması gerekir. Bu kişinin önceden planlanmış (bilgisi dahilinde olmayan bir plan çerçevesinde) terörist bir eylemi icra etmesi fiilin niteliğini değiştirmemektedir.

Bir dernek veya grup, bir veya daha fazla terörist eylem gerçekleştirecekse bu terörist eylemin işlenmesine katkıda bulunmak amacıyla bir kişinin başka bir kişiyi o dernek veya gruba katılmasını teşvik etmesiyle de manevi unsur gerçekleşmiş olur.[442] Bu dernek veya grubun kuruluş amacı terörist bir eylem gerçekleştirmektir. Teşvik edilen kişi, dernek veya grubun terörist eylemine katılırsa maddi unsur gerçekleşmiş olur. Buradan hareketle terör örgütü niteliğinde kurulan dernek veya grubun ileride yapabileceği farklı terörist eylemlerin var olabileceği anlaşılmaktadır. Terörist bir dernek veya grupla mücadelede böyle bir durumun ispatı terörle mücadele eden devlete düşmektedir. İspat için en azından somut olguların varlığı gerekir.

*"Terörist Saflara Katma"* suçuna ilişkin yukarıdaki açıklamalara rağmen AKTÖS'te terör örgütü, terörist eylem, dernek ve grup ifadeleri tanımlanmadığından ve sınırları tespit edilemediğinden fiilin amaç unsuru net olarak anlaşılamamaktadır. Bu bağlamda AKTÖS'ün 6. maddesinin yetersiz kaldığı söylenebilir. Ayrıca insan hakları bağlamında dernek veya grup kavramlarının tanımlanmaması sonucunda yeni

[442]Yargıtay Ceza Genel Kurulu'na göre: *"Bir suç örgütü, baştan itibaren suç işlemek üzere kurulmuş yasa dışı bir yapı olabileceği gibi yasal olarak faaliyet göstermekte olan bir sivil toplum örgütünün sonradan suç örgütüne hatta terör örgütüne dönüşmesi de mümkündür."* Bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 2017/16.MD-956 E., 2017/370 K., https://kararara ma.yargitay.gov.tr (10.05.2022).

ihlallere yol açılabileceği aşikardır. Bu nedenle AKTÖS'ün bu haliyle ileride de devletlerin uygulamaları üzerinde etkili olabileceği söylenemez.

### 3.2.3. Terörizm İçin Eğitim

*"Terörizm İçin Eğitim"* suçu AKTÖS'te ihdas edilmiş bir suçtur. AKTÖS'ün 7. maddesine göre *"Terörizm İçin Eğitim"* suçu teröre ilişkin bir cürmü işlemek ya da terör suçuna katkıda bulunmak ve yeteneklerini bu amaçla kullanmak kastıyla işlenmelidir. Böyle bir kastla işlenen suçun manevi unsuru tamamlanmıştır. Manevi unsurun tamamlanabilmesi için iki amacın birlikte gerçekleşmesine gerek yoktur. Maddi unsurun tamamlanmasıyla birlikte bir terör suçunun icra edilmesi veya yeteneğin bu amaçla kullanılması suçun unsurlarının tamamlanması için yeterlidir. Bu durum terör suçuna katkıda bulunma amacı içinde geçerlidir.

*"Terörizm İçin Eğitim"* suçunun maddi unsuru irdelendiğinde bu suçun seçimlik hareketlerle işlenebileceği anlaşılmaktadır. Patlayıcı yapımı veya patlatma teknikleri gibi patlayıcılara ilişkin bilgileri, ateşli veya diğer silahlara ilişkin bilgileri, tehlikeli veya ölümcül maddelerin yapımını veya kullanımını ve bu tür diğer yöntem ve teknikleri öğretmek suretiyle maddi unsur tamamlanmış olur. Sayılan fiillerden birisinin gerçekleşmesi maddi unsurun tamamlanması için yeterlidir. Buna göre örneğin bir kişi terör suçunu icra etmek ve yeteneğini bu amaçla kullanmak niyetiyle başka bir kişiye bomba yapımını öğretirse bu kişi *"Terörizm İçin Eğitim"* suçundan yargılanabilir ve cezalandırılabilir. Yine bir kişi terör suçuna katkıda bulunmak ve yeteneğini bu amaçla kullanmak niyetiyle başka bir kişiye uzun namlulu silahların bakımını ve kullanımını öğretirse bu kişi *"Terörizm İçin Eğitim"* suçundan yargılanabilir ve cezalandırılabilir. Her iki durumda da AKTÖS'ün 7. maddesinde yer alan tanımdaki unsurlar gerçekleşmiştir.

*"Terörizm İçin Eğitim"* suçuna ilişkin yukarıdaki açıklamalara rağmen AKTÖS'te terör suçu ve terörizm kavramları tanımlanmadığından ve sınırları tespit edilemediğinden suçun amaç unsuru açıklanamamaktadır. Buna bağlamda AKTÖS'ün 7. maddesinin yetersiz kaldığı söylenebilir.

### 3.2.4. Terörizm Amacıyla Bir Derneğe veya Gruba Katılmak

*"Terörizm Amacıyla Bir Derneğe veya Gruba Katılma"* suçu Ek Protokol'de düzenlenen bir suçtur. Ek Protokol'ün 2. maddesine göre *"Terörizm Amacıyla Bir Derneğe veya Gruba Katılma"* suçu iki farklı kastla işlenebilir.[443]

Birincisi, bir dernek veya grubun terörist eylemlerinden birisine katılmak suretiyle *"Terörizm Amacıyla Bir Derneğe veya Gruba Katılma"* suçu işlenebilir. İkincisi, bir dernek veya grubun terörist eylemlerinden birisine katkıda bulunmak suretiyle *"Terörizm Amacıyla Bir Derneğe veya Gruba Katılma"* suçu işlenebilir. Her iki durumda da dernek veya grubun terör örgütü olup olmadığında kesinlik yoktur. Çünkü Ek Protokol'ün 2. maddesine göre bir dernek veya grubun terörist eylemlerine katılmak gerekir.

İlgili dernek veya grubun kaç tane terörist eylem gerçekleştirebileceğinin ve bu eylemlere katılacak kişinin hangi eylemlere katılacağının bir önemi yoktur. Çünkü Ek Protokol'ün 2. maddesine göre dernek veya grup bir veya daha fazla terör suçu işleyebilir.

Ek Protokol'de dernek veya grup tanımı yapılmamıştır. Bu nedenle hangi topluluğun dernek sayılacağı belirlenmelidir. Ayrıca grup kavramının tanımlanması gerekir. Çünkü rastgele bir araya gelen insanlar topluluğu da bir grup olarak tanımlanabilir. Bu durumda rastgele bir araya gelen insan topluluğunun sistemli, planlı ve devamlı bir şekilde terörizm suçunu işleyebileceği somut hayatın akışına göre olası değildir. Bu nedenlerle Ek Protokol'de yer alan bu kavramların tanımlanması gerekir. Aksi durumda dernek, grup veya bireylerin terörle yaftalanmasına neden olabilir.

Ek Protokol'ün 2. maddesinde yer alan *"Terörizm Amacıyla Bir Derneğe veya Gruba Katılma"* suçunun maddi unsuru ise dernek veya grubun terörist faaliyetlerine

[443]Ek Protokol'ün 2. maddesi şöyledir: *"1. Bu Protokol'ün amacı bakımından, "terörizm amacıyla bir derneğe veya gruba katılmak" derneğin veya grubun terörist suçlarından birini veya daha fazlasını işlemek veya işlenmesine katkıda bulunmak amacıyla derneğin veya grubun faaliyetlerine katılmak anlamına gelir. 2. Taraflardan her biri, 1. fıkrada tanımlandığı şekliyle, kanuna aykırı şekilde veya kasıtlı olarak işlendiği takdirde, "terörizm amacıyla bir derneğe veya gruba katılmayı" iç hukukları bağlamında cezayı gerektiren bir suç olarak tesis etmeleri için gerekli olabilecek tedbirleri alır."* Bkz.https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2018/03/08/ak_terorizmin_onlenmesi_sozlesmesi_ek_protokol.pdf (26.12.2022).

katılmakla tamamlanmış olur. Bu konuda Ek Protokol'de yapılan düzenleme insan hakları bakımından daha uygundur. Çünkü bu düzenleme hazırlık aşaması veya teşebbüs aşamasını kapsamamaktadır. Ancak bu konu AKTÖS'ün 8. maddesiyle çelişmektedir. Çünkü AKTÖS'ün 8. maddesine göre hazırlık aşamasında dahi kişi ilgili terör suçundan sorumlu tutulabilir. Başka bir deyişle cezai anlamda gerekli bütün işlemler yapılabilir. Bu noktada AKTÖS'ün 8. maddesi ile Ek Protokol'ün 2. maddesi çelişki içerisindedir. Her ne kadar dernek veya grup tanımı yapılmamış olsa da tek başına Ek Protokol'ün 2. maddesindeki maddi unsur düzenlemesi bakımından kanımızca insan haklarına daha uygundur. Çünkü katılma gerçekleştiği anda maddi unsur tamamlanmaktadır. Belki ileride dernek veya grup tanımı da yapılabilir.

Ek Protokol'ün 2. maddesinde yer alan *"Terörizm Amacıyla Bir Derneğe veya Gruba Katılma"* ile AKTÖS'ün 6. maddesinde yer alan *"Terörist Saflara Katma"* suçu arasında bariz bir fark vardır. AKTÖS'ün 6. maddesinde yer alan *"Terörist Saflara Katma"* suçu terörist saflara katan kişi bakımından düzenlenmiştir. Ek Protokol'ün 2. maddesinde yer alan *"Terörizm Amacıyla Bir Derneğe veya Gruba Katılma"* suçu ise terörist saflara katılan kişi bakımından düzenlenmiştir. Dolayısıyla AKTÖS ve Ek Protokol'ü bu yönüyle birbirini tamamlamaktadır.

Her iki düzenlemenin ortak noktası ise dernek veya grup tanımının olmamasıdır. Bu yönüyle her iki düzenlemenin manevi unsurunun sınırları tespit edilememekte ve açıklanamamaktadır. Bu bağlamda AKTÖS'ün 6. maddesinin ve Ek Protokol'ün 2. maddesinin yetersiz olduğu söylenebilir. Ayrıca insan hakları bağlamında dernek veya grup kavramlarının tanımlanmaması sonucunda yeni ihlallere yol açılabileceğini söylemek gerekir. Bu nedenle AKTÖS veya Ek Protokol'ünün bu haliyle ileride de devletlerin uygulamaları üzerinde etkili olabileceği söylenemez.

### 3.2.5. Terörizm Eğitimi Almak

*"Terörizm Eğitimi Almak"* suçu Ek Protokol'de düzenlenen bir suçtur. Ek Protokol'ün 3. maddesine göre *"Terörizm Eğitimi Almak"* suçu iki farklı kastla işlenebilir. Birincisi, terörizm suçuna iştirak etmek kastıyla işlenebilir. İkincisi, işlenebilecek bir terörizm suçuna katkıda bulunmak kastıyla işlenebilir.

Terörizm suçuna iştirak etmek birçok şekilde gerçekleşebilir. İştirak, azmettirme ve yardım etme şeklinde gerçekleşebilir. Bu durumda başkalarına bomba yapımını öğretmek amacıyla bomba yapımını öğrenen bir kişi *"Terörizm Eğitimi Almak"* suçundan sorumludur. Yine maddi anlamda terörist bir eyleme katkı sağlamak amacıyla ateşli silahlara ilişkin bilgileri öğrenen bir kişi de *"Terörizm Eğitimi Almak"* suçundan sorumludur. Katkıda bulunmak ifadesi ile iştirakin bir çeşidi sayılan yardım etme bu anlamda aynıdır.

*"Terörizm Eğitimi Almak"* suçunun maddi unsuru ele alındığında bu suçun seçimlik hareketlerle işlenebileceği anlaşılmaktadır. Ateşli silahların, patlayıcı yapımı veya patlatma tekniklerinin, terörist bir eylemde kullanmak üzere sağlığı tehdit eden maddelerin veya diğer tehlikeli maddelerin öğrenilmesi şeklinde *"Terörizm Eğitimi Almak"* suçu işlenmiş olacaktır. Buna göre örneğin bir kişi terör suçuna iştirak etmek veya katkıda bulunmak amacıyla bomba yapımını öğrense bu kişi *"Terörizm Eğitimi Almak"* suçundan yargılanabilir ve cezalandırılabilir. İşlenebilecek bir terör suçuna katkıda bulunmak veya iştirak etmek amacıyla biyolojik silahların yapımını öğrenen bir kişi *"Terörizm İçin Eğitim"* suçundan yargılanabilir ve cezalandırılabilir. Her iki durumda da Ek Protokol'ün 3. maddesinde yer alan tanımdaki maddi unsur gerçekleşmiştir.

*"Terörizm Eğitimi Almak"* suçuyla ilgili bir yanılgıya düşmemek gerekir. Bir kişinin terörist bir eyleme iştirak etmesi veya katkıda bulunması amacıyla ateşli silahlara ilişkin bilgileri, bombaların yapımını veya diğer tehlikeli maddelerin yapımını öğrenmesi farklı bir suçtur. Aynı kişinin öğrendiği bilgileri uygulaması farklı bir suçtur. Örneğin terörist bir eylem gerçekleştirmek üzere bomba yapımını öğrenen bir kişi farklı bir zamanda bir kişiye veya bir topluluğa yönelik bombalı saldırıyla terörist bir eylem gerçekleştirebilir. Bu durumda iki faklı suç vardır. Birincisi, bomba yapımını öğrenmektir. İkincisi, bir kişiye veya topluluğa yönelik bombalı saldırı gerçekleştirmektir. Bu örnekte gerçek içtima olduğu söylenebilir. Dolayısıyla fail ayrı ayrı suçlardan yargılanıp cezalandırılmalıdır.

Ek Protokol'ün 3. maddesinde yer alan *"Terörizm Eğitimi Almak"* suçu ile AKTÖS'ün 7. maddesinde yer alan *"Terörizm İçin Eğitim"* suçunun arasında bariz bir fark vardır. *"Terörizm Eğitimi Almak"* suçu terör eğitimi alan kişiye yönelik

düzenlenmiştir. *"Terörizm İçin Eğitim"* suçu ise terör eğitimi veren kişiye yönelik düzenlenmiştir. Bu yönüyle AKTÖS'ün 7. maddesi ile Ek Protokol'ün 3. maddesi birbirini tamamlamaktadır.

Her iki terör suçunun ortak yönü ise terörizm kavramının tanımlanmamış olmasıdır. Yani kast unsurunun sınırları tespit edilememektedir. Bu nedenle hangi fiillerin *"Terörizm Eğitimi Almak"* ve *"Terörizm İçin Eğitim"* suçu kapsamında olduğu belirlenememektedir. Ayrıca her iki suçun icrai hareketlerine başlanılmasıyla birlikte kişiler yargılanabilir ve cezalandırılabilir. Bu durum AKTÖS'ün 8. maddesiyle uyumludur. Ancak (ileride açıklanacağı üzere) 8. maddeyle uyumun sağlanması insan haklarıyla bağdaşmamaktadır.

Görüldüğü üzere her iki düzenlemede de terörizm kavramı açıklanmamıştır. Bu noktada her iki düzenlemenin manevi unsurunun sınırları tespit edilememekte ve açıklanamamaktadır. Bu bağlamda AKTÖS'ün 7. maddesinin ve Ek Protokol'ün 3. maddesinin yetersiz olduğu söylenebilir.

### 3.2.6. Terörizm Amacıyla Yurtdışına Seyahat Etmek

*"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Seyahat Etmek"* suçu Ek Protokol'de düzenlenen bir suçtur. Ek Protokol'ün 4. maddesine göre *"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Seyahat Etmek"* suçu dört farklı kastla işlenebilir.[444]

Birincisi, herhangi bir kişi terör suçu işlemek maksadıyla yurtdışına seyahat ederse *"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Seyahat Etmek"* suçundan yargılanabilir ve cezalandırılabilir. İkincisi, herhangi bir kişi işlenecek olan terör suçuna katkıda bulunmak maksadıyla yurtdışına seyahat ederse *"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Seyahat Etmek"* suçundan yargılanabilir ve cezalandırılabilir. Üçüncüsü, herhangi bir

[444]Ek Protokol'ün 4. maddesi şöyledir: *"Bu Protokol'ün maksadı bakımından, "terörizm amacıyla yurtdışına seyahat etmek", bir terör suçunu işlemek veya işlenmesine katkıda bulunmak veya almak amacıyla seyahat eden kişinin milliyetinden veya ikamet yerinden farklı bir devlete seyahat etmesi anlamına gelir. 2. Taraflardan her biri, 1. fıkrada tanımlandığı şekliyle, kanuna aykırı şekilde veya kasıtlı olarak işlendiği takdirde, "terörizm amacıyla yurtdışına seyahat etmeyi" cezayı gerektiren bir suç olarak tesis etmek için gerekli olabilecek tedbirleri alır. Bunu yaparken, taraflardan her biri anayasal ilkelerinin gerektirdiği ve anayasal ilkelerine uygun koşulları tesis edebilir. 3. Tarafların her biri, iç hukuku kapsamında ve iç hukukuna uygun olarak, bu maddede belirtilen suçu işleme teşebbüsünde bulunmayı cezayı gerektiren bir suç olarak tesis etmek için gerekli olabilecek tedbirleri alır."* Bkz. https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr (26.12.2022).

kişi terör eğitimi vermek maksadıyla yurtdışına seyahat ederse *"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Seyahat Etmek"* suçundan yargılanabilir ve cezalandırılabilir. Dördüncüsü, herhangi bir kişi terör eğitimi almak maksadıyla yurtdışına seyahat ederse *"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Seyahat Etmek"* suçundan yargılanabilir ve cezalandırılabilir.

Maddi unsurla birlikte bahsi geçen dört kastın hangisiyle yurtdışına seyahat edilirse edilsin *"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Seyahat Etmek"* suçu işlenmiştir. Örneğin, PKK'nın terör örgütü olduğunu kabul eden bir devletin görevlisi veya vatandaşı PKK terör örgütü üyelerine eğitim vermek amacıyla yurtdışına seyahat etse *"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Seyahat Etmek"* suçunu işlediğinden yargılanmalı ve cezalandırılmalıdır.

Failin hangi ülkede yargılanacağı konusu iadeye ilişkin normlara bağlıdır. Bazen ilgili devletlerin politikası nedeniyle fail iade edilmeyebilir. Bazen de failin uyruğunda bulunduğu devlet iade talep etmediği halde ilgili devlet faili sınır dışı edebilir. AKTÖS'ün 15. maddesine göre fail ilgili devlet tarafından yakalandıktan sonra gerekli soruşturma işlemlerini başlatmalıdır.[445] AKTÖS'ün 18. maddesine göre faili yakalayan devlet muhakeme sürecinin tümünü kapsayan bir yargılama gerçekleştirebileceği gibi faili ülkesine de iade edebilir.[446]

---

[445]AKTÖS'ün 15. maddesi şöyledir: *"1. Bu Sözleşmede yer alan bir suçu işleyen kişi veya suç zanlısının kendi topraklarında bulunduğu bilgisini alması üzerine ilgili Taraf, bu bilgide yer alan unsurları araştırmak üzere ulusal yasası çerçevesinde gerekli olabilecek önlemleri alacaktır. 2. Şartların elverdiği değerlendirildiği takdirde, suçlu ve zanlı kendi topraklarında bulunan Taraf, bu kişinin cezai kovuşturma veya iade için hazır bulunmasını sağlamak amacıyla ulusal yasaları çerçevesinde uygun önlemleri alacaktır. 3. Hakkında 2. paragrafta atıfta bulunulan önlemlerin alınacağı kişi aşağıda belirtilen haklara sahiptir: a. Vatandaşı bulunduğu ya da haklarını korumakla yükümlü olan Devletin veya bu kişi vatansızsa, kişinin uzun süredir ülkesinde ikamet etmekte olduğu Devletin en yakındaki uygun bir temsilcisiyle vakit geçirmeksizin temas kurmak; b. Devletin temsilcisi tarafından ziyaret edilmek; c. (a) ve (b) alt paragraflarında belirtilen hakları konusunda bilgilendirilmek. 4. 3. paragrafta bahsedilen haklar, suçlu veya zanlının topraklarında bulunduğu Tarafın yasa ve yönetmelikleri, 3. paragrafta ihdas edilen haklarla kastedilen amaçların tam olarak uygulanmasını mümkün kıldığı takdirde, söz konusu yasa ve yönetmeliklerle uyumlu olarak uygulanacaktır. 5. 3. ve 4. paragrafların hükümleri, 14. madde 1.c. ve 2.d paragraflarına uygun olarak zanlıyla haberleşmek ve ziyaret etmek üzere Uluslararası Kızılhaç Komitesini davet etme konusunda yargı hakkı iddiasında bulunan herhangi bir Tarafın hakkına halel getirmeyecektir."* Bkz. https://www.tbmm.gov.tr (26.12.2022).

[446]AKTÖS'ün 18. maddesi şöyledir: *"1. Zanlının topraklarında bulunduğu Taraf, 14. madde uyarınca yargı yetkisine sahip olduğu durumlarda, bu kişiyi iade etmediği takdirde, her ne olursa olsun istisnasız, suç kendi topraklarında işlensin veya işlenmesin, gecikmeksizin durumu, o Tarafın yasalarına uygun bir yöntemle, cezai kovuşturmaya tabi tutulması amacıyla yetkili makamlara iletecektir. Bu makamlar, o Tarafın yasalarına göre ağır unsurlar içeren herhangi bir davada olduğu gibi aynı şekilde karar vereceklerdir. 2. Bir Tarafın ulusal hukuku vatandaşlarından birini*

Yukarıda verilen örnek her ne kadar Ek Protokol'ün 4. maddesinde yer alan *"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Seyahat Etmek"* suçuyla ilgili olsa da fiile bakıldığında AKTÖS'ün 7. maddesinde yer alan *"Terörizm İçin Eğitim"* suçunun da gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bu durumda tek bir fiille birden fazla suç işlendiği düşünülebilir. Örnekte farklı neviden fikri içtima olduğu da düşünülebilir. Çünkü fail terör eğitimi vermek üzere yurtdışına seyahat etmiştir. Ancak burada farklı fiillerin varlığını kabul etmek gerekir. Dolayısıyla gerçek içtimanın varlığını kabul etmek gerekir. Buna göre fail her iki suçtan ayrı ayrı ceza almalıdır. Terör eğitimi almak, terör suçunu işlemek veya iştirak etmek amacıyla yurtdışına seyahat etmek suçlarında da gerçek içtima olduğu kanısındayız.

*"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Seyahat Etmek"* suçunun seçimlik hareketlerle işlenebileceği söylenebilir. Herhangi bir kişi terör suçu işlemek, işlenecek olan terör suçuna iştirak etmek, terör eğitimi vermek veya almak maksadıyla otobüs, uçak, gemi veya diğer araçlarla yurtdışına seyahat ederse *"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Seyahat Etmek"* suçunun maddi ve manevi unsurları tamamlandığından fail yargılanabilir ve cezalandırılabilir. Hatta kişi yukarıda ifade edilen dört kasttan yalnızca biriyle yürüyerek yurtdışına çıksa *"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Seyahat Etmek"* suçunun maddi ve manevi unsurları tamamlandığından fail yargılanabilir ve cezalandırılabilir. Maddi unsurun tamamlanmasındaki tek şart failin seyahatini ikametinin olmadığı veya milliyetinin bulunmadığı bir devlete doğru yapmasıdır. Milliyetten anlaşılması gereken şey kanımızca failin uyruğunda bulunduğu devlettir.

Bütün bunlara rağmen düzenlemede yer alan terör ve terörizm kavramları tanımlanmadığından *"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Seyahat Etmek"* suçunun manevi unsurunun sınırları tespit edilememektedir. Dolayısıyla hangi fiillerin *"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Seyahat Etmek"* suçu kapsamında olduğu belirlenememektedir. Bu yönüyle Ek Protokol yetersizdir.

---

*iade etmesine ya da başka bir şekilde teslim etmesine, iade talebine temel teşkil eden yargılama ve kovuşturmanın sonucunda verilen cezayı çekmek üzere Tarafa iade edilmesi koşuluyla ve kişinin iadesi talebinde bulunan Tarafın bu seçeneği onaylaması ve diğer şartların da uygun olması durumunda, izin verir. Bu tür koşullu iade ya da teslim, bu maddenin 1. paragrafında belirtilen yükümlüklerin yerine getirilmesi için yeterlidir."* Bkz. https://www.tbmm.gov.tr (26.12.2022).

### 3.2.7. Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatlere Maddi Kaynak Sağlamak

*"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatlere Maddi Kaynak Sağlamak"* suçu Ek Protokol'de düzenlenen bir suçtur. Ek Protokol'ün 5. maddesine göre *"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatlere Maddi Kaynak Sağlamak"* suçu dört farklı kastla işlenebilir.[447]

Birincisi, herhangi bir kişinin terör suçu işlemek maksadıyla yurtdışına seyahat etmesine her türlü maddi kaynak sağlayan veya toplayan kişi *"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatlere Maddi Kaynak Sağlamak"* suçundan yargılanabilir ve cezalandırılabilir. İkincisi, herhangi bir kişinin işlenecek olan terör suçuna katkıda bulunmak maksadıyla yurtdışına seyahat etmesine her türlü maddi kaynak sağlayan veya toplayan kişi *"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatlere Maddi Kaynak Sağlamak"* suçundan yargılanabilir ve cezalandırılabilir. Üçüncüsü, herhangi bir kişinin terör eğitimi vermek maksadıyla yurtdışına seyahat etmesine her türlü maddi kaynak sağlayan veya toplayan kişi *"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatlere Maddi Kaynak Sağlamak"* suçundan yargılanabilir ve cezalandırılabilir. Dördüncüsü, herhangi bir kişinin terör eğitimi almak maksadıyla yurtdışına seyahat etmesine her türlü maddi kaynak sağlayan veya toplayan kişi *"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatlere Maddi Kaynak Sağlamak"* suçundan yargılanabilir ve cezalandırılabilir.

Bir kişinin dört farklı kasttan birisiyle maddi kaynak sağlaması ya da toplaması kast unsuru bakımından yeterli değildir. Maddi kaynağı sağlama veya toplama nedeninin ve amacının terörizm olduğu da bilinmelidir. Örneğin, Rojava'da maddi durumu yerinde olmayan kişilere yardım toplama adı altında PKK terör örgütüne katılım sağlayacak kişilere seyahat için yardım toplayan bir topluluğa para yardımında

[447]Ek Protokol'ün 5. maddesi şöyledir: *"Bu Protokol'ün amacı bakımından, "terörizm amacıyla yurtdışına yapılan seyahatlere maddi kaynak sağlamak", bu Protokol'ün 4. maddesinin 1. fıkrasında tanımlandığı gibi, bir kişinin terörizm amacıyla yurtdışına seyahat etmesini kısmen veya tamamen mümkün kılacak maddi kaynağı, maddi kaynağın kısmen veya tamamıyla bu amaçla kullanılmasının amaçlandığını bilerek, herhangi bir şekilde sağlamak veya toplamak anlamına gelir. 2. Taraflardan her biri, 1. fıkrada tanımlandığı şekliyle, kanuna aykırı şekilde veya kasıtlı olarak işlendiği takdirde, "terörizm amacıyla yurtdışına yapılan seyahatlere maddi kaynak sağlamayı" iç hukukları bağlamında cezayı gerektiren bir suç olarak tesis etmeleri için gerekli olabilecek tedbirleri alır."* Bkz. https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr (26.12.2022).

bulunan bir kişinin *"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatlere Maddi Kaynak Sağlamak"* suçundan yargılanabilmesi için yardım toplayan topluluğun gerçek niyetini ve PKK terör örgütüne katılım sağlayacakların seyahat giderlerini karşılama amacına hizmet ettiğini bilmesi gerekir. Bu durumda yardımda bulunan kişi Ek Protokol'ün 5. maddesine göre yargılanabilir ve cezalandırılabilir. Ancak ilgili kişi yalnızca fakir ailelere yardım etmek niyetiyle yardımda bulunsa kast unsuru gerçekleşmediği için kişi cezalandırılamaz.

Maddi unsur irdelendiğinde *"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatlere Maddi Kaynak Sağlamak"* suçunun seçimlik hareketlerle işlenebileceği ortaya çıkmaktadır. Bunlar maddi kaynak sağlamak veya maddi kaynak toplamaktır. Maddi kaynak sağlamak yalnızca para ile ölçülebilen varlıkları ifade etmemelidir. Terör amacıyla yurtdışına seyahat etmek isteyenlere araba, otobüs, uçak, gemi vb. vasıtaların tahsis edilmesiyle de maddi kaynak sağlanabilir. Yine bu vasıtaların bilet ücretleri, terörist eylem gerçekleştirecek şüphelilerin yemek ücretleri gibi diğer giderleri karşılamak maddi kaynak sağlamak anlamına gelir. Maddi kaynak toplamak da bu şekilde değerlendirilebilir. Terör suçu nedeniyle suç şüphesi altında bulunan kişilerin terör suçu nedeniyle seyahat etmesi için para, vasıta vb. şeylerin toplanması bu minvaldedir. Örneğin PKK terör örgütüne katılım sağlamak isteyen kişilerin seyahat masrafları için Şırnak'ta para toplanabilir. Paranın dışında yiyecek, giyecek veya araç yardımında da bulunulabilir. Bunların hepsi maddi kaynak toplama bağlamında değerlendirilebilir.

Terör suçu amacıyla yurtdışına seyahat edenlere maddi kaynak sağlayan yalnızca gerçek kişiler değildir. Tüzel kişiliklerde maddi kaynak sağlayabilir veya toplayabilir. Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin belediyelere aktardığı veya belediyenin kendi kaynaklarından oluşan bütçesinden terör örgütü PKK'ya katılım yapmak için seyahat edenlere yardım edilebilir. Yine belediye, terör örgütü PKK'ya katılım göstermek isteyenlerin seyahat giderlerini karşılamak üzere esnaftan para toplayabilir. Örnekteki gibi bir durum gerçekleşirse AKTÖS'ün 10. maddesine göre ilgili belediye için gerekli idari, cezai veya medeni işlemler uygulanabilir.[448] İlgili

[448]AKTÖS'ün 10. maddesi şöyledir: *"1. Her bir Taraf, yasal ilkelerine uygun olarak, bu Sözleşmenin 5 ila 7 ve 9. maddelerinde yer alan suçlara iştirak eden tüzel kişilerin sorumluluğunu ihdas eden*

belediyenin karar organı yargı organlarının kararıyla feshedilebilir. Gerçek kişiler bakımından düşünüldüğünde belediye başkanı görevden uzaklaştırılabilir. Yine yargı organlarının kararıyla belediye başkanının yerine kayyum atanabilir. Terör suçu nedeniyle yurt dışına seyahat edecek kimselere yardım eden veya yardım toplayan kişilere adli soruşturma açılabilir. Ek Protokol'ün 5. maddesine göre ilgili kişilerin yargılaması gerçekleştirilebilir.

Ek Protokol'ün 5. maddesine ilişkin yapılan açıklamalara göre *"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatlere Maddi Kaynak Sağlamak"* suçunun kast unsurunda yer alan terör ve terörizm kavramlarının tanımlanmadığı görülmektedir. Bu nedenle suçun manevi unsurlarının sınırı net olarak belirlenememektedir. Manevi unsurun sınırları belirlenemezse maddi kaynak sağlamak veya toplamak maddi unsurunun hangi niyetle yapıldığında *"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatlere Maddi Kaynak Sağlamak"* suçunun işlenmiş olacağı tespit edilemez. Çünkü hem Ek Protokol'ün 5. maddesinde yer alan terörizm kavramı hem de atıfta bulunduğu Ek Protokol'ün 4. maddesinde yer alan terör suçu kavramı Sözleşme'de tanımlanmamıştır. Bu yönüyle Ek Protokol yetersizdir.

### 3.2.8. Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatleri Düzenlemek veya Kolaylaştırmak

*"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatleri Düzenlemek veya Kolaylaştırmak"* suçu Ek Protokol'de düzenlenen bir suçtur. Ek Protokol'ün 6. maddesine göre *"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatleri Düzenlemek veya Kolaylaştırmak"* suçu dört farklı kastla işlenebilir.[449]

*gerekli olabilecek önlemleri kabul edecektir. 2. Tarafın yasal ilkelerine bağlı olarak, tüzel kişilerin sorumlulukları cezai, medeni veya idari olabilir. 3. Bu tür sorumlulukta suçları işleyen gerçek kişilerin cezai sorumlulukları saklı kalacaktır."* Bkz. https://www5.tbmm.gov.tr (26.12.2022).

[449]Ek Protokol'ün 6. maddesi şöyledir: *"Bu Protokol'ün maksadı bakımından, "terörizm amacıyla yurtdışına yapılan seyahatleri düzenlemek ve kolaylaştırmak", bu Protokol'ün 4. maddesinin 1. fıkrasında tanımlandığı gibi, yapılan yardımın terörizm amacına hizmet ettiğini bilerek, kişinin terörizm amacıyla yurtdışına seyahat etmesine yardımcı olan düzenleme veya kolaylaştırma fiilleri anlamına gelir. 2. Taraflardan her biri, 1. fıkrada tanımlandığı şekliyle, kanuna aykırı şekilde veya kasıtlı olarak işlendiği takdirde, "terörizm amacıyla yurtdışına yapılan seyahatleri düzenlemek ve kolaylaştırmayı" iç hukukları bağlamında cezayı gerektiren bir suç olarak tesis etmeleri için gerekli olabilecek tedbirleri alır."* Bkz. https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr (26.12.2022).

Birincisi, herhangi bir kişinin terör suçu işlemek maksadıyla yurtdışına seyahat etmesini her türlü kolaylaştıran veya yardım eden kişi *"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatleri Düzenlemek veya Kolaylaştırmak"* suçundan yargılanabilir ve cezalandırılabilir. İkincisi, herhangi bir kişinin işlenecek olan terör suçuna katkıda bulunmak maksadıyla yurtdışına seyahat etmesini kolaylaştıran veya yardım eden kişi *"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatleri Düzenlemek veya Kolaylaştırmak"* suçundan yargılanabilir ve cezalandırılabilir. Üçüncüsü, herhangi bir kişinin terör eğitimi vermek maksadıyla yurtdışına seyahat etmesini her türlü kolaylaştıran veya yardım eden kişi *"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatleri Düzenlemek veya Kolaylaştırmak"* suçundan yargılanabilir ve cezalandırılabilir. Dördüncüsü, herhangi bir kişinin terör eğitimi almak maksadıyla yurtdışına seyahat etmesini her türlü kolaylaştıran veya yardım eden kişi *"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatleri Düzenlemek veya Kolaylaştırmak"* suçundan yargılanabilir ve cezalandırılabilir. Bu suç tipinde de terör suçu ve terörizm kavramları açıklanmadığından manevi unsurun sınırları tespit edilememektedir. Dolayısıyla Ek Protokol bu konuda yine yetersiz kalmaktadır.

Bir kişinin yukarıda ifade edilen dört farklı kasttan biriyle seyahat düzenlemesi veya bu seyahati kolaylaştırması kast unsuru bakımından yeterli değildir. Düzenleme veya kolaylaştırma nedeninin ve amacının terörizm olduğu da bilinmelidir. Örneğin, PKK terör örgütüne katılım sağlamak ve bu terör örgütünden eğitim almak isteyen kişilere yönelik düzenlenen bir sefer olsun. Bu seferi düzenleyen kişinin seferin asıl amacının terörizm olmadığını bilmediği varsayılamaz. Çünkü sefer terörizm amacına özgülenmiştir.

Maddi unsur irdelendiğinde *"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatleri Düzenlemek veya Kolaylaştırmak"* suçunun seçimlik hareketlerle işlenebileceği anlaşılmaktadır. Seçimlik hareketler seyahati kolaylaştırmak veya düzenlemek şeklinde gerçekleşebilir. Buna göre vasıtalarla yapılan yurtdışı seyahatleri düzenlemek bu minvaldedir. Örneğin, terör örgütü PKK'dan terör eğitimi almak amacıyla katılım göstermek isteyen kişilerin Türkiye'den arabayla terör örgütünün Irak'taki kamplarına götürülmesi sonucu *"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatleri Düzenlemek veya Kolaylaştırmak"* suçu oluşur. Ancak seyahat yalnızca

vasıtalarla yapılmaz. Örneğin, terör örgütü PKK'dan terör eğitimi almak amacıyla katılım göstermek isteyen kişilerin Faraşin yaylasından alınarak kısa yollardan Kandil'e yürüyerek götürülmeleri sonucu da seyahat gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bu seyahati düzenleyen kişi de *"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatleri Düzenlemek veya Kolaylaştırmak"* suçundan yargılanmalı ve cezalandırılmalıdır. Yine Şırnak Üniversitesi veya Şırnak'ın değişik liselerinden pikniğe gitmek amacıyla öğrencilerin terör örgütü sempatizanları tarafından kandırılarak Faraşin'de düzenlenen bir festivale götürülmesi ve kandırılan öğrencilerin propaganda amacıyla teröristlerle buluşturulmasıyla ilintili olarak bazı öğrencilerin zorla bazılarının ise gönüllü olarak terör örgütü PKK'ya katılması sonucunda kısa yoldan Kandil'e götürülmeleri örneğinde *"Terörist Saflara Katma"*, gönüllü katılanlar için *"Terörizm Amacıyla Bir Derneğe veya Gruba Katılmak"* ve *"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatleri Düzenlemek veya Kolaylaştırmak"* suçları oluşmuştur.

Diğer taraftan başlangıç noktası Türkiye varış noktası ise Süleymaniye veya Erbil olan bir seyahat firmasının Cizre şubesinden terör örgütü PKK'ya katılım göstermek ve terör eğitimi almak amacıyla bir kişinin bilet alması ve Irak'ta terör örgütüne teslim olması örneğinde seyahat firmasının ve şoförün cezai bir sorumluluğu olmadığı kanısındayız. Çünkü seyahat firmasının veya şoförün terörizm amacıyla seyahat edildiğinden haberi yoktur. Seyahat firmasına veya şoföre göre terör örgütü PKK'ya katılım sağlamak isteyen kişi yalnızca yolcu mahiyetindedir. Yani seyahat firması ve şoför için kişinin diğer yolculardan bir farkı yoktur. Eğer seyahat firmasının bu amaçla yolculuk yapıldığından haberi varsa bu durumda hem özel hukuk tüzel kişiliğine sahip seyahat firmasının hem de yolculuğun amacından haberi olan gerçek kişilerin sorumluluğu vardır.

*"Terörizm Amacıyla Yurtdışına Yapılan Seyahatleri Düzenlemek veya Kolaylaştırmak"* suçu kamu tüzel kişiliğine sahip kurumlar tarafından da işlenebilir. Örneğin bir belediye, terörizm amacıyla doğrudan seyahat düzenleyebilir veya aracılık yaparak seyahati kolaylaştırabilir. Böyle bir durum gerçekleşirse AKTÖS'ün 10. maddesine göre ilgili belediye veya özel hukuk tüzel kişilerine gerekli idari, cezai veya medeni işlemler uygulanabilir. Belediyenin karar organı yargı organlarının kararıyla feshedilebilir. Belediye başkanı görevden uzaklaştırılabilir. Yargı organlarının

kararıyla belediye başkanının yerine kayyum atanabilir. Terör suçu nedeniyle yurt dışına seyahati kolaylaştıran veya düzenleyen gerçek kişiler ise Ek Protokol'ün 6. maddesine göre yargılanabilir ve cezalandırılabilir.

### 3.2.9. Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi ve Ek Protokolünde Düzenlenen Terör Suçlarının İnsan Haklarının Korunması Bağlamında Değerlendirilmesi ve Öneriler

Yukarıda ele alınan terör suçlarına ilişkin başlıklar altında AKTÖS ve Ek Protokol'ünde yer alan terör suçlarının kanuni tanım bakımından yetersiz olduğu ortaya konulmuştur. Bu nedenle AKTÖS ve Ek Protokol'ünün terör suçları bağlamında yetersiz olduğu savı ispatlanmıştır. Bu başlık altında AKTÖS ve Ek Protokol'ünün yer alan terör suçları insan hakları bağlamında ele alınmıştır. Bu irdeleme iki yönlü yapılmıştır. İlkin AKTÖS ve Ek Protokol'ünde yer alan terör suçlarının eksikliklerinin genel olarak ortaya çıkarabileceği insan hakları ihlalleri ele alınmış ve buna ilişkin çözüm önerileri sunulmuştur. Genel anlamda irdelemenin amacı AKTÖS ve Ek Protokol'ünde yer alan terör suçlarının bu haliyle kalması sonucunda ileride de devletlerin uygulamaları üzerinde genellikle etkili olamayacağını ortaya koymaktır. İkincisi, AKTÖS ve Ek Protokol'ünde yer alan terör suçlarının uygulanmasına ilişkin mahkeme kararları verilerek bir irdeleme yapılmış ve buna ilişkin çözüm önerileri sunulmuştur. Mahkeme kararlarıyla yapılan irdelemenin amacı AKTÖS veya Ek Protokol'ünde yer alan terör suçlarının bugüne kadar devletlerin üzerinde genellikle etkili olamadığını ortaya koymaktır.

Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi ve Ek Protokol'ünde yer alan terör suçları irdelendiğinde terörizm, terör suçu, dernek veya grup kavramlarının tanımlanmadığı görülmektedir. Bu kavramların tanımlanmayışı özel kastın tespitinde hukuki sorunlara yol açmaktadır. Örneğin hangi niyetle yapılan bir fiilin terör veya terörizm kapsamına girdiğini belirlemek zordur. Çünkü terör ve terörizm kavramlarının tanımları AKTÖS ve Ek Protokol'ünde yoktur. Bu durum suçta ve cezada kanunilik ilkesine aykırıdır. Bu aykırılık çeşitli hukuksuzluklara yol açabilir.

Terör suçunun sınırları tespit edilemediğinden teknik olarak AKTÖS veya Ek Protokol'ünde yer alan terör suçlarını işleyen bir kişinin cezalandırılması söz konusu

olamaz. Çünkü manevi unsurun bilinmediği durumlarda fiilin suçun kanuni tanımındaki unsurla örtüşüp örtüşmediği tespit edilemez. Nitekim Ünsal Öztürk/Türkiye davasında AİHM, ilgili tarihte TMK'nın 8. maddesinin 2. fıkrasında atılı suç tanımlanmadığı için ihlal kararı vermiştir.[450] Hatta AİHM'e göre suçta ve cezada kanunilik ilkesinin varlığı yetmemektedir. Kafkaris/Kıbrıs davasında ifade ettiği üzere kanunun yeterince açık olması da gerekir.[451]

Diğer taraftan bu tür bir düzenlemenin AKTÖS veya Ek Protokol'üne taraf devletlere bırakıldığı savı ileri sürülebilir. Ancak devletlerin iç hukuklarında bu tür bir düzenleme yapabilmeleri için sözleşmelerde kast kavramının açıklanabilmesi gerekir. Bu sayede devletler AKTÖS ve Ek Protokol'ünde belirlenen kasta göre terör suçunu değişik kenar başlıklar veya biçimlerde iç hukuklarında ihdas edebilir. Avrupa Konseyi Terörle Mücadele Komitesi'nin terör kavramının tanımına yönelik çalışmaları da ileri sürülen savı zaten çürütmektedir. Dolayısıyla AKTÖS ve Ek Protokol'ünde yer alan terör suçlarının mens rea sınırlarının tespiti için öncelikle terör ve terörizm kavramlarının sözleşmelerde tanımlanmış olması gerekir.

Terör, terörizm, dernek veya grup kavramlarının tanımlanmaması sonucunda oluşabilecek ikinci problem ise tanımlanmayan bu kavramların kapsamına girmediği halde siyasi baskılar sonucu kişilerin, dernek veya grupların terörist olarak lanse edilebileceği olgusudur. Nitekim AİHM, Ecer ve Zeyrek/Türkiye davasında kanunsuz suç ve cezanın keyfi uygulama, yargılama ve ceza verme gibi insan hakları ihlallerine yol açacağını ifade etmiştir.[452] AKTÖS ve Ek Protokol'ünde terör örgütü tanımının eksikliğinden kaynaklı bir belirsizlik daha ortaya çıkmıştır. Bu belirsizlik ise hangi dernek veya grubun terör örgütü olduğu konusudur. AKTÖS'ün 6. maddesinde yer alan *"Terörist Saflara Katma"* suçunun ve Ek Protokol'ün 2. maddesinde yer alan *"Terörizm Amacıyla Bir Derneğe veya Gruba Katmak"* suçunun manevi unsuru bu belirsizlikten dolayı anlaşılamamaktadır.

[450]European Court of Human Rights, Ünsal Öztürk/Türkiye Davası, 2005, https://hudoc.echr.coe.int/ (05.08.2022).
[451]European Court of Human Rights, Kafkaris/Kıbrıs Davası, 2008, https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:[%22001-119517%22]} (05.08.2022).
[452]European Court of Human Rights, Ecer ve Zeyrek/Türkiye Davası, 2001, https://hudoc.echr.coe.int/ (05.08.2022).

Terör ve terör örgütü tanımlarının AKTÖS ve Ek Protokol'ünde bulunmaması sonucunda bir kişinin katılacağı herhangi bir dernek veya grubun terör örgütü olup olmadığının sınırını çizmek mümkün değildir. Örneğin bir ülkede insan hakları adı altında kurulan bir derneğin aktivistleri gerçekte terör suçu işlemeye yönelik bir dernek kurmuş olabilir. Bu durumda derneğe katılım sağlayan kişi terörist mi sayılacaktır? İnsan haklarına ilişkin bir dernek gerçekten de böyle bir amaç için kurulmuş olabilir. Herhangi bir kişi terör eylemi gerçekleştirmek amacıyla bu derneğe katılmış olabilir. Bu durumda dernek terör örgütü olarak mı düşünülmelidir? İşte tanımsal belirsizlik suç türünün belirsizliğine yol açtığı gibi suçu işleyen failin terörist olup olmadığının tespiti hususunda da bir belirsizliğe yol açmaktadır. Çünkü failin tespit edilebilmesi için suçun kanuni tanımındaki unsurların açık, net ve anlaşılır bir biçimde AKTÖS ve Ek Protokol'ünde yer alması gerekir.

Ortaya çıkan bu durumlar özgürlük-güvenlik dengesi bakımından insan haklarına aykırılık teşkil edecek bir zemin hazırlamaktadır. Aynı zamanda AKTÖS'ün kendisiyle çelişmektedir. Çünkü AKTÖS ve Ek Protokol'ü insan haklarına vurgu yapmaktadır. Fiilin suç bakımından türü belirlenemez ve dernek veya grupların hangi tür faaliyetlerinin terör kapsamına girdiği tespit edilemezse insan hakları bakımından haksızlık yapılabilir. Yani terör örgütü olmayan bir derneğe terör örgütüymüş gibi keyfi muameleler yapılabilir. Bu durum yalnızca AKTÖS ve Ek Protokol'üyle değil Avrupa Konseyi'nin kuruluş felsefesiyle de çelişmektedir.

Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi ve Ek Protokol'ündeki bu eksikliğin giderilmesi ve terör suçunun maddi ve manevi unsurlarının belirlenebilmesi için Sözleşme'de şöyle bir terör tanımı yer alabilir: Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi'nde, ekinde ve ek protokollerinde yer alan (terör veya) terörizm suçlarının ulusal veya uluslararası alanda, barış ve uygulanabilecek uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası diğer hukuk kuralları bulunmadığı sürece savaş zamanında suç oluşturan şiddet eylemleriyle birlikte sindirme, korkutma veya yıldırma suretiyle Sözleşme'ye taraf bir devletin; sivillerini, politikasını veya kararını etkilemek; resmi görevlilerini, kurumlarını veya hükümetini bir eylemi yapmaya ya da yapmamaya yönelik yasadışı olarak zorlamak; sivillerini veya özel hukuk tüzel

kişiliklerini aracı olarak kullanmak suretiyle bu kişiliklerin çalışanlarını bir eylemi yapmaya ya da yapmamaya yönelik yasadışı olarak zorlamak terör suçunu oluşturur.

Yukarıda verilen terör tanımı önerisine "sistemli, planlı, devamlı ve siyasal amaçlı" ifadeleri eklendiğinde terörizm tanımı şöyle ifade edilebilir: Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi'nde, ekinde ve ek protokollerinde yer alan terörizm suçlarının ulusal veya uluslararası alanda, barış ve uygulanabilecek uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası diğer hukuk kuralları bulunmadığı sürece savaş zamanında, sistemli, planlı, devamlı ve siyasal amaçlı suç oluşturan şiddet eylemleriyle birlikte sindirme, korkutma veya yıldırma suretiyle Sözleşme'ye taraf bir devletin sivillerini, politikasını veya kararını etkilemek, resmi görevlilerini, kurumlarını veya hükümetini bir eylemi yapmaya ya da yapmamaya yönelik yasadışı olarak zorlamak, sivillerini veya özel hukuk tüzel kişiliklerini aracı olarak kullanmak suretiyle bu kişiliklerin çalışanlarını bir eylemi yapmaya ya da yapmamaya yönelik yasadışı olarak zorlamak terörizm suçunu oluşturur.

Önerilen bu tanımlarda geçen kavramların somut bir örnekler açıklanması tanımın anlaşılması bakımından önemlidir. Tanım içerisinde geçen kavramlar Türkiye Cumhuriyeti Devleti örneği üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır. Tanımda yer alan *"resmi görevli"* ifadesi doğrudan veya dolaylı olarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yurt içi veya yurt dışı kurumlarında görevlendirdiği herkesi ifade eder. Buna göre resmi görevli ifadesi Cumhurbaşkanı, bakanlar, milletvekilleri, valiler, genel müdürler, kuvvet komutanları dahil sözleşmeli bile olsa Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yurt içi veya yurt dışı herhangi bir kurumunda görevli doktor, avukat, işçi, aşçı, çaycı vb. herkesi kapsar.

*"Sivil ifadesi"* ise resmi görevlilerin dışındaki herkesi ifade eder. Buna göre sivil ifadesi Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin resmi görevlileri dışındaki Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin vatandaşlarını, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde yaşayan mülteci, ikincil mülteci statüsü, sığınmacı, göçmen, geçici statü veya başka nedenlerle Türkiye'de bulunan bütün sivilleri kapsar.

Teröre maruz kalan resmi görevliler ile sivilleri ayırabilmek için de şu kıstaslar getirilebilir; terör suçundan zarar gören kişi resmi görevi esnasında bu suça maruz

kalmışsa soruşturma, kovuşturma ve cezalandırma işlemleri resmi görevli sıfatına göre yapılır. Terör suçundan zarar gören kişi resmi görevinin dışında ama resmi görevi nedeniyle bu suça maruz kalmışsa soruşturma, kovuşturma ve cezalandırma işlemleri resmi görevli sıfatına göre yapılır. Terör suçundan zarar gören kişi bu nedenlerin dışında herhangi bir sebeple terör suçundan zarar görmüşse terör eylemi gerçekleştiren fail(ler)in soruşturma, kovuşturma ve cezalandırma işlemleri sivile yönelik terör suçuna göre yapılır. Buradaki ayrımın en önemli nedeni soyut ceza miktarlarının değişebilmesidir. Nitekim bir devletin bel kemiğini oluşturan yasama, yürütme, yargı ve idaresine ve buralarda bulunan görevlilerine yönelik gerçekleştirilen terör eylem(ler)iyle sivillere yönelik yapılan terör eylem(ler)i aynı amacı taşımamaktadır. Soyut ceza da buna göre belirlenebilir.

Önerilerde yer alan özel hukuk tüzel kişilikleri de aracı kılınarak terör suçu işlenebilir. Örneğin terörizmin finansmanı sağlanabilir. Bu gibi durumlarda sermaye ve şahıs şirketleri sorumluları veya diğer çalışanlar özel hukuk tüzel kişiliğini kullanarak terör suçu işleyebilir veya terör suçundan zarar gören kişi olabilir.

Yukarıda maddi ve manevi unsurları irdelenen terör suçlarındaki diğer bir eksiklik ise soyut tehlike suçlarıdır. Soyut tehlike suçlarındaki en büyük tehlike temel hak ve özgürlükler üzerinde kuracağı baskı olabilir. Bu konu ifade özgürlüğüyle de bağlantılıdır. Soyut tehlike suçlarında failin cezalandırılabilmesi için fiilin suçun kanuni tanımına uyması yeterlidir. Buna rağmen sözleşme yapıcılar AKTÖS'te böyle bir suça yer vermiştir. *"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik"* suçu soyut tehlike suçlarından birisidir.

Soyut tehlike suçlarının temel hak ve hürriyetler bağlamında en büyük handikapı yapılan konuşmaların veya yayınların suçun kanuni tanımındaki unsurlara uymasıyla ilgilidir. Nitekim Anayasa Mahkemesi'nin Figen Yüksekdağ Şenoğlu, Sırrı Süreyya Önder, Ömer Faruk Gergerlioğlu, Erhan Urak, Candar Şafak Dönmez ve Kadri Pervane kararlarına bakıldığında konuşmalarından dolayı bu kişilerin gözaltına alındığı, tutuklandığı veya cezalandırıldığı görülmektedir.[453]

[453]"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik" suçuyla ilişkili Anayasa Mahkemesi kararları için Figen Yüksekdağ Şenoğlu, Sırrı Süreyya Önder, Ömer Faruk Gergerlioğlu, Erhan Urak, Candar Şafak

Normal koşullarda terörü veya terör örgütünü öven bu tür konuşmalar bazı kesimler tarafından hoş görülmeyebilir. Ancak AİHM'in birçok kararında ifade edildiği üzere bu tür konuşmalar şiddete başvurulmadığı veya şiddete yol açılmadığı sürece demokratik toplumlarda hoş karşılanmalıdır. Anayasa Mahkemesi ilgili bireysel başvuru davalarında bu nedenle ihlal kararları vermiştir. Anayasa Mahkemesi diğer bireysel başvuru davalarında olduğu gibi Baver Mızrak davasında da *"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik"* gibi soyut tehlike suçlarından herhangi bir kişinin cezalandırılabilmesi için kişinin veya konuşmanın belirli bir tehlikeye neden olması gerektiğini ifade etmiştir.[454] Başka bir deyişle terör örgütü propagandası yapan kişi bu propagandayı yaparken şiddete başvurmalı veya konuşma sonucunda şiddete yol açmalıdır.

Sözleşme'nin 5. maddesinde yer alan *"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik"* suçunun bu tür ihlallere yol açmasının önüne geçilebilmesi için birkaç öneri sunulabilir.

Birinci öneriye göre ilgili devletin anayasasında demokratik devlet kavramı varsa bu çıkarılabilir. Bu durum belki de birçok farklı fiilin insan hakları ihlaline yol açmasına neden olabilir. Ancak ilgili mahkemeler derdest davayı yorumlarken demokratik devlet kavramına veya genel olarak demokrasiye atıfta bulunamayacaktır. Ancak bu durum AİHM için geçerli değildir. Çünkü bir devletin anayasasında demokratik devlet ibaresi olmasa bile AİHM fiilin veya müdahalenin demokratik devlette gerekli olup olmadığı üzerinde mutlak olarak durmaktadır.

İkinci öneri ise Avrupa Konseyi'nden ve sözleşmelerinden tek taraflı çekilme olabilir. Bu durumda insan hakları ihlallerinin çokça yaşandığı ülkelerde bu sayı daha da artabilir. Ayrıca bunun siyasi sonuçları da olabilir. Örneğin bazı devletler ilgili ülkeye demokrasi getirmeye çalışabilir. Görüldüğü üzere her iki öneride de taraf devletlerin ve insanların zarar göreceği açıktır. Dolayısıyla teknik anlamda daha pratik birkaç öneri ihlallerin azalmasını sağlayabilir.

---

Dönmez ve Kadri Pervane bireysel başvuru davalarına bakılabilir. Bkz. https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ (09.05.2022).

[454]Anayasa Mahkemesi, Baver Mızrak davası. Karar Tarihi. 09.01.2020, Resmi Gazete. 17.03.2020, Sayı: 31071, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/03/20200317-7.pdf (09.05.2022).

Soyut tehlike suçlarında AİHM ve Anayasa Mahkemesi'nin dikkat ettiği en önemli konu fiilin bir şiddete yol açıp açmadığı hususudur. Buna göre "şiddete başvurma veya şiddete yol açma" ifadesi uyarlanarak AKTÖS'ün 5. maddesine eklenebilir. Böylece herhangi bir kişinin konuşması somut olarak bir şiddet olayına dönmediği sürece ilgili kişi cezalandırılamaz.

İkinci olarak AKTÖS'ün 5. maddesinde yer alan *"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik"* suçu Sözleşme'den çıkarılabilir. Ancak bu durumda da farklı teknik sorunlar ortaya çıkabilir.

Üçüncü olarak AKTÖS'ün 5. maddesine ekleme yapılmayacaksa veya metin Sözleşme'den çıkarılmayacaksa ilgili ülkenin hakim ve savcılarına bu konuda eğitimler verilebilir. Yani ihlal kararlarının engellenebilmesi için savcılara ve ilk derece ceza hakimlerine AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararları çerçevesinde terör suçunun somut olaya nasıl uygulanabileceğine dair konferanslar verilebilir. Ciddi anlamda organize edilmesi gereken konferanslar, Türkiye'nin bütün illerinde bütün savcıları ve ceza hakimlerini kapsayacak şekilde düzenlenmelidir. Soyut tehlike suçlarına ilişkin yukarıda verilen üç öneri ihlal kararlarını azaltabilir niteliktedir.

Ek Protokol'ün 4 ila 6. maddelerinde yabancı terörist savaşçılara ve onlara maddi ve manevi yardım edenlere ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. İnsan hakları bağlamında yabancı terörist savaşçılar ve onlara yardım edenlerle ilgili ilginç bir durum ortaya çıkmıştır. Anayasa Mahkemesi'nin yabancı teröristlere ilişkin ulaşılabilen bütün kararlarında Mahkeme çeşitli nedenlerle kabul edilemezlik kararı vermiştir.[455]

Anayasa Mahkemesi'nde görülen A. Ç. ve Diğerleri davasında başvuranların yabancı terörist savaşçı bağlamında ifadelerinin alındığı görülmektedir.[456] A. Ç. ve Diğerleri geri gönderildikleri zaman inançları ve etnik kökenleri nedeniyle kötü muamele göreceklerini iddia etmektedirler. Anayasa Mahkemesi, uluslararası hukuk

[455]Yabancı terörist savaşçılara ilişkin Anayasa Mahkemesi kararlarına Anayasa Mahkemesi'nin karar arama sitesindeki filtrelemeye "yabancı terörist savaşçı" yazılarak ulaşılmıştır. Bkz. https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Ara?KelimeAra%5B%5D=yabanc%C4%B1+ter%C3%B6rist+sava%C5%9F%C3%A7%C4%B1 (04.08.2022).

[456]Anayasa Mahkemesi, A. Ç. ve Diğerleri Davası. Başvuru Numarası. 2018/32419, Karar Tarihi. 07.10.2021, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/32419 (04.08.2022).

ve 1982 Anayasası bağlamında yaptığı incelemelerin sonucunda kişilerin kötü muameleye kalabileceği riski ortaya çıktığında bu riske karşı korunmaları gerektiğini ifade etmiştir. Bu davaya göre Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin başvuranları böyle bir riske karşı koruması onların sınır dışı etmemesi anlamına gelir. Ayrıca Mahkeme kötü muamelenin araştırılabilir nitelikte olması, somut bilgi ve belgelere dayanması gerektiğini ifade etmiştir. Mahkeme, A. Ç. ve Diğerlerinin ilgili ülkenin genel durumu hakkında bilgi verdiklerini ve kişisel olarak risk altında olduklarına dair somut bilgi veya belgeleri Mahkeme'ye sunamadıklarını tespit etmiştir. Bu konuda Mahkeme iddianın açıkça dayanaktan yoksun olduğuna karar vermiştir. A. Ç. ve Diğerlerinin diğer iddiasına göre idari gözetime ilişkin tebligat usulüne göre yapılmamıştır. Anayasa Mahkemesi bu konuda öncelikle sulh ceza mahkemesine itirazda bulunulması gerektiğini daha sonra idare mahkemesinde tam yargı davası açılabileceğini ifade etmiştir. Sonuç olarak başvuru yollarının tüketilmemesi sebebiyle kabul edilemezlik kararı vermiştir. Anayasa Mahkemesi yabancı terörist savaşçılar bağlamında W.M.A.I.Y. kararında da aynı yönde karar vermiştir.[457] Mahkeme, H. S. kararında ise idare mahkemesinde tam yargı davası açılmaması nedeniyle başvuru yollarının tüketilmediği yönünde karar vermiştir.[458] Anayasa Mahkemesi, Shibab Ahmed Ismael Al Magdal ve Abdulcelil ElKallo davalarında ise sınır dışı etme işlemlerinin usulüne uygun yapılması nedeniyle başvuruların dayanaktan yoksun olduğu kararına varmıştır.[459]

Anayasa Mahkemesi'nin yabancı terörist savaşçılara dair baktığı davalar Ek Protokol'ün 4 ila 6. maddelerinde düzenlenen terör suçlarıyla ilintilidir. Anayasa Mahkemesi'nin ulaşılabilen bütün kararlarında kabul edilemezlik kararı vermesinden başka daha da ilginç olan şey ise Türkiye'nin milyonlarca mülteciyi, sığınmacıyı veya geçici koruma statüsünde bulunan kişiyi barındırmasına rağmen Anayasa Mahkemesi'ne az sayıda başvurunun yapılmış olmasıdır. Burada ifade edilmek

[457]Anayasa Mahkemesi, W.M.A.I.Y. Davası. Başvuru Numarası. 2018/32906, Karar Tarihi. 06.10.2021, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/32906 (04.08.2022).

[458]Anayasa Mahkemesi, H. S. Davası. Başvuru Numarası. 2020/7290, Karar Tarihi. 27.01.2021, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2020/7290 (04.08.2022).

[459]Anayasa Mahkemesi, Shibab Ahmed İsmael Al Magdal Davası, Başvuru Numarası. 2020/12633, Karar Tarihi: 12.01.2021, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2020/12633 (04.08.2022); Anayasa Mahkemesi, Abdulcelil ElKallo Davası, Başvuru Numarası. 2020/12454, Karar Tarihi. 03.12.2020, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2020/12454 (04.08.2022).

istenilen şey mültecilerin, sığınmacıların veya geçici koruma statüsünde bulunanların yabancı terörist savaşçı oldukları değildir. Bir insan olarak Türkiye'de bulunan farklı statüdeki kişiler temel haklarını bilmiyor olabilirler. Bu nedenle hak arama hürriyeti kapsamında haklarını kanımızca arayamamaktadırlar. Bu konuda kişilerin hukuki statüsüne ve anlayacakları dillere göre temel hak ve hürriyetler ile hak arama usullerini gösteren bir kitapçığın hazırlanması ve ülkede bulunan farklı statüdeki kişilere daha Türkiye'ye girdiklerinde dağıtılması gerektiği kanaatindeyiz. Örneğin H. S. davasında Mahkeme, kişinin idari yargı mercilerine başvurmaması nedeniyle kabul edilemezlik kararı vermiştir. İhlal kararının verilmesi, idari yargıda dava açma ve bu davanın bitme sürelerinin toplamı düşünüldüğünde zaman bakımından uzun yıllar alabilir. Bu süre içerisinde kişi sınır dışı bile edilebilir. Bu durum insanı yoran bir sürece dönüşebilir. Bu nedenle Türkiye'de yaşayan farklı statüdeki kişilere temel hak ve hürriyetleri ve hak arama yollarının usulleri öğretilmelidir. Nitekim farklı bir ülkeden geldikleri için bu gibi konulara yabancı olabilirler.

Yabancı teröristlere ilişkin Anayasa Mahkemesi kararlarına bakıldığında somut bilgi veya belge olmaksızın farklı statüdeki kişilerin emniyet güçleri tarafından yakalandığı ve işlem yapıldığı görülmektedir. Kanımızca hem adli işlemlerde hem de idari gözetim ve sınır dışı işlemlerinde hukuka uygun bir şekilde elde edilen somut bilgi veya belge olmadan kişiler yakalanmamalıdır. Adli işlemlerde ise eğer somut bilgi veya belge yoksa soruşturma aşamasında kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verilmelidir. Bu öneriyi öncelikle idari gözetim bağlamında ele alalım. Örneğin yukarıda verilen H. S. davasında kişi altı ay idari gözetimde tutulmuş ve sonrasında altı ay daha idari gözetimin uzatılmasına karar verilmiştir. Ankara 1. İdare Mahkemesi, H. S.'nin IŞİD ile ilgili bağlantısının olmadığını tespit etmiş ve sınır dışı etme işlemini iptal etmiştir. Bu durumda H. S. on iki aya yakın bir müddet zarfında gereksiz yere özgürlüğünden alıkonulmuştur. Adli yargılamalarda verilen tutuklama kararıyla bu süre daha da uzayabilir. Bu konuda tazminat davası açılabilir. Ancak belirli bir süre özgürlüğünden alıkonulan kişi tazminatla tatmin olmayabilir. Adli işlemlerde durum daha tehlikelidir. Somut bilgi veya belge olmadan bir kişiye tutuklama kararı veya hapis cezası verilmesi durumunda keyfi uygulamanın zirve yaptığı söylenilebilir. Bu bilgilere göre yazılan iftira dolu bir dilekçeyle yalnızca farklı statüdeki kişilerin değil vatandaşlarında özgürlükleri yok edilmiş olur.

Somut bilgi ve belgelerin varlığının aranmasına ilişkin şu öneriler uygulanabilir. Hem adli hem de idari işlemlerde hukuka uygun olarak elde edilmiş somut bilgi veya belge olmadan kişileri yakalayan ve yakalama emrini veren kolluk görevlileri, soruşturma aşamasında savcılar ve kovuşturma aşamasında hakimler sorumlu tutulabilir. Bu sorumluluğun içeriği Adalet Bakanlığı tarafından belirlenebilir. Hukuka uygun olarak elde edilmiş somut bilgi veya belge olmadan özellikle adli yargılamalar bağlamında dört yıl tutuklu kaldığınızı veya hapis cezası aldığınızı düşündüğünüzde durumun ne kadar vahim olduğu görülebilir. Bu durumda uzun yıllar gereksiz yere tutuklu kalan veya hapis cezası alan bir kişinin yaşadığı travmanın yalnızca tazminatla giderilemeyeceği kanısındayız. Hukuka uygun olarak elde edilmiş somut bilgi veya belge olmadan idari gözetim bağlamında yakalamayı yapanlar ve yakalama emrini verenler ile adli yargılamada iddianame hazırlayanlar ve kabul edenler, tutuklama kararı veya hapis cezası verenlerin meslekten ihraç edilmesi gerektiği kanısındayız. Hukuka uygun olarak elde edilmiş somut bilgi veya belge olmadan kişinin idari gözetim altına alınması; adli bakımdan tutuklanması, iddianamenin hazırlanması, kabul edilmesi ve dahası hapis cezası verilmesi keyfi bir uygulamanın olduğunu göstermektedir. Bu anlamdaki bir yargılamanın İngiltere'de kurulan Diplock Mahkemeleri'nden ve yargılamalarından farkı yoktur. AİHM'in de aynı görüşte olduğu söylenebilir. AİHM, O'Hara/Birleşik Krallık davasında bir kişinin yakalanmasında makul şüphenin yeterli olduğu kanısındadır.[460] Jecius/Litvanya davasında AİHM, bir kişinin suç işlediğine dair makul bir şüphe varsa ilgili kişinin duruşmaya çıkartmak amacıyla tutuklanabileceğini ifade etmiştir.[461] Ayşe Yüksel ve Diğerleri davasında ise AİHM tutuklamanın amacının somut şüpheyle yakalanmasının yeterli delillerle tespit edilmesi aşaması olduğunu belirtmiştir.[462] AİHM'in kararlarında yeterli delil ve somut şüphe kavramlarını kullanması gösteriyor ki yakalamada dahi en azından hukuka uygun bir şekilde elde edilmiş somut bilgi veya belgenin varlığı zorunludur.

[460]European Court of Human Rights, O'Hara/Birleşik Krallık Davası, 2001, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2237555/97%22],%22itemid%22:[%22001-59721%22]} (05.08.2022).
[461]European Court of Human Rights, Jecius/Litvanya Davası, 2000, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58781%22]} (05.08.2022).
[462]European Court of Human Rights, Ayşe Yüksel ve Diğerleri Davası, 2016, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-167049%22]} (05.08.2022).

Diğer taraftan Ek Protokol'ün 7. maddesi somut bilgi veya belge edinme bakımından taraf devletlere yol göstermektedir. Daha önce de ifade edildiği üzere yabancı terörist savaşçılara ilişkin anında bilgi edinmek amacıyla devletler arasında 7/24 ağ sistemi kurulmuştur.[463] Avrupa Konseyi Terörizmle Mücadele Komitesi, 01.12.2016 tarihinde biri Avrupa Birliği ülkesi olmak üzere toplamda otuz dokuz temas noktası belirlemiştir. 7/24 ağı ping testini de başarıyla geçmiştir.[464]

Hukuka uygun olarak elde edilmiş somut bilgi veya belge olmadan kişilerin yakalanmasına neden olan sistemden ortak ağ sistemine geçiş Türkiye'de yaşanan özgürlük ihlallerini azaltabilir. Merkezden devletlere doğru nasıl ki yabancı terörist savaşçılara ilişkin bilgi aktarılacaksa Türkiye'de kendi içinde bir ağ oluşturarak bilgi akışını devletin terörle mücadele birimlerine ulaştırabilir. Örneğin eğer kurulmamışsa Ankara'da irtibat noktası kurulabilir. Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği ve diğer devletlerden gelen yabancı terörist savaşçılara ilişkin bilgiler bu merkezde toplanıp daha sonra Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, emniyetin, jandarmanın, istihbaratın, havalimanlarının ve otogarların ilgili birimlerine ulusal ağ sistemi üzerinden dağıtılabilir. Böylece örneğin havayoluyla ülkeden kaçmak isteyen yabancı terörist savaşçı kameralar tarafından tespit edilerek ilgili birimlere uyarı gönderebilir. Ancak Türkiye'nin ulusal ağı ile Ankara'da bulunan Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi-NATO ağının entegre edilmemesi gerektiği kanısındayız. Bu noktada 15 Temmuz askeri darbe girişimi sırasında NATO'ya Türk hava trafiğinin kapatılması olayını hatırlatmakta fayda vardır.

Sonuç olarak AKTÖS ve Ek Protokol'ünde yer alan terör suçlarındaki terör, terörizm, dernek veya grup kavramlarının tanımlanmaması sonucunda terör suçlarının manevi unsuru net olarak açıklanamamaktadır. İlgili bölümün her başlığı altında da ifade edildiği üzere AKTÖS ve Ek Protokol'ü tanım konusunda oldukça yetersizdir. Bu yetersizlik kişilerin yargılanamaması veya siyasi baskılar sonucu kişi veya derneklerin terör damgası yemesine neden olabilir. İlgili yetersizlik uluslararası ceza hukuku bağlamında teknik bir yetersizlik olduğu için AKTÖS ve Ek Protokol'ün

[463]Herrera and Penev, **The Importance of the Council of Europe's 24/7 Network of Contact Points on Foreign Terrorist Fighters**, p. 43.

[464]Committee of Experts on Terrorism, 24/7 Network of Contact Points on Foreign Terrorist Fighters-Information Provided by the Secretariat, 2017, s. 2, https://rm.coe.int/168070f25a (04.08.2022).

devletlerin uygulamaları üzerinde olumlu anlamda etkili olabileceği düşünülemez. AİHM kararlarından da bu anlaşılmaktadır. AKTÖS ve Ek Protokol'ünün bu haliyle kalması sonucunda ortak bir terör ve terörizm tanımı olmadığı için devletler bu kavramlara farklı anlamlar yükleyecektir. Bunun sonucunda da bir devlete göre terörist sayılan bir kişi diğer devlete göre özgürlük savaşçısı sayılabilir. Yani AKTÖS ve Ek Protokol'ünün bu haliyle kalması sonucunda ileride de etkili olamayacağı görüşü savunulabilir. Bunun önüne bir nebze de olsa geçebilmek için terör ve terörizm kavramlarının tanımlarına öneriler sunulmuştur. Önerilerle birlikte AKTÖS ve Ek Protokol'ünde yer alan terör suçlarının manevi unsuru tamamlanabilir. Böylece AKTÖS ve Ek Protokol'üne taraf olan devletler sözleşmelerde yer alan terör suçlarının maddi ve manevi unsurlarını bilerek iç hukuklarında ilgili terör suçlarını ihdas edebilir.

Diğer taraftan soyut tehlike suçlarının özgürlükler üzerindeki olumsuz etkisine rağmen AKTÖS'te böyle bir terör suçu düzenlenmiştir. Bahsi geçen soyut tehlike suçu AKTÖS'ün 5. maddesinde yer alan *"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik"* suçudur. Bu suç ilgili devlete göre değişebilen bir suçtur. Çünkü her devlette terör ve terörizm kavramları farklı tanımlanmıştır. Ancak bu suçun bütün devletler için ortak bir noktası var. Bu ortak nokta şiddete başvurulmadığı veya şiddete yol açılmadığı halde kişinin tutuklanıp cezalandırılabilmesidir. Bu nedenle AKTÖS'te düzenlenen bu suç Sözleşme'den çıkarılabilir. Böyle bir uygulama gerçekleşmezse "şiddete başvurulduğu veya şiddete yol açıldığı sürece" ifadesi AKTÖS'ün 5. maddesine eklenebilir. Bu haliyle AKTÖS'ün 5. maddesi ileride de devletlerin uygulamaları üzerinde olumlu bir etkide bulunamaz. AİHM ve Anayasa Mahkemesi'nin ihlal kararları dikkate alındığında AKTÖS'ün 5. maddesinin zaten devletlerin uygulamaları üzerinde bugüne kadar olumlu bir etki yaptığı söylenemez.

Son olarak yabancı terörist savaşçıların yol açabileceği terör sorunlarının önlenebilmesi için 7/24 irtibat noktasının ve ağ üzerinden iletişimin taraf devletler arasında yaygınlaştırılması gerektiği ifade edilmelidir. Böylece ülkede bulunan diğer insanların başta yaşam hakkı olmak üzere terörden kaynaklı bütün insan hakları ihlallerinin önüne kısmen de olsa geçilebilir. Özellikle hukuka uygun olarak elde edilmiş somut bilgi veya belge olmadan bireylerin terör örgütüyle bağlantısının olduğunu ileri sürerek kişilerin özgürlüklerinin elinden alınmasının önüne geçilebilir.

### 3.3. İCRAİ HAREKETLER BAĞLAMINDA İNSAN HAKLARININ KORUNMASI

İcrai hareketler bağlamında AKTÖS'ün 8. maddesine göre AKTÖS veya Ek Protokol'ünde yer alan terör suçlarının icrai hareketlerine başlanmasına gerek yoktur. Bu düzenleme kastın maddi aleme dökülmeden önceki aşamalarında da kişinin cezalandırılabileceğini açıkça ortaya koymaktadır. Hazırlık aşaması buna örnek olarak gösterilebilir. *"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik"* suçunda yalnızca bu suç için icrai hareketlere geçmeden önce ceza verilebildiği AİHM ve Anayasa Mahkemesi'nin verdiği ihlal kararlarıyla tespit edilmişti. AKTÖS'ün 8. maddesi ise hem AKTÖS'te hem de Ek Protokol'ünde yer alan terör suçlarını bu duruma sokmaktadır. Buna göre eğer AKTÖS'ün tanımsal eksiklikleri giderilebilirse terör suçlarının hazırlık aşaması dahil bütün aşamalarında kişiler cezalandırılabilir. Bu durum insan hakları bakımından çok tehlikelidir. Bu düzenlemeyi daha iyi anlayabilmek için icrai hareketlerin öncesindeki ve sonrasındaki bütün aşamaların *"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik"* ve *"Terörist Saflara Katma"* suçlarıyla örneklendirilmesi gerekir.

Terör suçu hazırlık aşamasındayken devletler cezai yaptırım uygulayabilir. Hazırlık aşamasında icrai hareketlere başlanmamıştır. Bu aşamada icrai hareketler öncesi gerekli hazırlıklar yapılmaktadır. Örneğin, Şırnak ilinin gençlerine yönelik görüntüde bazı kurslar (Dikey Geçiş Sınavı gibi) açılmıştır. Bu kursların gerçek amacı ise terör örgütü propagandası yapmak suretiyle gençleri PKK terör örgütü saflarına katmaktır. Sözleşme'nin 8. maddesine göre kursların bu niyetle açılması kursu açan kişilerin AKTÖS'ün 5. maddesinde düzenlenen *"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik"* ve 6. maddesinde düzenlenen *"Terörist Saflara Katma"* suçlarından yargılanmasına ve cezalandırılmasına sebebiyet verecektir. Kanımızca kursu açan kişilerin AKTÖS ve Ek Protokol'üne göre cezalandırılabilmesi mümkün değildir. Bunun üç nedeni olduğu söylenebilir. Birincisi, terör suçu AKTÖS ve Ek Protokol'ünde tanımlanmamıştır. Dolayısıyla kursu açan kişilere zaten ceza verilemez. İkincisi, AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararları bağlamında propaganda somut olarak şiddete dönüşmemiştir. Üçüncüsü, kursa giden gençler PKK terör örgütüne katılım göstermemiştir. Türkiye bağlamında irdelendiğinde TMK'nın 1. maddesinde

terör, 2. maddesinde terör suçlusu, TCK'nin 214. maddesinde *"Suç İşlemeye Alenen Tahrik"* suçu, TCK'nın 220. maddesinin 8. fıkrasında *"Örgüt Propagandası Yapmak"* suçu ve TCK'nın 314. maddesinde *"Silahlı Örgüte Üye Olmak"* suçu tanımlanmıştır. Bu düzenlemelere göre kursu açan ve eğitim veren kişiler yargılanıp cezalandırılabilir. Yalnızca TCK ve TMK'ya göre değil AKTÖS'ün 8. maddesine göre de böyledir. Ancak yukarıda verilen AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararlarına göre hazırlık aşamasında şiddete başvurulmadığı veya şiddete yol açılmadığı için propaganda faaliyeti sonucu kişilere ceza verilmemesi gerekir. Diğer taraftan kursa katılan gençler PKK terör örgütüne üye olmadıkları için yine gençlerin ceza alması söz konusu olmaması gerekir. Türkiye'de şiddete başvurulmadığı veya şiddete yol açılmadığı halde birçok kişi bu suçtan yargılanıp hapse atılmış olsa da Anayasa Mahkemesi bu konuda genellikle ihlal kararı vermiştir. Bu konuyla ilgili Anayasa Mahkemesi'nin daha önce verilen Esma Seydaoğlu kararına bakılabilir.[465]

İlgili terör suçlarının icrai hareketlerine başlanmış ancak hareket tamamlanmamış veya teşebbüs aşamasında kalmış olabilir. Devletler bu aşamada da gerekli adli ve idari tedbirleri alabilir. Örneğin, kurs görecek öğrencilere yönelik propaganda faaliyeti başlamış olabilir. Bu aşamada şiddete başvurulmadığı veya şiddete yol açılmadığı için kursu açanlar veya eğitim verenlerin cezalandırılamaması gerekir. Yine gençler bu aşamada terör örgütü PKK'ya katılım göstermemişlerse terör örgütüne üye olmak suçundan cezalandırılamamaları gerekir. Ancak AKTÖS'ün 8. maddesine göre ilgili kişiler yargılanıp cezalandırılabilir. Yargılama ve hapis cezası verildiğinde ise ya Anayasa Mahkemesi ya da AİHM ihlal kararı verecektir. En azından bir önceki başlıklar altında verilen ihlal kararları bunu göstermektedir. Bu konuyla ilgili Anayasa Mahkemesi'nin Sırrı Süreyya Önder, Ayşe Çelik ve Zübeyde Füsun Üstel ve Diğerleri davalarına bakılabilir.

İlgili terör suçlarının icrai hareketlerine başlanmış ve icrai hareketin bir kısmı tamamlanmış olabilir. Bu aşamada da devletler gerekli adli ve idari yaptırımlar uygulayabilir. Kurs örneğiyle devam edilirse terörist saflara katmak için gençlerin propaganda yoluyla kursta yetiştirilmesi tamamlandığında -kurs biterse- propaganda

[465]Anayasa Mahkemesi, Esma Seydaoğlu davası. Karar Tarihi. 08.01.2020, Resmi Gazete. 17.03.2020, Sayı: 31071, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/15566 (02.04.2022).

da tamamlandığından devletler gerekli cezai yaptırım uygulayabilir. AKTÖS'ün 8. maddesine göre böyledir. Ancak bu aşamada da şiddete başvurma veya şiddete yol açma fiillerinin başlaması gerekir. Ayrıca kursa katılan gençlerin terör örgütü PKK'ya katılım göstermesi gerekir.

Neticenin oluşabilir. İcrai hareketin tamamlanması sonucunda devletler gerekli adli ve idari yaptırımlar uygulayabilir. Kurs örneğiyle devam edilirse kurslarda propaganda suretiyle yetiştirilen gençlerin PKK terör örgütüne katılmasıyla birlikte netice oluşmuştur. Diğer taraftan ilgili kursta terör örgütü propagandasına maruz kalan gençler PKK'ya katılım göstermese bile öğrendikleri terörist fikir ve ideolojileri başkalarına aktarırken şiddete başvurmadıkça veya şiddete yol açmadıkça cezalandırılmamaları gerekir. Ancak AKTÖS'ün 8. maddesine göre yargılanıp cezalandırılabilirler. Dördüncü olasılıkta gençler terör örgütü PKK'ya katılım gösterdiği için kursu açanlar ve eğitim verenler için AKTÖS'ün 6. maddesinde düzenlenen *"Terörist Saflara Katma"* suçu oluşmuştur. Terör örgütü PKK'ya katılım gösteren gençler için Ek Protokol'ün 2. maddesinde düzenlenen *"Terörizm Amacıyla Bir Derneğe veya Gruba Katılmak"* suçu oluşmuştur. Bu durum AKTÖS, Ek Protokol, AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararlarına göre böyledir. Ancak AKTÖS'ün 5. maddesinde düzenlenen *"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik"* suçunun oluşabilmesi için şiddete başvurulması veya şiddete yol açılması gerekir. Buna göre eğer propaganda sonucu silahlı veya silahsız bir şiddet gerçekleşirse herkes için *"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik"* suçu oluşmuştur.

Yukarıdaki örnekte hareket ve neticeye göre dört farklı olası durum ifade edilmiştir. AKTÖS ve Ek Protokol'ünde düzenlenen diğer terör suçları bağlamında ayrı ayrı verilecek örneklerle insan haklarına ilişkin ihlallerin nasıl gerçekleşebileceği daha net anlaşılabilir.

Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi'nin 7. maddesinde düzenlenen *"Terörizm İçin Eğitim"* suçu ve Ek Protokol'ün 3. maddesinde düzenlenen *"Terörizm Eğitimi Almak"* suçu bağlamında örneğin bir kişi başka bir kişiye bomba yapımını öğretmek isteyebilir. Bunun için anlaşan şahıslardan bomba yapımını öğretecek şahıs her ne kadar öğretmek için gerekli materyallerini hazırlamışsa da daha sonra bu fikrinden vazgeçmiştir. Bu durumda suç hazırlık aşamasında kalmıştır.

Burada bomba malzemelerinin varlığı nedeniyle başka bir suç oluşsa da *"Terörizm İçin Eğitim"* ve *"Terörizm Eğitimi Almak"* suçları oluşmamıştır. Çünkü hem öğretecek hem de öğrenecek kişiler bakımından icrai hareketlere başlanılmamıştır. Ancak AKTÖS'ün 8. maddesine göre AKTÖS ve Ek Protokol'ünde yer alan terör suçlarının hazırlık aşamasında da cezalandırılması öngörüldüğünden anlaşan şahıslar yargılanıp cezalandırılabilir.

Ek Protokol'ün 4. maddesi bağlamında örneğin bir kişi IŞİD terör örgütüne katılmak amacıyla Türkiye'den Irak'a gitmek için otobüs bileti alabilir. Daha sonra bu kişi terör örgütüne katılmaktan vazgeçebilir. Bu nedenle ya hiç otobüse binmez ya da IŞİD terör örgütüne katılmadan önce geri Türkiye'ye dönebilir. Bu durumda katılım gerçekleşmediğinden kişinin cezalandırılamaması gerekir. Çünkü ilk durumda katılım fikri yalnızca düşünce aşamasında kalmıştır. Ancak bir şekilde bu düşünce başkalarına aktarılmış ve bu bilgi istihbarat birimlerinin eline geçmişse AKTÖS'ün 8. maddesine göre kişinin bilet alması durumunda dahi yargılanıp cezalandırılması gerekir.

Ek Protokol'ün 5. maddesi bağlamında örneğin bir kişi PKK terör örgütüne katılım göstermek amacıyla yurtdışına seyahat etmek isteyenlere parasal yardımda bulunabilir. Bu konuda yardımda bulunmak isteyen kişi ile katılım gösterecekler arasında "parayı hesabınıza aktaracağım ya da elden teslim edeceğim" şeklinde bir anlaşma gerçekleşmiş olabilir. Daha sonra parasal yardım yapacak kişi bu fikrinden vazgeçmiştir. Yani parayı ne elden ne de banka aracılığıyla terör örgütüne katılım gösterecek kişilere teslim etmemiştir. Bu durumda maddi kaynak sağlayan kişinin cezalandırılması söz konusu olmamalıdır. Çünkü kişi parayı hazırlamış olsa bile teslim etmekten vazgeçmiştir. Ancak yapılan anlaşma bir şekilde istihbarat birimlerinin eline geçmişse AKTÖS'ün 8. maddesine göre kişinin anlaşma yapması veya parayı hazırlaması durumunda dahi yargılanıp cezalandırılması gerekir.

Ek Protokol'ün 6. maddesi bağlamında bir kişi, terör suçu amacıyla yurtdışına seyahat etmek isteyenler için seyahat düzenleyebilir. İlk defa seyahat düzenleyecek bu kişi seyahat edecekleri aracı hazırladığı halde fikrinden vazgeçebilir. Bu durumda seyahati düzenleyecek kişinin cezalandırılması söz konusu olmamalıdır. Ancak yapılan anlaşma, düzenleyen kişinin bilgileri ve araca ait bilgiler bir şekilde istihbarat

birimlerinin eline geçmişse AKTÖS'ün 8. maddesine göre kişinin aracı hazırlaması durumunda yargılanıp cezalandırılması gerekir.

Sonuç olarak verilen örneklerde ve *"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik"* suçuna ilişkin verilen AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararlarında görüldüğü üzere AKTÖS'ün 8. maddesi insan hakları bakımından Sözleşme'de yer alan tehlikeli düzenlemelerden biridir. Bu düzenleme bir yönüyle soyut tehlike suçu olan *"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik"* suçunu desteklemektedir. Diğer yönüyle AKTÖS ve Ek Protokol'ünde yer alan terör suçlarını bir nevi soyut tehlike suçlarının arasına koymaktadır. Kanımızca bu düzenleme kesinlikle AKTÖS'ten çıkarılmalıdır. Aksi takdirde *"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik"* suçuna ilişkin AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararları ve ifade özgürlüğü kapsamında görülmesi gereken konuşmalar nasıl ki terör suçu olarak nitelendiriliyorsa AKTÖS'ün 8. maddesi bağlamında AKTÖS ve Ek Protokol'ündeki suçlar da aynı şekilde görülüp nitelendirilebilir. Bu durumda icrai hareketin başlamadığı hazırlık aşamasında veya her konuşma sonunda insanlar yargılanıp cezalandırılabilir gibi garip bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu açıklamalara göre insan hakları bağlamında AKTÖS'ün 8. maddesinin devletlerin uygulamaları üzerinde etkisiz kalması veya Sözleşme'den çıkarılması gerektiğinin ifade edilmesi gerektiği kanısındayız.

### 3.4. İŞTİRAK HÜKÜMLERİ BAĞLAMINDA İNSAN HAKLARININ KORUNMASI

Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi'nde yer alan terör suçlarına faillik veya şeriklik bağlamında iştirak etmek, suç oluşturan bu fiilleri işleyenleri örgütlemek, onlara emir vermek veya ortak hareket eden bir örgüte yardım etmek de suçtur (AKTÖS, m. 9).[466]

[466]AKTÖS'ün 9. maddesi şöyledir: *"1. Her bir Taraf ulusal yasasında cezayı gerektirecek suç olarak ihdas etmek için gerekli önlemleri kabul edecektir: a. Bu Sözleşmenin 5 ila 7. maddelerinde yer alan bir suçun işlenmesine suç ortağı olarak katılmak; b. Bu Sözleşmenin 5 ila 7. maddelerinde yer alan bir suçu işlemek üzere diğerlerini örgütlemek ve emir vermek; c. Bu Sözleşmenin 5 ila 7. maddelerinde yer alan bir veya daha fazla suçun ortak amaçla hareket eden grup tarafından işlenmesine katkıda bulunmak. Böyle bir katkı kasten yapılmış olmalı veya i. böyle bir eylem veya maksat bu Sözleşmenin 5 ila 7. maddelerinde yer alan bir suçu işlemeyi kapsadığı durumda, grubun cezayı gerektiren faaliyetini veya maksadını daha da ileri götürmek amacıyla yapılmış olmalı; veya ii. bu Sözleşmenin 5 ila 7. maddelerinde yer alan bir suçu işlemek üzere grubun niyeti hakkında bilgi*

İştirak, faillik ve şeriklik olmak üzere iki şekilde gerçekleşebilir.[467] Hafızoğulları ve Özen'e göre; *"fail, suçu işleyen kişiye denir."*[468] Bu tanıma göre AKTÖS'te yer alan terör suçlarının maddi ve manevi unsurlarını işleyen kişi(ler)e fail denilir. Şerik ise azmettirme ve yardım etme olmak üzere iki şekilde ortaya çıkabilir.[469]

Özgenç'e göre; *"azmettirme, yasada yer alan suçlardan herhangi birini işleme konusunda henüz düşüncesi olmayan veya kararlılığı oluşmamış olan bir kişinin başka birisi tarafından ilgili suçu işlemeye kasten karar verdirilmesidir."*[470] Bu tanıma göre azmettirme bir kişinin AKTÖS veya Ek Protokol'ünde yer alan suçları işlemeye ikna edilmesidir. Azmettirme de kişinin terör suçlarını işlemeye yönelik bir niyeti yoktur. Başka biri tarafından AKTÖS veya Ek Protokol'ünde yer alan terör suçlarını işleme konusunda bir kişide kesin bir kararlılık oluşturulursa azmettirme gerçekleşmiş olur.[471] *"Terörist Saflara Katma"* suçu azmettirme için yerinde bir örnek olabilir. Çünkü bu suçta bir kişi terörist bir örgüte katılmak veya terör suçu işlemesi için bir dernek veya gruba katılmak amacıyla ikna edilebilmektedir. Azmettirme başlı başına bir haksızlık olduğu için bir kişi AKTÖS veya Ek Protokol'ündeki suçları işlemek için başka bir kişiyi azmettirse bu durum azmettirenin ceza sorumluluğu için yeterlidir.[472]

Yardım etme ise maddi ve manevi olmak üzere iki şekilde gerçekleşebilir.[473] Anayasa Mahkemesi, Hanifi Yaliçli davasında terör örgütüne yardım etme suçunu tanımlarken suç işlemese dahi terör örgütünün oluşturduğu toplumsal tehlikeyi cezalandıran ve terör örgütünün suç işlemesini engelleme amacı güden bir suç türü

---

*sahibi olarak yapılmış olmalıdır. 2. Her bir Taraf bu Sözleşmenin 6 ila 7. maddelerinde yer alan bir suçu işlemeye teşebbüsü, kendi ulusal yasasında ve ulusal yasasına uygun olarak cezayı gerektiren bir suç olarak ihdas etmek üzere gerekli olabilecek önlemleri kabul edecektir."* Bkz. https://www5.tbmm.gov.tr (26.12.2022).

[467]R. Murat Önok, **Müşterek Suç Girişimi ve Örgütsel Hakimiyete Dayalı Dolaylı Faillik Doktrinleri**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2019, s. 517.

[468]Zeki Hafızoğulları ve Muharrem Özen, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, US-A Yayıncılık, Ankara 2010, s. 393; Mustafa Özen, "5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nun İştirak Kurumuna Bakışı", **TBB Dergisi**, S. 70, 2007, s. 243.

[469]Seydi Kaymaz, "5237 Sayılı Türk Ceza Kanuna Göre İştirak Halinde İşlenen Suçlarda Nitelikli Hallerin Diğer Suç Ortaklarına Geçişi Sorunu", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XVI, 2012, s. 120.

[470]İzzet Özgenç, **Türk Ceza Hukuku**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2012, s. 488.

[471]Azmettirme için ayrıca bkz. Şahin Meral Ekici, "İştirak Halinde İşlenen Suçlarda Suça Etki Eden Nedenlerin Şeriklere Sirayeti", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 64, 2015, s. 642.

[472]Ayata ve Kaya, **Uluslararası Hukuk Bağlamında Çin'in Doğu Türkistan Uygulamalarının Analizi**, s. 85.

[473]İsmail Ercan, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Kuram Yayınları, İstanbul 2016, s. 229.

olduğunu ifade etmiştir.[474] Hakeri'ye göre; *"yardım etme, asli iştirakin dışında kalan ancak suçun oluşması bakımından nedensellik değeri taşıyan hareketlere denir."*[475] Buna göre AKTÖS veya Ek Protokol'ünde yer alan terör suçlarını işleyebilecek bir kişiye ateşli silah temin edilmesi maddi yardıma örnek gösterilebilir. Yine bir kişinin AKTÖS veya Ek Protokol'ünde yer alan terör suçlarını işleme kararlılığı olduğu halde bu kararlılığın güçlendirilmesi manevi yardımdır. Örneğin, kolluk görevlilerine yönelik bombalı eylem gerçekleştirmek isteyen ancak bu olayla ilgili tereddüt yaşayan bir kişiye başka biri tarafından "eğer bu terör eylemini gerçekleştirirsen senin ailene bakarım" şeklinde bir vaatte bulunulursa manevi yardım gerçekleşmiş olur. Ancak yardımda bulunma, azmettirmeden farklıdır. Burada vaatte bulunan kişinin ceza sorumluluğunun doğabilmesi için fiili işleyecek kişinin en azından icrai hareketlere başlaması gerekir. Fakat AKTÖS'ün 8. maddesine göre hazırlık aşamasına başlaması da yeterlidir.

Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi'nin 9. maddesine göre terör suçlarının faillerine ve/veya şeriklerine emir veren veya onları örgütleyen kişilerinde ceza sorumluluğu vardır. Bu sorumluluk, iç hukuk istisna etmediği sürece herkes için geçerlidir. Ancak terör suçları salt terör faaliyetleri kapsamında işlenmemektedir. Örneğin, uluslararası bir silahlı çatışma (savaş) esnasında da AKTÖS veya Ek Protokol'ünde yer alan terör suçları işlenebilir.[476] Buna göre fail bir devlet başkanı, silahlı kuvvetler komutanı, herhangi bir üst veya ast olabilir. Böyle bir durumda silahlı kuvvetlerin resmi görevlerini yerine getirirken üstlendiği faaliyetler AKTÖS veya Ek Protokol'ünde düzenlenmemiştir. Silahlı çatışmalar esnasında işlenen terör suçlarına ilişkin kurallar için öncelikle uluslararası insancıl hukuka veya uluslararası hukukun diğer kurallarına bakılır. AKTÖS'ün 26. maddesine göre silahlı çatışma esnasında işlenen terör suçlarına uygulanacak bir norm bulunamadığı takdirde AKTÖS veya Ek Protokol'ünün hükümleri geçerli olabilir.

[474]Anayasa Mahkemesi, Hanifi Yaliçli Davası. Karar Tarihi. 10.06.2021, Resmi Gazete. 03.08.2021, Sayı: 31557, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/5224 (10.04.2022).
[475]Hakan Hakeri, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2013, s. 379.
[476]International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, Prosecutor/Stanislav Galic, 05.12.2003, Paragraf 567, https://www.icty.org/x/cases/galic/tjug/en/gal-tj031205e.pdf (23.04.2022).

Yukarıda yapılan açıklamalar ışığında AKTÖS'ün 9. maddesinde bazı eksiklikler tespit edilmiştir. Bu eksiklikler AKTÖS'ün hem teknik bakımdan hem de ilkesel bazda (suçta ve cezada kanunilik ilkesi) yetersiz olduğunu göstermektedir. Ek Protokol'de ise iştirake ilişkin bir düzenleme yapılmamıştır. Ek Protokol bu minvalde AKTÖS'e tabidir. Aşağıda AKTÖS'te tespit edilen teknik eksiklikler ve bunlara ilişkin çözüm önerileri sunulacaktır.

Türk Ceza Hukuku'unda genel olarak kast; *"suçun kanuni tanımındaki unsurlarının bilerek ve istenerek gerçekleştirilmesidir."*[477] Uluslararası ceza hukukunda ise manevi unsur bağlamında ifade edilebilen kast kavramının genel bir tanımı mevcut değildir.[478] Uluslararası ceza hukukunda kast kavramı genellikle sözleşmelerde açıklandığı şekliyle bilinmektedir. Örneğin Roma Statüsü'nde kast sözcüğü yerine "kasten ve bilerek" söz öbeği kullanılmaktadır.[479] Statü, bu kavramların ne anlama geldiğini de açıklamaktadır. AKTÖS'te ise kast sözcüğü kullanılmış fakat açıklanmamıştır. Bilme sözcüğü ise kullanılmamıştır. Kasten ve bilerek kavramları Roma Statüsü'nde 30. maddesinde düzenlenmiştir. Yerinde bir düzenleme olan bu hükme benzer bir hüküm AKTÖS'e de konulabilir.[480]

Bilme kavramı, neticenin bilincinde olmayı ifade ettiğinden dolaylı failliğe de atıfta bulunur. Örneğin Roma Statüsü, dolaylı faillikte fiili gerçekleştiren kişinin hangi durumlarda ceza almayacağını hükme bağlamıştır. Uluslararası ceza hukuku kapsamında sınıraşan bir sözleşme olan AKTÖS'e göre bir kişinin aracı kılınarak terör suçunun işlenmesi durumunda aracı kılınan kişilere ne olacağı belli değildir. Bu

[477]Nevzat Toroslu, **Ceza Hukuku Genel Kısım**, Savaş Yayınevi, Ankara 2009, s. 180.
[478]Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem ve R. Murat Önok, **Uluslararası Ceza Hukuku**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2012, s. 386.
[479]Statü için bkz. http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf (28.12.2022).
[480]Roma Statüsü'nün 30. maddesi şöyledir: *"1. .... Bir suçun maddi unsurlarını kasten ve bilerek işlemesi halinde cezai sorumluluğu ve mesuliyeti bulunur. 2. Bu maddenin amaçları bakımından, bir şahsın aşağıdaki durumlarda kasten hareket ettiği varsayılır; (a) hareketle ilgili olarak, şahsın hareket içinde olmayı amaçlaması; (b) netice ile ilgili olarak, şahsın o neticeye sebep olmayı amaçlaması veya neticenin hareketin olağan sonucu olarak gerçekleşeceğinin farkında olması. 3. Bu maddenin amacına uygun olarak "bilgi", hareketin olağan sonucu olarak bir durumun mevcut olduğunun veya bir sonuç doğuracağının farkında olunması demektir. "Bilmek" ve "bilerek" kavramları buna göre yorumlanır."* Bkz. http://www.ceidizleme.org (10.06.2022).

konuya ilişkin Roma Statüsü'nün 31. maddesinin 1. fıkrasının a ve b bentlerine benzer bir düzenleme AKTÖS'e de konulabilir.[481]

Roma Statüsü'nün 31. maddesinin 1. fıkrasının a ve b bentlerinin yanına "cebir ve şiddet kullanmak suretiyle" ve "kusur yeteneğinin olmaması halinde" gibi bir cümle daha eklenebilir. Böylece durumun gerektirdiği şartlara göre cebir suretiyle terör suçu işleyenlerin ceza miktarı da buna göre tayin edilebilir veya hiç ceza verilmeyebilir. Yine "kusur yeteneğinin olmaması halinde" ifadesiyle de kişilerin ceza ehliyetinin olup olmadığı tespit edilebilir. Örneğin, terör suçunu işleyen bir kişinin on sekiz yaşından küçük olup olmamasına göre veya sağır ve dilsizlerin bu tür engelliliğinin tespitinden sonra yaşlarının tespitine göre ceza miktarı tayin edilebilir veya hiç ceza verilmeyebilir.

Fail ve şerik bakımından Roma Statüsü'nün 25. maddesinin 3. fıkrasının a, b, c ve d bentleri ayrıntılı olarak düzenlendiği görülmektedir.[482] Dolaylı failliği de kapsayan bu hükme benzer bir hüküm AKTÖS'ün 9. maddesinde de düzenlenebilir.

Sonuç olarak yukarıda sunulan öneriler AKTÖS veya Ek Protokol'ünde yer alan terör suçlarına uyarlanarak AKTÖS veya Ek Protokol'ünde düzenlenebilirse suçun unsurları ile fail ve şerike ilişkin düzenlemeler ayrıntılı, açık ve anlaşılabilir bir

[481]Roma Statüsü'nün 31. maddesinin 1. fıkrasının a ve b bentleri şöyledir: *"a. Gerçekleştirdiği eylemin yapısını ve kanunsuzluğunu takdir yeteneğini veya eyleminin kanunun gereklerine uygun olup olmadığını kontrol yeteneğini ortadan kaldıracak bir zihni hastalığı ya da kusuru olması halinde, b. Sonucunda Mahkeme'nin yargı yetkisine giren bir suçu oluşturan eylemi gerçekleştirmesine yol açacağını bilerek ya da riskini göz ardı ederek, sarhoşluk ya da uyuşturucu madde etkisi altına kendi isteğiyle girme halleri dışında; yaptığı eylemin yapısını ve kanunsuzluğunu takdir yeteneğini veya eyleminin kanunun gereklerine uygun olup olmadığını fark etme yeteneğini ortadan kaldıracak şekilde sarhoş olması ya da bir başka maddenin etkisinde olması halinde …"* Bkz. http://www.ceidizleme.org (10.06.2022).

[482]Roma Statüsü'nün 25. maddesinin 3. fıkrasının a, b, c ve d bentleri şöyledir; *"……. kişiler, aşağıdaki hallerde cezai sorumluluk taşır ve cezalandırabilir; a. Tek başına veya diğer bir şahsın cezai sorumluluğu olsun ya da olmasın, başka bir şahısla müştereken veya başka bir şahıs vasıtasıyla suç işlemesi halinde, b. Meydana gelen veya teşebbüs edilen böyle bir suçun işlenmesini emretmesi, teşvik etmesi veya suçun işlenmesine ikna etmesi halinde, c. Böyle bir suçun işlenmesini kolaylaştırmak amacıyla yardımda bulunması, suça kışkırtması, veya suçun işlenmesi için gerekli araçları temin etme dahil olmak üzere, suçun işlenmesine veya işlenmesine teşebbüs edilmesine yardımcı olması halinde, d. Ortak bir amaçla hareket eden bir grup şahıs tarafından böyle bir suçun işlenmesi veya işlenmesine teşebbüs edilmesine herhangi bir şekilde katkıda bulunması halinde. Bu katkının kasten ve; i. eylemin veya amacın, Mahkemenin yargı yetkisi içerisinde bulunan bir suçun işlenmesini içerdiği durumda, grubun suç faaliyeti veya amacını daha da ilerletmek amacıyla yapılması halinde veya ii. grubun suç işleme niyetinin bilincinde olarak yapılmış olması halinde …"* Bkz. http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf (10.06.2022).

şekilde sözleşmelerde yer alabilir. Terörle mücadele gibi hassas konularda yer alan hükümlerin ayrıntılı, açık ve anlaşılabilir bir şekilde düzenlenmesi suçta ve cezada kanunilik ilkesine daha uygun düşmektedir. Nitekim AİHM'in Ünsal Öztürk/Türkiye davasında da belirttiği üzere kanunun olmadığı veya metinde ilgili tanımın açık bir şekilde düzenlenmediği hallerde kişi(ler) için yargılamanın yapılamayacağı ifade edilmiştir.[483] Bu durum bireylerin hukuki güvenliği bağlamında da çok önemlidir. Nitekim Kafkaris/Kıbrıs ve Ecer ve Zeyrek davalarında AİHM, teröre ilişkin yapılan sözleşmelerde suçun unsurlarının ayrıntılı, açık ve anlaşılır biçimde tanımlanmaması durumunda keyfi uygulamaların, yargılamaların ve cezalandırmaların yapılabileceğini ifade etmiştir.[484] Görüldüğü üzere AKTÖS veya Ek Protokol'ü faillik ve şeriklik bakımından bazı yönlerden yetersizdir. Bu yetersizlik suçta ve cezada kanunilik ilkesiyle birleşince devletlerin uygulamaları üzerinde genellikle etkili olmadığı anlaşılmaktadır. AİHM kararları da bunu göstermektedir. AKTÖS veya Ek Protokol'ü bu haliyle kalmaya devam ederse yani AKTÖS'ün 9. maddesinde yukarıdaki öneriler veya benzer düzenlemeler yapılmazsa veya Ek Protokol'de böyle bir düzenleme yapılmazsa sözleşmelerin ileride de devletlerin uygulamaları üzerinde etkili olamayacağı söylenebilir.

### 3.5. YARGI YETKİSİ BAĞLAMINDA İNSAN HAKLARININ KORUNMASI

Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi'nin 14. maddesi, uluslararası ceza hukuku kapsamında yer alan bütün yargı yetkisi ilkelerini hükme bağlamıştır. Buna göre AKTÖS'e taraf bir devletin gerçek ve farazi anlamda (mülkilik ilkesi) mülkünde, o devletin vatandaşı tarafından (aktif kişisellik ilkesi), o devletin hükümetine, vatandaşlarına karşı (pasif kişisellik ilkesi) veya kurumlarına (korunma ilkesi) terör suçu işlenirse ilgili devlet yargı yetkisi kurabilecektir.[485]

[483]European Court of Human Rights, Ünsal Öztürk/Türkiye Davası, 2005, https://hudoc.echr.coe.int/ (01.08.2022).

[484]European Court of Human Rights, Kafkaris/Kıbrıs Davası, 2008, https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:[%22001-119517%22]} (05.08.2022). European Court of Human Rights, Ecer ve Zeyrek/Türkiye Davası, 2001, https://hudoc.echr.coe.int/ (05.08.2022).

[485]Sulhi Dönmezer ve Sahir Erman, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, DER Yayınları, İstanbul 2016, s. 337.

Bir devletin mülkilik ilkesi kapsamında gerçek ve farazi olmak üzere iki çeşit mülkü vardır. Bir devletin gerçek anlamda mülkü egemen olduğu alanları ifade eder.[486] Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin mülkü sahip olduğu kara parçası ve onun içindeki (dağ, göl, ova vb.) yerlerdir. Bu yerlerin üzerindeki hava bölümü ile altındaki bölümler de Türkiye'nin mülkü kapsamındadır. Ayrıca Karadeniz, Akdeniz ve Ege Denizi karasuları ve bu karasuların deniz tabanı, deniz tabanının altı ile üzerindeki hava bölümü de Türkiye'nin mülkü kapsamındadır. Türkiye, egemen olduğu bu alanlarda yargı yetkisine sahiptir. Dolayısıyla AKTÖS veya Ek Protokol'ünde yer alan terör suçları bu alanlarda işlenirse failler Türk mahkemelerinde yargılanabilir. Nitekim AİHM, Alisic ve Diğerleri/Bosna Hersek, Hırvatistan, Sırbistan, Slovenya, Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti davasında parasını yirmi yıldan fazla bir sürede kullanamayan Alisic ve Diğerleri lehine oy birliğiyle ihlal kararı vermiştir. Çünkü AİHM'e göre Slovenya ve Sırbistan mülkilik ilkesi kapsamında ilgililere paralarını ödememiştir.[487]

Farazi anlamda mülkilik ilkesi ise varsayılan ülkeyi ifade eder.[488] Açık deniz hükümlerine tabi olmayan münhasır ekonomik bölge, kıta sahanlığı ile bunların deniz tabanı, deniz tabanının altı ve üzerindeki hava sahaları, askeri olarak işgal edilen yerler ile bayrak ilkesi gereği bir devletin sivil ve savaş uçakları ve gemileri farazi anlamda ülke kapsamındadır.[489] Bu alanlarda AKTÖS veya Ek Protokol'ünde yer alan terör suçları işlenirse failler ilgili devletin mahkemesinde yargılanabilir. Örneğin, bir ABD vatandaşının terörist bir eylemi gerçekleştirmek üzere Türk Hava Yolları'yla Irak'a seyahat ettiğini varsayalım. Bu seyahatin amacı uçak havalandıktan sonra tespit edilmiş olsun. Bu durumda ABD vatandaşı terörist eylemi gerçekleştirmese bile yakalanabilir, göz altına alınabilir ve soruşturma açılabilir. AKTÖS'ün 15. maddesine göre ABD vatandaşını yargılama yetkisi (eğer iade olunmazsa) Türk mahkemelerine aittir. Çünkü ABD vatandaşı olan kişi terörist bir eylemi gerçekleştirmek üzere

[486]Devrim Aydın, "Ceza Kanunlarının Yer Yönünden Uygulanması", **TBB Dergisi**, S. 94, 2011, s. 133.
[487]European Court of Human Rights, Alisic ve Diğerleri/Bosna Hersek, Hırvatistan, Sırbistan, Slovenya, Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti, 2014, https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:[%22m%C3%BClkilik%22],%22languageisocode%22:[%22TUR%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-153677%22]} (06.08.2022).
[488]Ercan, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 34.
[489]Mülkilik ilkesine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Burak Kaya, "Uluslararası Sözleşmelerde Mülkilik İlkesi", **İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi**, C. 2, 2020, s. 31-59.

seyahatini Türkiye'nin farazi anlamda ülkesinde yapmıştır. Ancak AİHM, Husayn/Polonya davasında terörle mücadele kapsamında Polonya'nın terör şüphelilerini denizaşırı ve gizli olan tutukluluk merkezine transferlerini sağlaması nedeniyle gönderilen merkezin bulunduğu yeri değil de mülkilik ilkesi kapsamında Polonya'yı sorumlu tutmuş ve ihlal kararı vermiştir.[490]

Pasif kişisellik ilkesine göre bir devletin vatandaşına karşı AKTÖS veya Ek Protokol'ünde geçen terör suçlarından herhangi birisi işlenirse ilgili devlet fail(ler)i yargılayabilir ve cezalandırabilir.[491] Pasif kişisellik ilkesine göre terör eylemine maruz kalan kişi vatandaşı olduğu devletin mülkü dışında olabilir.[492] Örneğin Almanya'ya tatile giden bir İsrail vatandaşı yine Almanya'ya tatile giden bir Türk vatandaşına karşı AKTÖS'te yer alan terör suçlarından herhangi birisini işlerse pasif kişisellik ilkesi gereği yargı yetkisi Türkiye'ye aittir. Almanya, Türkiye'nin iade talebini kabul ederse veya kendisi Türkiye'ye iade etmek isterse İsrail vatandaşı Türkiye'de yargılanabilir. Bu örnekte Almanya, İsrail vatandaşını yargılamak üzere İsrail'e iade ederse aktif kişisellik ilkesine göre İsrail terörist eylemi gerçekleştiren vatandaşını yargılamak zorundadır. Eğer Türk vatandaşı, Türkiye sınırları içerisinde terör eylemine maruz kalsaydı mülkilik ilkesi geçerli olacaktı.

Aktif ve pasif kişisellik ilkelerinin iç hukukta düzenlenme amaçlarından biri de devletlerin vatandaşlarını korumak istemeleridir. Bu konudaki ana problem ise bir devletin iç hukukunda düzenlenen yargı yetkisinin diğer devletlerin topraklarında yaşayan kişiler üzerinde kurulabilirliğiyle ilgilidir. M.N. ve Diğerleri/Belçika davasına göre AİHM'in içtihadı yargı yetkisi kurulamayacağı yönündedir.[493] Buna karşın AİHM, Bankovic/Belçika davasında uluslararası hukukun bir devletin yargı yetkisini

[490]European Court of Human Rights, Husayn/Polonya Davası, 2014, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:[%22TUR%22],%22appno%22:[%227511/13%22],%22documentcollectionid2%22:[%22CHAMBER%22]} (06.08.2022).

[491]Barry E. Carter, Allen S. Weiner and Duncan B. Hollis, **International Law**, New York 2018, s. 605.

[492]Kişisellik ilkesine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Burak Kaya, "Uluslararası Ceza Hukuku'nda Kişisellik İlkesi", **Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 8, 2020, s. 25-74; Faruk Erem, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1958, s. 61.

[493]European Court of Human Rights, M. N. ve Diğerleri/Belçika Davası, 2020, https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22languageisocode%22:[%22ENG%22],%22appno%22:[%223599/18%22],%22documentcollectionid2%22:[%22DECGRANDCHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-202468%22] (06.08.2022).

ülkesinin dışında kullanmasını dışlamadığını ifade etmektedir. AİHM'e göre buradaki genel kural diğer egemen devletlerin toprak haklarıyla tanımlı ve sınırlıdır.[494]

Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi veya Ek Protokol'ünde yer alan terör suçları bir devletin kurumlarına veya hükümetine yönelik işlenirse korunma ilkesine göre yargılama yetkisi ilgili devlete aittir.[495] Örneğin bir İngiliz vatandaşı, Türk hükümetinin düşürülmesi veya Türk devletinin bölünmesi amacıyla bir grup Türk vatandaşını bu tip bir eylemi gerçekleştirme niyetinde olan PKK terör örgütüne katılmalarını teşvik eder ve/veya PKK terör örgütüne katılmalarını sağlarsa korunma ilkesi gereği yargı yetkisi Türkiye'ye aittir. PKK terör örgütüne katılmaya ikna edilen Türk vatandaşları bu örgüte katılmasa bile onları teşvik eden İngiliz vatandaşı *"Terörist Saflara Katma"* suçundan yargılanabilir. Yargılanabilmek ve cezalandırılabilmek için hazırlık aşamasına geçilmiş olması yeterlidir. İspatlanabilirse bunun için ikna edilen grubun PKK terör örgütünün kamplarına doğru yola çıkması veya PKK terör örgütü üyelerinden veya aracılarından birisinin bu grupla buluşması veya aracının bu grubu yola çıkarması da İngiliz vatandaşının *"Terörist Saflara Katma"* suçundan yargılanması için yeterlidir. Ancak bu gibi durumların ispatı zor olabilir. İkna edilen gruptan biri ya da birileri, İngiliz vatandaşı tarafından ikna edildiklerini itiraf ederse ispatlanabilirlik daha kolaydır. Böyle bir itiraf gerçekleşmezse AİHM'in belirttiği üzere istihbarat bilgileri kullanılabilir. Ancak istihbarat bilgileri de AİHS'in 8. maddesi kapsamında elde edilmelidir.[496]

Sonuç olarak yargı yetkisine ilişkin yukarıda verilen bilgiler ışığında terör suçu nedeniyle suç şüphesi altında bulunan kişi AKTÖS veya Ek Protokol'üne taraf olan hangi devlette yakalanmışsa o devlet soruşturmayı başlatabilir. Terör suçu nedeniyle suç şüphesi altında bulunan kişi yakalandığı yer devletinin değil de başka bir devletin vatandaşıysa şüpheli kendi devletine iade edilebilir. AKTÖS'te yer alan *"İade Et Ya*

---

[494]European Court of Human Rights, Bankovic/Belçika Davası, 2001, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-112525%22]} (06.08.2022).

[495]İlyas Şahin, "Ceza Kanunlarının Yer Bakımından Uygulanması ve Türk Ceza Kanununda Esas Alınan İlkeler", **Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 10, 2015, s. 109.

[496]AİHS'in 8. maddesi şöyledir: "1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. 2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir." Bkz. https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf (26.12.2022).

*Da Yargıla"* kenar başlıklı hüküm gereğince şüpheli veya sanık iade edilmez veya alınmazsa yakalanan devlette kesinlikle yargılanmalıdır. Bu hüküm, evrensellik ilkesinin alt dalı sayılan yarı-evrensellik (temsile dayalı yargı yetkisi) ilkesinin AKTÖS'te ve dolayısıyla Ek Protokol'ünde yer aldığını göstermektedir.[497]

Görüldüğü üzere AKTÖS ve Ek Protokol'ü yargı yetkisi bakımından yeterlidir. Yeterli olmalarının bir diğer nedeni de AKTÖS'ün 14. maddesine göre taraf devletlerin iç hukuklarında farklı yargı yetkisi de ihdas edebilmesidir. Yargı yetkisinin devletlerin uygulamaları üzerinde tek başına etkili veya etkisiz olduğu söylenemez. Yargı yetkisi ilkeleri ancak bir ihlalle birlikte değerlendirildiğinde devletlerin uygulamaları üzerinde etkili olup olmadığı anlaşılabilir. Bu bağlamda Alisic ve Diğerleri/Bosna Hersek, Hırvatistan, Sırbistan, Slovenya, Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti davasında Slovenya ve Sırbistan'ın başvuruculara gerekli ödemeyi yapmaması, Polonya'nın işkenceye maruz bırakacak şekilde başvuruculara transfer etmesi ve bu devletlerin AKTÖS'e taraf olmaları gösteriyor ki yargı yetkisi ilkesiyle birlikte diğer bazı ihlaller devletlerin uygulamalarında genellikle etkili değildir.

### 3.6. KOŞULLAR VE GÜVENCELER BAĞLAMINDA İNSAN HAKLARININ KORUNMASI

Koşullar ve güvenceler AKTÖS'ün 12. maddesinde ve Ek Protokol'ün 8. maddesinde düzenlenmiştir. Koşullar ve güvenceler bağlamında AKTÖS'ün 12. maddesinde ifade özgürlüğü, dernek kurma özgürlüğü ve din özgürlüğü yer almış ancak ayrıntılı olarak düzenlenmemiştir. Ek Protokol'de ise AKTÖS'ün 12. maddesinde yer alan koşullar ve güvencelere ek olarak seyahat özgürlüğü de yer almış ancak ayrıntılı olarak düzenlenmemiştir. İfade özgürlüğü ve dernek kurma özgürlüğü ile AKTÖS ve Ek Protokol'ünün bağlantısı tanım ve soyut tehlike suçları bağlamında *"Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi ve Ek Protokolünde Yer Alan Terör Suçlarının İnsan Hakları Bağlamında Değerlendirilmesi ve Öneriler", "Verilen Cezalar", "Terörizm Amacıyla Bir Derneğe veya Gruba Katılmak"* ve *"Terörist Saflara Katma"* başlıkları altında ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Bu açıklamalar AİHM

[497]Temsile dayalı yargı yetkisi için bkz. Toroslu, **Ceza Hukuku Genel Kısım**, s. 70; Hafızoğulları ve Özen, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 40; Burak Kaya, "Uluslararası Ceza Hukuku'nda Evrensellik İlkesi", **Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi**, C. 2, 2020, s. 52.

ve Anayasa Mahkemesi kararları bağlamında değerlendirilmiştir. Hatta *"İcrai Hareketler Bağlamında İnsan Haklarının Korunması"* adlı başlığın altında örneklendirilmiştir. Dolayısıyla bu başlık altında yalnızca insan haklarının korunması bağlamında din özgürlüğü ve seyahat özgürlüğü ele alınmıştır.

### 3.6.1. Din Özgürlüğü

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi diğer temel hak ve özgürlüklerde olduğu gibi din özgürlüğünde de bazı kriterler belirlemiştir. Bu kriterler AKTÖS, Ek Protokol ve AİHS'e taraf bütün devletleri bağlamaktadır. Aksi takdirde AİHM, AİHS'in 9. maddesi kapsamında ihlal kararı verebilmektedir.[498] AİHM, din özgürlüğüne ilişkin davaları incelerken İzzettin Doğan ve Diğerleri/Türkiye davasında da ifade ettiği üzere inancın içeriğiyle, tanımıyla veya bir devletin o inancı reddetmesiyle ilgilenmemektedir.[499] AİHM incelemelerini bunlardan tamamen bağımsız olarak yapmaktadır.

Buscarini ve Diğerleri/San Marino davasında ifade edildiği üzere din özgürlüğüne dair AİHM'in ilk kriteri demokratik bir toplumda dinin, inançsızlığın, dini uygulamanın veya uygulamamanın özgürlükler kapsamında görülmesidir.[500] AİHM'in din özgürlüğüne ilişkin belirlediği ikinci kriter ise devletlerin herhangi bir dine veya inançsızlığa karşı tarafsız ve bağımsız olmasıdır. Nitekim AİHM, Leyla Şahin/Türkiye davasında din özgürlüğüne ilişkin devletlerin tarafsız ve bağımsız olmasının sonucu olarak inançların meşruiyetinin sorgulanmasının veya dile getirilme şeklinin devletler tarafından değerlendirilmesinin tarafsızlık ve bağımsızlıkla

[498]AİHS'in 9. maddesi şöyledir: *"1. Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir; bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, kamuya açık veya kapalı ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir. 2. Din veya inancını açıklama özgürlüğü, sadece yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlık veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli sınırlamalara tabi tutulabilir."* Bkz. https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf (26.12.2022).

[499]European Court of Human Rights, İzzettin Doğan ve Diğerleri/Türkiye Davası, 2016, https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:[%22kamu%20d%C3%BCzeni%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-164217%22]} (09.08.2022).

[500]European Court of Human Rights, Buscarini ve Diğerleri/San Marino, 1999, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58915%22]} (09.08.2022).

örtüşmeyeceğini ifade etmiştir.[501] AİHM'e göre bir devletin din özgürlüğüne ilişkin müdahalesinin sınırlı olması üçüncü kriterdir. Eğer bir devlet AİHM önünde din özgürlüğüne dair haklı çıkmak istiyorsa müdahalenin zorlayıcı nedenleri olduğuna dair Mahkeme'yi ikna etmelidir.[502] AİHM'in Sinan Işık/Türkiye davasında ifade ettiği dördüncü kritere göre ise bir devlet egemenliği altında bulunan kişilerin inançlarını araştırmamalı ve açıklamaya zorlamamalıdır.[503] AİHM'in din özgürlüğüne ilişkin beşinci kriteri bir devletin kişilerin inancını ya da inançsızlığını değiştirmeye çalışmamasıdır.[504] AİHM, Sinan Işık/Türkiye davasında ifade ettiği üzere din özgürlüğünün son kriteri ise bir kişinin kendi başına veya toplu olarak inancını açıklayabilme özgürlüğüdür.[505] AİHM'in din özgürlüğü adına belirlediği bu kriterler çok az ihtimalle de olsa terör şüphelisi veya hükümlüsüyle ilgili olabilir. Çünkü terör suçundan yakalanan birisinin muhtemelen en son bakılacak şeyi dini uygulamaları olsa gerektir. İstisnai olarak terör örgütü üyesi yakalandıktan sonra kendi başına yapacağı bir ayine veya ibadete müdahale söz konusu olursa bu durum AİHM'in inceleme alanına girebilir.

Kanımızca terör ve din özgürlüğünün kesiştiği nokta bir teröristin öldükten sonra onun için düzenlenen ayin vb. şeyler veya bunlara katılım sağlamaktır. Örneğin AİHM, Güler ve Uğur/Türkiye davasında üç PKK terör örgütü üyesi için Ankara (Altındağ)'da düzenlenen mevlide katılan başvuranlara yapılan müdahalenin kanunla öngörülmemesi nedeniyle ihlal kararı vermiştir.[506]

Sonuç olarak AİHM, din özgürlüğüne ilişkin belirlediği kriterleri AİHS'in 9. maddesinde düzenlenen kanunla öngörülme, meşru amaç ve demokratik toplumda

[501]European Court of Human Rights, Leyla Şahin/Türkiye Davası, 2005, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2244774/98%22],%22itemid%22:[%22001-70956%22]} (09.08.2022).
[502]European Court of Human Rights, Bayatyan/Ermenistan Davası, 2011, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:[%22TUR%22],%22appno%22:[%2223459/03%22],%22itemid%22:[%22001-116450%22]} (09.08.2022).
[503]European Court of Human Rights, Sinan Işık/Türkiye Davası, 2010, https://hudoc.echr.coe.int/ (09.08.2022).
[504]European Court of Human Rights, Ivanova/Bulgaristan Davası, 2007, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-80075%22]} (09.08.2022).
[505]European Court of Human Rights, Sinan Işık/Türkiye Davası, 2010, https://hudoc.echr.coe.int/ (09.08.2022).
[506]European Court of Human Rights, Güler ve Uğur/Türkiye Davası, 2014, https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22display%22:[%220%22],%22languageisocode%22:[%22TUR%22],%22appno%22:[%2231706/10%22,%2233088/10%22],%22documentcollectionid2%22:[%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-157208%22]} (09.08.2022).

gereklilik sınırlarını somut olaylara uygulamasıyla ortaya koymuştur. AKTÖS'ün 12. maddesinde ve Ek Protokol'ün 8. maddesinde de bu ilkeler düzenlenmiştir. Ancak AKTÖS ve Ek Protokol'ünde düzenlenen bu sınırlamaların sınırları belirli değildir. Devletlerin ilgili sınırlamaları AKTÖS ve Ek Protokol'ünde düzenlenen terör suçlarına ve iç hukuka nasıl uygulayacağına ilişkin bir düzenlemenin yapılması suçta ve cezada kanunilik ilkesi gereğince daha uygun olur. AKTÖS ve Ek Protokol'ünde yalnızca din özgürlüğü ifadesinin bulunması sözleşmelerin yetersiz olduğunu göstermektedir. Kanımızca AİHM'in belirlediği kriterlerin AKTÖS ve Ek Protokol'ünün koşullar ve güvenceler kenar başlıkları altında sözleşmelere uyarlanarak düzenlenmesi durumunda ihlaller azalabilir. Ayrıca ihlal kararları dikkate alındığında AKTÖS ve Ek Protokol'ünün taraf devletler üzerinde genellikle etkili olmadığı görülmektedir.

### 3.6.2. Seyahat Özgürlüğü

Seyahat özgürlüğü Ek Protokol'ün 8. maddesinde düzenlenmiş buna karşın AKTÖS'ün 12. maddesinde düzenlenmemiştir. Her iki sözleşme birbirini tamamladığı için aslında seyahat özgürlüğünün AKTÖS'te de düzenlenmiş sayılacağı söylenebilir. Ek Protokol'de düzenlenen seyahat özgürlüğü aynı düzenlemede yer alan diğer özgürlüklerin teknik olarak önünde yer almıştır. Bunun nedeni muhtemelen yabancı terörist savaşçılar ve iştirakçileri ile masum insanların seyahat özgürlüğü arasında denge kurmak olabilir.

Nalbantski/Bulgaristan ve diğer davalar irdelendiğinde AİHM'in seyahat özgürlüğüne ilişkin davalardaki incelemelerini kanunla öngörülme, meşru amaç, demokratik toplumda gereklilik ve ölçülülük ilkelerine göre yaptığı görülmektedir.[507] Kanunla öngörülme diğer birçok başlık altında da ifade edildiği üzere seyahat özgürlüğüne ilişkin düzenlemelerin ilgili kanunda yer almasını ve bu kanunun erişilebilir, anlaşılabilir ve keyfi uygulamaların önüne geçen bir düzenleme olmasını ifade eder. Terör konusunda meşru amaç ise terörün kendisidir. Bu nedenle yabancı savaşçı teröristlerin ilgili devletlere girişlerini yasaklayan düzenleme ve

[507]European Court of Human Rights, Nalbantski/Bulgaristan Davası, 2011, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-103285%22]} (10.08.2022).

uygulamaların meşru olduğu söylenebilir. Ancak konu yalnızca ülkeye girişin yasaklanmasıyla ilgili değildir. M./Federal Almanya Cumhuriyeti davasında olduğu üzere bazen bir suç nedeniyle ülkenin dışına çıkmak da yasaklanabilir.[508] Ülke dışına çıkmanın yasaklanması hususunda ölçülülük ilkesine dikkat edilmesi gerekir. Stamose/Bulgaristan ve Nalbantski/Bulgaristan davaları irdelendiğinde AİHM'e göre bütün ülkelere gidişin yasaklanması ve bu gerekçeyle pasaporta el konulması ihlal kararını oluşturmaktadır.[509] Yabancı terörist savaşçı olsa bile gerçekten de bir kişinin bütün ülkelere seyahat etmesini yasaklamak iade ve sınır dışı kararlarının uygulanmasını engelleyebilir. AİHM'in baktığı son kriter ise demokratik toplumda gerekliliktir. Demokratik toplumda teröre müdahale edilebilmesi için kişilerin şiddete başvurması veya şiddete yol açması gerekir. Ancak seyahat özgürlüğü hususunda AİHM'e göre bu da yeterli değildir. Nalbantski/Bulgaristan davasında AİHM prosedürlerin tarafsız ve bağımsız bir şekilde uygulanmasını ve bu uygulamaların mahkemelerin denetimine tabi olması gerektiğini ifade etmiştir.

Ek Protokol'ün 8. maddesi AİHM'in yukarıdaki bazı kriterlerine yer vermiştir. Bunlar yasanın bulunması, meşru amaç, demokratik toplumda gereklilik ve ölçülülük ilkesidir. Bu yönüyle Ek Protokol yetersizdir. Kanımızca ilgili kriterlerin sınırlarını belirleyen kriterlerin uyarlanarak Ek Protokol'ün 8. maddesinde düzenlenmesi gerekir.

### 3.7. EN İYİ UYGULAMA DEĞİŞİMİ BAĞLAMINDA İNSAN HAKLARININ KORUNMASI

Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi'nin 4. maddesinde bir devletin kendi içinde alacağı tedbirlerden bahisle devlet-vatandaş, kamu-kamu eksenli ulusal işbirliğinin yanında uluslararası alanda devletler arasında, uluslararası örgütler arasında ve devletler-örgütler arasında yapılacak işbirliği kapsamında eğitim, en iyi uygulama değişimi, hoşgörünün insanlar arasında yayılması, önleyici vb. tedbirlere ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Bu durumda belirlenmesi gereken asıl konu

[508]European Court of Human Rights, M/Federal Almanya Cumhuriyeti Davası, 1984, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-73631%22]} (10.08.2022).

[509]European Court of Human Rights, Stamose/Bulgaristan Davası, 2013, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22display%22:[%220%22],%22languageisocode%22:[%22TUR%22],%22appno%22:[%229713/05%22],%22documentcollectionid2%22:[%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-126736%22]} (10.08.2022).

uluslararası bir örgüt olan Avrupa Konseyi'nin uluslararası işbirliği bağlamında en iyi uygulama değişimine olan katkılarıdır. Çünkü AKTÖS veya Ek Protokol'üne taraf olan bazı devletlerin terörle mücadele uygulamaları bazen yeterli olmayabilir. Bunun sonucunda da ilgili ülkede bulunan herkesin başta yaşam hakkı olmak üzere birçok temel hak ve hürriyeti ihlal edilebilir.

En iyi uygulama değişimi, terörle mücadelede başarılı olan devletlerin halen terörle mücadele eden veya terörle mücadele etmese bile bu konuda bilgi sahibi olmak isteyen devletlerin bilgi ve tecrübe paylaşımını ifade eder. En iyi uygulama değişimiyle görevli organ Avrupa Konseyi Terörizmle Mücadele Komitesi'dir.[510]

Avrupa Konseyi'nin resmi internet sayfası incelendiğinde AKTÖS'ün 2005'te imzalanmasına rağmen Avrupa Konseyi'nin Sözleşme'nin dışında terör ve terörizme ilişkin yalnızca üç adet konferans düzenlediği görülmektedir. Sözleşme'nin dışında *"Terörizm ve Organize Suçlar"*, *"Terörizm ve Organize Suçlar"* ve *"Yabancı Teröristlere Karşı Ceza Davalarının Yürütülmesi"* adlı konferanslar düzenlenmiştir.[511]

Terör veya terörizmle mücadelede az sayıda konferanslar düzenleyerek başarıya ulaşılamayabilir. Belki de ulusal çerçevede önce terörle mücadelede görev alan kişilere ve sonra halka yönelik bu tür konferanslara yer verilebilir. Böylece terörle mücadelenin önemi ilgili devletin kurumları tarafından anlaşılabilir ve kurumlararası koordinasyona verilen önem daha da artabilir. Halkın da terör ve terörizm konularında bilinci artabilir. Gerçekten de ulusal sınırlar içerisinde halkın devletle ortaklaşa çalıştığı terörle mücadelede başarı sağlanabiliyor. Örneğin, Şırnak ilinde çukurların kazıldığı dönemlerde ilin birçok yerine el yapımı patlayıcı döşenmiştir. Asker ve özel harekat polislerinin yürüttüğü operasyonlarda el yapımı patlayıcılar nedeniyle şehit verilmemesinin bir nedeni de halkın döşenen el yapımı patlayıcılarının toprağa gömüldüğü anda ilgili birimleri arayarak bildirmesidir.

[510]Council of Europe, The Council of Europe Committee on Counter-Terrorism (CDCT), https://www.coe.int/en/web/counter-terrorism/cdct (06.08.2022).
[511]Council of Europe, Conferences, https://www.coe.int/en/web/counter-terrorism/conferences (06.08.2022).

Ulusal terörle mücadelede önerilen işbirliği yeterli olmayabilir. Kanımızca terörle mücadele de en iyi uygulama değişimi çok önemlidir. Avrupa Konseyi Terörizmle Mücadele Komitesi'nin en önemli görevlerinden biri de en iyi uygulama değişimine ön ayak olmaktır. Ancak Komite bugüne kadar böyle bir çalışmaya imza atmamıştır.

Avrupa Konseyi Terörizmle Mücadele Komitesi terörle mücadelede başarılı olan devletler ile terörle mücadele eden devletleri bir araya getirerek en iyi uygulama değişimine ön ayak olabilir. İngiltere ve Türkiye bunun için güzel bir örnektir. Türkiye, AKTÖS'e katılım sağlamıştır. İngiltere ise yalnızca imzalamıştır. Her iki devlet, Avrupa Konseyi Terörizmle Mücadele Komitesi toplantılarında da bulunabilir. Komite toplantılarında Türk yetkililer tarafından Türkiye'de sürdürülen terörle mücadeleye ilişkin diğer devletlere bilgi verilebilir. Hatta bu konuda Komite'nin toplandığı zamanlarda Türkiye, taraf devletlere sunum bile yapılabilir.

Taraf devletler ve Avrupa Konseyi Terörizmle Mücadele Komitesi başkanı aracılığıyla İngiltere'nin terörle mücadele uygulamaları ve hukuken aldığı tedbirler yani terörle mücadele tecrübesi Türkiye'ye aktarılabilir. Bu görüşmeler Avrupa Konseyi Terörizmle Mücadele Komitesi'nin toplantı zamanlarının dışında da yapılabilir. Hatta Türk yetkililer İngiltere'nin terörle mücadele eden kurumlarını ziyaret edebilir.

Yukarıda verilen önerideki görüşmelere Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin görevlendirdiği, yetkilendirdiği ve terörle mücadelede bilgi birikimi olan resmi kişilerin katılmasına dikkat edilmelidir. Oslo'da olduğu üzere gazeteci ve pratikte tecrübesi olmayan akademisyenlerin katılımı görüşmelerin sonuca ulaşması bakımından ciddiyetini etkileyebilir. Ayrıca gönderilen gazeteci ve akademisyenlerin tarafsızlığı da tartışmaya her zaman açıktır. Her iki devletin resmi yetkililerinin görüşmesi süreç ve sonuca ulaşma bakımından toplantılara ciddiyet kazandırabilir. Toplantılar resmi kayda geçecek ve başarıya ulaşılabilirse belki de ortak bir metin imzalanabilir. İngiltere'nin terörle mücadele uygulamaları Türkiye'ye uyarlanarak uygulanabilir. Bunun sonucunda belki de kırk yılı aşkın süre devam eden terörle mücadele sona erebilir.

Sonuç olarak AKTÖS'ün 4. maddesinin yerinde bir düzenleme olduğu söylenebilir. Bu konuda AKTÖS'te herhangi bir eksiklik veya yetersizlik tespit edilememiştir. Ancak AKTÖS'ün 2005 yılında imzaya açıldığı göz önüne alındığında aradan on yedi yıl geçmesine rağmen Avrupa Konseyi Terörizmle Mücadele Komitesi'nin en iyi uygulama değişimine ön ayak olmaması veya AKTÖS veya Ek Protokol'üne taraf olan devletlerin böyle bir resmi talepte bulunmaması gösteriyor ki AKTÖS hem taraf devletlerin hem de Avrupa Konseyi Terörizmle Mücadele Komitesi'nin uygulamaları üzerinde yeterince etkili değildir. Bakanlar Komitesi'nin en iyi uygulama değişimi konusunda Avrupa Konseyi Terörizmle Mücadele Komitesi'ne veya AKTÖS veya Ek Protokol'üne taraf devletlere çağrıda bulunması da diğer öneriler arasında yer alabilir. Bu sayede devletlerin böyle bir talebi olabileceği gibi Avrupa Konseyi Terörizmle Mücadele Komitesi de en iyi uygulama değişimi çalışmalarına başlayabilir.

### 3.8. İADE BAĞLAMINDA İNSAN HAKLARININ KORUNMASI

İade kavramı;[512] soruşturma aşamasında şüphelinin, kovuşturma aşamasında failin ve infaz aşamasında hükümlünün talep eden devlete geri verilmesi şeklinde tanımlanabilir.[513] Bu tanıma göre talep eden devlet tarafından soruşturmanın gerçekleştirilmesi amacıyla soruşturma aşamasında iade talebi yapılabilmektedir. Talep eden devlet tarafından kovuşturmanın gerçekleştirilmesi amacıyla kovuşturma aşamasında iade talebi yapılabilmektedir. Talep eden devlet tarafından infaz hükmünün yerine getirilebilmesi amacıyla infaz aşamasında iade talebi yapılabilmektedir.[514] İade kavramını uluslararası hukukta yer alan sınır dışı kavramıyla karıştırmamak gerekir.

Sınır dışı etme işlemi, iade kurumundan bazı yönleriyle ayrılmaktadır. Sınır dışı etme kapsamına vatandaşlar girmemektedir. Vatandaşın iadesi ise uyruğunda

[512]Yargıtay 6. Ceza Dairesi'ne göre: *"İade, ceza hukuku bağlamında milletlerarası adli yardım kurumu olup, bir devletin (talep edilen devlet) ülkesinde bulunan bir bireyi, kovuşturmanın yapılabilmesi veya hükmedilen cezanın infazı için diğer bir devlete (talep eden devlet) teslim etmesine olanak veren hukuki ve siyasi bir işlemdir."* Bkz. Yargıtay 6. Ceza Dairesi, 2017/3111 E., 2017/4650 K., https://kararara ma.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/ (10.05.2022).

[513]Ercan, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 53.

[514]Tezcan, Erdem ve Önok, **Uluslararası Ceza Hukuku**, s. 177.

olduğu devletin kararına bağlıdır.[515] Ayrıca iade adli bir işlemdir.[516] Sınır dışı etme işlemi ise idari bir işlemdir. Türkiye'de bu işlemi İçişleri Bakanlığı yerine getirmektedir.[517] Buna karşın AİHM'in sınır dışı ve iade için ceza ve idari gözetimin arasındaki bazı küçük farkların dışındaki değerlendirmelerini aynı kriterler doğrultusunda yaptığı söylenebilir.

Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi'nin 18. maddesinde iadeye ilişkin hükümler düzenlenmiştir. AKTÖS'ün 26. maddesinde iade, ifade alma ve sorgulamanın hangi sözleşmelere göre yapılabileceğine ilişkin düzenlemeler vardır. Buna göre terör suçu nedeniyle suç şüphesi altında bulunan kişi veya hükümlü SİDAS'a göre iade edilebilir.[518] CİKAYAS ve ek protokollerine göre suç şüphesi altında bulunan kişinin veya tutuklunun ifadesi alınabilir veya şüpheli sorgulanabilir.

Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi'ne göre iade yapılabilmesi için soyut ceza, hapis cezası ve güvenlik tedbirine ilişkin düzenlemelerin şartlarının oluşması gerekir.[519] SİDAS'a göre iade yapılabilmesi için suça konu olan fiillerin

---

[515]Zuhal Bereket, "Türk Hukuku Açısından Vatandaşın İade Edilemez Kuralı", **Yargıtay Dergisi**, C. 24, 1998, s. 31; Toroslu, **Ceza Hukuku Genel Kısım**, s. 77.

[516]Özgenç, **Türk Ceza Hukuku**, s. 870.

[517]K. Sedat Sirmen, "Yabancıların Türkiye'den Sınırdışı Edilmesine İlişkin Temel Düzenlemeler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye Hakkında Verdiği Örnek Kararlar", **Ankara Barosu Dergisi**, S. 3, 2009, s. 34.

[518]Talep şekli veya yazışma makamları, SİDAS'a aykırı olmamak kaydıyla devletler arasında belirlenebilir. Günümüzde yazışmalar genellikle adalet bakanlıkları arasında yapılmaktadır. Bkz. Mehmet Emin Artuk, Ahmet Gökçen, A. Caner Yenidünya, **Ceza Hukuku Genel Hükümler I**, Turhan Kitabevi, Ankara 2006, s. 385; Mahmut Koca ve İlhan Üzülmez, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2018, s. 825.

[519]SİDAS (CETS No. 24) 13.12.1957'de imzaya açılmış ve 18.04.1960'da yürürlüğe girmiştir. Bkz. Özgenç, **Türk Ceza Hukuku**, s. 870; Ulutaş, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Suçluların Geri Verilmesi**, s. 61; Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, **Cezai Konularda Adli İşbirliği Rehberi**, Şen Matbaa, Ankara 2014, s. 9. Türkiye iç hukuk bakımından SİDAS'ı 13.12.1957'de imzalamış, Sözleşme 18.11.1959 tarihli ve 7376 sayılı Kanun ile TBMM tarafından uygun bulunmuş ve 26.11.1959 tarihli ve 10365 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Bkz. Yargıtay 23. Ceza Dairesi, 2015/20590 E., 2015/8351 K., https://kararara ma.yargitay.gov.tr (10.05.2022). Türkiye, Avrupa Konseyi bakımından SİDAS'ı 13.12.1957'de imzalamış, 07.01.1960'ta onaylamış ve Sözleşme 18.04.1960'ta yürürlüğe girmiştir. Bkz. Salih Benli, "Geri Vermede Basitleştirilmiş Usul", **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, C. 1, 2011, s. 244; Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, **Cezai Konularda Adli İşbirliği Rehberi**, s. 9.; 01.02.2022 tarihi itibariyle SİDAS'a katılım gösteren devletler: *"Arnavutluk, Andora, Ermenistan, Avusturya, Azerbaycan, Belçika, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Güney Kıbrıs, Çekya, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Letonya, Lihteştayn, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Monako, Karadağ, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu, San Marino, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, Kuzey Makedonya, Türkiye, Ukrayna, İngiltere (Birleşik Krallık), Kore Cumhuriyeti, Güney Afrika, İsrail."* Bkz. Treaty Office-

belirli bir ağırlığa ulaşması gerekir. Uluslararası işbirliği talep eden devlet ile talepte bulunulan devletin kanunlarına göre fiillerin ceza kanunlarında yer alması ve bu fiillerin soyut ceza bakımından bir yıl hürriyeti kısıtlayıcı tedbire veya cezaya karşılık gelmesi gerekir.[520] Soyut ceza bakımından bir yıllık süre cezanın üst sınırını ifade etmektedir.[521] Ayrıca terör suçu nedeniyle suç şüphesi altında bulunan kişiye dört ay kesinleşmiş hapis cezası veya güvenlik tedbiri uygulanması gerekir.[522] Burada sayılan şartlar gerçekleştiğinde kişinin iade edilebileceği söylenemez. SİDAS'ta yer alan iade taleplerinin reddine ilişkin düzenlemelere ve ilkelere de dikkat edilmesi gerekir.

Ceza İşlerinde Karşılıklı Adli Yardım Avrupa Sözleşmesi bilirkişi, sanık, tanık veya tutuklunun çeşitli yöntemlerle ifadesinin alınmasını veya sorgusunun yapılmasını amaçlayan uluslararası işbirliği türlerinden birisidir. Bunlar uluslararası istinabe ve yüzleştirme amacıyla tutuklunun yurtdışına gönderilmesidir.[523] CİKAYAS Ek

---

Council of Europe ,https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list//conventions/treaty/024/signatures?p_auth=P88zLavI (01.02.2022). Türkiye yalnızca SİDAS ve Ek Protokol II'ye taraftır. Bkz. Nursal Erdem, "Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesine Ek Dördüncü Protokol", **Uluslararası Hukuk Bülteni**, S. 8, 2016, s. 28.

[520]Kayıhan İçel, **Ceza Hukuku**, Beta Yayınevi, İstanbul 2014, s. 167.

[521]Ulutaş, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Suçluların Geri Verilmesi**, s. 102.

[522]İçel, **Ceza Hukuku**, s. 167; SİDAS'ın 2. maddesinin resmi çevirisine göre iadenin yapılabilmesi için dört aylık tutuklama kararının da olması gerekir. İlk derece mahkemelerinin dört aylık hapis cezasına hükmetmesi hem SİDAS hem de ceza kanunları bakımından olağan bir durumdur. Ancak dört aylık koruma tedbirlerinden biri olan tutuklama kararının verilmesi çeviri de bir hata olduğunu göstermektedir. Çünkü tutuklama kişinin yargılanabilmesi için alınan bir koruma tedbiridir. Bu koruma tedbiri için üst sınır yasalarda belirtilebilir. Yapılacak tutuklamanın kesinlikle dört ay olabileceğine dair yasalarda bir hükmün olması tutuklama kurumunun doğasıyla çelişmektedir. Örneğin; *"5271 sayılı CMK'ya göre hakim veya mahkeme, kişiyi tutuklama yerine adli kontrolle (CMK, m. 109/1) serbest bırakabilir. Tutuklama, ölçülülük ilkesine aykırılık oluşturduğunda yani isnat edilen suç ile tutuklama arasında orantısızlık (CMK, m. 100/1) bulunduğunda hakim veya mahkeme tutuklama kararı vermeyebilir. Tutukluluğun otuz günlük aralıklarla incelenmesi (CMK, m. 108) sonucunda mahkeme veya hakim tutukluluğun devamına gerek kalmadığına da karar verebilir."* Bu örneğe göre SİDAS'taki tutuklulukta geçen dört aylık asgari süre mantıksız bir şekilde sağlanamamaktadır. Kanımızca düzenlemede yer alan "tutuklama" ifadesi "güvenlik tedbiri" şeklinde olmalıdır.

[523]CİKAYAS (CETS No. 30) 20.04.1959'da imzaya açılmış ve 12.06.1962'de yürürlüğe girmiştir. 01.02.2022 tarihi itibariyle CİKAYAS'a katılım sağlayan devletler: *"Almanya, Andora, Arnavutluk, Avusturya, Azerbaycan, Belçika, Bosna Hersek, Brezilya, Bulgaristan, Çekya, Danimarka, Ermenistan, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Güney Afrika, Hırvatistan, Hollanda, İngiltere (Birleşik Krallık), İrlanda, İspanya, İsrail, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Karadağ, Kore Cumhuriyeti, Letonya, Litvanya, Lihteştayn, Lüksemburg, Macaristan, Kuzey Makedonya, Malta, Moldova, Monako, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Rusya Federasyonu, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, Şili, Türkiye, Ukrayna, Yunanistan."* Bkz. Treaty Office- Council of Europe, https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/030/signatures?p_auth=pcOXA2pn (01.02.2022). Türkiye, iç hukuk bakımından Sözleşme'yi 23.10.1959'da imzalamış, Sözleşme 18.03.1968 tarihli ve 1034 sayılı Kanun ile TBMM tarafından uygun bulunmuş ve 23.03.1968 tarihli ve 12856 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Bkz. https://www5.tbmm. gov. tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc051/kanuntbmmc051/kanuntbmmc051010

Protokol I mali suçlara ilişkin uluslararası işbirliği normlarını düzenlemiştir.[524] CİKAYAS Ek Protokol II ise ifade alma veya sorgulama tekniklerini gösteren normları düzenlemiştir. Yani tele-konferans, video konferans, sınır ötesi gözlem, ortak soruşturmalar, kontrollü teslimat ve ortak soruşturma ekiplerine ilişkin usul ve esasları düzenlemiştir.[525]

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi iade, sorgulama veya ifade alma amacıyla yurtdışına gönderilme durumları dahil ikili, çok taraflı ve mütekabiliyet çerçevesinde yapılan bütün işlemler için insan hakları bağlamında ortak kriterler belirlemiştir.[526] Yani AİHM, AKTÖS ve 26. maddesinde atıfta bulunduğu ceza konularında

34.pdf (11.05.2022). Türkiye, Avrupa Konseyi bakımından Sözleşme'yi 23.10.1959'da imzalamış, 24.06.1969'da onaylamış ve Sözleşme 22.09.1969'da yürürlüğe girmiştir. Bkz. Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, **Cezai Konularda Adli İşbirliği Rehberi**, s. 8.

[524]CİKAYAS Ek Protokol I (CETS No. 99) 17.03.1978'de imzaya açılmış ve 12.04.1982'de yürürlüğe girmiştir. Resmi çeviri için bkz. https://www.kanunum.com/files/3363-1.pdf (07.08.2022). 07.08.2022 tarihi itibariyle CİKAYAS Ek Protokol I'e taraf olan devletler: *"Arnavutluk, Ermenistan, Avusturya, Azerbaycan, Belçika, Bulgaristan, Hırvatistan, Güney Kıbrıs, Çekya, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Karadağ, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Moldova, Romanya, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, Kuzey Makedonya, Türkiye, Ukrayna, İngiltere (Birleşik Krallık), Şili, Kore Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu."* Türkiye, iç hukuk bakımından Sözleşme'yi 04.02.1986'da imzalamış, Sözleşme 18.05.1987 tarihli 3363 sayılı Kanun ile TBMM tarafından uygun bulunmuş ve 26.05.1987 tarihli ve 19471 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Bkz. https://www.kanunum.com/files/3363-1.pdf (07.08.2022). Türkiye, Avrupa Konseyi bakımından Sözleşme'yi 04.02.1986'da imzalamış, 29.03.1990'da onaylamış ve Sözleşme 27.06.1990'da yürürlüğe girmiştir. Bkz. https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=099 (07.08.2022).

[525]CİKAYAS Ek Protokol II (CETS No. 182) 08.11.2001'de imzaya açılmış ve 01.02.2004'te yürürlüğe girmiştir. Resmi çeviri için bkz. https://diabgm.adalet.gov.tr (11.06.2022). 01.02.2022 tarihi itibariyle CİKAYAS Ek Protokol II'ye katılım sağlayan devletler: *"Arnavutluk, Ermenistan, Avusturya, Belçika, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Güney Kıbrıs, Çekya, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Almanya, Macaristan, İrlanda, Letonya, Litvanya, Malta, Karadağ, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Moldova Cumhuriyeti, Romanya, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, Ukrayna, Birleşik Krallık, Kuzey Makedonya, Şili, İsrail."* Bkz. Treaty Office- Council of Europe, https://www.coe.int/en/web/conventions/full-lis++0t/ /conventions/treaty/182/signatures?p_auth=JerGK9uv (01.02.2022). Türkiye iç hukuk bakımından Sözleşme'yi 22.03.2016'da imzalamış, Sözleşme 25.04.2016 tarihli ve 6710 sayılı Kanun ile TBMM tarafından uygun bulunmuş ve 05.05.2016 tarihli ve 29703 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Bkz. Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, Ceza İşlerinde Karşılıklı Adli Yardım Avrupa Sözleşmesine Ek 2 No'lu Protokol, http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/makaleler/sayi9makaleler/m_kutlu.pdf (22.12.2018). Türkiye, Avrupa Konseyi bakımından Sözleşme'yi 22.03.2016'da imzalamış, 11.07.2016'da onaylamış ve Sözleşme 01.11.2016'da yürürlüğe girmiştir. Bkz. https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=182 (11.06.2022).

[526]Mütekabiliyet için bkz. İlyas Arslan, "Türk Hukukunda Yabancı Mahkeme Kararlarının Tenfizinin Mütekabiliyet Şartına Bağlanmasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi M. 6(1) Açısından Değerlendirilmesi", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 10, 2019, s. 3; Süleyman Dost, "Milletlerarası Hukukta Mütekabiliyet İlkesi", **Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 5, 2015, s. 6.

uluslararası işbirliği sözleşmeleri dahil bu tür çok taraflı sözleşmeler, ikili sözleşmeler ve mütekabiliyet ilkesi çerçevesinde yapılan işlemlerin hepsini kapsayan belirli kriterler ortaya koymuştur.[527] İnsan hakları bağlamında yapılan başvuruları da bu bağlamda değerlendirmektedir. Nitekim AİHM'in Öcalan/Türkiye davasında ifade ettiği üzere terör suçu nedeniyle suç şüphesi altında bulunan kişinin veya hükümlünün iade işlemleri çok taraflı sözleşmeler aracılığıyla gerçekleştirilebileceği gibi ikili anlaşmalar veya mütekabiliyet esasları çerçevesinde de gerçekleştirilebilir.[528] AİHM terör şüphelilerinin veya suçlularının mahkeme huzuruna çıkmasını sağlayacak ceza konularında her türlü uluslararası işbirliğini engellemeyeceğini ifade etmektedir. AİHM'in iadeye ilişkin irdeleme yapmasının tek nedeni toplumun çıkarı ile temel hak ve hürriyetler arasında adil bir denge kurmaya çalışmaktır.[529] AİHM adil denge kurma arayışını AİHS'in ilgili hükümlerine dayanarak yapmaktadır. AİHM'e göre iadeye ilişkin insan hakları ihlalleri genellikle iade gerçekleşmeden önce terör suçu nedeniyle suç şüphesi altında bulunan kişinin tutuklanması döneminde, iade sürecinde ve iade sonrasında yaşanmaktadır.

İade öncesinde ilgili devletin talep edilen kişiyi tutuklamasının amaçları arasında delillerin karartılması, kaçmak veya suç işlenmesinin önlenmesi gibi unsurlar yoktur. Nitekim AİHM, Rusya'dan Tacikistan'a iade edilmek amacıyla gözaltı işlemi uygulanan Nasrulloyev/Rusya davasında iadenin asıl amacının şüpheliyi iade etmek olduğunu ifade etmiştir. Buna göre ulusal hukuk veya ilgili sözleşmeye göre haklılık aranmamaktadır. Yani iade edilecek kişinin tutuklanmasında iade edilme olgusunun varlığı yeterlidir. AİHM iadeye ilişkin tutuklamanın hukuka uygunluk incelemesini izlenen prosedürü dikkate alarak gerçekleştirmektedir.[530] Baranowski/Polonya davasında AİHM, hukuka uygunluk kavramını keyfi tutuklamanın önüne geçebilmek için ilgili yasanın erişilebilir, kesin ve öngörülebilir olması şeklinde açıklamaktadır.[531]

---

[527]Nada Simjanoska, "International Legal Asistance In Criminal Matters", **European Journal of Economics, Law and Social Science**, V. 1, 2017, p. 141.

[528]İade konusunda devletler genellikle ikili veya çok taraflı anlaşmalar yapmaktadır. Hüseyin Ertuğrul, **Uluslararası Ceza Hukukunda Hükümlülerin Nakli**, Adalet Yayınevi, Ankara 2016, s. 19; Özgenç, **Türk Ceza Hukuku**, s. 870.

[529]European Court of Human Rights, Öcalan/Türkiye Davası, 2005, https://hudoc.echr.coe.int/ (14.04.2022).

[530]European Court of Human Rights, Nasrulloyev/Rusya Davası, 2008, https://hudoc.echr.coe.int/eng #{%22itemid%22:[%22001-82654%22]} (07.08.2022).

[531]European Court of Human Rights, Baranowski/Polonya Davası, 2000, https://hudoc.echr.coe.int/ eng#{%22appno%22:[%2228358/95%22],%22itemid%22:[%22001-58525%22]} (07.08.2022).

Bunun için öncelikle iade edecek devletin yasası ile ilgili sözleşme arasında uyum olmalıdır. Bu konuyu AİHM *"hukuk kalitesi"* olarak adlandırmaktadır. Yani ilgili iade sözleşmesiyle uyumlu, erişilebilir, kesin ve öngörülebilir bir iç hukuk düzenlemesi devletin iade konusundaki hukuk kalitesini göstermektedir. Örneğin AİHM, Soldatenko/Ukrayna davasında Rusya'nın iade amacıyla tutuklamaya ilişkin bir prosedür oluşturmamasıyla hukuk kalitesinin gerisinde kaldığını ifade etmiştir.[532] İhlal kararı verilen yukarıdaki kararlardan anlaşıldığına göre insan hakları bağlamında iade yapabilmek için ilgili iade sözleşmesine uygun bir iç hukuk düzenlemesi gerekir. Ayrıca iç hukuk düzenlemesinin AİHM'in deyimiyle *"hukuk kalitesi"* kapsamında olması gerekir.

Diğer taraftan ihlal davasında tutuklama gerekçesi iç hukuka dayandırılıyorsa Mahkeme bu tutuklamanın hukuka uygun olup olmadığını inceleyebilmektedir. Nitekim AİHM, Muzamba Oyaw/Belçika davasında iadeye ilişkin tutuklamalarda doğrudan iç hukuka atıfta bulunulduğunda inceleme yapmanın Mahkeme'nin görevi kapsamında olduğunu ifade etmiştir. Bu görev yasal düzenlemelerin keyfi olarak yorumlanıp yorumlanmamasıyla sınırlıdır.[533]

İadeye ilişkin tutuklamalarda AİHM kişilerin durumlarını da incelemektedir. Nitekim hukuk kalitesi kapsamında görülen bir yasayla otomatik olarak kişilerin iade edilmemesi gerekir. Şüphelinin özel durumları dikkate alınmalıdır. Özellikle çocuk veya çocuklu ailelerin iade öncesi tutuklanması konusu çok önemlidir. AİHM, A. B. ve Diğerleri/Fransa davasında ailesinin yanında bulunan bir çocuğun ailesiyle birlikte gözetim altına alınmasının veya tutuklanmasının en son çare olarak görülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu nedenle Mahkeme ilgili davada ihlal kararı vermiştir.[534]

İade aşamasında ise öncelikle iade edecek devletin dikkatli bir şekilde hareket etmesi gerekir. Çünkü iadesi talep edilen kişinin karşılaşacağı muamele çok önemlidir. Bunu yalnızca idam cezası olarak düşünmemek gerekir. Örneğin iade edilen kişi

[532]European Court of Human Rights, Soldatenko/Ukrayna Davası, 2009, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-89161%22]} (07.08.2022).
[533]European Court of Human Rights, Muzamba Oyaw/Belçika Davası, 2017, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-172659%22]} (07.08.2022).
[534]European Court of Human Rights, A. B. ve Diğerleri/Fransa Davası, 2016, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2211593/12%22],%22itemid%22:[%22001-165262%22]} (07.08.2022).

işkenceye de maruz kalabilir. AİHM, Gallardo Sanchez/İtalya davasında iadenin iki şekilde gerçekleşebileceğini ifade etmiştir. AİHM'e göre hükmün infazı ve şüphelinin kovuşturması için iade yapılabilir. İade edilecek kişi şüpheliyse masumiyetini ispatlayabilmesi için fırsat tanınmalıdır. Çünkü masum olan birisinin bu masumiyetini ispatlaması daha zordur. Bu nedenle iade talebini kabul edecek devletin daha dikkatli davranması gerekir.[535] O halde iade aşamasında iade edecek devletin güvence talep etmesi yerinde olabilir.

İade aşamasında iade edecek devlet, kişi iade edilmeden önce şüphelinin kötü muameleye maruz kalabileceğine dair uluslararası güvenilir bilgileri dikkate almalıdır. Yabancı terörist savaşçı kapsamında Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi'nin A. Ç. ve Diğerleri ile W.M.A.I.Y. davaları buna örnek gösterilebilir. Nitekim başvuranlar iade edildikleri halde kötü muameleyle karşı karşıya kalacaklarını ifade etmesine rağmen Anayasa Mahkemesi bireysel olarak bunu ispatlayamadıkları için kabul edilemezlik kararı vermiştir. Halbuki 2015-2016 yılları arasında Suriye yönetiminin Bayır-Bucak Türklerine karşı yaptığı saldırıları Anayasa Mahkemesi'nin göz önünde bulundurması gerekirdi.[536] Bu konuda AİHM, Gaforov/Rusya davasında Tacikistan başsavcılığının güvence vermesine karşılık güvenilir kaynaklardan gelen bilgilerle kişilerin kötü muameleye maruz kalacağı tespit edilebiliyorsa kişilerin iade edilmemesi gerektiğini ifade etmiştir.[537] Örneğin Sultanov/Rusya davasında AİHM, saygın uluslararası kuruluşlar tarafından kamuoyuna sunulan Özbekistan'ın işkence uygulamalarını kabul ederek Özbek makamlarının güvenilir bir güvence vermediğinin altını çizmektedir.[538] Diğer taraftan AİHM, İbragimov/Slovakya davasında Rusya'nın bir bölgesinde gerçekleşen olaylar nedeniyle başvuranların kötü muameleye maruz kalabileceğinin söylenemeyeceğini ifade etmiştir.[539] Bu davada Anayasa Mahkemesi,

[535]European Court of Human Rights, Gallardo Sanchez/İtalya Davası, 2015, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22display%22:[%220%22],%22languageisocode%22:[%22TUR%22],%22appno%22:[%211620/07%22],%22documentcollectionid2%22:[%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-162993%22]} (07.08.2022).

[536]Ayrıntılı bilgi için Cihat Burak Korkmaz ve Latif İltar, "Bayır-Bucak Türkmen Bölgesindeki Türk Varlığı ve Bölgede Mücadele Veren Gruplar", **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum**, C. 5, 2016, s. 85-97.

[537]European Court of Human Rights, Gaforov/Rusya Davası, 2011, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2225404/09%22],%22itemid%22:[%22001-101283%22]} (07.08.2022).

[538]European Court of Human Rights, Sultanov/Rusya Davası, 2011, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2215303/09%22],%22itemid%22:[%22001-101586%22]} (07.08.2022).

[539]European Court of Human Rights, İbragimov/Slovakya Davası, 2010, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2221022/08%22],%22itemid%22:[%22001-100935%22]} (08.08.2022).

AİHM ile aynı görüştedir. Kanımızca uluslararası kuruluşlarında taraflı davranabileceği göz önünde tutulmalıdır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi güvenceye ilişkin ilk olarak iade edilecek kişiye bu güvencenin sunulup sunulmadığına bakmaktadır. Bu konuda AİHM, Müminov/Rusya davasında Özbekistan'ın Minsk Sözleşmesi'nin dışında güvenceye ilişkin başkaca teminat vermemesi ve Müminov'un Özbekistan'da kötü muameleye maruz kalması nedeniyle ihlal kararı vermiştir.[540] AİHM'in güvenceye dair ikinci kriteri güvencenin içeriğine dairdir. AİHM'e göre güvence kesin, açık ve anlaşılabilir şekilde olmalıdır. Nitekim AİHM, Klein/Rusya davasında Kolombiya Dışişleri Bakanlığı tarafından verilen güvencelerin belirsiz olduğunu ve kesinlik içermediğini ifade etmiştir.[541] AİHM'in güvenceye dair üçüncü kriteri ilgili güvenceyi veren kişi ya da kurumun devleti adına bu güvenceyi vermeye yetkili olup olmadığıdır. AİHM, Garayev/Azerbaycan davasında Özbekistan başsavcılığı tarafından iade edilecek kişiye güvence verildiğini ancak güvence verenlerin buna yetkili olduğu kanısına ulaşamadığını ifade etmiştir.[542]

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin güvenceye dair dördüncü kriteri devlet tarafından güvence verildiği halde bu güvenceye kamu görevlilerinin uyması konusudur. AİHM, Chahal/Birleşik Krallık davasında Hindistan merkezi yönetiminin güvencesini olumlu bulduğu halde Pencap ve Hindistan'ın başka yerlerinde görevli güvenlik güçlerinin insan hakları ihlallerine ilişkin uygulamaları nedeniyle güvencenin yeterli olmadığını ifade etmiştir.[543] AİHM'in güvenceye dair beşinci kriteri güvencenin devletin yasalarıyla uyumlu olmasına ilişkindir. AİHM, Nivette/Fransa davasında ABD'ye iade edilecek Dewayne Nivette için ABD'nin verdiği güvencelerin ikna edici ve Kaliforniya ceza yasasının 190.2. maddesine uygun

[540]European Court of Human Rights, Müminov/Rusya Davası, 2009, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2242502/06%22],%22itemid%22:[%22001-90212%22]} (07.08.2022).
[541]European Court of Human Rights, Klein/Rusya Davası, 2010, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2224268/08%22],%22itemid%22:[%22001-98010%22]} (07.08.2022).
[542]European Court of Human Rights, Garayev/Azerbaycan Davası, 2010, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2253688/08%22],%22itemid%22:[%22001-99218%22]} (08.08.2022).
[543]European Court of Human Rights, Chahal/Birleşik Krallık Davası, 1996, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22\%22CASE%20OF%20CHAHAL%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM\%22%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-58004%22]} (08.08.2022).

olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle başvuruyu kabul edilemez bulmuştur.[544] AİHM'in güvenceye dair altıncı kriteri AİHS'e taraf olan bir devlet olmasına ilişkindir. AİHM, İbragimov/Slovakya davasında güvencenin AİHS'e taraf bir devlet tarafından verildiğinin altını çizerek başvurunun ilgili kısmının reddedilmesi gerektiğini ifade etmiştir.[545]

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin güvence konusunda ortaya koyduğu yedinci kriter ise devletin iadeye ilişkin daha önce verdiği güvenceler ve uygulamaları ile iade eden devlet arasındaki bağın güçlü olup olmadığıdır.[546] AİHM, Kolasnik/Rusya davasında Türkmenistan'ın verdiği diplomatik güvencelerin başvuranı kötü muamele riskine karşı korumada tek başına yeterli olmayacağını ifade ederek güvencenin sekizinci kriterini ortaya koymuştur.[547] AİHM'in güvenceye ilişkin dokuzuncu kriteri kötü muamele veya işkenceye dair gerçek bir koruma düzeninin varlığı ve bu düzenin uluslararası kontrol mekanizmalarıyla ilişkisidir. Nitekim Koktysh/Ukrayna davasında ihlal kararı veren AİHM, Belarus'ta ölüm cezasının halen devam ettiğini ve uluslararası insan hakları raporlarının da bu yargıyı destekleyen açıklamaları bulunduğunu ifade etmiştir.[548] AİHM yine Koktysh/Ukrayna davasında Belarus'un başvurucuya daha önceden kötü muamelede bulunduğunu ifade ederek güvenceye ilişkin onuncu kriteri ortaya koymuştur.[549] Yani AİHM'in onuncu kriteri iade edilecek kişinin iade edilecek devlette daha önceden kötü muameleye maruz kalma sorunudur. AİHM'in güvenceye ilişkin son kriteri ise iade edilen devletin adli organlarının verilen güvenceyi denetlemesine ilişkindir. AİHM, Babar Ahmad davasında ABD Yüksek Mahkeme'nin verilen güvenceyi denetlediğini ifade ederek

[544]European Court of Human Rights, Nivette/Fransa Davası, 2000, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-23082%22]} (08.08.2022).
[545]European Court of Human Rights, İbragimov/Slovakya Davası, 2010, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2221022/08%22],%22itemid%22:[%22001-100935%22]} (08.08.2022).
[546]European Court of Human Rights, Babar Ahmad ve Diğerleri/Birleşik Krallık Davası, 2012, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22\%22CASE%20OF%20BABAR%20AHMAD%20AND%20OTHERS%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM\%22%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-110267%22]} (08.08.2022).
[547]European Court of Human Rights, Kolesnik/Rusya Davası, 2010, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2226876/08%22],%22itemid%22:[%22001-99450%22]} (08.08.2022).
[548]European Court of Human Rights, Koktysh/Ukrayna Davası, 2010, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-96114%22]} (08.08.2022).
[549]European Court of Human Rights, Koktysh/Ukrayna Davası, 2010, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-96114%22]} (26.12.2022).

başvuranın olağandışı bir cezaya maruz kaldığını tespit etmiştir.[550] Yani AİHM'e göre verilen güvenceler iade edilen devletin adli mercilerinde denetlenmelidir.

İade aşamasında verilen güvenceler sonrasında iade edilen kişinin kötü muameleyle karşılaşma riski olduğu söylenebilir. İade aşamasında verilen güvencelere rağmen böyle durumlar gerçekleştiğinde AİHM ihlal kararı verebilmektedir. Nitekim AİHM, Husayn/Polonya davasında iade sonrasında başvuranın işkence gördüğünü ifade etmiş ve bu nedenle ihlal kararı vermiştir.[551] AİHM, Al Nashiri/Polonya davasında da aynı nedenle ihlal kararı vermiştir.[552]

Sonuç olarak AKTÖS'ün 14. maddesine göre devletler terör suçu nedeniyle suç şüphesi altında bulunan kişiler üzerinde yargı yetkisi kurabilir. AKTÖS'ün 15. maddesine göre soruşturma ve kovuşturma aşamalarını gerçekleştirebilir. AKTÖS'ün 18. maddesine göreyse terör suçu nedeniyle suç şüphesi altında bulunan bir kişi yakalandığı yerin devleti tarafından yargılanmayacaksa şüpheli kendi devletine iade edilebilir. Bazen de devletler kendi teşkilatını veya vatandaşlarını korumak için iade talebinde bulunabilir. Buna göre ceza konularında uluslararası işbirliğine ilişkin AKTÖS'te yer alan düzenlemelerin ve doktrinde ileri sürülen görüşlerin bir nedeni de suçluların cezasız kalmamasıdır.[553] İşte bu nedenle AKTÖS'ün 26. maddesinde iade, ifade alma ve sorgulama kavramlarının usul ve esaslarını düzenleyen SİDAS, CİKAYAS ve ek protokollerine atıfta bulunulmuştur.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin ihlal kararlarına bakıldığında iadeye ilişkin insan hakları üç aşamada ihlal edilebilmektedir. Bunlar iade öncesi, iade dönemi ve iade sonrası aşamalardır. AİHM bu aşamalarda insan hakları ihlalleri yaşanmaması için belirli kriterler ortaya koymuştur. Bu kriterlerden SİDAS'ta ve

---

[550]European Court of Human Rights, Babar Ahmad ve Diğerleri/Birleşik Krallık Davası, 2012, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22\%22CASE%20OF%20BABAR%20AHMAD%20AND%20OTHERS%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM\%22%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-110267%22]} (26.12.2022).

[551]European Court of Human Rights, Husayn/Polonya Davası, 2014, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:[%22TUR%22],%22appno%22:[%227511/13%22],%22documentcollectionid2%22:[%22CHAMBER%22]} (26.12.2022).

[552]European Court of Human Rights, Al Nashiri/Polonya Davası, 2015, https://hudoc.echr.coe.int/eng#_Toc393978313 (08.08.2022).

[553]Devrim Aydın, "Uluslararası Ceza Hukukunun Gelişimi", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 51, 2002, s. 163.

AKTÖS'te yalnızca ölüm cezasına ilişkin düzenleme vardır.[554] Ayrıca AKTÖS'ün 21. maddesinde ve SİDAS'ın 3. maddesinde düzenlenen inanç, siyasi görüş, ırk, etnik köken ve milliyet gibi unsurlar nedeniyle bir kişi iade edilecek devlette yargılanacaksa o kişinin iade edilmemesi gerektiği hükme bağlanmıştır.[555] CİKAYAS'ta siyasi suçlara ilişkin iade edilmeme hükmü Sözleşme'nin 2. maddesinde düzenlenmiştir.[556] CİKAYAS'ın ek protokollerinde ise böyle bir düzenleme yoktur. AKTÖS veya Ek Protokol'ü bu gibi nedenlerin dışında oluşabilecek insan hakları ihlallerinin önüne geçebilecek düzenlemelere yer vermemiştir. AKTÖS ve atıfta bulunduğu sözleşmelerde yer alan bu unsurlar siyasi suçun unsurlarıdır. AKTÖS'te ve atıfta bulunduğu sözleşmelerde düzenlenen bu unsurların sınırlarının tespitine ilişkin herhangi bir düzenleme yoktur. Bu durumda unsurların sınırları belirlenmediğinden hangi devletin siyasi suçlar nedeniyle yargılama yapıp yapamayacağının sınırları da tespit edilemez. Dolayısıyla böyle bir bahane ile terör suçu nedeniyle suç şüphesi altında olan kişilerin veya hükümlülerin iadesi gerçekleşemez. Bu konularda AKTÖS ve atıfta bulunduğu sözleşmeler ile Ek Protokol yetersizdir.

İadeye ilişkin bu eksikliklerin giderilebilmesi için öncelikle AKTÖS'ün 21. maddesinde siyasi suçun tanımının ve sınırlarının tespit edilmesi gerekir.[557] Daha sonra AİHM'in iade öncesi, iade dönemi ve iade sonrası için belirlediği kriterlerin AKTÖS veya Ek Protokol'ünde yer alması gerekir ya da ilgili kriterler AKTÖS'ün atıfta bulunduğu diğer sözleşmelere ek bir protokolle konulabilir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin verdiği ihlal kararlarının tarihlerine ve sayısına bakıldığında (Muzamba Oyaw/Belçika ve Nivette/Fransa davaları hariç) AKTÖS ve Ek Protokol'ünün imzaya açılmasının öncesinde ve sonrasında iadeye ilişkin devletler tarafından çok sayıda ihlalin gerçekleştirildiği söylenebilir. Üstelik ihlal kararı örneklerinde yer alan devletler aynı zamanda AKTÖS'e ve bazıları da Ek

[554]SİDAS'ın ölüm cezasına ilişkin 11. maddesi için bkz. Faruk Tarhan, "Ölüm Cezasının Kaldırılmasına İlişkin Gelişmeler ve Suçluların İadesi Hukukuna Etkisi", **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, C. 4, s. 248.

[555]SİDAS'a göre siyasi suçun adi suçla bağlantısı olsa bile iade talebi reddedilebilir. Ergin Ergül, "Türk Hukukunda Yabancıları Geri Verme", **Adalet Dergisi**, C. 53, s. 12.

[556]Kemal Şimşek, **Yabancıların Türkiye'de Yargılanması ve Uluslararası Adli Yardımlaşma**, Adalet Yayınevi, Ankara 2014, s. 96.

[557]Siyasi suç tanımına ilişkin devletlerin farklı uygulamaları için bkz. Ümit Hassan, "Siyasi Suç Kavramı", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. 26, 1971, s. 209.

Protokol'e taraftır. Buna göre insan hakları ihlalleri bağlamında AKTÖS, Ek Protokol ve AKTÖS'ün atıfta bulunduğu diğer sözleşmelerin taraf devletlerin uygulamaları üzerinde genellikle etkili olmadığı ifade edilebilir.

Bu etkililiği sağlayabilmek için öncelikle yukarıda verilen önerilerin yerine getirilmesi gerekir. Daha sonra bu önerilere ek olarak iadeye ilişkin AİHM uygulamaları bağlamında devletlerin ilgili birimlerindeki görevlilerine (idarede bulunanlar, hakimler, savcılar) bu konuda eğitim verilmelidir. Dahası ihlal kararları ile devletin zarara uğramasına yol açan kamu görevlilerine yaptırımlar düzenlenebilir. Nasıl ki bir inşaat ustası ev yaparken eksik ya da yanlış yapması sonucunda ev yıkıldığında hukuken sorumlu tutulabiliyorsa insanları özgürlüklerinden alıkoyanların, işkence veya diğer türlerde kötü muamele görmesine yol açanlarında sorumlu tutulması gerekir.

Diğer taraftan kamu görevlilerinin sorumsuzluğunun sonucunda ilgili devletin tazminat ödemesi bazı durumlar karşısında hiç de önemli değildir. Yukarıda AİHM kararlarında da görüleceği üzere örneğin iade edilen bir kişinin ölüm cezasına çarptırılması, işkence veya diğer türlerde kötü muameleye maruz kalması tazminattan daha çok dikkate alınması gereken bir durumdur. Herhalde devletin ödeyeceği tazminat şüphe altında bulunan bir kişinin yaşam hakkından daha önemli değildir. Zaten ihlal kararları göz önüne alındığında başta yaşam hakkı olmak üzere insanların temel hak ve hürriyetlerinin dikkate alınmadığı görülmektedir. Sanki AİHM davalarında devletler tazminat ödememek ve uluslararası itibarını zedelememek için savunma yapmaktadır. Halbuki bir insanın değeri bütün bunlardan daha önemlidir ve devletler insan merkezli uygulamalar gerçekleştirmelidir. Bu gibi nedenlerle iadeye ilişkin ağır ve bariz (herkesin ayırt edebileceği) insan hakları ihlalleri gerçekleştiğinde sorumlu kimler varsa onlara gerekli yaptırımlar uygulanmalıdır. İlgili kamu görevlileri yaptırımlar nedeniyle eğer diğer iade davalarında hareketsiz kalırsa bu görevliler kesinlikle meslekten ihraç edilmelidir. Sonuçta devlet için bir insanın hayatı bir kişinin mesleğinden daha önemli olmalıdır.

# SONUÇ

Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi ve Ek Protokol'ünün yetersizliğine ilişkin yukarıda birçok veri toplanmıştır. Sonuç bölümünde önce AKTÖS'ün yeterli bulunan düzenlemelerine yer verilecektir. Daha sonra da eksiklik veya yetersizlikler açıklanıp önerilerde bulunulacaktır.

Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi'nin 13. maddesinde yer alan terör mağdurlarının korunmasına yönelik düzenleme hem yerinde hem de yeterli bir düzenlemedir. Çünkü ilgili hüküm terör mağduru kişilerin eğitim, barınma, korunma, sağlık gibi ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik bir düzenlemedir. Dikkat edilirse ilgili düzenleme terör mağduru kişilerin ihtiyaçlarını bir seferliğine gidermemektedir. Bu düzenleme örneğin bir kişinin psikolojik tedavi görmesi gerektiğinde kişinin hastalığı geçene kadar tedavi görmesini ve tedaviye yönelik diğer ihtiyaçlarının karşılanmasını kapsamaktadır. Yine terörist eylem nedeniyle evi yıkılan birisinin ev ihtiyacı karşılanana kadar barınma, eşya ve bunlarla ilgili parasal ihtiyacın giderilmesini de kapsam içine almıştır.

Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi'nin 14. maddesinde yer alan yargı yetkisine ilişkin düzenlemenin de yeterli olduğu söylenebilir. Bu düzenleme uluslararası ceza hukuku ve iç hukukta ihdas edilebilen bütün yargı yetkilerine yer vermiştir. Hatta düzenlemeye göre devletler iç hukuklarında farklı yargı yetkilerine yer verebilir. Bu düzenleme insan hakları bağlamında bir teröristin yargılanması ve cezasız kalmaması için önemlidir. Çünkü terör, başta insanların yaşam hakkı olmak üzere bilinen bütün temel hak ve hürriyetlere yasa dışı müdahale edebilir. Dolayısıyla yargı yetkisine ilişkin düzenlemeyle terörist eylem gerçekleştiren kişinin cezasız kalmaması sağlanabilir ve insanların başta yaşam hakkı olmak üzere diğer temel hak ve hürriyetleri koruma altına alınabilir. AKTÖS'ün 14. maddesiyle bu sağlanmıştır.

Ek Protokol'ün 7. maddesinde yer alan bilgi alışverişine ilişkin hükümde yerinde ve yeterli bir düzenlemedir. Bu düzenlemeye göre yabancı terörist savaşçıların taraf devletlerin topraklarına girmesi engellenebilir. Bu nedenle AKTÖS'e taraf devletler aynı zamanda Ek Protokol'e taraf olmalı ve yabancı terörist savaşçılarla ilgili anında bilgi edinmek amacıyla ülkelerinde irtibat noktaları kurmalıdır. Daha sonra Ek Protokol'e taraf devletler aynı sistemi kendi ülkelerinde kurmalıdır. Yabancı terörist savaşçılara ilişkin merkezden gelen bilgiler devletin kritik birimlerine ya otomatik olarak ya da irtibat noktası aracılığıyla iletilmelidir. Kritik birimlerin başında silahlı kuvvetler, emniyet güçleri, istihbarat, havalimanları, deniz limanları ve otogarlar gelmelidir. Böylece yabancı terörist savaşçıların ülkeye girişi önlenebilir. Daha önce ülkeye çeşitli yollarla giriş yapan yabancı teröristler kolayca tespit edilebilir. Ayrıca kurulan ağ sistemi sonucu elde edilen somut verilerle hem idari gözetim hem de adli işlemler bakımından gereksiz yakalama, tutma, tutuklama veya hapis cezası gibi uygulamaların önüne geçilebilir. Böylece somut bilgi veya belge olmadan şüphelilerin gereksiz yere yakalanmasının, aylarca idari gözetim altında tutulmasının veya yıllarca tutuklu kalmasının önüne geçilebilir. Sonuç olarak ilgili hüküm insan hakları bağlamında çok önemli bir düzenlemedir. Diğer taraftan bilgi akışı çok yönlü olduğu için taraf devletlerin ülkelerinde oluşturdukları ağı irtibat noktasından diğer devletlere doğru açmamaları kanısındayız. Böyle bir durumda ağın ulaştığı her birimle ilgili bilgiler diğer devletlere akacaktır. Bazı devletler bu bilgileri ilgili devletin aleyhine kullanabileceği gibi bazıları da istihbari olarak başka durumlarda kullanabilir.

Ek Protokol ve AKTÖS'teki yerinde ve olumlu düzenlemelerin yanı sıra oldukça eksik, yetersiz ve uygulamada insan hakları ihlallerine yol açabilecek düzenlemeler de vardır. Eksik veya yetersiz düzenlemelerin insan hakları ihlallerine nasıl yol açabileceği ve bunlara ilişkin öneriler aşağıda sırasıyla verilecektir.

Ek Protokol ve AKTÖS'teki en büyük eksiklik veya yetersizlik yaşam hakkına ilişkindir. Çünkü bir insanın yaşamından daha önemli bir hak yoktur. Diğer hakların hepsi de öncelikle yaşam hakkına bağlıdır. AKTÖS'ün 2. maddesinde yaşam hakkından söz edilmesine rağmen yaşamdan yoksun bırakmaya ilişkin herhangi bir düzenleme yoktur. Ek Protokol'de ise yaşam hakkına ilişkin hiçbir düzenleme yoktur. Yaşam hakkından yoksun bırakma yalnızca terörist eylemde bulunanların

yaşamlarıyla ilgili bir durum değildir. Terör şüphelisi veya masumların yaşamlarıyla da ilgilidir. Örneğin bir kişinin kesin bir şekilde terörist olduğu belirlenmeden öldürülmesi veya teröristin yanında bulunan masum bir kişinin öldürülmesi yaşam hakkının ihlaliyle ilgilidir. Diğer taraftan AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararlarında teröristlerin dahi yaşam hakkının AİHS'le güvence altına alındığı ifade edilmektedir. Buna göre bir teröristin öldürülmeden yakalanma ihtimali, yol ve yöntemleri varsa ilgili devlet operasyonunu buna göre gerçekleştirmelidir. AKTÖS ve Ek Protokol'ündeki bu eksiklik iki şekilde giderilebilir. Birinci AKTÖS'te, Ek Protokol'de veya yeni düzenlenecek bir ek protokolle yaşam hakkı bir kenar başlık halinde düzenlenebilir ve yaşam hakkından yoksun bırakma lafzı bu düzenlemede yer alabilir. İkincisi, AKTÖS'ün 2. maddesine yaşam hakkından yoksun bırakmaya ilişkin bir cümle eklenebilir. Nitekim Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'nin 6. maddesi ve AİHS'in 2. maddesinin 2. fıkrasında da bu tür düzenlemeler yapılmıştır.

Ek Protokol ve AKTÖS'te yer alan ikinci eksiklik veya yetersizlik adil yargılanma bağlamında tarafsız ve bağımsız mahkemelere ilişkindir. Eğer AKTÖS veya Ek Protokol'ünde adil yargılanmaya ilişkin bir düzenleme yer almazsa siyasi baskı altında kalan mahkemelerin kararları adil olmaz. Ayrıca mahkemelerin illa ki siyasi baskı altında kalmasına gerek yoktur. Adalet bakanlığının idari anlamda hakim ve savcıların özlük işlerini düzenlemesi ve bağımsız kurullara (Hakimler ve Savcılar Kurulu gibi) başkanlık etmesi bile mahkemelerin tarafsız ve bağımsız olmadığını gösterebilir. Bu durumda keyfi uygulamaların önü açılabilir ve güçlü olan kişilerin keyfine göre tutuklama veya hapis cezaları verilerek insanların özgürlüğü elinden kolayca alınabilir. İdare içinden atanan (Devlet Güvenlik Mahkemeleri gibi) hakim ve savcıların alacağı kararlar da keyfi olabilir. Keyfi uygulamaların önüne geçebilmek için AKTÖS veya Ek Protokol'ünde adil yargılanma hakkına ilişkin bir kenar başlık açılabilir. Kenar başlık altında AİHS'te yer alan düzenlemeye benzer bir düzenleme yapılabilir. Nitekim BM'nin kabul ettiği "Yargı Bağımsızlığı Temel İlkeleri" ile AİHS, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı ve Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'nde bağımsız ve tarafsız mahkemelere ilişkin düzenlemeler aslında AKTÖS veya Ek Protokol'ünde bu tür bir düzenlemenin varlığını zorunlu kılmaktadır. Ayrıca hakim ve savcıların atamaları, özlük işlemleri, bağımsız kurul

başkanlığı da ayrıca bir kanunla düzenlenerek adalet bakanlığından başka bir bağımsız kurula devredilebilir. Böylece idari baskıların önüne geçilebilir.

Ek Protokol ve AKTÖS'te yer alan üçüncü eksiklik veya yetersizlik işkence yasağına ilişkindir. AKTÖS'ün 21. maddesinin 2. fıkrasında ifade edildiği üzere işkence yasağına uymayan veya işkenceye dair güvence vermeyen bir devlete şüphelinin iadesi yapılmamalıdır. Ek Protokol'de ise işkence yasağına ilişkin hiçbir düzenleme yapılmamıştır. İşkence kavramına yalnızca iade konusunda yer verilmesi ve Ek Protokol'de hiç yer verilmemesi insan hakları bağlamında AKTÖS ve Ek Protokol'ü için büyük bir eksikliktir. Sözleşmelerdeki bu eksiklik işkence suçunun işlenmemesine yönelik iç hukukta alınan yasal tedbirlerin kamu görevlileri tarafından somut olaya uygulanmaması sonucunu doğurabilir. Dolayısıyla AKTÖS veya Ek Protokol'de işkence yasağına ilişkin bir düzenleme yapılmalıdır. Nitekim AİHS'in 3. maddesinde, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'nın 5. maddesinde ve İşkencenin ve Gayri İnsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi'nde mutlak anlamda işkencenin yasaklanmasına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca uygulamada işkencenin önlenebilmesi için terörle mücadele operasyonlarının başlangıcından hüküm verilene kadar kayıt alan cihazların varlığına ihtiyaç vardır. Operasyon sırasında sağ olarak ele geçirilen kişinin operasyon bitimine kadar işkence veya kötü muameleye maruz kalma riskine karşı kamera vb. cihazların kayıt altında olması gerekir. Yine operasyon sonrası gözaltına alınan kişinin terörle mücadelede kullanılmak üzere ayrılan bölümlere ve ifadesinin alındığı yerlere kamera vb. cihazların konulması gerekir. Terör suçu nedeniyle suç şüphesi altında bulunan bir kişinin soruşturma ve kovuşturma aşamasında uygulamada adil yargılanma hakkı engellenebilir. Ayrıca terör gibi hassas bir konuda tarafsızlık yitirilebilir. Bu durumda yalnızca adil yargılanma hakkı değil hukuka uygun olmayan birçok davranış gerçekleştirilebilir. Bu tür uygulamalar tutanaklarda bile yer almayabilir. Mahkeme tutanağına yalnızca hakimin söylediği cümleler yazılabilir. Dolayısıyla operasyonların başlangıcından kişinin hükmü verilene kadar kamera gibi kayıt cihazlarının bulunması işkenceyi önleyebileceği gibi adil yargılanmama durumunu da ortadan kaldırabilir. Kayıt sonrası hakkında ceza ve disiplin soruşturması açılacağını düşünen ilgili görevliler kayıt sırasında davranışlarına daha çok dikkat edebilirler. Kanımızca kişinin gözaltında ifadesi alınırken kamera vb. cihazlarla kayıt altına alınmak isteyip

istemediği sorulmalıdır. Bu sorgu yazılı olarak yapılmalı ve kişi ile kamu görevlisinin kesinlikle imzası olmalıdır. Aksi durumda yeni bir ihlal kararı ortaya çıkabilir. Yine de işkence gerçekleşir, soruşturma veya kovuşturma aşamalarında adil yargılanma hakkından faydalanılamazsa ilgili kişiye etkili başvuru hakkı tanınmalıdır. İlgili kişi işkence gördüğüne veya kötü muameleye maruz kaldığına dair dilekçesini ilgili devletin her birimine ve istediği zamanda ulaştırabilmelidir. İşkence yasağına ilişkin düzenlemeler genellikle taraf devletlerin iç hukuklarında ihdas edilmiştir. Bu nedenle yapılan öneriler uygulamalara ilişkindir.

Ek Protokol ve AKTÖS'te yer alan dördüncü eksiklik veya yetersizlik özel hayatın gizliliğine ilişkindir. Her ne kadar AKTÖS'ün 12. maddesinde terör suçlarının ihdasında dikkat edilmesi gereken ilkelere yer verilmişse de özel hayatın gizliliğine ilişkin ayrıca bir kenar başlık açılması kanaatindeyiz. Nitekim kanunilik ilkesi gereği Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Sırasında İnsanın Korunmasına İlişkin Sözleşme, AİHS ve Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'nde özel hayatın gizliliğine ilişkin düzenlemeler vardır. İlgili kenar başlık altında şu öneriler düzenlenebilir: Birincisi, gereksiz yere kişisel veri toplayan kamu görevlilerine ilişkin bir düzenleme olmalıdır. Ayrıca idareye gereksiz bilgilerin neden toplandığı ve işlenmediği konusunda geniş bir takdir yetkisi tanınmalıdır. Yani düzenlemede buna ilişkin bir hüküm bulunmalıdır. İkincisi, *"terör"* ve *"kamu görevlisi"* ifadeleri ilişkilendirilerek bir hüküm eklenebilir. Üçüncüsü, devletler yasalarında yer alan özel hayata ilişkin düzenlemelere ayrıca *"terör"* maddesi ekleyebilir. Böylece terör örgütlerine gizli bilgilerin akışı önlenebilir. Bunun sonucunda da bir devletin bölünmesi veya darbe girişimiyle karşı karşıya kalması engellenebilir. Özel hayatın gizliliğine ilişkin düzenlemenin bir diğer nedeni de daha suçlu olduğu kesinleşmemiş şüphelilerin toplum nezdinde terörist gibi gösterilebileceği olgusudur. Bu nedenle özel hayatın gizliliğine dair açılabilecek kenar başlığın altında AKTÖS veya Ek Protokol'üne taraf devletlerin ceza kanunlarında ağır cezalar öngörmesine ilişkin bir cümle eklenebilir.

Ek Protokol ve AKTÖS'te yer alan beşinci eksiklik veya yetersizlik suçta ve cezada kanunilik ilkesine ilişkindir. AKTÖS ve Ek Protokol'ünde düzenlenen terör suçlarına bakıldığında terör, terörizm, dernek veya grup kavramlarının tanımlanmadığı

görülmektedir. Bu tanımların yokluğunda kast kavramı açıklanamamaktadır. Bu durum suçta ve cezada kanunilik ilkesiyle uyuşmamaktadır. Çünkü bir kişinin sözleşmelerde düzenlenen terör suçlarından cezalandırılabilmesi için suçun kanuni tanımındaki unsurların açık, kesin ve anlaşılabilir olması gerekir. Eğer suçun kanuni tanımındaki unsurlar açık, kesin ve anlaşılabilir değilse kimlerin terörist olduğu veya hangi derneklerin terör örgütü olduğu belirlenemez. Dolayısıyla siyasi baskılar sonucu terörist olmayan bir kişi terörist sayılabilir. Terör örgütü olmayan bir dernek de terör örgütü sayılabilir. Bu gibi durumların önüne geçebilmek için AKTÖS veya Ek Protokol'üne yeni bir protokolle terör, terörizm, dernek veya grup tanımları konulmalıdır. Yeni düzenlenecek ek protokole şöyle bir terör tanımı önerilebilir: Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi'nde, ekinde ve ek protokollerinde yer alan (terör veya) terörizm suçlarının ulusal veya uluslararası alanda, barış ve uygulanabilecek uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası diğer hukuk kuralları bulunmadığı sürece savaş zamanında suç oluşturan şiddet eylemleriyle birlikte sindirme, korkutma veya yıldırma suretiyle Sözleşme'ye taraf bir devletin; sivillerini, politikasını veya kararını etkilemek; resmi görevlilerini, kurumlarını veya hükümetini bir eylemi yapmaya ya da yapmamaya yönelik yasadışı olarak zorlamak; sivillerini veya özel hukuk tüzel kişiliklerini aracı olarak kullanmak suretiyle bu kişiliklerin çalışanlarını bir eylemi yapmaya ya da yapmamaya yönelik yasadışı olarak zorlamak terör suçunu oluşturur.

Yukarıda önerilen terör tanımına "sistemli, planlı, devamlı ve siyasal amaçlı" ifadeleri eklenebilir. Böylece yeni düzenlenecek ek protokolde şöyle bir terörizm tanımı yer alabilir; Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi'nde, ekinde ve ek protokollerinde yer alan terörizm suçlarının ulusal veya uluslararası alanda, barış ve uygulanabilecek uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası diğer hukuk kuralları bulunmadığı sürece savaş zamanında, sistemli, planlı, devamlı ve siyasal amaçlı suç oluşturan şiddet eylemleriyle birlikte sindirme, korkutma veya yıldırma suretiyle Sözleşme'ye taraf bir devletin; sivillerini, politikasını veya kararını etkilemek; resmi görevlilerini, kurumlarını veya hükümetini bir eylemi yapmaya ya da yapmamaya yönelik yasadışı olarak zorlamak; sivillerini veya özel hukuk tüzel kişiliklerini aracı olarak kullanmak suretiyle bu kişiliklerin çalışanlarını bir eylemi yapmaya ya da

yapmamaya yönelik yasadışı olarak zorlamak terörizm suçunu oluşturur. Bu tanımdaki sivil ve resmi görevli kavramları da terör önerisinde açıklandığı gibi anlaşılmalıdır.

Yukarıda önerilen terör ve terörizm tanımlarındaki resmi görevli ifadesi doğrudan veya dolaylı olarak resmi kurumlarda çalışan herkesi ifade eder. Buna göre resmi görevli ifadesi cumhurbaşkanı, bakanlar, milletvekilleri, valiler, genel müdürler, kuvvet komutanları dahil sözleşmeli bile olsa bir devletin yurt içi veya yurt dışı herhangi bir kurumunda görevli doktor, avukat, işçi, aşçı, çaycı vb. herkesi kapsar. Her ne kadar devletlerin iç hukukunda cumhurbaşkanı, bakanlar ve milletvekilleri için yargılamaya ilişkin bazı bağışıklıklar olsa da uluslararası ceza hukukunda böyle bir bağışıklık yoktur. Nitekim çalışmanın konusu olan AKTÖS ve Ek Protokol'ü sınıraşan suçlar kapsamında düzenlenen ve uluslararası ceza hukuku kapsamında olan sözleşmelerdir. Dolayısıyla cumhurbaşkanı, bakanlar ve milletvekilleri AKTÖS ve Ek Protokol'ünde düzenlenen terör suçlarından yargılanabilirler. Bu konu terörizm kavramının Roma Statüsü'nün 5. maddesine eklenmesiyle daha net anlaşılabilir. Nitekim Roma Statüsü bağlamında yargılanan çoğu kişinin devlet başkanı olduğu unutulmamalıdır.

Sivil ifadesi ise resmi görevlilerin dışındaki herkesi ifade eder. Sivil ifadesi bir devletin kamu görevlileri dışındaki vatandaşlarını, o devlette yaşayan mülteci, ikincil mülteci statüsü, sığınmacı, göçmen, geçici statü veya başka nedenlerle o devlette bulunan bütün sivilleri kapsar.

Teröre maruz kalan kamu görevliler için ayrıca şu kriterle getirilebilir: Terör suçundan zarar gören kişi resmi görevi esnasında bu suça maruz kalmışsa soruşturma, kovuşturma ve cezalandırma işlemleri resmi görevli sıfatına göre yapılır. Terör suçundan zarar gören kişi resmi görevinin dışında ama resmi görevi nedeniyle bu suça maruz kalmışsa soruşturma, kovuşturma ve cezalandırma işlemleri resmi görevli sıfatına göre yapılır. Terör suçundan zarar gören kişi bu nedenlerin dışında herhangi bir sebeple terör suçundan zarar görmüşse terör eylemi gerçekleştiren fail(ler)in soruşturma, kovuşturma ve cezalandırma işlemleri sivile yönelik terör suçuna göre yapılır. Buradaki ayrımın en önemli nedeni soyut ceza miktarlarının değişebilmesidir. Nitekim bir devletin bel kemiğini oluşturan yasama, yürütme, yargı ve idaresine ve buralarda bulunan görevlilerine yönelik gerçekleştirilen terör eylem(ler)iyle sivillere

yönelik yapılan terör eylem(ler)i aynı amacı taşımamaktadır. Soyut ceza da buna göre belirlenebilir.

Öneride yer alan özel hukuk tüzel kişilikleri de aracı kılınarak terör suçu işlenebilir. Örneğin terörizmin finansmanı sağlanabilir. Bu gibi durumlarda sermaye ve şahıs şirketleri sorumluları (sorumlu sıfatıyla anonim şirketlerin yönetim kurulları ve limited şirketlerin müdürleri gibi) veya diğer çalışanlar özel hukuk tüzel kişiliğini kullanarak terör suçu işleyebilir veya terör suçundan zarar gören kişi olabilir.

Suçta ve cezada kanunilik ilkesine ilişkin diğer bir eksiklik veya yetersizlik de AKTÖS'ün 5. maddesinde düzenlenen *"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik"* suçuna ilişkindir. Bu suç soyut tehlike suçudur. Dolayısıyla herhangi bir kişi yalnızca konuştuğu için bu suçtan yargılanabilir ve cezalandırılabilir. Halbuki AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararlarına bakıldığında bu suçtan cezalandırılabilmek için ya şiddete başvurulmalı ya da şiddete yol açılmalıdır. Bu eksikliğin giderilebilmesi için "şiddete başvurma veya şiddete yol açma" cümlesi uyarlanarak AKTÖS'ün 5. maddesine eklenebilir ya da AKTÖS'ün 5. maddesi yürürlükten kaldırılabilir. Ancak bu yeterli değildir. Ayrıca AKTÖS'ün 8. maddesi yürürlükten kaldırılmalıdır. Çünkü 8. maddeye göre sözleşmelerde düzenlenen bütün terör suçlarının hazırlık aşamasında dahi kişi(ler) cezalandırılabilir.

Suçta ve cezada kanunilik ilkesi Bogota Bildirisi, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı, AİHS ve Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'nde de düzenlenmiştir. Dolayısıyla kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi uyarınca AKTÖS veya Ek Protokol'ünde de yukarıda verilen öneriler ışığında bir düzenleme yapılabilir.

Ek Protokol ve AKTÖS'te yer alan altıncı eksiklik veya yetersizlik koruma tedbirlerine ilişkindir. AKTÖS veya Ek Protokol'ünde koruma tedbirlerine ilişkin herhangi bir düzenleme mevcut değildir. Eğer sınıraşan bir sözleşme olan AKTÖS ve Ek Protokol'ü devletlerin iç hukuklarında ihdas edilecekse bu sözleşmelere koruma tedbirlerinin yer aldığı bir kenar başlık açılmalıdır. Yani sözleşmeler taraf devletlere bu konuda örnek olmalıdır. Aksi takdirde devletler arasında farklı düzenlemeler ve uygulamalar olabilir. Bu durumda da insan hakları bağlamında ihlaller gerçekleşebilir. Nitekim AİHS, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı ve Medeni ve Siyasi Haklara

İlişkin Uluslararası Sözleşmesi gibi uluslararası sözleşmelerde yer alan koruma tedbirlerine ilişkin düzenlemelerde bu görüşü desteklemektedir. Nitekim konuya ilişkin değinilen bölümde birçok ihlal kararı örneği verilmiştir. Açılan kenar başlık altında düzenlenmesi gereken en önemli konu ise tutuklamaya ilişkindir. Kanımızca tutuklama bir kişinin gerçekten daha sonra hapis cezası alabileceği durumlarda yapılmalıdır. Yeni bir ek protokolle yapılacak düzenlemede buna ilişkin bir cümle yer alabilir.

Ek Protokol ve AKTÖS'te yer alan yedinci eksiklik veya yetersizlik mülkiyet hakkına ilişkindir. AKTÖS ve Ek Protokol'ünde mülkiyet hakkına ilişkin bir hüküm yoktur. Diğer taraftan Avrupa Konseyi'nin imzaya açtığı CETS No. 198 mülkiyet hakkına ilişkindir. Kanımızca CETS No. 198'in temel hak ve hürriyetlere ilişkin bazı hükümleri yeni bir protokolle düzenlenebilir ya da AKTÖS'ün 26. maddesinde CETS No. 198'e atıfta bulunulabilir.

Ek Protokol ve AKTÖS'te yer alan sekizinci eksiklik veya yetersizlik olağanüstü hallerde askıya almayla ilgilidir. AKTÖS ve Ek Protokol'ünde olağanüstü hallerde askıya almaya ilişkin bir hüküm yoktur. Halbuki insan haklarına ilişkin AİHS ve Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'nde bu konu düzenlenmiştir. Bu durum insan hakları ve terörle mücadele bağlamında AKTÖS ve Ek Protokol'ü için büyük bir eksikliktir. Kanımızca yeni bir protokolle bu konu düzenlenmelidir. Çünkü Fransa ve Almanya gibi devletlerin anayasalarına bakıldığında olağanüstü halin nasıl ilan edilebileceğine dair teknik bilgiler varken bu düzenlemelerde temel hak ve hürriyetlere ilişkin bir hükmün bulunmadığı görülmektedir. Bu durum insan hakları ihlallerine yol açabilir. Kanımızca Bakanlar Komitesi'nin olağanüstü hale ilişkin aldığı ilke kararın yeni bir protokolle AKTÖS'e veya Ek Protokol'üne eklenmesi gerekir.

Ek Protokol ve AKTÖS'te yer alan dokuzuncu eksiklik veya yetersizlik silahlı çatışmalar hukukuna ilişkindir. AKTÖS'ün 26. maddesinin son fıkrasında silahlı çatışmalara ilişkin bir düzenleme mevcuttur. Buradaki iddiamız düzenlemenin eksik veya yetersiz olduğu değildir. Bilakis ilgili düzenleme kanımızca yeterlidir. Çünkü silahlı çatışmalara uygulanacak bir uluslararası hukuk normu bulunmadığında AKTÖS veya Ek Protokol'ü uygulanabilir. AKTÖS ve Ek Protokol'ünün yetersizliği bu

sözleşmelerde yer alan terör suçlarından kaynaklanmaktadır. Kanımızca savaş zamanında işlenebilecek bir terörist eylem AKTÖS ve Ek Protokol'ünde yer alan düzenlemelerle sınırlı değildir. Bu olguyu Uluslararası Ceza Mahkemesi yargılaması da desteklemektedir. Bu nedenle yeni bir protokolle savaş hukuku da göz önünde bulundurularak yeni terör suçları ihdas edilmelidir. Bu konu uzmanların işidir. Bu nedenle yeni terör suçları taraflararası istişare grubunun teklifi ve Avrupa Konseyi Terörizmle Mücadele Komitesi'nin çalışmalarıyla Bakanlar Komitesi'ne sunulup yeni bir protokolle AKTÖS veya Ek Protokol'üne eklenebilir.

Ek Protokol ve AKTÖS'te yer alan onuncu eksiklik veya yetersizlik icrai hareketlere ilişkindir. AKTÖS'ün 8. maddesinde, AKTÖS ve Ek Protokol'ünde yer alan bütün terör suçlarının hazırlık aşamasında cezalandırılabileceği düzenlemesi yapılmıştır. Bu tamamıyla insan haklarına aykırıdır. Çünkü AKTÖS ve Ek Protokol'ünde düzenlenen terör suçlarından herhangi birisini işlemeye niyeti olan birisi daha icrai hareketlere başlamadan bu niyetinden vazgeçebilir. Bu nedenle ilgili düzenleme sırf bir kişinin başlangıçtaki niyetinden dolayı gereksiz yere tutuklanmasına ve hapis cezası almasına yol açmaktadır. Bunu yalnızca terör suçlarıyla ilgili değil de başka suçlar içinde düşünüldüğünde artık konuşanlar değil konuşmaya hazırlık yapanlar bile cezalandırılabilir anlamı ortaya çıkar. Üstelik mahkemelerin siyasi irade baskısı altında olduğu düşünüldüğünde hukuk bir şeyleri gerçekleştirmek için siyasetin aracı haline gelebilir. Bu gibi nedenlerle AKTÖS'ün 8. maddesi kesinlikle Sözleşme'den çıkarılmalıdır.

Ek Protokol ve AKTÖS'te yer alan on birinci eksiklik veya yetersizlik kast ve dolaylı faillik kavramlarına ilişkindir. AKTÖS ve Ek Protokol'ünde kast sözcüğü kullanılmış fakat açıklanmamıştır. Bilme sözcüğü hiç kullanılmamıştır. Bilme kavramı, neticenin bilincinde olmayı ifade ettiğinden dolaylı failliğe atıfta bulunur. Uluslararası ceza hukuku kapsamında sınıraşan bir sözleşme olan AKTÖS'e göre bir kişinin aracı kılınarak terör suçunun işlenmesi durumunda ne olacağı belli değildir. Her ne kadar iştirak hükümleri olsa da dolaylı fail kavramına ilişkin hükümlere ayrıca yer verilmelidir. Yine dolaylı faillikle ilgili olarak fiili gerçekleştiren kişinin sorumlu tutulamayacağına dair hükümler de açıkça belirtilmelidir. Kanımızca bu eksiklikler Roma Statüsü'nün 25. maddesinin 3. fıkrasının a, b, c ve d bentleri ile 30. maddesi ve

31. maddesinin 1. fıkrasının a ve b bentlerinin uyarlanarak AKTÖS'te de düzenlenmesiyle giderilebilir. Böylece Roma Statüsü'yle de uyum sağlanabilir. Belki bu uyum sonucunda Roma Statüsü'nün 5. maddesinde yer alan uluslararası suçlara terörizm suçu da eklenebilir.

Ek Protokol ve AKTÖS'te yer alan on ikinci eksiklik veya yetersizlik din özgürlüğüne ilişkindir. Sözleşmelerde din özgürlüğüne yer verilmesi yerindedir. Ayrıca AKTÖS'ün 12. maddesinde ve Ek Protokol'ün 8. maddesinde din özgürlüğüne müdahaleye ilişkin yasanın bulunması, meşru amaç, demokratik toplumda gereklilik ve ölçülülük ilkeleriyle sınırlandırılması da yerinde bir düzenlemedir. Ancak bu ilkelerin sınırlarının da AKTÖS veya Ek Protokol'ünde yer alması gerekir. Kanımızca AKTÖS veya Ek Protokol'ünde yer almak üzere yeni bir ek protokolle din özgürlüğüne ilişkin ayrı bir kenar başlık açılmalıdır. Bu kenar başlık altına şu cümleler eklenebilir: A. İnanmak veya inançsızlık özgürlükler kapsamında öngörülmelidir. B. Devletler herhangi bir inanca veya inançsızlığa karşı tarafsız ve bağımsız olmalıdır. C. Devletlerin din özgürlüğüne müdahalesi kanunla öngörülme, meşru amaç, demokratik toplumda gereklilik ve ölçülülük ilkesiyle sınırlıdır. D. Devletler egemenliği altında bulunan kişilerin inançlarını veya inançsızlığını araştırmamalıdır. E. Devletler egemenliği altında bulunan kişilerin inançlarını veya inançsızlığını açıklamaya zorlamamalıdır. F. Devletler egemenliği altında bulunan kişilerin inançlarını veya inançsızlığını değiştirmeye zorlamamalıdır. G. Herhangi bir kişi tek başına veya toplu halde inancını veya inançsızlığını açıklayabilmelidir. Bu şekilde bir düzenleme devletler için daha açıklayıcı ve yol göstericidir.

Ek Protokol ve AKTÖS'te yer alan on üçüncü eksiklik veya yetersizlik seyahat özgürlüğüne ilişkindir. Sözleşmelerde seyahat özgürlüğüne yer verilmesi yerindedir. Ayrıca AKTÖS'ün 12. maddesinde ve Ek Protokol'ün 8. maddesinde seyahat özgürlüğüne müdahaleye ilişkin ilkelerin bulunması da yerinde bir düzenlemedir. Bunlar yasanın bulunması, meşru amaç, demokratik toplumda gereklilik ve ölçülülük ilkeleridir. Ancak bu ilkelerin sınırlarının da AKTÖS veya Ek Protokol'ünde yer alması gerekir. Kanımızca AKTÖS veya Ek Protokol'ünde yer almak üzere yeni bir ek protokolle seyahat özgürlüğüne ilişkin ayrı bir kenar başlık açılmalıdır. Bu kenar başlık altına şu cümleler eklenebilir: A. Bütün ülkelere yönelik çıkış yasağı

konulamaz. B. Bütün ülkelere çıkış yasağı nedeniyle pasaporta el konulamaz. C. Devletler uygulamalarını AKTÖS'ün 12. maddesinin 2. fıkrasına veya Ek Protokol'ün 8. maddesinin 2. fıkrasına göre tarafsız ve bağımsız bir şekilde gerçekleştirmelidir. D. Seyahat özgürlüğüne ilişkin uygulamalar mahkemelerin denetimine tabi olmalıdır. Böyle bir düzenlemeyle insan hakları ihlalleri azaltılabilir.

Ek Protokol ve AKTÖS'te yer alan on dördüncü eksiklik veya yetersizlik soyut tehlike suçlarıyla ilintili ifade özgürlüğüne ilişkindir. AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararlarında ifade özgürlüğüne ilişkin birçok ihlal kararı var. Bunun engellenebilmesi için savcılara ve ilk derece ceza hakimlerine, AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararları çerçevesinde terör suçunun somut olaya nasıl uygulanabileceğine dair konferanslar verilebilir. AKTÖS ve Ek Protokol'ünde düzenlenen terör suçlarıyla ilgili ifade özgürlüğünün önündeki engellerin kaldırılmasındaki diğer bir yol ise soyut tehlike suçlarının sözleşmelerden çıkarılması olabilir. Demokratik toplumlarda bir kişinin kendi ideolojisini söz, yazı, resim vb. yollarla dile getirmesi olağan bir durumdur. Buradaki tek kural kişinin kendi ideolojisini yayarken şiddete yol açmaması veya şiddete başvurmamasıdır. Ancak bu ideolojilerin içerisinde bazen insanlara hoş gelmeyecek fikirler de olabilir. İşte soyut tehlike suçlarıyla bu fikirlerden dolayı kişiler tutuklanabilir ve kişilere hapis cezası verilebilir. Çünkü soyut tehlike suçlarında kişinin yaptığı konuşmaların ceza kanununda yer verilen soyut tehlike suçunun tanımına uyması yeterlidir. Kanımızca AKTÖS'ün 5. maddesinde düzenlenen *"Terör Suçunun İşlenmesine Alenen Teşvik"* soyut tehlike suçu ve AKTÖS'ün 8. maddesi Sözleşme'den çıkarılır ve açıklayıcı rapora bunu destekleyen açıklamalara yer verilirse AKTÖS veya Ek Protokol'ünde yer alan terör suçları nedeniyle oluşan insan hakları ihlalleri azaltılabilir.

Son olarak din özgürlüğü, seyahat özgürlüğü ve ifade özgürlüğü AİHS'te, Bogota Bildirisi'nde, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'nda ve Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'nde de düzenlenmiştir. Dolayısıyla yukarıda verilen öneriler bağlamında AKTÖS veya Ek Protokol'ünde buna yönelik düzenlemeler yapılmalıdır.

Ek Protokol ve AKTÖS'te yer alan on beşinci eksiklik uluslararası işbirliğine yönelik çalışmaların yapılmamasına ilişkindir. Bu konuda AKTÖS veya Ek

Protokol'ünde herhangi bir yetersizlik yoktur. Çünkü AKTÖS'ün 4. maddesinde uluslararası işbirliğine yönelik bir kenar başlık açılmıştır. AKTÖS ve Ek Protokol'ü birbirini tamamlayan sözleşmeler olduğundan bu konuda her iki sözleşmede de eksikliğin olmadığını söylenilebilir. Diğer taraftan ilgili düzenlemenin uygulanması noktasında bir eksikliğin olduğu söylenebilir. Örneğin, Avrupa Konseyi Terörizmle Mücadele Komitesi tarafından terörle mücadelede başarılı olan devletler ile terörle mücadele eden devletler bir araya getirilerek en iyi uygulama değişimi yapılabilir veya sözleşmelere taraf devletler en iyi uygulama değişimi yapılmasını talep edebilir. Örneğin, İngiltere ve Türkiye arasında en iyi uygulama değişimi yapılabilir. Türkiye, AKTÖS'e katılım sağlamıştır. İngiltere ise yalnızca imzalamıştır. Bu iki devlet, Avrupa Konseyi Terörizmle Mücadele Komitesi toplantılarında bulunabilir. Komite toplantılarında Türk yetkililer tarafından Türkiye'de sürdürülen terörle mücadeleye ilişkin diğer devletlere bilgi verilebilir. Hatta bu konuda Komite'nin toplandığı zamanlarda Türkiye taraf devletlere sunum bile yapabilir. Taraf devletler ve Komite başkanı aracılığıyla İngiltere'nin terörle mücadele uygulamaları ve hukuken aldığı tedbirler yani terörle mücadele tecrübesi Türkiye'ye aktarılabilir. Bu görüşmeler Komite'nin toplantı zamanlarının dışında da yapılabilir. Hatta Türk yetkililer İngiltere'nin terörle mücadele eden kurumlarını da ziyaret edebilir. Bu önerideki görüşmelere Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin görevlendirdiği, yetkilendirdiği ve terörle mücadelede bilgi birikimi olan resmi kişilerin katılmasına dikkat edilmelidir. Oslo'da olduğu üzere gazeteci ve pratikte tecrübesi olmayan akademisyenlerin katılımı görüşmelerin sonuca ulaşması bakımından ciddiyetini etkileyebilir. Ayrıca gönderilen gazeteci ve akademisyenlerin tarafsızlığı da tartışmaya her zaman açıktır. Her iki devletin resmi yetkililerinin görüşmesi süreç ve sonuca ulaşma bakımından toplantılara ciddiyet kazandırabilir. Toplantılar resmi kayda geçecek ve başarıya ulaşılabilirse belki de ortak bir metin imzalanabilir. İlgili metin Türkiye'nin hukuki, siyasi, sosyal ve ekonomik yapısına uyarlanabilir. Daha sonra uygulama aşamasına geçilebilir. Terörle mücadelede başarılı olunamasa bile kayıt altında olan bilgiler daha sonra tekrar güncellenerek uygulamaya konulabilir.

Ek Protokol ve AKTÖS'te yer alan on altıncı eksiklik veya yetersizlik ise iadeye ilişkindir. AKTÖS'ün 26. maddesinde SİDAS, CİKAYAS ve ek protokollerine atıfta bulunulması yeterli değildir. Çünkü iadeye ilişkin atıfta bulunulan sözleşmelerde

dahi olmayan kriterler var. AİHM bu kriterleri somut olaylara uygulayarak yargılamalarını gerçekleştirmektedir. Kanımızca AİHM'in belirlediği bu kriterler yeni bir protokolle AKTÖS veya Ek Protokol'üne eklenebilir. Öncelikle AKTÖS veya Ek Protokol'ünde iadeye ilişkin bir kenar başlık açılmalıdır. Daha sonra bu kenar başlık altında aşağıdaki kriterler düzenlenmelidir: A. Tutuklama yalnızca iade amaçlı yapılmalıdır. B. Devletler iç hukuklarında iadeye ilişkin imzalanan uluslararası sözleşmelere uygun bir düzenleme yapmalıdır. C. İadeye ilişkin sözleşmelere uygun bir prosedür izlenmelidir. D. Devletlerin iç hukuklarında ihdas ettikleri tutuklama metni erişilebilir, kesin ve öngörülebilir olmalıdır. E. İade edilecek kişinin özel durumları dikkate alınmalıdır. F. Tutuklamaya alternatif tedbirler varsa bunlar uygulanmalıdır. G. Kötü muamele riskine karşı güvence verilmelidir. h. Güvence kesin, açık ve anlaşılabilir olmalıdır. I. Güvenceyi veren kişi devlet adına bu güvenceyi vermeye yetkili olmalıdır. İ. Güvenceyi veren devletin kamu görevlileri ilgili güvenceye uymalıdır. J. Güvence ilgili devletin yasalarıyla uyumlu olmalıdır. K. Güvencenin AKTÖS veya Ek Protokol'üne taraf devletler tarafından verilmesi durumunda güvenilir olabileceği kabul edilebilir. L. Güvence veren devlet ile iade edecek devlet arasındaki bağın kuvveti iadeyi etkileyebilir. M. Diplomatik güvencelerin varlığı tek başına yeterli değildir. N. Talep eden devlette idam cezasının varlığı veya uluslararası saygın kuruluşların bu konudaki raporları iadeyi etkileyebilir. O. Talep eden devletin iadeye ilişkin önceki davranışları iadeyi etkileyebilir. Ö. Güvence iade edilen devletin mahkemeleri tarafından denetlenmelidir. P. Kötü muamele riskiyle karşı karşıya kalınması öngörülüyorsa iade talebi reddedilebilir. Bu kriterlerin AKTÖS veya Ek Protokol'üne konulması sonucunda ihlaller azalabilir. Dikkat edilirse birkaç paragrafta AİHM'in belirlediği bazı kriterlerin AKTÖS veya Ek Protokol'ünde yer alması önerilmektedir. Bunun en önemli nedeni ihlallerin daha başlamadan önlenmesidir. Zira bir kişinin AİHM'e başvurması ve ihlal kararı alması çok uzun yıllar alabilir. Bu nedenle önerilen kriterler AKTÖS veya Ek Protokol'ünde yer alırsa en azından ihlal kararları azalabilir.

Ek Protokol ve AKTÖS'te yer alan on yedinci eksiklik veya yetersizlik ise AKTÖS'ün 12. maddesinde ve Ek Protokol'ün 8. maddesinde yer alan "uygulanabildiği takdirde" lafzıyla AİHS'e atıfta bulunulmasına ilişkindir. Bu düzenlemelerde AİHS'in bağlayıcılığı belirtilmemiş yalnızca saygı duyulması

gerektiği ifade edilmiştir. Aynı düzenlemelerde "uygulanabildiği takdirde" lafzı açıklanmamış ve uygulamanın sınırları ifade edilmemiştir. Buna karşın AKTÖS'ün açıklayıcı raporunun 147. maddesinde AİHS'in bağlayıcılığı açık, kesin ve anlaşılabilir bir şekilde yazılmıştır. AKTÖS'ün açıklayıcı raporunun 149. maddesinde ise "uygulanabildiği takdirde" lafzı ve bu lafzın sınırları açıklanmıştır. Bu açıklamalara göre "uygulanabildiği takdirde AİHS'e saygı duyma" lafzından Avrupa Konseyi'ne üye olan devletlerin AKTÖS veya Ek Protokol'ü iç hukuklarında ihdas ederken veya uygularken AİHS'e göre hareket etmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Yani açıklayıcı rapora göre AKTÖS ve Ek Protokol'ünün her hükmü AİHS'e göre ihdas edilmeli ve uygulanmalıdır. Kanımızca bu konunun suçta ve cezada kanunilik ilkesi gereği AKTÖS veya Ek Protokol'ünde açıkça düzenlenmesi gerekir. Açıklayıcı rapor yorum yapılabilmesi için dolaylı olarak uluslararası mahkemelere yardımcı olabilir. Ancak bağlayıcı olmadığı kanısındayız. Nitekim açıklayıcı raporun *"Giriş"* başlığı altında verilen dipnotta da açıklayıcı raporun bağlayıcılığının olmadığı ifade edilmiştir. Bu nedenle farklı tahkim veya uluslararası mahkemeler AKTÖS veya Ek Protokol'ündeki aynı düzenlemeleri farklı yorumlayabilir. Yukarıda belirlenen on altı eksikliğin veya yetersizliğin birçoğu da bu nedenle tespit edilebilmiştir. Yani AİHS'in bağlayıcılığı ve "uygulanabildiği takdirde" lafzının açıklaması AKTÖS veya Ek Protokol'ünde düzenlenseydi yaşam hakkı, mülkiyet hakkı, tarafsız ve bağımsız mahkeme gibi yukarıda tespit edilen eksikliklerin bir kısmı yetersizlik olarak sunulamazdı. Çünkü önerilerin birçoğu AİHS'te düzenlenmiştir. Kanımızca suçta ve cezada kanunilik ilkesi gereği açıklayıcı raporun 147 ila 149. maddeleri AKTÖS'ün 12. maddesine ve Ek Protokol'ün 8. maddesine eklenmelidir. Bu durumda AKTÖS'ün 12. maddesinde ve Ek Protokol'ün 8. maddesinde AİHS'e atıfta bulunmanın bir anlamı olabilir. Bu yolla belki de diğer birçok eksiklik giderilmiş olur.

Sonuç olarak yukarıda verilen bilgiler ışığında AKTÖS veya Ek Protokol'ünde yer alan yargı yetkisi, bilgi alışverişi ve terör mağdurlarının tazminine ilişkin düzenlemeler yerinde ve yeterlidir. Uluslararası işbirliğine ilişkin düzenleme ise uygulamada yetersizdir. İmza, fesih, itiraz gibi yalnızca sözleşmelerin kendisini ilgilendiren düzenlemelerin dışında AKTÖS veya Ek Protokol'ünde insan hakları ihlallerine yol açabilecek on yedi tane eksik veya yetersiz düzenleme olduğu tespit edilmiştir. Sözleşmelerde yer alan eksik veya yetersiz düzenlemeler başta yaşam hakkı

olmak üzere keyfi uygulamalar, tarafsız ve bağımsız mahkemeler, işkence, özel hayatın gizliliği, soyut tehlike suçları, suçta ve cezada kanunilik ilkesi, koruma tedbirleri, mülkiyet hakkı, olağanüstü hal, silahlı çatışmalar hukuku, ifade özgürlüğü, din özgürlüğü, seyahat özgürlüğü, dernek kurma özgürlüğü, iştirake ve icrai hareketlere ilişkin düzenlemeler ile terör, terörizm, dernek veya grup tanımlarının yapılmamasına ilişkindir. Bu verilere göre insan haklarının korunması bağlamında AKTÖS ve Ek Protokol'ünün genellikle eksik ve bunun sonucunda da yetersiz olduğu söylenebilir.

# KAYNAKÇA


(Ed.) DEMİRCİ, Saadat Rüstemova, **Güvenliğin Gündeminden Çatışma, Ayrılıkçı Ayaklanmalar ve Terörizm**, Nobel Yayınevi, Ankara 2015.

(Ed.) DUYAN, Adil, **Defence Against Terrorism: Different Dimensions and Trends of an Emerging Threat**, IOS Press, Amsterdam 2012.

(Ed.) KAYA, Ayhan, **Avrupa Birliği Hakkında Merak Ettikleriniz Avrupa Birliği'ne Giriş**, Hiperlink Yayınları, İstanbul 2013.

ABDYBAEVA, Milana, **Hukuki Bakımdan Terör ve 11 Eylül Saldırısı**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara 2005.

AĞKAYA, Onur, "Yeni Terörizm Kavramı ve Uluslararası İlişkiler Disiplinindeki Yeri", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 10, 2017, s. 211-216.

AKÇAY, Ekrem Yaşar, Çiğdem ARGUN ve Elvettin AKMAN, "AB'nin Tarihsel Gelişimi ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikası", **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, C. 3, 2011, s. 117-131.

AKÇAY, Ekrem Yaşar, Ömer Engin ÇELENAY, "Terör ve Medya İlişkisinin 2003 Yılında İstanbul'da Meydana Gelen Saldırılar Örneğiyle İncelenmesi", **Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 2, 2012, s. 183-197.

AKGÜL, Aydın, **Danıştay ve İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Kişisel Verilerin Korunması**, Beta Yayınları, İstanbul 2014.

AKGÜN, Birol, **11 Eylül Sonrasında Dünya, ABD ve Türkiye**, Tablet Kitabevi, Konya 2006.

AKKURT, Mutlu, **PKK Terör Örgütünün Gençlik Yapılanması**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2010.

AKMARAL, Kemal, **Terörden Korunma ve Kurtulma Yolları**, Anatolia Kitap, İstanbul 2015.

ALGANER, Yalçın, Müzeyyen Özlem ÇETİN, "Avrupa'da Birlik ve Bütünleşme Hareketleri", **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, C. 23, 2007, s. 285-309.

ALKAN, Necati, **Söz Bitmeden Terörle Mücadelede Önleme Stratejileri**, USAK Yayınları, Ankara 2008.

ALTIPARMAK, Cüneyt, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Altıncı Madde Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Esasları", **TBB Dergisi**, C. 63, 2006, s. 244-270.

ALTUN, Fahrettin, Hasan Basri YALÇIN, **Terörün Kökenleri ve Terörle Mücadele Stratejisi**, SETA Kitapları, İstanbul 2018.

ARAL, Vecdi, **Hukuk Felsefesinin Temel Sorunları**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2012.

ARAL, Vecdi, **Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2012.

ARGOMANIZ, Javier, "Post-9/11 Institutionalisation of European Union Counter-terrorism: Emergence, Acceleration and Inertia", **European Security**, V. 2, 2009, p. 151-172.

ARGOMANIZ, Javier, Wyn REES, "The EU and Counter-Terrorism", **The Routledge Handbook of European Security**, (p. 225-234), Routledge, London 2012.

ARSLAN, İlyas, "Türk Hukukunda Yabancı Mahkeme Kararlarının Tenfizinin Mütekabiliyet Şartına Bağlanmasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi M.6(1) Açısından Değerlendirilmesi", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 10, 2019, s. 1-15.

ARSLAN, Zühtü, "Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması: Anayasa'nın 13. Maddesi Üzerine Bazı Düşünceler", **Anayasa Yargısı**, C. 18, 2002, s. 139-154.

ARSLAN, Zühtü, **Anayasa Teorisi**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2005.

ARTUK, Mehmet Emin, Ahmet GÖKCEN, Ahmet Caner YENİDÜNYA, **Ceza Hukuku Genel Hükümler I**, Turhan Kitabevi, Ankara 2006.

ASLANTÜRK, Oğuzhan, Emrah FİRİDİN, "Avrupa Birliği Tarihi", **Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 1, 2011, s. 71-87.

AŞKAROĞLU, Vedi, "Toplum ve Birey: Yabancılaşma Üzerine Kuramsal Bir Tartışma", **Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi**, C. 35, 2017, s. 72-77.

AŞKIN, Hüseyin, **Terör ve Algı Yönetimi**, Yayın-B Yayınları, İzmir 2021.

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu (Türk Dil Kurumu), Güncel Türkçe Sözlük, 2019, http://www.tdk.gov.tr (21.04.2019).

ATAY, Ender Ethem, "Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı İlkesi Işığında Danıştay", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 17, 2013, s. 1129-1154.

AUST, Anthony, **Handbook of International Law**, Cambridge University Press, New York 2010.

AVCI, Engin, Cenker Korhan DEMİR, "Terörizm Çalışmaları: Türkiye'deki Araştırmalara İlişkin Betimsel Bir Analiz", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, S. 26, 2017, s. 1-44.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, **İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Hakkında İlkeler**, Avrupa Konseyi Basımevi, Strasbourg 2002.

AYATA, Ali, "Terorismus Als Strategie", **Akademik Bakış Dergisi**, S. 37, 2013, s. 1-15.

AYATA, Ali, Burak Kaya, "Uluslararası Hukuk Bağlamında Çin'in Doğu Türkistan Uygulamalarının Analizi", **Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 5, 2021, s. 77-91.

AYDIN, Ali Rıza, "İnanma İhtiyacı ve Dini Ritüellerin Psikolojik Değeri", **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, C. 9, 2009, s. 87-99.

AYDIN, Aydın, Emine BAKINCAK, "Uluslararası Güç Dengesi ve İki Kutupluluk Arasındaki İlişki", **C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C. 17, 2016, s. 95-112.

AYDIN, Devrim, "Ceza Kanunlarının Yer Yönünden Uygulanması", **TBB Dergisi**, S. 94, 2011, s. 131-148.

AYDIN, Devrim, "Uluslararası Ceza Hukukunun Gelişimi", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 51, 2002, s. 131-167.

AYDIN, Nurullah, **Türkiye'nin İç ve Dış Tehditlerine Stratejik Bir Bakış**, Parola Yayınları, İstanbul 2004.

BAHARÇİÇEK, Abdulkadir, "Etnik Terör ve Etnik Terörle Mücadele Sorunu", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 10, 2000, s. 11-27.

BAKKER, Edwin, Beatrice de GRAAF, "Towards a Theory of Fear Management in the Counterterrorism Domain: A Stocktaking Approach", **The International Centre for Counter-Terrorism Research Papers**, 2014, p. 1-21, https://www.icct.nl/download/file/ICCT-Bakker-de-Graaf-Towards-A-Theory-of-Fear-Management-in-CT-January-2014.pdf (23.05.2019).

BALZACQ, Thierry, Yılmaz ENSAROĞLU, **İnsan Hakları ve Güvenlik: Türkiye, İngiltere ve Fransa**, TESEV Yayınları, İstanbul 2008.

BANTEKAS, Ilias, Susan NASH, **International Criminal Law**, Cavendish Publishing, London 2003.

BAŞAK, Cengiz, **Uluslararası Ceza Mahkemeleri ve Uluslararası Suçlar**, Turhan Kitabevi, Ankara 2003.

BAŞBUĞ, İlker, **Terör Örgütlerinin Sonu**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011.

BAŞBÜYÜK, İsa "Türk Ceza Kanunu'nda İşkence Suçu", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 12, 2010, s. 1443-1485.

BAŞLAR, Kemal, "Uluslararası Hukukta "Erga Omnes" Kavramı", **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, C. 22, 2002, s. 75-108.

BAYRAKTAR, Gökhan, **Siber Savaş ve Ulusal Güvenlik Stratejisi**, Yeniyüzyıl Yayınları, İstanbul 2015.

BAYRAM, Mehmet Hanifi, "Avrupa Birliği'nin Dayandığı Değerlerin Korunması", **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, S. 11, 2018, s. 67-82.

BENLİ, Salih, "Geri Vermede Basitleştirilmiş Usul", **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, C. 1, 2011, s. 241-278.

BEREKET, Zuhal, "Türk Hukuku Açısından Vatandaşın İade Edilemez Kuralı", **Yargıtay Dergisi**, C. 24, 1998, s. 21-41.

BEYAZIT, Özgür, "La Haye Uluslararası Ceza Mahkemesine Giden Süreçte Uluslararası Ceza Yargılaması", **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi,** C. 1, 2011, s. 309-338.

BIÇAK, Vahit, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Terörizm", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 3, 1999, s. 226-245.

BİLİR, Hüseyin, **Terör Medya ve Devlet**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2009.

BJORNEHED, Emma, "Narco-Terrorism: The Merger of the War on Drugs and the War on Terror", **Global Crime**, V. 6, 2004, p. 305-324.

BOISTER, Neil, **An Introduction to Transnational Criminal Law**, Oxford University Press, Oxford 2012.

BOZAN, Fatma, "Radikal Örgütlerin Ortaya Çıkmasında Batı Politikalarının Etkisi", **International Journal of Cultural and Social Studies**, C. 2, 2016, s. 1-17.

BRUCE, Gregor, "Definition of Terrorism: Social and Political Effects", **Journal of Military and Veterans Health**, V. 21, 2012, p. 26-30.

BUGDAY, Anastassia,**Transnational Terrorist Franchising in Sub-Saharan Africa: The Effects of Religion and Natural Resources**, (Basılmamış

Doktora Tezi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, İktisadi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2016).

BÜYÜKGEBİZ, Mustafa, "How The Enemy Has Changed: Islamophobia and Post 9/11 Syndrome in John Le Carre's Novel; A Most Wanted Man", **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 25, 2016, s. 228-235.

CAN, Osman, Duygu Şimşek AKTAŞ, "Olağanüstü Hal Dönemi Kanun Hükmünde Kararnamelerinin Yargısal Denetimi Üzerine", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C. 23, 2017, s. 1-13.

CARTER, Barry E. Carter, Allen S. WEINER, Duncan B. HOLLIS, **International Law**, New York 2018.

CASSESE, Antonio, Paola GAETA, Laurel BAIG, Mary FAN, Christopher GOSNELL, Alex WHITING, **International Criminal Law**, Oxford University Press, Oxford 2013.

CHRISTINA, Eckes and Theodore KONSTADINIDES (Ed.), **Crime within the Area of Freedom, Security and Justice**, New York Cambridge University Press, 2011.

Committee of Experts on Terrorism, 24/7 Network of Contact Points on Foreign Terrorist Fighters-Information Provided by the Secretariat, 2017, https://rm.coe.int/168070f25a (04.08.2022).

ÇAKI, Fahri, "Arap Baharı: İslam Üzerine Söylemsel Dönüşümün Habercisi mi?", **Akademik İncelemeler Dergisi**, C. 6, 2011, s. 123-138.

ÇOPUR, Hakan, "WSJ; Rusya, Ukrayna İçin Şehir Savaşlarında Tecrübeli Suriyeli Yabancı Savaşçılar Topluyor", **Anadolu Ajansı**, Tarih (07.03.2022), https://www.aa.com.tr/tr/dunya/wsj-rusya-ukrayna-icin-sehir-savaslarinda-tecrubeli-suriyeli-yabanci-savascilar-topluyor/2526012 (29.07.2022).

Comittee of Ministers, Minutes of the 109th Session Committee of Ministers, 2001, https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=090000168053 4092 (17.06.2019).

COOLSAET, Rik, "EU Counterterrorism Strategy: Value added or Chimera", **International Affairs**, V. 4, 2010, p. 857-873.

Council of Europe, Committee of Experts on Terrorism (2003-2017), https://www.coe.int/en/web/counter-terrorism/codexter, (17.06.2019).

Council of Europe, Conferences, https://www.coe.int/en/web/counter-terrorism/conferences (06.08.2022).

Council of Europe, **Convention on the Prevention of Terrorism and Explanatory Report**, Council of Europe Publishing, Strasbourg 2005.

Council of Europe, Council of Europe Committee on Counter-Terrorism (CDCT), https://www.coe.int/en/web/counter-terrorism/cdct (17.06.2019).

Council of Europe, The 2005 Warsaw Convention and its Additional Protocol, https://www.coe.int/en/web/counter-terrorism/cdct/warsaw-convention-and-additional-protocol (20.08.2022).

CRYER, Robert, Hakan FRIMAN, Darrly ROBINSON, Elizabeth WILMSHURST, **An Introduction to International Criminal Law and Procedure**, Cambridge University Press, New York 2010.

ÇAYHAN, B. Esra, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye", **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, S. 2, 2002, s. 42-55.

ÇETİNTÜRK, Ekrem, "Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında İdarenin Düzenleyici İşlemleriyle Suç ve Ceza Konulamaz İlkesi", **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, S. 9, 2017, s. 39-180.

ÇEVİKBAŞ, Ahmet, **Tarihsel Süreçteki Nedenleriyle Birlikte Türkiye-Suriye İlişkilerinde Terör Sorunu**, (Basılmamış Doktora Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2016).

ÇİÇEK, Hasan, **Şiddet Karşıtı Söylem**, Bilge Adamlar, İstanbul 2009.

ÇİTLİOĞLU, Ercan, **İnsanı, Dünyayı ve Terörizmi Anlamak**, Destek Yayınevi, İstanbul 2011.

DAHAL, Bimal, **Rationalities of Terrorism in Nepal**, Akson Nepal, Kathmandu 2017.

DARICI, Sefer, Ebru Karadoğan İSMAYIL, "Popüler Kültür, Oyunlar ve Propaganda: Terörizmin Antropolojik Kodları", **Bilge Strateji**, C. 10, 2018, s. 39-65.

DASHTI, Zabihullah, "ABD'nin Afganistan'dan Çekilmesi ile Taliban'ın Yeniden İktidara Gelmesi", **Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 5, 2021, s. 195-212.

DEMİRBAŞ, Timur, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2014.

DEMİRCİ, Sadat, "Nükleer Terörizm ve Tehdit Boyutlarına Yönelik Çıkarımlar", **Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi**, C. 3, 2012, s. 59-84.

DEMİRCİ, Turgay, "Terörle Mücadele", **Sulhi Dönmezer Armağanı**, (s. 713-716), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara 2008.

DEMİRDEN, Ahmet, **Yabancı Terörist Savaşçılar: Geri Dönenler**, Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2020.

DEMİRLİ, Aylin, "Terörizm, Psikososyal Etkileri ve Müdahale Modelleri", **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, C. 4, 2011, s. 66-78.

DENK, Erdem, "Uluslararası Antlaşmalar Hukukunda Jus Cogens Kurallar", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 56, 2001, s. 43-70.

DEVELİOĞLU, Hüseyin Murat, **6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ile Karşılaştırmalı Olarak Avrupa Birliği Genel Veri Koruma Tüzüğü Uyarınca Kişisel Verilerin Korunması Hukuku**, Onikilevha Yayınları, İstanbul 2017.

DİNÇ, Güney, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Göre Çevre ve İnsan**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara 2008.

DOĞAN, Gürkan, "Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Terör Suçları Açmazı: Çözüm Açısından Bir Değerlendirme", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, S. 15, 2012, s. 55-98.

DOST, Süleyman, "Milletlerarası Hukukta Mütekabiliyet İlkesi", **Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 5, 2015, s. 1-37.

DOST, Süleyman, "Uluslararası Hukukta Orantılılık İlkesi", **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, C. 5, 2018, s. 361-399.

DÖNMEZER, Sulhi, "Terörün Gelişen Yüzü ve Örgütlü Suçlulukla Mücadele", **Sulhi Dönmezer Armağanı**, (s. 215-221), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara 2008.

DÖNMEZER, Sulhi, Sahir ERMAN, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, DER Yayınları, İstanbul 2016.

DUM, Eric Van, **Discussing Concepts of Terrorist Rationality: Implications for Counter-Terrorism Policy**, Economics of Security Working Paper, Berlin 2009.

DUTERTE, Gilles, **AİHM Kararlarından Örnekler**, Avrupa Konseyi Yayınları, Almanya 2003, s. 161-162.

EMEK, Yusuf, **Terörizm Çerçevesinde Terör Örgütü Kurma, Yönetme ve Üye Olma Suçu**, (Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016).

ERCAN, İsmail, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Kuram Yayınları, İstanbul 2016.

ERCAN, Murat, "Avrupa Birliği'nin Yeni Genişleme Politikası: Yeni Dinamizm Batı Balkanlar", **Anadolu Strateji Dergisi**, C. 1, 2019, s. 1-14.

ERDEM, Nursal, "Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesine Ek Dördüncü Protokol", **Uluslararası Hukuk Bülteni**, S. 8, 2016, s. 28-30.

ERDOĞAN, Mustafa, **Anayasa Hukuku**, Orion Kitabevi, Ankara 2011.

ERDOĞAN, Mustafa, **İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku**, Orion Kitabevi, Ankara 2012.

EREM, Faruk, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1958.

ERGÜL, Ergin, "Avrupa Konseyi Çerçevesinde Terörle Hukuki ve Kurumsal Mücadele", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 18, 2014, s. 737-770.

ERGÜL, Ergin, "Türk Hukukunda Yabancıları Geri Verme", **Adalet Dergisi**, C. 53, s. 1-21.

EROĞLU, Cemil, "Çin Halk Cumhuriyeti'nde Anayasa ve İktidarın Örgütlenişi", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 24, 1969, s. 135-165.

ERTAN, Birol, **Terörizm ve Türkiye**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 2005.

ERTUĞRUL, Hüseyin, **Uluslararası Ceza Hukukunda Hükümlülerin Nakli**, Adalet Yayınevi, Ankara 2016.

ERTUĞRUL, Ümmühan Elçin, "Silahlı Çatışmadan Kaçanların (Yerinden Edilenlerin) Uluslararası Hukukta Korunması", **Ankara Barosu Dergisi**, S. 1, 2017, s. 153-180.

ERTÜRK, Devrim, "Bir Egemenlik Aracı Olarak Küresel Terör", **Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi**, S. 25, 2010, s. 81-103.

EŞİTLİ, Ezgi Aygün, "Suçların ve Cezaların Kanuniliği İlkesi", **TBB Dergisi**, S. 104, 2013, s. 225-246.

European Court of Human Rights, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Hakkında Rehber (Terör**)**, 2019, https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Terrorism_TUR.pdf (19.04.2022).

European Court of Human Rights, Basın Birimi Ülke Görünümü-Türkiye, 2019, s. 24, https://www.echr.coe.int/Documents/CP_Turkey_TUR.pdf (29.07.2022).

FINDER, Lawrence D., "Amerika Birleşik Devletleri'nde Terör ve Örgütlü Suçla Mücadele", **Hukuk Devletinde Terör ve Örgütlü Suçla Mücadele**, Umut Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 93-131.

FOREST, James J. F., "Counterterrorism: State and Non-State Dimensions", **Annual Joint Conference of the International Security and Arms Control Section of the American Political Science Association and the International Security Studies Section of the International Studies Association**, Springfield 2015.

GANOR, Boaz, "Defining Terrorism: Is One Man's Terrorist another Man's Freedom Fighter?", **Police Practice and Research**, V. 3, 2002, p. 287-304.

GARRISON, Arthur H., "Terrorism: Nature of Its History", **Criminal Justice Studies**, V. 1, 2010, p. 39-52.

GERÇEKER, Nilgün, "Küresel Felaket: Nükleer Terörizm Uluslararası Hukuk Çerçevesine İlişkin Bir Değerlendirme", **Savunma Bilimleri Dergisi**, C. 12, 2013, s. 91-121.

GEYİK, Hatice, "Devletlerin İnsancıl Hukuk Kurallarının İhlali Nedeniyle Sorumluluğu", **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 24, 2016, s. 57-91.

GLEICK, Peter H., "Water And Terrorism", **Water Policy**, V. 8, 2006, p. 481-503.

GÖLCÜKLÜ, Feyyaz, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Adil Yargılama", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. 49, 1994, s. 199-234.

GÖREN, Zafer, "Temel Hakların Sınırlanması-Sınırlamanın Sınırları", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 12, 2007, s. 39-59.

GÖZLER, Kemal, Gürsel KAPLAN, **İdare Hukuku Dersleri**, Ekin Kitabevi, Bursa 2012.

GUMZEJ, Nina, "The Council of Europe and The Right to Personal Data Protection: Embracing Postmodernity", **Conference of the International Journal of Arts & Science**, V. 6, 2013, p. 13-33.

GÜL, Talip, **Terör ve Terörizm**, Ark Kitapları, İstanbul 2012.

GÜNDÜZ, Hakan, "Askeri Suçların Soruşturulmasına ve Kovuşturulmasına İlişkin İstisnai Düzenlemeler", **TAAD**, S. 44, 2020, s. 239-267.

GÜNEŞ, Ahmet M., "Lizbon Antlaşması Sonrasında Avrupa Birliği", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 12, 2008, s. 739-772.

GÜREL, Selahattin, "Terör ve Terör Örgütlerinin Finans Kaynakları", **Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 2, 2015, s. 17-27.

HAFIZOĞULLARI, Zeki, Muharrem ÖZEN, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, US-A Yayıncılık, Ankara 2010.

HAKERİ, Hakan, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2013.

HASSAN, Ümit, "Siyasi Suç Kavramı", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. 26, 1971, s. 197-217.

HERRERA, Albert Flores, Plamen P. PENEV, "The Importance of the Council of Europe's 24/7 Network of Contact Points on Foreign Terrorist Fighters", **The Quarterly Journal**, C. 17, 2018, p. 37-46.

HOFFMAN, Bruce, **Inside Terrorism**, Colombia University Press, New York 2006.

International Criminal Court, Prosecutor/Germain Katanga, 23.05.2014, https://www.icc-cpi.int, (03.07.2021).

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, Prosecutor/Stanislav Galic, 5 December 2003, Para. 567, https://www.icty.org/x/cases/galic/tjug/en/gal-tj031205e.pdf (23.04.2022).

IŞIK, Alper, "Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukukunda Hastanelerin, Tıbbi Personelin ve Tedavi Görenlerin Korunması", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C. 23, 2017, s. 159-193.

İÇEL, Kayıhan, **Ceza Hukuku**, Beta Yayınevi, İstanbul 2014.

İLHAN, Suat, **Terör Neden Türkiye?**, Alfa Yayınları, İstanbul 2008.

İPEKÇİOĞLU, Aksoy Pervin, "Yakalama ve Gözaltına Alma Koruma Tedbirleri", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** C. 9, 2007, s. 1215-1254.

JACKSON, Richard, "The Study of Terrorism 10 Years After 9/11: Successes, Issues, Challenges", **International Relations Review**, V. 8, 2012, p. 1-16.

Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, **Bütün Boyutlarıyla Terörizmin Önlenmesi Avrupa Sözleşmesi**, Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı Yayınları, Ankara 2013.

KARABAĞ, İmran, **Dil ve Şiddet**, İkaros Yayınları, İstanbul 2010.

KARAKOCALI, Ahmet, "Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı İlkelerine İlişkin Düzenlemelerin Türk Hukuku ve Roma Özel Yargılama Sistemi Bakımından Değerlendirilmesi", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 6, 2015, s. 369-400.

KARAKOÇ, İrem, "Uluslararası Hukukta Emredici Kural (Jus Cogens=Peremptory Norms) Olgusuna Tarihsel Bir Yaklaşım", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 8, 2006, s. 87-122.

KARTAL, Atahan Birol, "Uluslararası Terörizmin Değişen Yapısı ve Terör Örgütlerinin Sosyal Medyayı Kullanması: Suriye'de DAEŞ ve YPG Örneği", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, S. 27, 2018, s. 39-77.

KATOĞLU, Turgut, "Devlet Güvenlik Mahkemelerinde Uygulanan Yargılama Usulünün Genel Yargılama Usulünden Farkları", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 49, 1994, s. 255-274.

KAYA, Burak, "Uluslararası Ceza Hukuku'nda Evrensellik İlkesi", **Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi**, C. 2, 2020, s. 46-60.

KAYA, Burak, "Uluslararası Ceza Hukuku'nda Kişisellik İlkesi", **Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 8, 2020, s. 25-47.

KAYA, Burak, "Uluslararası Sözleşmelerde Mülkilik İlkesi", **İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi**, C. 2, 2020, s. 31-59.

KAYA, Burak, **Türkiye-AB Müzakere Süreci,** Çizgi Yayınevi, Konya 2013.

KAYA, Sezgin, "Uluslararası Terörizmin Gelişimi ve Dini Motivasyonlu Terör Olgusu", **U. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 10, 2017, s. 53-79.

KAYMAZ, Seydi, "5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu Göre İştirak Halinde İşlenen Suçlarda Nitelikli HallerinDiğer Suç Ortaklarına Geçişi Sorunu", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XVI, 2012, s. 117-167.

KEDİKLİ, Umut, **Uluslararası Terörizm ve Devletlerin Sorumluluğu**, Nobel Yayınevi, Ankara 2013.

KILINÇ, Doğan, "Self Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 12, 2008, s. 949-982.

KIRP, Alar and Andres SAUMETS (Ed.), **ENDS Proceedings 12 Cultural, Peace and Conflict Studies Series**, Estonia Tartu University Press, 2009.

KİREMİTÇİ, İlker, "Küresel Boyutta Biyolojik Terör Tehdidi", **Savunma Bilimleri Dergisi**, C. 13, 2014, s. 27-58.

KOCA, Mahmut, İlhan ÜZÜLMEZ, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2018.

KONSTANTINOV, Emil, International Terrorism and International Law**, in German Yearbook of International Law**, (p. 290-307), Duncker & Humblot, Berlin 1988.

KONUK, Mithat, "Olağanüstü Hal Kapsamında Yayımlanan Kanun Hükmünde Kararnamelerin Özellikleri", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 65, 2016, s. 2177-2194.

KORKMAZ, Ali, "İnsan Hakları Bağlamında Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması", **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, C. 16, 2014, s. 93-103.

KORKMAZ, Cihat Burak, Latif İltar," Bayır-Bucak Türkmen Bölgesindeki Türk Varlığı ve Bölgede Mücadele Veren Gruplar", **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum**, C. 5, 2016, s. 85-97.

KORKMAZ, Fatma Betül, **Uluslararası Andlaşmaların Sona Erdirilmesi ve Yürürlüğünün Askıya Alınması veya Çekilme**, Adalet Yayınevi, Ankara 2020.

KUNTER, Nurullah, **Ceza Muhakemesi Hukuku,** Yaylacık Matbaası, İstanbul 1989.

LAQUER, Walter, **A History of Terrorism**, Transaction Publishers, New Jersey 2001.

MARSDEN, Sarah V., "Successful Terrorism: Framework and Review", **Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression**, V. 4, 2012, p. 134-150.

MCCANN, Sean, Terör Davalarında Özel Yetkili Mahkemeler Sorunu, **Hukuk Devletinde Terör ve Örgütlü Suçla Mücadele**, Umut Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 259-296.

Ministry of Defence of Ukraine, Війська РФ не пропускають Червоний Хрест у Щастя, 25.02.2022, https://armyinform.com.ua/2022/02/25/vijska-rf-ne-propuskayut-chervonyj-hrest-u-shhastya/ (29.07.2022).

Ministry of Defence of Ukraine, Росія уразила турецький корабель у Чорному морі, 24.02.2022, https://armyinform.com.ua/2022/02/24/rosiya-urazyla-tureczkyj-korabel-u-chornomu-mori/ (29.07.2022).

MOGHADAM, Assaf, **Roots of Terrorism**, Chelsea House Publishers, USA 2006.

MOR, Hasan, "Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 14, 2010, s. 499-541.

NIA, Mahdi Mohammad, "The New Terrorism: Changing Face of War and Conflict", **IPRI Journal**, V. 10, 2010, s. 22-49.

OĞURLU, Ebru, "Lizbon Antlaşması'ndan Sonra Avrupa Birliği", **Avrasya Etüdleri**, C. 34, 2008, s. 7-33.

ONAY, Yaşar, **Etki Odaklı Hareket**, Yeniyüzyıl Yayınları, İstanbul 2009.

ÖĞÜT, Selman, "Egemen Eşitlik Prensibine Modern Uluslararası Hukuk Açısından Bir İstisna Hali Olarak Yaklaşma", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C. 19, 2013, s. 147-162.

ÖKTEM, Emre, "Uluslararası Hukukta Terörizm Tanım Sorunu ve Milli Bağımsızlık Hareketleri", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi**, C. 3, 2004, s. 133-147.

ÖNCÜ, Ali Servet, Erkan CEVİZLİLER, "Avrupa Bütünleşmesi İçin Önemli Bir Adım: "Avrupa Konseyi" ve Türkiye'nin Konseye Üyeliği Meselesi", **Gazi Akademik Bakış**, C. 7, 2013, s. 15-44.

ÖNOK, R. Murat, "Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi Işığında Siber Suçlarla Mücadelede Uluslararası İşbirliği", **Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C. 19, 2013, s. 1229-1270.

ÖNOK, R. Murat, **Müşterek Suç Girişimi ve Örgütsel Hakimiyete Dayalı Dolaylı Faillik Doktrinleri**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2019.

ÖRGÜN, Faruk, **Küresel Terör**, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul 2001.

ÖZCAN, Nihat Ali, **PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi**, ASAM Yayınları, Ankara 1999.

ÖZDEMİR, Ali, "Kamu Düzeni ve Kamu Güvenliği Kavramlarına Analitik Yaklaşım (Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkının Sınırlandırılması Örneği)", **International Journal of Legal Progress**, C. 2, 2016, s. 78-115.

ÖZEN, Mustafa, "5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nun İştirak Kurumuna Bakışı", **TBB Dergisi**, S. 70, 2007, s. 239-253.

ÖZEY, Ramazan, **Küresel İşgal: Dünyanın Anahtarına Sahip Olma Mücadelesi**, Aktif Yayınevi, İstanbul 2003.

ÖZGENÇ, İzzet, Cumhur ŞAHİN, "İşkence Suçu", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** C. 4, 2000, s. 181-203.

ÖZGENÇ, İzzet, **Türk Ceza Hukuku**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2012.

ÖZMAN, Recep, Okan AÇIL, "Sicarii Örgütü ve Faaliyetleri", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. 38, 2019, s. 21-42.

PARKER, Tom, Nick SITTER, "The Four Horsemen of Terrorism: It's Not Waves, It's Strains", **Terrorism and Political Violence**, V. 28, 2016, p. 197-216.

PAVLICEVIC, Predrac, "Rationality of Terrorist Acts, Counterterrorism and Risk Analysis", **Law and Politics**, V. 15, 2017, p. 291-304.

PAZARCI, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap**, Turhan Kitabevi, Ankara 2013.

PAZARCI, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri IV. Kitap**, Turhan Kitabevi, Ankara 2006.

PAZARCI, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk**, Turhan Kitabevi, Ankara 2015.

PİRİM, Ceren Zeynep, "Uluslararası Sorumluluk Hukukunda Devletlerin Ağırlaştırılmış Sorumluluğu: Kuramsal Bir Değerlendirme", **Public and Private Bulletin**, C. 32, 2012, s. 147-182.

President of Ukraine, Address by the President on the Second Morning of the Large-Scale War, 25.02.2022, https://www.president.gov.ua/en/news/zvernennya-prezidenta-na-drugij-ranok-masshtabnoyi-vijni-73153 (29.07.2022).

President of Ukraine, Tactics of Russian Troops Resembles Terrorist Methods When Shelling of Residential Neighborhoods and Kindergartens is Carried Out - Mykhailo Podolyak, 25.02.2022, https://www.president.gov.ua/en/news/taktika-rosijskih-vijsk-nagaduye-teroristichni-metodi-koli-o-73185 (29.07.2022).

REBBAN, Kurt, "Hukuk Devletinde Terörle Mücadele: Federal Almanya'daki Yasal Durum ve Tecrübeler", **Hukuk Devletinde Terör ve Örgütlü Suçla Mücadele**, Umut Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 63-77.

REIDY, Aisling, **İşkencenin Yasaklanması,** Avrupa Konseyi İnsan Hakları Müdürlüğü, Almanya 2002.

ROHMER, Florence Benoit and Heinrich KLEBES, **Council of Europe Law**, Council of Europe Publishing, Strasbourg 2005.

RUFF, Julius R., **Erken Modern Avrupa'da Şiddet**, Didem Türkoğlu (Çev.), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2011.

SAMUR, Hakan, "Avrupa'nın Önyargılarının ve Çelişkilerinin Bir Sonucu Olarak İslamofobi", **Yönetim Bilimleri Dergisi**, C. 15, 2017, s. 147-173.

SANDLER, Todd, "Terrorism and Counterterrorism: an Overview", **Oxford Economic Papers**, V. 67, 2015, p. 1-20.

SANDLER, Todd, Daniel G. ARCE, Walter ENDERS, **The Challenge of Terrorism**, Cambridge University Press, UK 2008.

SANIVAR, Ramadan, **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 6. Maddesi Çerçevesinde Adil Yargılanma Hakkı ve Sanığa Tanınan Temel Haklar**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü, Gazimağusa 2012).

SCHERRER, Amandina, Julien JEANDESBOZ, Emmanuel-Pierre GUITTE, **Developing an EU Internal Security Strategy, Fighting Terrorism and Organised Crime**, European Parliament Publications, Brussels 2011.

SHOR, Eran, "Constructing a Global Counterterrorist Legislation Database: Dilemmas, Procedures, and Preliminary Analyses", **Journal of Terrorism Research**, V. 2, 2011, p. 49-77.

SIMJANOSKA, Nada, "International Legal Asistance In Criminal Matters**", European Journal of Economics, Law and Social Science**, V. 1, 2017, p. 141-147.

SİRMEN, K. Sedat, "Yabancıların Türkiye'den Sınırdışı Edilmesine İlişkin Temel Düzenlemeler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye Hakkında Verdiği Örnek Kararlar", **Ankara Barosu Dergisi**, S. 3, 2009, s. 29-45.

SÜRER, Mukaddes Korkmaz, "1966 Andlaşmalar Hukuku Taslak Maddeleri ve Şerhi", **Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 4, 2018, s. 35-218.

ŞAHİN, İlyas, "Ceza Kanunlarının Yer Bakımından Uygulanması ve Türk Ceza Kanununda Esas Alınan İlkeler", **Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 10, 2015, s. 107-144.

EKİCİ, Şahin Meral, "İştirak Halinde İşlenen Suçlarda Suça Etki Eden Nedenlerin Şeriklere Sirayeti", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 64, 2015, s. 637-686.

ŞAHİN, Neşe ve Levent KANAT (Ed.), **İfade Özgürlüğü Hakkı Örgütlenme Özgürlüğü Hakkı İşkence Yasağına İlişkin İhlalleri İzleme Rehberi**, Ankara, Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları, 2006.

ŞEN, Osman, **21. Yüzyılda Değişen Güvenlik Paradigmalarının Terörizm Stratejisiyle Mücadeleye Etkileri**, (Basılmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2016).

ŞİMŞEK, Gökçe, **Terörizmin Finansmanıyla Mücadele Stratejileri ve Yöntemleri: PKK Örneği**, (Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2016).

ŞİMŞEK, Kemal, **Yabancıların Türkiye'de Yargılanması ve Uluslararası Adli Yardımlaşma**, Adalet Yayınevi, Ankara 2014.

ŞİMŞEK, Oğuz, **Anayasa Hukukunda Kişisel Verilerin Korunması**, Beta Yayınları, İstanbul 2008.

ŞİRİN, Tolga, "1982 Anayasası'na Göre Temel Hak ve Özgürlüklerin Olağanüstü Hal Rejimi: Eski Kavramlara Yeniden Bakmak", **Anayasa Hukuku Dergisi**, C. 5, 2016, s. 475-526.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, Avrupa Birliği Konseyi, 2019, https://www.ab.gov.tr/avrupa-birligi-konseyi_45630.html.

TARHAN, Faruk, "Ölüm Cezasının Kaldırılmasına İlişkin Gelişmeler ve Suçluların İadesi Hukukuna Etkisi", **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, C. 4, s. 239-258.

TAŞDEMİR, Fatma, **Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi**, USAK Yayınları, Ankara 2006.

TEMİZEL, Metehan, "Terörizmde Yeni Milad: 11 Eylül 2001", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi**, C. 14, 2011, s. 329-348.

TEZCAN, Durmuş, Mustafa Ruhan ERDEM, R. Murat ÖNOK, **Ceza Özel Hukuku,** Seçkin Yayınevi, Ankara 2012.

TEZCAN, Durmuş, Mustafa Ruhan ERDEM, R. Murat ÖNOK, **Uluslararası Ceza Hukuku,** Seçkin Yayınevi, Ankara 2014.

TOPAL, Ahmet Hamdi, **Uluslararası Hukukta Devlet Destekli Terörizme Karşı Kuvvet Kullanma**, (Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara 2004), s. 41.

TOROSLU, Nevzat, **Ceza Hukuku Genel Kısım**, Savaş Yayınevi, Ankara 2009.

Türkiye Barolar Birliği, "Uluslararası Kurum ve Kuruluş Kararları", **Türkiye ve Terörizm (Rapor)**, Ankara 2006.

Türkiye Barolar Birliği, **Açık Oturum: Demokrasi ve Terör**, TBB Yayınları, Ankara 2002.

Türkiye Barolar Birliği, **T.B.B. Olağanüstü Genel Kuruluna Devlet Güvenlik Mahkemeleri ile İlgili Olarak Yönetim Kurulunca Sunulan Rapor, Genel Kurul Bildirisi, Alınan Kararların Özeti**, Nuray Matbaası, Ankara 1976.

Türkiye Barolar Birliği, **Türkiye ve Terörizm (Rapor)**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara 2006.

Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, **Cezai Konularda Adli İşbirliği Rehberi**, Şen Matbaa, Ankara 2014.

ULUTAŞ, Ahmet, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Suçluların Geri Verilmesi**, Şen Matbaa, Ankara 2012.

ULUTAŞ, Ahmet, Ömer Serdar ATABEY, "Terörizmin Önlenmesinde Önemli Bir Araç Olarak Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi", **TBB Dergisi**, C. 97, s. 339-352.

United Nations Security Council, Resolution 1214 (1998), https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/387/81/PDF/N9838781.pdf?OpenElement (15.08.2022).

United Nations Security Council, Resolution 1267 (1999), https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/300/44/PDF/N9930044.pdf?OpenElement (15.08.2022).

United Nations Security Council, Resolution 1333 (2000), https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/806/62/PDF/N0080662.pdf?OpenElement (15.08.2022).

United Nations Security Council, Resolution 1373 (2001), https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/557/43/PDF/N0155743.pdf?OpenElement (15.08.2022).

United Nations Security Council, Resolution 1390 (2002), https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/216/02/PDF/N0221602.pdf?OpenElement (15.08.2022).

United Nations Security Council, Resolution 1730 (2006), https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/671/31/PDF/N0667131.pdf?OpenElement (15.08.2022).

United Nations Security Council, Resolution 1735 (2006), https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/680/14/PDF/N0668014.pdf?OpenElement (15.08.2022).

United Nations Security Council, Resolution 2178 (2014), https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N14/547/98/PDF/N1454798.pdf?OpenElement (15.08.2022).

United Nations, Peremptory Norms of General International Law (Jus Cogens), https://legal.un.org/ilc/reports/2019/english/chp5.pdf (29.07.2022).

URAL, Abdullah, **11 Eylül Sonrası ABD'nin Ortadoğu Politikası ve Türkiye'ye Yansımaları**, Akademik Kitaplar, İstanbul 2009.

UYAR, Tulga, **Terörle Mali ve Hukuki Mücadele**, Adalet Yayınevi, Ankara 2008.

UYSAL, Ceren, "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler", **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, S. 1, 2001, s. 140-153.

ÜNAL, Şeref, **Milletlerarası Hukuk Açısından Güneydoğu Sorunu ve Terörle Mücadele**, TBMM Kültür ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 1997.

ÜNVER, Yener, Hakan HAKERİ, **Ceza Muhakemesi Hukuku,** Adalet Yayınevi, Ankara 2012.

WEIMANN, Gabriel, "New Terrorism and New Media", **Commons Lab Research Series**, V. 2, 2014, p. 1-17.

YALÇINKAYA, Haldun, "IŞİD'in Yabancı Savaşçıları ve Yarattığı Tehdit: Türkiye'nin Tecrübesi (2014-2016)", **Uluslararası İlişkiler**, C. 14, 2017, s. 23-43.

YAMANER, Melike Batur, A. Emre Öktem, Bleda Kurtdarcan, Mehmet C. Uzun, **12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri**, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul 2009.

YAYLA, Atilla, "Terörizm: Kavramsal Bir Çerçeve", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. 45, 1990, s. 335-386.

YILMAZ, Eren Alper, Orhan IRK, "Nikaragua Divan Kararları Işığında Kuvvet Kullanma ve Meşru Müdafaa Sorunu", **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 13, 2015, s. 151-166.

YÜCEL, Hasan, “Hukuki Açıdan ABD’nin PKK/YPG’ye Silah Yardımı”, **SETA Perspektif**, S. 186, 2018, s. 1-7.